

E1-

239-1-180-111-5-100

by [illegible]

PAVLI IO- VIINOVOCOMEN=

SIS EPISCOPI NVCERIO-

ni Descriptiones, quotquot
extant, regionum atq;

locorum.

*Iussu DD. Inquisitionis emendavit & expurgavit
1632.*

Theronymus Garin Soc. Jesu.

QVIBVS (VT EIVS OMNIA HOC PÔ-

stremo volumine complecteremur) de Piscibus

Romanis libellum verè aureum

adiunximus.

*Iussu DD. Inquisitionis expurgavit
iuxta Indicè an. 1640.*

Franciscus / Francus

B A S I L E Æ

M. D. LXI.

PAVILION
THE NO. 1000

THE NO. 1000
THE NO. 1000
THE NO. 1000

THE NO. 1000
THE NO. 1000

THE NO. 1000

THE NO. 1000

V▷ C▷ SERVATIO

IRENÆO, ALIA'S FRIDI,

*Monasterij BelleLay ad fauces Vocetij
Abbati, Præsuli ampliſſ.*

BAS. IO ANNES HEROLD. S.

Auctor Damnatuſ.

T de hoc nostro seculo, querela sit maxima eaque iusta, facit quidem non solum morosula illa antiquitas, quæ de vnaqua; sua ætate conquesta est, verum etiam, qui nunc est, quam vnquam aliàs fuit, rerum omnium status certè deploratissimus. Atqui Magnus ille Deus, qui à condito orbe, mali pestem, semper aliqua gratia boni depulit, is siquidem etiam nunc, nostra tanta totq; incòmoda SERVATI antistes optime, ingenti quadam ineffabiliq; felicitate, literaturæ videlicet solidæ eleuat præsidij: quæ vtique in diuinis humanisq; rebus, magna præteritorum seculorum inuidia, adeò cumulata, adeò efficacia humano generi accreuere, vt illud omne quod immortale ei quod mortale in nobis est attextum videatur. Verum enimvero, vt à longè petitis aut plurib. alijs documentis abstineâ, testimoniũ huius meæ assertionis, iam tibi SERVATI

EPISTOLA

antistes, honoris causa inscribo, dedico atque offero tale, quale ex omni antiquitate pro exemplo proferri nullū potest, quale in omni posteritate vlla imitatione assequi nequit, Magni videlicet illius PAVLI IOVII scripta quæ cū omnium maximarum tum minimarum rerum scientia atque arte sint instructissima, vniuersa atque innumerabilia illorum ornamenta, ad memoriam rerum huius seculi author hic, ingenti iudicio applicuit, admiratione & posteritatis fructu inæstimabili. Quis enim rogo eam, quam per tot annos multorū laudata æmulatio assequi non potuit, Liuij nempè lacteam vbertatem, vel grauem illam Taciti elegantiam, aut in ipso Suetonio fidei libertatē, vnius huius Historici copia, splendore atque ingenuitate superatum nūc non admiraretur? Totius verò huius Orbis terrarum perturbationes, omnium gentium motus, omnisque sexus omnisque ordinis hominum æstus, atque præterito æuo omnino inconsumetas, nostra memoria frequentes, insequentibus seculis auditu horrēdas rerum cōuersiones, quis quæso absque fructu leget? quum author hic noster IOVIVS harum omnium rationes, progressus, euentusque describat, ac artificio pererudito, opera insuper fideli, & splendida & perturbata nostra tempora, insequentibus seculorum temporibus, ceu signum quoddam gloriæ transmiserit: ad quod bonorum mēs certa ratione collineare, quod malorum amentia emendari debeat.

Quapro-

NVNCVPATORIA.

Quapropter huic vni IOVIO nostro, tantum supererit gloriæ, quantum credi potest, & veritati & orbi superfuturum temporis: & meritò quidem. licet adhuc viuens & gloriæ & laudis præmium consecutus sit, quàm scriptorum vllus alius multo perfectius. Sit sanè prædicabile & gloriandum, quod Gaditanus quidam, T. Liuium in Italia commentantem, inuisere voluerit, illud verò gloriosissimum atque magnificentissimum esse quis negabit, per xxxvij illos annos, quos hic noster, Historiæ sui temporis conscribendæ operam impedit, ei in Vaticana aula, totius orbis augustissimo loco, Leonis X. Hadriani VI. Clementis VII. & Pauli III. PPPP. MMMM. gratia & domicilium & otium ad tãtas res describendas paratum fuisse? Quantum verò illud, quod Caroli Max. V. Ferdinádi AVGG. Francisci Galiarum, Solymani Turcarum Regg. familiaritatem, cæterorumque omnium, qui per iam diu cognitas tres, atque nouiter inuenta orbis quarta parte, aut mari aut terra imperium gesserunt, amicitiam promeruerit? vt ex ipsorum ore semper hauserit quicquid scriberet de rebus ab ipsis gestis, imò quod rerum per ipsos gerendarum, testem ipsum oculatum adhibuerint, quoties virtutis veræ exempla de sese posteris relinquere conarentur. Ingès autem & hoc est, Tacitum Augustum, & senatus & exercitus Romani testimonio sanctissimum Imperatorem, libros Cornelij Taciti, ne incuria deperirent, omnibus bibliothecis in-

EPISTOLA

feruisse, descripisse toties, qui tamen magno
 Germanæ gloriæ detrimento laceri ad nos
 peruenerunt, ingēs certè hoc est, quanquā af-
 fectui datū nonnihil à Tacito Augusto videat-
 ur, eo quòd hūc scriptorē annaliū, parentem
 suum diceret: sed quale sit, huic longè minus
 est certè, quod Clemens VII. P. M. ~~scripsit~~
~~quod scripsit~~ parcus, in summa ipsius neces-
 sitate & extrema Urbis clade, paucula huius au-
 thoris scripta, ~~omnesque~~, ab hoste Er-
 rera Cordubensi, qui illa prædando college-
 rat, redimere voluerit. ceterum & si à Vopisco
 illud emendatissimi cādoris & breuitatis præ-
 conium, Suetonio attributum sit, maius ta-
 men esse nequit neque excellentius eo testi-
 monio, à laudatissimo viro Andrea Alciato
 profecto: etenim illius iudicium in literatura
 nulli postponendum, multorum autem ante-
 ponendum esse, bonorum suffragio conuin-
 cam. Is, incomparabilis & inæstimabilis ob-
 lectionis opus esse, Historiam huius no-
 stri authoris, edito scripto fassus est, ne-
 que reformidauit omnium scriptorum castis-
 simo & eruditissimo Plutarcho IOVIM
 hunc adæquare, quæ laus certè instar ingenui
 fructus laboris haberi debet, ac proculdubiò
 ab ipso adhuc viuenti IOVIO, magna ani-
 milætitia perceptus est, quum is minor esse
 nunquam possit ei, quem Ciues, & ni fallor
 gentiles huius IOVII, Secundus atque Cæ-
 cilius Plinij illi, affecuti sunt, eo tempore, quo
 ipsorum nomina, nō ceu hominum, sed quasi
 literarum

N V N C V P A T O R I A .

literarū propria, & literis & voce reddi audiebant, atq; exultabant: hic autem noster, generosa stirpe, atq; ex Comacina Insula principe familia profectus, primò cum nasceretur; deinde dum Philosophiæ medicinæque præceptis, Romanum illud totius orbis splendifimum Gymnasium agendo, docendo illustratissimisque orbis Principibus medetur; postremò, quando his suis scriptis salutaribus, insequentia secula virtutū institutis excolit, salutaris IOVIS nomen adeptus est, eandemque gentilem appellationem, operibus suis propriam fecit: adeò vt incertum reliquerit, vtrum ortus authoris scripta hæc sua, aut scriptorem magis illustrent clari nobilitatiq; isti labores, qui vt omnibus numeris sunt absolutissimi, sic innumeri fermè sunt, si uitam occupatissimam casibusque incertis iactatam spectare, aut in illis expoliendis diligentiam, quæ multas ætates requirebat, animaduertere velimus. Sexdecim enim illa scripta, quæ extant huius authoris, quæque SERVATI antistes doctissime, eo ordine quo ea ipse scripsit tibi inscribo, eiusmodi quidem sunt, vt vnumquodque vel mole, vel eruditione, vel vtilitate sua, voluminis iusti instar esse possit, aut ætatem hominis longissimam postulare. Quorū illud quod omnium primū edidit de P I S C I B V S R O M A N I S index certus est, quantum præstare potuisset homo vndequaque doctissimus:

EPISTOLA

si naturæ res cōmentarijs locupletare voluisset. Quanta verò naturę facultate, quāta artis ostētatione, de omnibus rebus fusè, & copiosè, idq; selectissimis verbis, grauissimisq; sententijs dicere potuisset, satis declarauit deinde, quando ea, quæ cum barbaro illo Demetrio contulerat **DE MOSCHOVIA** tam luculenter tamq; elegāter in scripta referret. Quando autem Carolo Imp. in scriptum, atque materna lingua confectum libellum illū **DE REBUS TVRCICIS** publicaret, quis adeò hebetis ingenij, vt nō sentiret, in rebus domesticis instructissimū esse, quem exterarum historias omnes callere agnosceret? **LEONIS X. HADRIANI VI. PP. MM. ET POMPEI COLVMNÆ**, purpurati senatoris Vitas, oculatus quidem testis, absq; vlla suspitione vel amoris vel odij elaborauit ita, vt fidem maximam suis scriptis tribueret. Valuisse autem eū, vbicunq; ingenij neruos intēderet, **SFORTIÆ** vita ostendit, quæ ordine, breuitate & candore à nullo emendatior scribi potuisset: imò illum sine exemplo scripsisse contendere ausim, quū ipse exemplar proposuerit topographiæ absolutæ, quam omnē in **DESCRPTIONE LARII LACVS** expressit. Quantum verò peramcœna varietate, cum oblectatione posteris prodesse studuerit, flosculis exemplisq; lectissimis propositis edocuit, quū **VICECOMITVM XII. Mediolanensiu** principum vitas describeret. Altiori autem consilio **FERDINANDI DAVALI** Piscarij vitam aggressus

NVNCVPATORIA.

aggressus est, ob id non solum, ut inusitate at-
 que admirabilis virtutis Ducem, ceu inuictis-
 simi animi exemplar proponeret, verum etiã
 recondita quadam ratione, qua & quãdã que
 præmissimus, quæque postea enumerabimus
 scripsit. Grati deinde animi atq; ingentis etiã
 specimen edidit, quod DOCTORVM VI-
 RORVM memoriam, gentium omnium tan-
 to applausu immortalibus elogijs non tãtũ
 cohonestarit, sed etiam signis & imaginibus
 ipsorum in bibliotheca sua, insanis sumptibus
 collocatis, à mortuis eos quasi resuscitarit.
 Quãtam autem naturalem atq; insitam in hu-
 ius animo notionem fuisse putãdum est, cum
 de, à nostro orbe remotis illis regionibus AN-
 GLIA, SCOTIA, HYBERNIA, ET ORCA-
 DIBVS, tam breui libello, tam multa, tam mi-
 randa atq; hætenus abstrusa, aliquorũ quo-
 que voluminibus magnis necquicquam ex-
 plicata, illustrarit: adeo, ut si quis alius Nesto-
 rea illa ætate dignus iudicatus fuerit, hic vnus
 vel Phœnicis reuiuiscentiã mereretur, donec
 de IMPERIIS ET GENTIBVS COGNITI
 ORBIS opus, ad quod aspirabat, absolueret.
 Gnarus quoq; quid virtus valeat, quod huic
 vni vera laus debeatur, sãctissimo & immorta-
 li quodã officio illã prosequẽdo, oēs ad amo-
 rẽ illius inflãmare voluit, quũ, quod fato nega-
 tũ fuerat, nõ Itali hominis, sed Hispã viri MA-
 GNI CONSALVI vitã atq; res gestas, poste-
 ris inculcare instituisset: inchoatũ nãq;, perdi-
 tũ recuperatũq; tãdem scriptũ illud perfecit,

EPISTOLA

eo quidē successu, vt dubiū sit, an Dux animi,
 an scriptor ingenij illam, quā superioribus ab-
 stulerunt, pręripuerūt posteris palmam, prior
 accipere debeat. VIRORVM autem BEL-
 LICA VIRTUTE ILLVSTRIVM elogia
 ab ipso scripta, nōne sunt *οἰωνίσματα ἐν ὁδῷ* & illa
καὶ ἐρμῆς ὁδοί illi, qui ad verum non simula-
 tæ, sed illustris famæ decus semitam demon-
 strant: qui famosorū pręcipitantes & detesta-
 biles vitæ exitus pręcauere iubēt. Veniamus
 nunc ad sapientissimi hominis consilium, ple-
 num dignitatis, ratione plenū quo ALFON-
 SI ATĒSTINI vitā exarauit: nam in eo scri-
 pto, pręter id, quod vtriusque fortunæ vices,
 quæ summo loco natis, atq; summis virtutib.
 semper grauius incūbunt, faberrimē depin-
 xit, rationē operis huius omnē, eò dirigebat,
 quo antea eā in descriptione Leonis, Hadria-
 ni, Pompeij, Piscarij & Consalui contulerat,
 nempē, vt in HISTORIA SVITEMPORIS
 desiderari amplius nihil posset. Cum enim an-
 no à Nato CHRISTO qui numerabatur M.
 D. XV. ætatis autem suæ circa trigessimū,
 ea quæ post annum M. CD. XC. IV. per
 totum orbem terrarū gesta essent, atq; se viuō
 gererentur, animo cōplexus fuisset, illud Hi-
 storix opus, omnium suorū primū exorsus
 fuit, licet omniū postremū illud ediderit, eiq;
 quinq; fermē annis septuagenario maior im-
 mortuus est. Triginta itaq; illis ac septē annis
 quibus historiā cōcinnauit, varia & ipse fortu-
 na (vti fieri solet) iactatus IOVIYS, fatali illa
 sub

N V N C V P A T O R I A .

sub Clemēte VII. Urbis æternę clade, nōnulli libri in schedis tātum descripti illi deperiēre, haud sine suo dolore maximo. Quoniā autē c-
narrationē eorū quę à Leonis morte vsq; ad il-
lāvrbis direptionē insequuta sunt, libros illos
cōtinere oportuit, & edocere, quā impia, quā
deplorāda in Italia pręterijissent, nō defuēre q
obfirmatori suspicione, astutę cuiusdā pręua-
riatiōis infamia, authorē perstringere ausi sint
præsertim quòd ingenuo pudore ipsemet fa-
teatur dirę tēpestatis materiā, tāquam abomi-
nabilis impij q; operis, sibi omittendā fuisse,
ne, quę sine lachrymis recolere nō posset, vul-
nera refricaret, aut quę patriam ipsius Italiam
olim virtutis domiciliū & gentiū reginam, de
decorare apud posteros viderētur, aut quę si-
ne flagitio & rubore enarrari nequirēt, ne prę-
scribere estimaretur. Quapropter curiosulos
illos & cōtinuatę historiæ audiores ad lectio-
nem eorum, quę de magnis viris scripserat, vt
superius enumerauimus, trāsmitit, eos enim
quę antea nō scripsisset vel cōsulte premeret,
illic reperturos, ipsemet testatur. Atqui de IO-
VIO authore, de q; operū illius excellentia &
vsu, satis superq; , honorificē enim satis nemo
vnquā dicet. Nūc tandē ad te SERVATI An-
tistes opt. sermonē meū cōuertā opus habeo,
atq; inscriptiōis huius meę, cui amplitudinis
tuę nomē honoris caussa pręfigendū duxi, ra-
tionē reddere nō grauabor. Nā cum tu inter
oēs, quos tui ordinis viros agnoui, is sis, q; stu-
dio historiarū ardeat, atq; magno qdē peracu-

EPISTOLA

toq; tuo iudicio, lectioni huius authoris ita inhias, vt ea exaturare te non possis. Ea delectatione diutiùs te carere nolui, præsertim cum nunc eius opera simul omnia hîc excuderentur: maximè etiam, quòd viderem authoritatis tuæ patrociniò opus habituram hanc meâ nûcupationem, aduersus eos, qui fortasse eam tamquâ infantio rem eoq; fastidiosiorè, aut inconsiderata temeritate, scriptis omnibus & præclarissimis ornamentis, omni memoriæ commendatis præfixam, calumniari vellent, quos quidem, vt minus curem, facit quod, cordatiores non genus sed scribendi causas ponderaturos existimem: illas nempe, quæ in alijs umbræ, in te veræ virtutes sunt, atq; omnes in tui amorè alliciunt. harum contuitu, donec ea quæ proprio ingenio congeffi, te auspice aliquando cum maturitate publicarem, quali quali ac prima occasione, id quod boni omnes faciunt, me te amare atque colere testificatione aliqua declarare volui, atque ostendere, me plura tibi, ac multum semper debere velle, pro benignitate illa tua, qua me iamdudum amplexus fuisti, etiam antequam ad hunc euehereris gradum, quò te & merita tua & sodalitatis tuæ res rapiebant, præter omnem vel voluntatem, vel expectatiorem tuam, admirabili certè exemplo: cū enim multis alijs ex accessione fortunæ, magna contingat humanitatis abscessio, tu quantò ornatiôr factus, tanto faciliôr euasisti & comiôr. Quo fit, vt patria illa tua, **DILLIO MONTANO**

N V N C V P A T O R I Á .

TANO LEG. III. Alpinae Legato sub Vitellio, conditori vix tantum debeat, quantum tibi SERVATIO IRENÆO ciui suo. Nam & si à viro fortissimo, contra Heluetios & Auenticenses, tanquam commodissimum praesidium occupatum & communitum fuit, originem & nomen ab ipso ante M. CD. XCI. annum acceperit, eoque antiquitatis splendore honoratissimum habeatur municipium, tamen virtutum tuarum sempiterna memoria, apud posteros illustratior futura est. Aedes autem sacrae, quibus tu praees, quasque iam ante annos quingentos inuenta suae, Latorolauiniensi illi multo auspiciore, Venator ille, VVOLFHARDVS RAVRICÆ Regulus praestantissimus ORTLIEBO Pontifice BASILIENSI assentiente, dicauit ditauitque, nonne profitentur & conditorem alterum & instauratorem te earum esse? quum fatali deflagratione nuper in cineres conuersas, infano sumptu, augustis edificationibus in nouam quandam, eamque commodissimam & ornatisimam formam extruxisti. At quid ego de his? Si enim ego consilium tuum in publicis rebus: industriam in priuatis: si pietatem erga tuos: in externos, incolas, aduenas humanitatem tuam: si erga superiores atque pares studium tuum enumerare velim, certe dies me deficiet, quum tu ijs qui nunc viuunt omnibus, talem te exhibeas, quem venerari, reuereri & colere velint, & vitae tuae instituto, ijs qui nos insequentur boni viri exemplum

EPISTOLA

te præbeas: quod quidem genus vitæ, cum
omnes probent, id certè non laudare summè
atque admirari nequeo, Deum immortalem
implorans, vt saluum te & magnum & flo-
rentem hæc nostra ætas diu videat, tuque fu-
sceptum erga me amorem mihi conserues,
quo neque iucundius, neque carius mihi nil
omninò accidere potest: dabo enim o-
peram, vt eius te nunquam pœ-
niteat. Vale.

AONII PALEARII VE

RVLANI DE PAVLO

Iouio Elogium.

*Auctoris
Damnati.*

PAVLVVS Iouius Historiæ pa-
ter, rerum gestarum nō modò
explicator, sed illustrator, se-
uerus, grauis, & copiosus, ita gna-
rus ac prudens, ut non unā aliquā
urbem ac regionem describat, sed
uniuersum prope orbem terrarū:
non unius populi ingenium ape-
riat, sed naturam omnium ferè gē-
tium & nationum exprimat, ut ne-
mo nō magno desiderio afficiatur
quin res suæ ab ipso scribantur.

PAVLI IOVII EPI-
TAPHIVM TVMVLO IPSIVS
in sculptum, quod Romæ extra
portam Exquilinam in tem-
plo D. Laurentij
extat.

HEV IACET HIC IOVIVS RO-
MANAE GLORIA LINGVAE,
PAR CUI NON CRISPVS, NON
PATAVINVS ERAT.

1

DESCRIPTIO BRI-
TANNIAE, SCOTIAE,
Hyberniæ, & Orchadum,

PAVLI IOVII EPISCOPI
Nucerini:

*CVM OPERIS PRO OEMIO, AD
Alexandrum Farnesium Card.
ampliss.*

IN magnis, varijsq; labori-
bus studiorum meorum,
ALEXANDER FARNE-
SI, Senator amplissime,
quum ad quandam ætatis,
atque iudicij maturitatem
peruenissem, is mihi vigi-
liarum omnium longè vberrius fructus, ac
nobilissimus proponebatur, qui editis inge-
nij monumentis, ad certam laudem proueni-
ret, quoniam hæc, & honesta viuenti, & præ-
clara demum uita defuncto, uti extincta planè
inuidia, videretur. Itaque vehementer conten-
denti, eam mihi minime defuturam arbitra-
bar, si scriptis nostris commendatione homi-
num tâta autoritas accederet, vt ea posteros
illustribus exemplis copiosè, & grauitè eru-
dire, ac oblectare cum dignitate posse cense-
rentur. Quod me, Dijs ingenuo labori beni-

gnè fauentibus, magna ex parte rebar consecutum, quum rerum toto orbe gestarum Historiam diffusè cōdiderim, orsus ab aduentu Caroli octauī Galliae Regis in Italiam, perpetua serie in hunc annum, quo infirma, vel certè malefida pace nutamus, & ab inueterata Principum dissensione, funestiora nobis ominamur; nisi PAVLVS III. Pont. max. auus tuus, suo pio, ingentiq̃ue consilio, & diuina uirtute fessis rebus opportunè succurrat. Sed quamquam ea, quæ scripsimus, in omnes humanæ uitæ casus, militarisq̃; negocij disciplinam præceptis abundare, & plurimum prodesse existimentur, fieri tamen nequit, ut magnoperè delectent, quando ea funestī seculi fortuna fuerit, ut uel his, qui non uiderunt, nequaquam sine maximo dolore, & lachrymis legi possint. Quis enim nisi prædurus, & planè barbarus, Italiam diuturno ardentem bello, orbatā antiqua dignitate, expoliatā libertate, atq̃; opibus, ipsamq̃; demum Urbem Romā nefarijs armis, circumuento, captoq̃; sacrorū Principe, funditus euersam nō lugeat? Quibus malis, quū nulum adhuc finē desperata pace uideamus, nobis fortiter, & sapiēter inducenda erit acerbissimarū rerum obliuio, eaq̃; præsumenda tanquā salutaris medicina leniendo dolori. Itaq̃; sepositis historijs, atq̃; animo ad hilaritatē cōposito, à uia ueterum studiorum non ineptè deflectemus, uertemurq̃ue molliore stylo ad iucundissimum scribēdi genus, ut non studi o-
sis modò, sed delicatis, atq̃; ocio languentibus
peramceni

peramœni, pulcherrimique operis nouitate,
uoluptatem afferamus. Id uerò excogitatum
iam pridem, & diu mihi pensitatum, uel effla-
gantibus amicis, post impetratam grauio-
ribus officijs quietem in hoc ætatis flexu, u-
ti planè emeritus, tranquillitati, atq; ocio re-
seruabam. Sed tu quiescenti, torpentiq; inge-
nio meo quasdam faces admouisti, cupiditate
certè mea, & uirtute tua dignissimas, quū me
honesto sacerdotio, quod in patria optaram,
potius quàm speraram; exornandum iudicas-
ses. Igitur totius cogniti orbis imperia, & re-
giones, Regum opes, ingenia, res gestæ, gen-
tium itē mores, uiri, bellica uirtute, aut literis
clari, terrarumq; demū dotes, atq; miracula il-
lustri enarrata ordine nomini tuo dicabuntur,
nouis etiam nominibus pro uirili, quod, uel e-
ruditisimis operosum, atq; difficile uideatur,
uetustati restitutis. Neq; in uniuersum perob-
scuri, atq; impediti operis munus temeritate
potius, ac audacia, quàm certa spe uirium, & ra-
tione suscepisse existimari uelim, quum multa
rum artiū præsidij abundè instructi, uersatiq;
in luce, & iucunda familiaritate maximorum
Pontificum, summorumq; Regum, ac demum
freti memoria rerum propè omnium nostræ
tempestatis, nobis ipsis, uel per tenebras eun-
tibus, satis amplum, & clarum lumen præfera-
mus. Quod profectò maiestati Romanę Urbis
acceptum retulerim, graues scilicet legatio-
nes, eruditaq; uirorum ingenia, uel ab extre-
mis terrarum finibus læta semper, & rediuiua

fertilitate suppeditanti, vnde hæc ignota multis, & variantium mendacijs obscurata liquidissimè noscerentur. Europam itaque, antiquorū sequentes ordinem, primò describemus, incohâtes à Britannia, quanquam iure optimo ab Italia quondam gentium omnium victrice, ipsaq; ab æterno, fatalique imperio augusta Vrbe initium capere deberemus, vt votis scilicet in sede sacrorum, & veræ pietatis domicilio religiosè nuncupatis, concepto operi boni euentus numen adfulgeret, sicuti bene auspicatū, & felix virtuti tuæ, ac optimi Pontificis gloriæ optaremus.

NITIVM itaq; operis mihi erit BRITANNIA, Ptolemæi scilicet authoritatem, atq; ordinem sequenti, quum ea tum ad occidentem solè prima terrarū occurreret, non dū (hercle) patefacto classibus nostris ulteriore Oceano, qui demū ab admirabili nauigatione, noui orbis incognitas antea gentes, ac opulenta regna nobis aperuit. Eius autem Insulæ situm, ac mensuram, celi, soliq; naturam, & undiq; circumfusi, pulsantisq; Oceani promontoria, & sinus repetisse, ambitiosi laboris esse putauerim, quando ea diligenter à C. Cæsare, Strabone, Plinio, Tacito, Ptolemæoq; grauissimis authoribus describātur. Hinc quoq; fit, ut minus curiosè præ alta uetustate extinctas, inuolutasq; fabulis, præ aræ bello gentis origines attingam, quarum rerum fidem
p cnes

penes Polydorū Vergiliū relinquemus. Is enim in Britannia diu uersatus, Regum omniū historias operoso uolumine publicauit. Nostri autem muneris erit, attigisse clarissimos Reges, & præsentiū seculi faciē legentium oculis subiecisse, uniuerſa scilicet Insula in ampliores, nobilioresq; prouincias diuisa, representataq; obiter fama Regis, qui, cum antea ab illustri pietate, uirtuteq; animi in summū ueræ gloriæ fastigium esset prouectus, ab inusitata demū mentis perturbatio ne, cōmotus, inde deciderit. Britannos igitur, aut indigenas fuisse, aut si aliunde migrantes classibus aduecti sint, antiquissimam gentem omnino crediderim, utpote, qui Insulæ nomen indiderint, quæ antea Albion uocaretur, quòd à Belgico litore spectantibus, albensis arenæ margines procul ostendit. Paruēre ab initio Britanni diuersis simul Regibus, & diu de libertate fortiter dimicantes, sustinuēre Romana arma, quibus uicti, potius quàm domiti ita cesserunt, ut eos tanquā gentium uictores, honesto quodam amicitie nomine colere uiderentur. Lucio autem Coilli filio Rege centum ferme annis à partu Virginis, Britanni Christiana sacra suscepēre, sed religio rite concepta animis, metu Cesarum, Diocletianiq; in primis, aliquandiu nutauit, quum sæuis cruciatibus, atq; supplicijs plecterentur, qui antiqua numina colere desississent. Ita sub Eleutherio Pontifice religio cœpta, pietate demum, ac auctoritate Diui Gregorij firmata, stabilitaq; est. Floruit autem Britannia magni Constantini Cesaris indulgentia, & studio, quòd is Britanna matre in Bri-

tannia natus, atq; ibi præclaro auspicio salutatus Imperator, natale solum beneficijs, & dignitate cumulandum, atq; attollendum suscepisset. Sed nō multò post, afflictis, distractisq; Romani Imperij opibus, quum Persæ in Syriam penetrarent, Thraciam euastarent Gothi, Europam uerò omnem Hunnus Atila ingenti terore concuteret, inuasere armis extremam Britanniae partem Picti primum è Noruegia, deinde Scoti ab Hybernia transgressi, quorum ferociam, atque impetum Britannus diu non tulit, pulsusq; illum terrarum tractum, qui in Borealem finitur Oceanum ad Caledoniam syluam, hostibus reliquit. Ea Tuedo amne, & monte Cheuiota, qui oblongo transuersus dorso in australem Oceanum excurrit, diuersisq; ite duobus æstuarijs ab reliqua Britannia dirimitur. His naturæ limitibus Romani Imperatores perpetuas munitiones adiecerunt, quæ opera demum, ac ui hostium diruptæ, & consumptæ æuo, extantibus adhuc reliquijs, ab indigenis ostenduntur. Contulisse autem in id opus multarum legionum labores Hadrianus fertur, sed imposuere demum aggeri muros, atq; item certis intervallis opportunas turres Seuerus Cæsar, & aliquantò post Aetius, Hunnica uictoria insignis. Itaq; quod claustris exclusum fuit, desertum ab indigenis externo uictori cessit. Hinc demum uarijs bellorum successibus effectum est, ut prouincia ab aduentu nouæ gentis, nomen acciperet, adoptataq; in regnum Scotia uocaretur. Hyberni Scotos ab se ortos prædicant. Picti autem eorum socij, pictura corporum, ac horrida feritate terribiles,

terribiles, è Noruegia transfretasse produntur. Hos C. Cæsari fuisse cognitos uidemus, qui Glaſti herbae succo in aciem euntes, ora, artusq; depingeret: sed nihil de eorum progenie nobis adhuc compertum, liquidò tamen apparet eos olim fuisse Pictos, qui hodie Syluestres appellentur, ex his fortasse Scythiae populis, quos Agathyrsos antiquitas appellarit. Id genus hominum bello ferox, uictu, cultuq; asperum, diuersum lingua, non usq; adeò barbarū uidetur, ut summas uirtutes, pietatem, iustitiā, probitatem non agnoscat, quandoquidem Syluestres nihil omnino uel Scotis socijs, uel Anglis hostibus concedant, si mores, actionesq; omnes ad æquitatem, atq; animi magnitudinem reuocentur: facile enim hos, & illos contumeliae nomine fallaces, improbos, & raptores uocant, quum ipsi Hybernica simplicitate, & quadam Romana grauitate mirabiles, spectatae frugis, & ob id innoxiam ducant uitam, & peregrini luxus illecebras aspernentur, quippe illis amictus toga, plurimumq; alba, Romanae in humerū reiectae persimilis: cetera in eundem habitum, erectae ceruices, elata pectora, constantes uultus, comae etiam circumtonsa, nec enormes barbae, crura nuda, & pedes ad suram crassius peronibus calciati. Christum porro uerum Deum colunt, sed sine sacrorum mysterijs, quòd literarum expertes, satis se pios putent, si ad superos puram, atque integram mentem attulerint. Proximi sunt lingua, sicuti & terrarum situ Hyberniae populis, Holtanijsq; praesertim, quibus uti consanguineis, per commercia miscuntur. Nam Cathanesia

syluestriū regio (ita Scoti appellant) toto occidenta-
 lis Oceani litore, supra Monam Insulam, in Holtanos
 obuertitur. Parent Scotorum Regibus, qui nihil omni-
 no tanquam antiquissimis socijs, amicisq; tributi no-
 mine imperant, præter auxilia, & ea quidem parcè,
 nisi externum, & graue bellum ingruerit. Cæterum
 Scoti exactis (ut diximus) Britannis, occupatæ armis
 eius regionis possessione confirmati, quum dulce præ-
 dari, arare ingloriū, & damnata pace, armis rem quæ-
 rere, maximè decorum putarent, latrocinijs, & subi-
 tis incursionibus Britannia uexare cœperūt, sed repu-
 gnante fortiter, & tutante fines suos Britanno, eò con-
 tentio minutis prælijs, & dispersis protracta uiribus
 in iustum, & ualde atrox bellum erupit. Nam Scoti
 ualidiore coacta manu, disrupto (quem diximus) Se-
 ueri muro, patefactisq; Romanis aggeribus, popula-
 riter in hostium fines irruperunt, obuia quæq; igne,
 ferroq; uastantes. Itaq; Britanni superioribus iniurijs,
 & præsentī calamitate permoti, coiūere in unum, &
 cum hoste protinus signa cōtulere, sed ingenti utrinq;
 cæde edita, Scotus prælio uictor discessit. Apud Britan-
 nos enim continuis Romanorum Caesarum delecti-
 bus, cum copia, & robur, tum ipsa etiam uerorū mili-
 tum soboles penè extincta defecerat, quum ipsorum
 iuuentus opinione uirtutis in supplementa legionum,
 ad extremas usq; Orientis regiones, & Parthica bel-
 li duceretur. Multis siquidem ante annis consuetudi-
 ne, atq; admiratione Romanorum militum, qui perpe-
 tuis hybernis inueterassent, certoq; præsidio subactæ
 gentis

gentis pacem tuerentur, non disciplinam modò rei militaris studiosè percipere, sed moribus exquisitisq; artibus ac literis ingenia excolere, & facundiam imitari didicerant. His moribus instructi, paratique in occasionem, elatis ceruicibus diuturnæ seruitutis iugum excussère, intestinis scilicet bellis & diris barbarorum incurfionibus lacerata Romani Imperij maiestate. Verùm eam recuperatæ libertatis lætiti-
am (ut supra diximus) Scoticum bellum protinus excepit, nec illis cladibus certo atq; expedito consilio remedia præbebantur: quum uniuersæ uires, & publicæ salutis cōsensus diuersis ciuitatum ac Principū sententijs frangerentur: optimus enim quisq; Regulorū, ut maius atq; præclarius studium in concilijs ostentaret, ab æqualibus uirtutis æmulatione dissidebat. Itaq; salubri decreto quod necessitas expresserat, administrandi belli summam ac Imperium detulerunt Vortigerio, qui bellicæ rei peritia cæteros anteibat: & ne quid supremæ potestati ad arbitrium deesset, Regij nominis coronam addiderunt, qua perpetuò insignis foret. Fuit is Vortigerius Britannorum Rex primus, ed admodū infelix & à Fatali eius consilio patriæ maxime funestus: nam ubi uirium suarum periculum aliquoties cum Scotis improspere fecisset, & sæpius insigni cura, nouisque delectibus bellum reparasset, conductitio externòque milite reprimendos hostes statuit, ne regnum tantis tamque assiduus affectum malis omni iuuentute penitus orbaretur. Nec multò post magnis muneribus, magnisq; stipendijs è Saxo-

nico litore', Anglos pugnacissimam inter Germanos gentem accersivit. His Dux erat Hengistus, cuius ductu Scoti praelio uicti caesiq; & intra fines longè lateq; compulsi, Britannos laceffere desierunt. Porro Vortigerus, uti gratum liberalemq; decebat, patriæ liberatoribus agros diuisit, Cantiumq; in primis, & Oriëtalis plagæ regionem, ad habitandū dono dedit, ut paratam haberet manum qua Scoti, si rursus fines irrumperent, ad internitionem delerentur. Vortigerus quoq;, ut supra foedus initæ societatis ualidiore uinculo nouæ gentis amicitia firmaretur, cum Ronice Hengisti filia nuptias fecit, nec læto quidem auspicio, quum externæ iuuentulæ ob excellentem formam infauisto amore captus, ut importunæ libidini uacuum thorum pararet, priorem uxorem, ex qua iam filium in spem Regni susceperat, iniquissimè repudiasset. Ab hac nuptiali face incendium illud coepisse constat, à quo demum urgentibus Fatis, Britannia omnis Imperij ac nomënis amissa dignitate conflagrauit. Hengistus enim qui ab illuue paludum suarum, damnataq; illa squalentis patrij soli sterilitate in frugiferas & peramoenas regiones peruenerat, ingenio immani perfidiosoq;, ut regnum occuparet, in generum arma conuertit. Ad eam uerò conflati belli famam Angli qui in Germania reliqui erant, ab Hengisto protinus euocati ad ditem prædam, & ex facili uictoria ad beatas sedes in insulam transfretarunt, tantæque fuit eorum multitudo & uirtus, ut per multos annos Britannii cum Anglis de possessione patriæ dimicarent, alternante

alternante sæpe Fortuna belli euentum, quum Hengistus nihil priore dedecore permotus sibi etiam Scotos in societatem belli accumulata perfidia coniunxisset. In his funesti belli ærumnis, Vortigerus animi dolore confectus interiit. Dedit & iustas sceleris poenas Hengistus in acie à generi filio trucidatus. Excepere protinus utrinque bellum & Imperium noui Reges, quos iura sanguinis, suffragia procerum, & bellica uirtus extulerant, tantaque rabie per aliquot annos est dimicatum, quum Galli etiam Britañis inusitato barbarorum scelere circumuentis humaniter auxilia transmississent, ut Angli amissa ingenti suorum multitudine, tribusque Regibus hostium ferro trucidatis, dignas feritate atq; perfidia sua poenas daturi uiderentur: Nisi Fata quæ iam tum Anglicæ uirtuti Imperium despondebant, Arthurum Britanniæ Regem ætatis ac animi uigore & rerum gestarum gloria florentem in ipso uictoriæ cursu rapuissent. Hic est ille Arthurus ab ingentis animi magnitudine per omnes gentes Poetarum præconio celebratus, qui rotundæ mensæ Proceres ab Heroica uirtute lectissimos in amicitiam augustissimis deuotos legibus consecrauit. Custoditur religiosè adhuc ea mensa admirandæ uirtutis testimonio memorabilis, ostentaturque claris hospitibus, uti nuper Carolo Cæsari apud Vintoniam urbem, sed exesis multæ carie circa margines Procerum nominibus, quæ dum ab imperitis inflicta maiestati uetustatis iniuria infuso iudicio reponeretur, penè effectum est, ut uelut

*suspecta fide, magnam partem dignitatis amiserit. Sed
 Arthuro sua laus & consecrata literis aeternitas ma-
 net, uel ipso etiam ualde rudi ad operosum sepulchrū
 elogio, quod diuimante Poeta inscriptum & Laconi-
 ca breuitate periucundum apposuimus, ut non Glasco-
 niæ tantum ubi ille tumultatus, sed ubiq; terrarum di-
 mini Regis merito legeretur, HIC IACET AR-
 THVRVS REX QVONDAM, REXQ.
 FVTVRVS. Cæterum Arthuro Britanniae Fato
 potius quàm suo importunè surrepto, alij atque alij
 Reges succedere, ei prorsus ingenio Fortunaq; dissi-
 miles, ita ut Cadouoladrus, omnium supremus, cum ad-
 uersis prælijs fractus, destitutusq; Gallorum auxilijs
 animum despondisset, Anglis uictoribus Regni no-
 men atq; insulam reliquerit. Tum uerò Britannis mō-
 tes asperi, paludesq; coenose perfugium suere. Ea re-
 gio in occidentem solem directo latere protenta; per-
 tinet ad Sylures authore Tacito, pugnacissimam olim
 gentem, Ordouices & Cornaulios, qui demum ab An-
 glis uictoribus nouum nomen tulerunt: Vualles e-
 nim omnes appellati, quòd externos & alia lingua
 loquentes Germanicè significat. Ita indigenæ Britan-
 ni patrio solo pulsī, in aspera & naturæ claustris ma-
 ximè tuta regione confederunt, Anglis nequicquam
 per concisa itinera persecutis, & demum mitescente
 eorum ferocia permittentibus, ut esset uictis sedes quæ
 ipsorum uirtutis & felicitatis famam testaretur. Eie-
 cti per hunc modum compulsiq; in montuosam & ste-
 rilē insule partem Britanni, quòd sua in primis mul-
 titudine*

litudine atq; agri minimè uacantis angustia preme-
bantur, magna expeditorum ac audacium coacta ma-
nu, in proximum Gallie litus Armoricum traiece-
runt, Diabolitis & Sismijs, calamitosæ & desperatæ
genti clementia quadam & necessitate sedes in ora
præbentibus, ad Vidanam præsertim portum, qui
Brestius hodie dicitur. Ab his colonis Gallicæ Britan-
niæ principatum liquidò conditum uidemus, qui eta-
te nostra dotali iure in provinciam redactus, Gallie
Regibus accessit. Huius extremæ continentis populi
Britonnâtes appellati, distincta penitus à cæteris Gal-
lis lingua utuntur, utpote quæ olim omnibus insule
gentibus communis extiterit, uel hac insigni coniectu-
ra quòd Vuallij (ut supra diximus) ueteres Britanni à
Britonnantibus intelligantur, nec utrosq; uel Angli uel
Scoti omnino percipiant, ut hinc quoq; eorum opi-
nio facile refelli possit, qui uetustam Gallorum linguã
apud Britonnes conseruatam existimant: quum
Romani frequenti commercio, perpetuisq; legionum
Hybernis, toti Gallie Romanum sermonem intulif-
sent. Per hunc modum ad Anglos origine, lingua, ha-
bitu, moribusq; Germanos, penes quos uictoria stete-
rat, insule Imperium peruenit. Regium autem nomen
apud Hengisti progeniem mansit, præclara nobilitate
ac inuiolata successione præcellentem. Verum Angli
Duces finitimas Cantio regiones per minora Imperia
sibi diuisere. Nec multò post opulentia apud singulos
adaucta, & crescente cupiditate inter eos bellum ex-
arsit, sed cum ciuiliu armorum tumultum citò op-

preſit Rex Athelbertus, ualidis uiribus inquietos & turbidos probè ultus. Hic egregiè fortis, & maxime pius diu regnauit, omni Britannia ad Chriſtianos ritus inſigni profeſſione atq; excitatione reuocata. Ab hoc Athelberto ad Henricum Octauum hodie regnantem, quatuor & triginta Reges intercifa ſæpe ſtemmatis linea numerantur. Nam Daci ab Aquilone Duce Sue- none qui poſtea Imperium filijs tradidit, & demum Normanni, è citeriore Britannia diuerſis temporibus in Angliam transfretantes, penè ſublatis deletisq; An- glis, nouos Reges intulerunt. Ex his fuère pleriq; cru- delitate ac auaritia infames, aliqui ſocordia obſcuri, nonnulli etiam fortibus factis ualde inſignes. Nam Gu- lielmus Normannus haud dubiè Britannici ſanguinis ſtirpem ad antiquum Regij nominis decus in inſulam reportauit. Sed eorum qui poſtea regnauerunt, ſin- gularem uirtutis eximia, & uera pietatis palmam tu- liſſe uidetur Ricardus Primus qui in Syriam profe- ctus cum Saladino Memphitico Rege bellum geſit reuocatusque inde importuna Philippi Gallie Regis iniuria, dum uili deſumpto cultu per deuios ſaltus in Britanniam rediret Viennæ Noricæ à Leopoldo Au- ſtrio Regulo captus traditusque in catenas Henri- ci Caſaris ſe multis pariter ærumnis atque uictorijs nobilitauit. Floruère quoque felicia arma Edouar- di Tertij Regis qui de Ioanne Gallorum Rege capto, ſpecioſiſſimè triumphauit. Ab hoc Edouardo Ga- retterij Equeſtris ordinis cerimonia inſtitutam fe- runt. Il ſunt bellica uirtute, uetulaſtateque natalium le- tiſſima

Ætissimi duces, qui solemnī sacramento adacti, mutuae perpetuaeque amicitiae se deuouent, nec ad tuendum collegij decus nobili conspiratione, quoduis periculum adire, & subire mortem recusant. Garetterij autem sodales ob id appellantur, quod sinistri cruris suram fibulato baltheolo uinctam gestent, in memoriam caligariae fasciole, quae illustri foeminae ab Edouardo flagrater adamatae, dum illa choream saltaret, soluto forte modo deciderat, eamque Rex ipse repente sustulerat, ut in honorem mulieris, non amatoria uanitate sed graui & maximè honesta ratione insignium Procerum tibijs dicaretur. Eius autem collegij cerimonia, Vindisoriae quotannis statō die, diuo Georgio equitum tutelari dedicato, praesidente Rege celebratur, mosque est ut sodales galeam & scutum cum gentilitijs insignibus conspicuo templi loco suspendant. In hunc ordinem, Herculem superiorem Ferrariae Principem, honoris causa cooptatum ab Henrico Septimo fuisse audiuius. Hic est ille Edouardus qui Caletum urbem in continenti Galliae, plures menses obsessum atque expugnatum, Philippo Galliae Regi abhinc ducentis ferme annis ademit. Imperium autem ætate nostra Henricus Septimus uarietate casuum, alternisque fortunae lusibus maximè illustris, Hærico filio reliquit: optima pace nouisque legibus, ac externorum Regum amicitia confirmatum. Is enim ab exilio adiutus Gallorum opibus insulam transgressus, Ricardo Rege patentibus in campis uicto atque interfecto, ad Imperium euaserat: Quum Ricardus

Edouardi Regis eiusdemq; fratris sui filios impuberes testamento sibi in tutelam datos ut Regno potiretur, nefarie crudelis occidisset, pariq; immanitate sustulisset etiam uxorem, ut Elisabetham Edouardi fratris filiam in matrimonium duceret ad leniendam scilicet patrati sceleris inuidiam, Regnumq; eo affinitatis uinculo confirmandum, quod ea unica Regiæ stirpis hæres, legitimo iure, dotale Regnum trahere uideretur, sed puella incestas nuptias abnuente, extrahenteq; eas in solennem diem Ricardus Dijs scelerum ultoribus, acie confossus interiit, Henricusq; uictor corona illa aurea quam Ricardi iacentis Galeæ miles detraxerat, coronatus Londinum intrauit. Nec ei quicquam antiquius fuit, quam ut nuptias cum Elisabetha, Dijs atq; hominibus longè gratissimas, celebraret. Eo enim coniugio factionum funesta nomina tollebantur. Duæ siquidem Regij sanguinis familiæ Eboracensis atque Lancastria à rubræ albæq; Rosæ gentilitijs insignibus appellatæ, procures in contraria studia discindebat, opportuneq; tum Eboracensis cum Lancastria è qua erat Henricus, iungi uidebatur, quum utriusq; familiæ iura in unum eo coniugio miscerentur. Oppressit demum Henricus ciuilia bella, pseudoq; Edouardum deceptis falsa effigie populis cum Hybernorum & Germanorum copijs in Vualliam transgressum, prælio uictum cepit. Nec multò post alter Edouardus, Edouardi Regis ex Georgio fratre Clarentiæ Duce nepos, quem Londini à Ricardo carcere traditum, & ab se demum Rege pariter custoditum, aliquandiu seruauat,

uarat, ne rerum nouarum cupidis sui desiderium faceret, uel adhuc imberbis securi percussus est, humanitatem scilicet omnem uincente periculo, quòd non aliter regius animus metu exolui, aut fauentis populi spes frangi posse uiderentur. Henrico itaq; Octauo, maternæ simul paternæq; prosapiæ cumulato iure populus summa alacritate regnum detulit. Collocarat ei in matrimonium Henricus pater, Catharinam Ferdinandi Hispaniæ Regis filiam, quæ nuper Arthuro maiori fratri morbo extincto nupta fuerat. Existimabat enim uir eximiæ prudens, puellam lectissimis moribus tanti Regis filiam, tanquam foederis ac amicitiae pignus omnino domi retinendam, quòd Arthurus tabifico tentatus morbo per nuptiales dies, uxorem minime confecisse crederetur, idq; Iulius Pontifex unis concessum regibus ad prolis dignitatem ex sacris legibus indulserat, unde postea tanquam à pestilenti origine, uti mox dicemus, & sprete religionis, & nefariæ crudelitatis incommoda, per repudium, & ferale demum nuptias emanarunt. Cæterum Britannia omnis in duas diuiditur partes, Tuedo amne, secundum aliquos olim Vedra, ut diximus, Scotiam ab Anglia dirimente. Hæc autem uarias continet præfecturas & ditiones, quarum amplissimæ existimantur, Cantium, quod proximam Galliæ continentem cõtra prospicit, Cornubia, quæ in Armoricum littus obuertitur, Vualia item intercedente Oceani Freto Hyberniæ maxime propinqua, atq; ipsa demum Northlandia, quæ à Septentrionibus Scotiæ fines attingit, & ab Aquilone

uento appellatione Germanica nominatur, Cantium retento ueteri nomine armentis frumētarijsq; agris & uirorum ingenijs floret, in eo Cantuaria metropolis, primario Archiepiscopatu & diui Thomæ martyris sepulchro memorabilis, XII. miliaribus à mari distans, ubi Dobra oppidum antiquitus Daruernum, excelsa arce & portu celebre, quum in hunc breuissimus à Caletio Galliae sit traiectus: sed non desunt qui Cantuariam ex antiquis literarum monumentis, Dorouernum fuisse existiment. Finitur Cantium Thamesi amne & ab eius ostio cingente mari usq; ad Rhiae portum, Ptolemæo nouum appellatum, quem in eodem tractu littoris Antona sequitur, magnus portus, antiquis uocatus. Hunc efficit Insula Vectis Cornelio Tacito celebrata, populo frequens & cuniculis maximè abundans. Vectiani immunes & liberi hoc uno, uti cæteris beatiores, facetissimè gloriantur, quòd cucullatis sacerdotibus, causidicis, lupis & uulpibus, omnino careant. Respicit autem Cantianos fines ab occasu, Cornubia, ab alijs Cornuallia dicta, ingenti & sensim ex tenuato terrarum tractu, sed interiacentibus aliquot prouincijs, ueluti quodam minaci cornu in Armoricum littus exporrecta. In extremo eius promontorio quod Ocrium olim fuit, diui Michaelis templum cum oppido conspicitur. Id ab occidua linea XII. gradibus distat, quum Antarcticus ei polus uno & quinquagesimo prorsus attollatur. Sunt qui Cornualliam quod extento cornu, ut diximus, in Galliam uergat, Cornugalliam uocitent, ego uerò à Cornauijs anti-

antiquissimis populis appellatam putauerim. Clarissima autem urbium non longè à mari, Exestria existimatur, ab amne Exestro qui præterfluit nuncupata. Inde magna uis ferri, plumbiq; & stanni, mercatorum nauigationibus exportatur: uasa etenim Cornuuallico ducta stanno, in mensarum usus, argenteis fulgore atque duritie comparantur. At Vuallia Britannici sanguinis uetustate, unde Henricus Septimus Pembruco in oppido natus, antiquissimum ab Arthuro sanguinem in Regiam sedem reportauit, in tres regiones diuiditur, Dumberam, Berfronem, & Malsabrenem: in Dambera Caermardinum prisca nobilitatis oppidum excellit, Vualliorum olim Principum Regia. Id Vuallis omnibus iura reddit, asseruatis ibi antiquissimis legibus, quibus unis etiam nunc, uti liberi concessu Regum utuntur. Vix centum stadiis distat à Milfortensi tutissimo portu, unde in Vaterfordiam Hybernæ breuissimus traiectus. Caermardinum autem attestante regionis situ, alludenteque etiam nomine Maridunum Ptolemæo fuisse crediderim. Non longè ab eo auri & argenti secturæ in agro Comostylfo reperiuntur. Sed Vuallij Regijs fodinarum magistris & operis insidiantur, quod eas diuitias Anglis inuideant, qua ipsi seueris animis contemnant atque repudient. Annuum tributum Regibus pendunt, quod quadraginta millium aureorum summam nunquam excedit. In Vuallia quinque episcopales urbes numerantur, si Herfordia ad Logum amnem, Vuallie tribuatur. Eminent autem Sancti

Davidis ciuitas in extremo Vualliae promontorio, unde in aduersum Orientalis Oceani caput, quod Oceanum olim, Yermouthum hodie uocant, summa totius Insulae latitudo, ducētis & quinquaginta millibus passuum mensuratur. Ad Septētrionem autem Bangaria duobus inclusa fluminibus secundam obtinet dignitatem, aspiciť; ē propinquo Angliseam Insulam, per tot uehementes Oceani aestus, deuoratis Vualliae marginibus in altum abreptam, quum paucis ante seculis cōtinenti, longo ut apparet pōte, iungeretur, ut hinc nonnulli Angliseam non Monam à Iulio Agricola transnatante exercitu expugnatam existiment: Reliquae autem duae episcopales sunt, Asapha atq; Landaffia, sed non aequē nobiles. Porro Vualliae regio campestris, & in Austrum uersa, segetis foecundissima est, à mari autem distantior, & uti subducta in montes, ad Orientem solem nobilium equorum greges alit, adeo ut bellicosissimi omnium Vuallij, ubi edicto uocantur ad bellum, sex millia equitum, peditum uerò sagittariorum & hastatorum quatuordecim milia Regibus mittāt, parq; etiam militum numerus ad incertos praeliorum casus domi relinquatur. Non temerē enim Reges Vuallica littora certis praesidijs tuentur, quod in eam oram ab hostium classibus descensiones saepissime factas fuisse meminerint. Propterea ut prima prouinciarum & honore uetustae propaginis & littoris opportunitate & numero atq; praestantia militum, Regum filijs obtinenda regendaq; imperio ad non dubiam spem regni conceditur, quoniam ab Vualliae Principatu

Principatu uti certissimo successionis gradu in Regiã sedem ab ipsis defuncti patris exequijs protinus ascendat. Quarta autem est Northlandia prouinciarũ longè amplissima, si multorum simul Regulorũ ditiones à Thamesi ad Trentam atq; inde usq; ad Tuendum uno nomine comprehendamus: aduersis enim Oceani littoribus ab ortu in occasum, & his quos diximus ingentibus fluuijs à Borea in austrum terminantur. In hac urbs Yorca summam obtinet claritatem, Eboracum antiquis dicta, uictoris legionis sede, & Seueri Imperatoris morte insignis. Ab Eboracense Archiepiscopo et totius Scotiæ & Orchadum Insularum Præsules sacra petebant, sicuti nunc petuntur à Scotis, tanquam à Primario uniuersæ Britanniae. At supra Eboracum uersus Scotiam ad Orientalem Oceanum Northumbriæ uicina urbs est Dunelmum Antistite opulento bellicosoq; ualida, & diui Cutheberti sacro uexillo memorabilis. Id aduersus Scotos quum bellum ingruit solenni sacrocrum pompa ad non dubiam uictoriam profertur, neq; spem Anglorum piè fidentium aduerso pugnae exitu unquam fefellit, quòd hostes extemplo terga uertant, ubi tutelaris Diui consecratam imaginem aspexerint. Cæterum huius amplissimæ atq; opulentissimæ regionis frequentes urbes innumeraq; oppida nominatim percurrisse, eius fuerit, qui unius tantum Britanniae peculiari diligentia descriptæ dum minima quæque suo ordine confectatur, modico labore pariter & modica laude sit contentus; nobis uerò, uni uersus terrarum orbis suscipitur ingenti cursu per-

grandus, secundissimosque periucundo ac utilissimo
 operi Deos atque homines futuros arbitramur, ut uel
 ambiguo merito laboris nostri fama in extremos us-
 que terrarum fines extendatur. Dicemus igitur in
 Anglia septem esse urbes longè clarissimas, in quibus
 est Conuentria in ipso totius Insulae umbilico posita
 populi frequentia ceteris fortasse praestantior, nisi
 dignitate sacri Antistitis & praeferentis amnis op-
 portunitate careret. Ad Orientalem uerò Oceanum,
 celebre uisitur Nordouicum, à puella uate fatidica,
 sicuti Germanicè sonat, appellatum, non longè ab eo
 quod diximus Vermoutho promontorio: id enim re-
 curuatum in dextrum littus cum amne interfluente
 urbem ostioque eius nauigiorum ualde capaci, tutum
 & peramplum efficit portum. In eadem quoque
 ora uersus Boream sita est Hulla, portuoso Emporio
 nobilis, qua Humbrus amnis, recepto Trenta insigni
 flumine latissimis faucibus in Oceanum euoluitur.
 Contrario autem ad Occidentem solem Insulae litto-
 re, ubi Vuallia duobus magnis sinibus excauata penin-
 sulae similis rotundam frontem in Oceanum exten-
 dit, duo sunt Emporia Gallicis ac Hispanicis nego-
 ciationibus opportuna, in intimo sinu terminoque V-
 ualliae ditionis urbs Cestria praeterlabenti Deae flu-
 uio apposita, & Bristolium in aduerso pariter sinu
 quo Cornuallia terminatur. Hanc urbem ualde am-
 plam atque opulentam, portu celebrem efficit Rotosta-
 thybius amnis, qui hodie Sabrina dicitur. In ora autē
 quae continenti Galliae ad Meridiem opponitur sexta
 urbium

urbium Hamptonia securitate atq; amplitudine magni portus, obiectuq; Vectis Insulae, & Poetarum carminibus inclyta celebratur. Archiepiscopales uerò sacrae ditionis Angliæ primates principatum obtinent duæ urbes, Eboracum, ut diximus, & Cantuaria, quarum imperijs Episcopales una omnino & uiginti urbes parent: harum maiora minoraq; sacerdotia conferendi ius habent Reges indulgentia Romanorum Pontificum, ita ut faciliè quos uelint fortunis ac honore cumulatè nobilitent: hac uerò Regia liberalitate ditati Antistites, propinquos demum suos ubi Rex operam eorum exegerit, equis, armis atq; pecunia exornare consueuerunt. Sed harum & denique omnium famam Londinum penitus obscurat, Tribonantum ut plures existimant ciuitas C. Cæsari nuncupata, totius Britanniae Regia, multarum gentium commercio nobilitata, exculpta domibus, ornata templis, excelsa arce, & denique rerum omnium copia atque opum affluentia ualde mirabilis. Inuehit in eam totius orbis opes ipse Thamesis, statis horis Oceani æstibus superbus & tumidus, onerarijs nauibus ab ostio per sexaginta millia passuum, ad urbem, tutò semper & præalto alueo nauigabilis, ripas undique peramœnæ uillæ prædijs atque nemoribus distinctæ passim exornant. Ab inferiore scilicet parte Regia domus Grinuicia, ita Anglicè à uiridarijs appellata, & in superiore Prætorium nomine Ricemundum, in medio autem nobilis structurae exurgit Westminsterium ab occidua parte urbis, Foro iudiciali, ac diui Petri templo

Regum sepulchris exornato longè clarissimum, atq;
item uigesimo lapide à Lōdino Regium Castrum Vin-
dosoriae secedentis Regis peramœna sede, aliquotq;
Regum sepulchris & Garetteriorum sodalium ceri-
monia percelebre: Olores autem agminatim leto oc-
cursu & festiuis cantibus subeuntes classes excipiunt,
ac undiq; retia siluris atq; salmonibus expanduntur.
Iungitur ad urbem lapideo ponte structura mirifici
operis, nec ullis imbribus augetur, quum unis tantum
estibus intumescat. Secundum Thamesim & aquarum
mole, & longitudine cursus ceteros exuperant, Hum-
brus, recepto Trenta in immensum adauctus, qui olim
Habitus fuit, & Sabrina margaritis etiam nobilis, qui
è summis Vualliae montibus raptis secum multis tor-
rentibus in Bristolicum sinum effunditur. Adiacent
autem Britanniae permultae minores Insulae, & in his
tres admodum insignes, Mona, Vectis, & Anglisea,
quae authoritatem parentis, ac dominae consequun-
tur. Vigent & duo Gymnasia, alterum apud Oxoniū
supra Thamesim, alterum Cantabrigiae non longè ab
Elisiensis urbis paludibus. In hac ingenuorum adole-
scentium ingens numerus ad perdiscendas liberales di-
sciplinas concurrat: professoribus enim stipendia, ali-
menta q; discipulis antiqua Regum liberalitate, et opti-
morum Antistitum testamentis persoluuntur. Condidē-
re siquidem multis ante seculis supra uiginti septem
collegia, constructis è lapide per amplis aedibus, qui-
bus, ad sempiternam beneficentiae laudem, conditores
cognomēta, & insignia reliquerunt. Nihil autem ea
iuuentutis

iuuentutis educatione, institutioneq; modestius, religiosius atq; frugalius, ut non mirum sit inde prouenisse ingenia, quæ in Dialectica, Philosophiaq; & in Sacris demum literis Europam omnem subtilitatis admiratione compleuerint, & tum maxime quum maioris nostri, repudiatis optimarum scientiarum antiquis authoribus, nihil potius quàm difficiles captionum nodos, & conuoluta disputantium sophismata mirarentur. Attulere & in Britanniam ab Italia litteras Græcas ætate nostra Thomas Linacrus Galeni nitidissimus interpres, qui Arthuri Principis præceptor fuit æqualesq; eius duo Guilelmi, Latomerius atq; Grocinius, qui nobili, sed irritò uoto uertendi Aristotelis negotium cum Linacro susceperunt. Et Ricardus Paceus Romæ legationis munere perfunctus, quem confecto studiorum cursu dum præclara scriberet, atra bile uexatum interijisse nuper audiuius. Viget adhuc insignis existimatio probitatis, atq; doctrinæ in Cuthberto Tonstallo Dunelmensi Antistite, à quo editus est inperdifficili materia lepidus Arithmeticæ libellus. Is de mum Mori, atq; Rossensis amicorum cæde perculsus, iratum Regem fideli obsequio leniendum existimauit. Sed insignem ex optimis literis laudem tulit Guilelmus Lilius, qui primus ciues suos Latine, atq; disertè loqui feliciter docuit. Huius autem filius Georgius Lilius in Italia elegantioribus studijs excultus mirificè paternum decus tuetur condito uolumine, in quo summorum Pontificum, & Cesarum Romanorum series Laconica breuitate describitur. Ab eodem quoq;

solerti ingenio Britanniae tabulam spectamus eruditè, graphiceq; depictam, ac ideò incisam in aes, ut cum hoc opere ad certiore, iucundioreq; regionis notitiam cōiungatur. Sunt etiam Londini iuris ciuilis interpretes, à quibus honestissimi iuuenes in schola peculiares leges à Regibus conditas perdocentur. Eae sunt partim Anglica, partim Gallica lingua conscriptae. Aulae siquidem & foro, Gallicus sermo familiaris, adeò, ut ad nobiliores etiam foeminas perueniat: nam apud nobiliores Latinae quoq; orationis lepor in honore est, sicuti in ipsa praesertim Hèrici Regis filia Maria, & tribus Thomae Mori filiabus, uehementer admiramur. Regi autem, qui ab aequitate, atq; iustitia laudem quaerat, ex arbitrio nouas leges cōcipere, & promulgare non licet: neque enim legitimae, rataeq; habentur nisi trium classium iudicio sanciantur. Nobiles enim, sacra item uiri, & populus tres classes efficiunt, quae genera hominum aduocare Reges solent, ubi aliquid paulò grauius de salute, aut dignitate publica fuerit statuendum: neque enim bellum suscipere, de pace agere, aut pecuniam imperare rite potest, nisi classes decreto dictis sententijs subscribant. Iisdem autem ferè legibus, atque supplicijs, uti apud nos latrocinia, homicidia, & furti uindiciantur, sed de his criminibus per tormenta non quaeritur. In duodecim uirali nanque iudicio, coniecturis, & testibus causam peragere mos est, quòd in alios quàm in maiestatis reos eculeo, & fidibus agere inhumanum putent. Eo modo, & in forensibus causis ad Tribunalia te-

stium

stium numero litigatur. Ac fuit aliquando tempus, quo testimonia utrinq; pari numero dicerentur, & iudices ob id suspensi, ipsos testes more pugilum inter se depugnare cogere, atq; inde uictores demum, uti fide præstantiores, secundus litis euentus sequeretur. In uniuersum toti Britannia, Cantioq; præsertim: id enim cæteras partes nobilitate facile superat, mira cæli clementia, miraque salubritas, nullæ usquam nisi in Vuallia montibus præaltæ niues, nulla horridior glacies, nulla densior pruina conspicitur, ut omnino mirandū sit, quā Arctum propius spectet, quòd multas Gallia, ac Italia regiones, molli tepore, & benigna quadam temperie prorsus antecellat: hyemis enim sæuitiam frequentes pluuiæ, nec eæ quidem procellosæ à fulgetris & tonitru, uerū sedatæ, & pingues facile dissolunt; æstatis autem calores, quos uel longissimi dies exclusis penè noctibus afferunt, perennibus auris mitigantur. Aer enim in toto circumagentis sese anni cursu, omnibusque diebus semper aliquo spiritu mouetur, recreatq; terræ nascentia, pecoriq; simul, ac ipsis hominibus innoxie, iucundeq; blanditur, nonnunquam tamen sæuissimis quatitur uentis, quorum flatus locorum opportunitate defugiunt: nō enim uti in Italia uidemus, in collibus, & speculis uicos atque oppida condunt, quòd depressiora loca, cauasque ualles, & flumina libentius sequantur, uillæque item ob eandem causam, aut iuxta syluas ædificent, aut uirentium arborum peramœna corona præsepian. Regio enim omnis distincta aruis, nobilitate

pascuis, irrigata fluminibus, non in asperos montes at-
tolitur, sed frequentibus collibus leniter intumescit.
li sicuti perpetuo uere continuis floribus uestiuntur,
conualles amniculis, & nitidis fontibus scatent, cam-
pi, alia atq; alia segete luxuriant, & cuncta demum
prata, & nemora perenni uiriditate spectatibus arri-
dent. Inde illa praelata cæteris lanarum uellera, quæ
ab Asiaticis usq; gentibus expetuntur: innumerabiles
enim minoris pecoris greges pabulosis in collibus in-
terdiu, noctuq; summa securitate diuagantur: neq; e-
nim lupos timent, quos nunquam uiderunt, quum ma-
gistratus seuero edicto uniuersos proscripserit, præ-
mijs percussori constitutis, tanta cura, ut reges non a-
liud aliquando à montanis Vuallijs, quàm tricena lu-
porum capita quotannis exegerint. Damnatur au-
tem uel ob id Britannia cælum, quòd crassa sæpe ob-
ductum nebula, suam illam uitalibus salubrem gratif-
simamq; oculis serenitatis lucem eripiat: unde fit ut
pleriq; nec ineptè quidem arbitrentur illum ætate no-
stra insignem morbum uni Britannia peculiarem, &
certis annorum interuallis repetitum haud dubiè pro-
creari, qui pestilentia similis multos mortales excita-
to sudore mortifero, paucis horis interimat, nisi sudan-
tes stragula ueste, & multis lodicibus inuoluti, aduer-
sus illabentem acrem accuratissimè muniantur. Cæte-
rum Angli suapte natura ualetudine firmissima per-
fruuntur, adeò ut ne medicis quidem indigeant: hos
enim sola propè nobilitas accersit, aut mercatorum
urbana multitudo, quum luxu & perpetuis gulae uo-
luptatibus

luptatibus dediti, cruditate sæpiſſimè diuexentur. Mirabile enim dictu eſt, quantum obſoniorum una domus ſingulis diebus abſumat, ſternuntur menſæ in omnes penè horas calentibus ſemper edulijs onuſtæ: uino etiam non è Gallia modò, uerùm & ab Italiæ Veſeuo, Cretaq; petito, ut non mirum ſit euocari inde morbos, Fataq; præuerti, quum natura nullis unquã recreetur inducijs, nec tantis gulæ contumelijs oppugnata ſufficiat. Verùm eam intemperantiæ culpam eo nomine facilè prætexunt, quòd denſato aere uim occultam inſeſſe prædicent, quã maturius quàm cæteris in locis cieri famem, atque alimenta flagitari languentibus arterijs arbitrentur. Ferunt Anglos totius culinæ diſciplinam, epularumq; apparatus, quum in Gallia latè imperarent, Gallis & Belgis tradidiſſe, quod nec probro eis ceſſerit, quandoquidem inſigni cum laude, eas quibus Pariſiorum ſenatus tot ciuitates feliciter gubernet, belli, pacisq; lege ſapientiſſimè conſtitutas in Gallia reliquerint. Nobilitas fermè omnis urbes faſtidit, caſtellis, & liberiore cælo gaudet, generisq; dignitatem una maximè uenatione, & falconum aucupijs tuetur: paſſim enim ceruorum greges, & eorum præſertim qui palmofis cornibus, & albis maculis ſunt inſignes, in campis, atq; nemoribus uenantibus occurrunt, multaq; huiusmodi fere ad uoluptatem, ſubitamq; uenationem uallatis uiuarijs continentur. Ad ſeruare & ardeas mos eſt, quibus cum hierofalcones uolatu, & unguibus contendant, & in ſtagnis paſſim, atq; fluuiolis magnus anatum pictarum

numerus reperitur: quæ inde adnatantium canum as-
 fultu, latratuq; exturbatæ opimam iucundamq; præ-
 dam falconibus præbent: neq; ulla est in his exercita-
 tionibus plenior uoluptas, nisi foeminae laboris, &
 prædæ comites accesserint: eas enim miris obsequijs
 colunt, neq; eas adamare, osculariq; Gallico more, at-
 tractareq; liberius, inuidiosum, & turpe existimant;
 quando apud generosos nihil omnino honestius, at-
 que nobilius uideatur, quàm ab illustri foemina gra-
 tiam iucundissimis officijs promereri, nec earum uiri
 facile adduci possunt, ut ab ea lætissimæ uitæ libertate
 quicquam de uxorū pudicitia parum humaniter, aut
 malignè suspicentur, uerùm deprehensis ueniæ locus
 eripitur, quòd illico uel approperatæ necis, uel gra-
 uis ignominia pœnam subeant, & nonnunquam li-
 gneis inclusæ caueis, spectandæ irridendæq; pueris in
 ædium uestibulis exponantur. Mulieres in uniuersum
 candore, atq; habitu formosæ, uenustæq; sunt, sed quæ
 à nostris elegantia cultioris ingenij, eruditissq; morū
 illecebris facile superentur. Iuuentus uerò ipsa liberali
 ore, cultuq; , & uirilibus mundicijs maximè decora
 cōspicitur, nec desunt aliqui, uti in longa pace, & pro-
 cul à militiæ muneribus, qui paulò delicatius, atq; mo-
 rosius, pectine comam componere, uerriculo uestem
 mundare, ornatu, incessuq; nimum elegantia studiū
 præferre soleant: neq; enim illos, uel Saxonico sangui-
 ne procreati, truces uultus, obstinatosq; animos ge-
 runt, quum iampridem, à finitimis gentibus egregiè
 temperata corporis, atq; animi dona retulerint, sed
 apud

apud imperitum uulgus, eosq; præsertim, qui nunquam peregrinentur, superbia, & externorum contemptus uiget, quoniam infelicem admodum, & semi hominem eum putent, qui alibi, quàm in Britannia sit natus: eum porro langè infelicissimum, qui extra insulam in alicna terra spiritum, atq; ossa reliquisse contigerit. Britàni Reges, uetere instituto, nullos omnino pedites, aut equites præter prætorianos in pace stipendijs alunt: eos enim quū bellum indicitur, è provincijs euocant: delectibus uerò habitis, ubi ad signa conuenierint, trimestre stipendiū descriptis in alas, & cohortes persoluūt, castrensesq; demum leges publicantur, tanta edicti seueritate, ut alea, & chartulis depictis lussisse, eum, qui res uenales in castra deferat, uiolasse, ad duxisse scortum, et in iurgio gladium strinxisse, capitale sit. Ita, ut non omnino sit mirum, si nos uetere illo bellicæ artis honore decidimus, quū in hac tam fœda, et pestilenti criminū impunitate, improbi pariter, ac imperiti nostri duces, omnem penitus disciplinæ rationem amiserint, ut id decus, quod in maioribus nostris perillustre quondam fuit, apud externas gentes cum gloria translatum, amissa obiter libertate spectaremus. Apud Anglos in sagittis unica spes, & præcipua gloria crebris uictoriarū prouentibus parta, eas minimo digito crassiores, bicubitalesq; et hamato præfixas ferro, ingentibus ligneis arcubus intorquent, tantā uī arteq; ut ad primos præsertim ictus squamosum thoracem, aut loricam facile penetrēt, feruefactamq; gestatu, & multo sole, ferream equestrem armaturā

sepe transfodiant; his è Romana disciplina mos est uallum gestare, & dimenso spacio protinus, ubi hostis fuerit in conspectu, in orbem se munire: palos enim teretes utring; ferrea cuspide præacutos mira celeritate solo defigunt, & infesta acie paululū proclinos in hostem uertunt, in medio autem ferreus est anulus, quo perpetua sepe recte uinciuntur: Circumuallati in hunc modum, laeuo pede in ima parte palum premunt, & diuarcatis cruribus, pansisq; lacertis sagittas excutiunt, interna autem sinistri brachij ossea tabella conteguntur, ne manicæ rugis recurrentis nerui impetus elidatur, eo quod diximus, munitionis genere Gallici equitatus impetum, quo nihil acrius, atq; uehementius olim fuit, egregiè sustinuerunt, quum alij temere illatis se præacutis uallis induerent, alij uel in postrema acie sagittarum grandine sternerentur. Hac una prælij ratione Ioannes Gallia Rex apud Pictauos ingenti prælio uictus, captusq; est, & Philippus ad Samarobrinam accepta magna clade profligatus, apparuitq; ea in pugna sagittarios Ligures, qui scorpionibus arcuferreis uterentur, quo teli genere atq; animis hostibus pares uideri possent neq; ui, neque celeritate Anglis fuisse comparandos. Reliqui porrò Angli pedites Germanico more, hasta longa, grauiq; secure, sed longioribus gladijs pugnant, hos quum strinxerint arreptam à balteo ferream breuem cetram laeuam prætendunt. Equites autem consuetudine Gallorum, & Belgarum cataphracti, sagis, cristis, pictisq; equorum tegumentis exornantur: inter omnes Vuallij equites, leuis

levis armaturæ munia habilius, atq; peritius implent,
 qui lancea non lateri adpressa, uti ceteræ gentes, sed
 locata, firmataq; fœmori, & dextrorsus inclinata in
 hostes deferuntur. Venêre & in usum Anglis sclopetta-
 rij, sed qui nondum uti rudes in aciem prodierint: tan-
 ta autem gentia, disciplinaq; castrensibus legibus
 parent, ut quum multa in Anglo milite externi duces
 requirant, inuicti, & contumacis animi robur minimè
 desiderent, quod decoris, ac ignominie metu mortem
 non timeant: neq; enim quisquam iterum pugnare
 satis honestum putauerit, si locum deferere, aut terga
 dare uitandi periculi causa contingat, quando quidem
 ignominiam præsentī morte effugere maximè glorio-
 sum existiment, propterea antiquam apud eos consue-
 tudinem uigere conspiciamus, qua strenuissimus quisq;
 & nobilissimus canentibus signis equum dimittit, ut
 exæquato omnium periculo, & spe fugæ penitus adē-
 pta de salute simul, & laude nauiter dimicetur. Flo-
 rent hodie militari laude illustres, Thomas Hauardus,
 qui Surreio patri in prima acie longè fortissimam ope-
 ram nauauit, quum ad Tuedam interfecto Iacobo Sco-
 torum Rege insignis ea uictoria pararetur, atq; item
 Thomas Dacreus, qui in eadem pugna equitatu præ-
 positus mirificè dimicauit, & Carolus Brandonus, cui
 ob insignem uirtutem ab Henrico sororem Ludoui-
 co Gallie Regi antea nuptam in matrimonium collo-
 catam uidemus. Manet & eximium bellici nominis
 decus Arthuro Plantagenetæ præfecto classis, qui E-
 douardo Rege genitus existimatur, hos Duces, & mi-

lites Henricus corroborata per multos annos imperij
 autoritate ad bella ducit, pace autem miro gentis
 obsequio quietè facileq; gubernat. Accedunt & præ-
 plæ opes, quibus potentiæ, ac uirium existimationem
 secundissimè tuetur: quotannis enim supra centum mi-
 riades aureorum nummum in ærarium, & fiscum re-
 feruntur, quæ pecuniæ summa auri pondo decem mi-
 lia excedit. Hi redditus constant, partim ex antiquis,
 statisq; provinciarum tributis, partim ex patrimonio
 Regio, in quo est Lācastriæ ducatus, atq; item ex por-
 torijs, & uestigalibus; nam uendundis lanarum, &
 metallorum mercimonijs, prærogatiua Regi est cer-
 tis nundinis magni quæstus, quibus non prius merca-
 torum conditoria aperiri fas est, quam Regiæ notæ
 mercimonia diuendantur. Augent & mirum in modum
 Regias facultates, patrimonium pupillorum: non enim
 ante pubertatem paterna hæreditate perfruuntur,
 certa siquidem lege pueri in tutela Regis uiuunt, addi-
 cunturq; magnis proceribus, atq; sacratis uiris maxi-
 mè opulentis, ut apud eos armorum, ac literarum, &
 totius deniq; aulæ disciplinam cumulatè percipiant.
 Sed incredibile est dictu, quantas nuper opes Henricus
 coaceruarit, quum Ecclesiarum patrimonia diriperet,
 & subinde donaria templorum ferè omnium scelestæ
 rapacitate in fiscum auerterentur, ita, ut hodie inter
 cæteros Reges, sed insigni cum infamia pecuniosissimi
 nomen obtineat: uix enim tranquillis temporibus me-
 dietatem legitimi redditus in rei familiaris sumptus
 impendit. Is omnino constat prætoriani militis stipen-
 dio,

dio, custodia arcium, conuictu regio, uenationis apparatus, & liberalitate erga Regum legatos, quos splendide muneribus ornare consuevit: exigua namq; est corporis custodia: nam ea sagittarijs equitibus ducen-
tis, & centum spiculatoribus peditibus impletur. Aula porro diuertente in uillis, & uarijs uenationibus studente Rege, uix ad dignitatem frequens uisitur, tñ uerò nobilitate omni, ornatissimisq; proceribus refertur, quñ legationes adueniunt, aut de Republica accitu Regis, fuerit consulendum. Nullum præterea militē præter prætorianos, quos diximus, corporis custodes pace alit: canente autem belli classico ardentibus scilicet omnium animis ingenti odio in Scotos, & Gallos, pecuniæ exæquato trium classium onere ad rationem descripti census imperantur, quibus Regij quæstores militi stipendia persoluunt, neq; quisquam facile existimauerit, quanto studio singularum ciuitatum imperatæ pecuniæ conferantur. Has tantas opes, & copias imperio obtinet Henricus, cui natura fortunæque supra Regium nomen, incomparabilis formæ, & maxime præstantis ingenij accumulata dona contulerunt: nemo enim è tota Anglica iuuentute, uel staturæ dignitate, uel uenustate oris, uel neruorum firmitate Regem æquauit. Multis porro disciplinis liberaliter instructus, ita in literis, sacrisq; studijs profecit, ut mira ingenij fœcunditate librum aduersus Lutherum publicaret. Nec ea quoque decrant, quæ in ipsa bellicæ laudis fama numerantur: nemo enim ipso Rege Britannicum ingentem arcum con-

tentius flexit, nemo certius, atq; ualidius sagittauit. Cū uerò lectissimi equites cataphracti in ludicro spectaculo infestis hastis concurrerent, tanta arte id bellici uigoris munus implebat, ut ei proposita uictoribus præmia integro populi iudicio, sæpiissime deferrētur. His tantis uirtutibus una castrensis gloria deerat, concepta iam animo ingenti, adauctaq; Anglorum studio quæ sua consuetudine bella, & prælia tranquillitati, atq; ocio præferebant, odio scilicet illo in Gallos à maioribus tradito deflagrantes, à quibus se Galliæ regno & tota ferè continente pulsos indignabātur, & quòd ignominie nomine in fortibus uiris iras accedebat, Puella præsertim duce, quæ miraculo quodam excitationis Gallorum animis, felici ausu superiores uictorias, atq; illa decora Anglicæ uirtutis trophæa penitus euertisset. Vexabant per id tempus impotentia Gallorum arma Iulium Pontificem urgente premētēq; Ludouico duodecimo: hic enim Pontificio exercitu facile profligato, occupataq; Bononia, illum in summum amittendæ dignitatis discrimen adduxerat, conspiratione aliquot Cardinalium, qui rerum nouarum cupidi, profugiq; ab Vrbe, Pontificem metu territum indicto Pisis concilio ad dicendam causam uocabant. Quibus difficultatibus Pontifex iniquè, atq; improbè circumuentus, à maximè pijs Regibus opem implorauit, detulitq; Henrico Pij cognomen, quòd Pontificiæ dignitatis causam religionis inclusam rationibus promptissimè defendendam suscepisset. Per hunc modum ipsi quoq; Hispanis, Heluetijsq; Pontificis iniuriam

se

se defensuros profitentibus, & cupiditati Anglorum simul, & Regiæ uirtuti præclarus honestatis specie locus est patefactus: nam Dorsetium Regulum cum ualidis copijs in Aquitaniam, qua Cantabriæ iungitur, ad fontem rapidum misit, ualidaq; instructa classe citerioris Britanniae littora populatus, ad extremum in Galliam cum sexaginta milibus armatorum traiecit. His adiunxerat Germanicas legiones, & Belgarum equitatum, ipso etiam Maximiliano Cesare, qui præesset, regia pecunia conducto. Itaq; Terouana in Morinis oppugnata, captaq; est, obiterq; Gallorum exercitus qui ad opem ferendam aduenerat, in itinere memorabili prælio profligatus: amissa enim sunt Gallorum dedecore omnium propè alarum signa, capti Duces, & in his nobilissimus omnium Rotelinus: eadem quoq; felicitate conterrito, & cedente Ludouico, Tornacum in Neruijs expugnatum. Exinde nulla unquam Ludouico, et Gallis ignominiosior dies illuxit, nulla letior Henrico & Anglis, quum equitatus Gallicus tot bellis semper inuictus, uix tentato certamine ad conspectum hostis foedissimè profugisset, ex aduerso, Henricus effusè lætaretur, quòd in Anglis felicem uim illam, & disciplinam multis auorum memoria Gallicis spectatam bellis minimè defuisse conspiceret, & quantos ipse spiritus gereret, quantisq; opibus arma tractaret præclare hostibus ostendisset: nam per eos quoq; dies Scoticae uictoriae nuncius amplissimarum uirium opinionem, ac ipsam deniq; Regis fortunam clariorem fecit; magna quoque inde splendoris, & liberalitatis quesita

laus, & eo quidem maiore celebritate, quòd id unum Galli in Ludouico parco semper, ac in donatiuis militaribus perangustè moderato, milites requirebant: nemo enim erat ex omni ordine, uel externorum, uel suorum, qui non argentea uasa, torques aureos, arma deniq; & equos, aut militaria dona, ac insignia ad decus tradenda posteris, uirtutis ac amicitiae nomine nò præferret. His rebus gestis, ne reliqua uitam planè uetricibus armis continenter adaperita aggrederetur, tempore exclusis in Angliam redijt, ubi demum honesta contentus gloria interprete Rotelino, qui captiuus erat, cum Ludouico pacem confecit, dataq; ei est confestim in matrimonium Maria ipsius soror, ut eo affinitatis uinculo certius, atq; solidius pacis fœdera sancirentur. Cæterum eæ nuptiæ cum ætati, tum ualitudini ualde importunæ, Ludouico uitæ exitum celeriter attulerunt, sed eadem pax cum Francisco successore inuiolata permansit, cum quo demum transgressus in continentem apud Caletium in colloquium deuenit. Ibi ambo Reges iunxere dextras, mutuaq; securitate alacres omnibus liberalitatis, ac humanitatis officijs certauere: celebrata enim subinde conuiuia ingenti luxu, decursionesq; editæ admirabili rerum omnium apparatu, ita, ut ostentatis utrinq; Regijs opibus longè pulcherrimum tot externarum gentium oculis spectaculum præbuisse uiderentur. Sed in tanta celebritate, tantoq; procerum, & regulorum, omnisq; generis hominū concursu, nihil omnino Regibus ipsis angustius, atq; formosius fuit, quum ætate inter se firmè

mè

mè æquali, & eximie proceritatis, & Martij decoris ad Regium planè habitum mira dignitate cunctos anteirent. Excepit, & paucos post dies Carolum Casarem designatum, qui ab Hispania classe deuectus in Angliam appulerat: inter duos enim infestis iam planè animis de abrumpenda pace cogitantes, uolebat existimari disceptator & arbiter, quum uires haberet ad terrendum, si quis paulò durius, & contumacius, uti æquum foret, ipsius iudicio parère recusasset: ex æquitas enim amborum opes esse cupiebat, ut hunc, & illum, ancipiti illius studio, & uoluntate suspensum spe, metuq; pariter in amicitia cōtineret. Sed exorto mox bello inter Carolum Casarem, & Franciscum Regem quo summas Europa omnis adiit calamitates, in partes Cesaris recessit, neq; prius ab eo est diductus, quàm nefarijs Casarianorum armis, direpta Vrbe Roma, captoque Clemente Pontifice execrabile, & longè maximum Christianæ religioni uulnus est inflicturn: sacrosancti enim Imperij casum insigni pietate miseratus, Pontificem pecunia iuuuit, impetrante Vberto Gambarà Legato, qui Romanæ cladis, captiq; Pontificis miseras opportunè retulerat, adhasitq; Gallis egregio consensu, ut captus Pontifex libertati, & pristinae dignitati redderetur. Verum non multò post, eum uotorum omnium compotem, insani amoris inuasit morbus, nimie scilicet eius felicitati illudente Fortuna: captus enim illecebris Anne Boleniæ, quæ inter Reginae puellas in aula erat, ut complexu legitimo potiretur, Catharinæ uxori re-

pudij libellum misit : neq; enim aliter Bolenia , quàm
 in spem coniugalis thori, regiae libidini obtemperatu-
 ra uidebatur: erat enim equestri familia , ingenio au-
 tem pudoris specie ualde astuto, ambitiosoq; , adeò, ut
 quū extremos amoris fines uel in secreto accubitu, ue
 recundè, & constanter pernegaret, reliqua omnia ad
 torquendum Regis animum artificiosa lasciuia, & blā-
 da quadam improbitate largiretur. Fauebat Annæ uo-
 to Regisq; flagitio, Thomas Vuolseius Cardinalis Ebo-
 racensis, qui tum in summo gratiae, atq; potentiae loco
 conspicuus erat , uir ingenio peracri, sed prauo, &
 multis malis artibus pestilenti. Is dira, & sibi demum
 exitiali adulatione repudij causam æquissimi iuris es-
 se differebat , quòd Arthuro fratri antea nuptam sa-
 cræ leges Henrici uxorem esse prohiberent, profiteba-
 turq; non defuturos sacri iuris peritos, atque Theolo-
 gos è Lutetiana præsertim schola , longè clarissimos,
 qui dictis sententijs repudio subscriberent : cupiebat
 enim regem amatorijs uoluptatibus implicari, nouis-
 que nuptijs maxime uxorium reddi, ut ipse unus su-
 pra omnes mortales ambitione, et fastu intolerandus,
 plenissima usurpati imperij potestate potiretur. Ale-
 bat & insanas spes Regis Clemens Pontifex , recenti
 obstrictus beneficio, & in graui pariter iniuria ne-
 quaquam ex animo Cæsaris placatus , ita ut nulla uti
 decuit, libera scueritate Regem à tam fœdo incepto
 deterreret, sed benignè frequentibus legatis pollicere
 tur se in ea repudij lite iure consultorum iudicia secu-
 turum. Venit subinde Bononiam ad Clementem, ad id
 suscepta

suscepta legatione, Thomas Boleniæ pater, missusq;
 est in Britanniam Campegius Cardinalis, ad cuius tri-
 bunal Catharina Regina uirili prudentia causam di-
 xit. Cæterum diu extracta pudendæ litis iudicia eū e-
 uentum habuere, ut fermè omnes ab adulatione disce-
 derent, & Pontifex deposcente Cæsare contra repu-
 dium decerni duodecim uirali sententia pateretur. Tū
 uerò Bolenia coniugij spe deiecta, Rexq; ipse repul-
 sæ dolore concitatus, in Eboracensem authorem, sua-
 soremq; noui coniugij omnem iracundiam conuerte-
 runt, magnoq; Fortunæ ludibrio uir potentia, atque
 opibus regio fastigio proximus, puncto temporis exi-
 stimatione, fortunisq; omnibus spoliatur, ac in exiliū
 eijcitur, usq; adeo eum in meritas poenas urgentibus
 Fatis, ut ex itinere retractus inter rerum capitalium
 ministros dolore, & metu oppressus expirarit. Fuit e-
 ius interitus cunctis ferè lætissimus, quod paucis ante
 annis Edouardum Buchingamium Ducem uirtute, at
 que opibus inter procures insignem, ipso delatore, ini-
 quissimè damnatum Henricus occidisset. Porro Henri-
 cus mirum in modum clementi Pontifici, à quo se elu-
 sum, syngraphaq; deceptum dictitabat, mirè insensus
 legem tulit, qua Romani Pontificis authoritatem abro-
 gabat, Regijq; iuris templa, & sacerdotia omnia cēse-
 bantur, consultore præsertim Cromuele, Eboracensis
 artibus eruditè instructo, quem Bolenia omni studio,
 atq; ausu erga se paratissimū è sordido loco ad ipsum
 regendæ Reipublicæ munus extulerat. Fuit ea lex iu-
 dicio maximè iniquo, atq; impio conscripta, promul-

gataq;:nam supra religionis causam, ad quam nemo uel improbè Christianus non respexerit: antiqua etiã fœdera inuiolata ante tot Regibus execrabili temeritate turbabantur:nam ex ipsorum Annalibus liquidò constabat, Ioannem Regem ante trecentos annos sese successurosq; item Reges, & totius regni sacra tēpla, & sacerdotia ad authoritatem, ac imperium Romani Pontificis, Vicarij q; diui Petri Apostoli libera uoce contulisse, certa q; auri pondera quotannis tributii nomine dependisse, quum Innocentius Tertius in ipsum Regem ius dicendi, constituendi q; Cantuariensis Antistitis usurpantem, anathematis fulmina contorsisset, concitato etiam in eum Rege Gallo, qui, ut Innocentij iniuriam uindicaret, in Britanniam cum ualida classe traiecerat. Cæterum in ea omnium turbulentissima tempestate, ingenti sæuitiæ procella obruti, Ioannes Fischerius Rossensis Antistes, multa doctrina, & moribus eximiè grauis, atq; sanctissimus, & Thomas Morus epistolarum magister, quo nemo ingenij eruditione, candore, probitate q; melior fuit, securi percutiuntur, quòd Catharinæ Reginæ causam Christiana libertate defendissent, defectionem q; à Romano Pontifice uti criminosam, atque impiam uel in longo carcere constantibus animis essent detestati. Maturauit Fischerio necem nuncius ab Vrbe, quo Henricus eum à Paulo Tertio Pontifice, qui ad exornandam, attollendam q; uirtutem Clementi successerat, Cardinalem renunciatum, esse certior fiebat, sed Fischerius an id rescisset, iussu Regis interrogatus, se cum honorem

neq;

neq; appetisse unquam, neq; expectasse respondit. Mo-
 rus autem tanta animi magnitudine, dum accensi uo-
 ce damnaretur, apud iudices concionatus est, & cum
 rectissimæ conscientie decreta aduersus repudiū, usur-
 patamq; sacrorum tyrannidē, Christianarum legū au-
 thoritate roborasset, & ut meliorem Regi mentem da-
 rent, Deos precaretur, inexpiabilem inuidiam Hen-
 rico peperisse uideretur. Nec multò post Catharina
 Regina ab ægritudine animi tabefacta moritur, quum
 Mariam filiam Regia spectatam indole, uiroq; matu-
 ram, crepto Principatus honore, seuitia patris in or-
 dinem redactam conspexisset: exinde Boleniæ Regia
 ornamenta omnia tribuuntur. At Paulus Pontifex, u-
 bi Henricum à sacrosancto Pontificiæ maiestatis impe-
 rio immani crudelitate, atq; auaritia defecisse didicit
 quanquam acri admodum cura, & iusta ira commo-
 ueretur, nihil tamen grauius secus, ac ante Clemens se-
 cisset, in Regē uti impium decernit, quòd Regis ani-
 mum tantis seuitiæ fluctibus perturbatum leniendum
 potius mollibus præceptis, quàm ulla omnino contu-
 melia exagitandum arbitraretur. Itaq; in Rossensis in-
 terfecti Cardinalis locum, Reginaldum Polum Britan-
 num supra generis nobilitatem optimarum literarum
 eruditione, & Christianæ uirtutis laude clarissimum,
 euocatū Patauio in Urbem, senatorem facit, galeroq;
 purpureo protinus exornat. Nec multò post, quòd Po-
 lus sanguine Regi esset cōiunctus, maioremq; inde se-
 cum auctoritatem allaturus esse uideretur, legatus in
 Britaniā mittitur, ut familiaribus, pijsq; sermonib. ea

commemoraret, quæ ad sanandam Regis mentem pertinere uiderentur. Sed quum Polus in Galliam peruenisset, uenit ex Anglia Brianus ad Franciscum Regem, qui ipsum uti Henrici hostem ex foedere sibi uinctum tradi deposcebat, ita Gallis Henrico studentibus in Belgium retrusus, ibique aliquandiu luculentissimo usus hospitio Herardi Marchij Cardinalis Leodiensis, irrita demum legatione, ad Urbem redijt. Exinde Rex adauersa tot claris funeribus animi feritate, Henricum Montacutum, Poli Cardinalis fratrem, & Corteneium Exoniae Marchionem ipsius Regis consobrinum, qui dudum tumultu Northlandico summa fide, uirtuteque Regijs copijs præfuerant, insignique Regis amicitia erant conspicui, securi percuti iubet, eo nomine damnatos, quod in tanta templorum strage à consilijs Regijs libera uoce discessissent, sed proculdubio gratia popularis, regique sanguinis præclara nobilitas, quod ad Albæ Rosæ principem domum genus referrent, inuisos occulto metu, suspectosque reddiderant, prementem præsertim Cromuele, qui degeneri odio nobilitati infestus, maximorum heroum ruina, letabatur. Tulit & eandem supplicij fortunam Edouardus Neuillus, qui ob uirtutem bellicam, ac eximium proceri corporis decus, omnium propè horarum familiaritate Regi erat coniunctus: Margaritam quoque Cardinalis Poli matrem grandæuam anum, & quod duos Reges Edouardum, atque Ricardum patruos præferret, stirpis, ac ætatis honore uenerabilem eadem seuitia in carcerem cōiecit. Hæc propter summam generis sui nobilitatē,

¶

Et probatissimæ uitæ famā maximā apud omnes par-
 ta gratia, ut Mariæ Henrici Regis filiæ, quæ uiuente
 Catharina Principis hæreditariam dignitatem obti-
 nebat, alumna esset, delecta fuerat. Sub id quoq; tem-
 pus Bolenia quanquam Catharinæ Reginæ obitu con-
 iugij planè secura, beatāq; minus tamen ea felicitate
 lætabatur, quòd enixa puellam in spē fortunatæ pro-
 lis marem concipere non poterat. Itaq; tam scelestō,
 quàm ambitioso consilio, rata mariti Regis uires fœ-
 cunditati suæ impares, atq; alienas fore, cum Georgio
 germano fratre, sicuti ferunt, concubuit, ut adulterij
 crimen uix credibili tanti incestus scelere tegetetur,
 sed immane facinus ancilla denudauit, quæ fortè cum
 amatore deprehensa, castigatāq; ob id seuerius à Regi-
 na, quum poenam timeret, periculum festinata delatio-
 ne præuerterat. Fuere qui existimarent Henricum, uti
 plerūq; fit, importuni amoris satietate adductum, Bo-
 leniæ mores, et occulta corporis uicia fastidisse, gra-
 uiq; ea calumnia onerasse insontē, oculis scilicet insta-
 bili cupiditate in Ianam Semeram coniectis, quæ mo-
 dicis orta natalibus, sed amabili uenustate conspicua
 mirè placuerat. Verum supra fœdi incestus flagitium
 aliæ, atq; aliæ probrosæ libidines Reginæ famā prosçi-
 derūt: subortis enim indicibus, accusati Norreus à cu-
 biculo, uctus à puellari ætate adamator, et Bruertoni-
 us eques illustris, Marcusq; itē musica arte, et pneu-
 maticis organis Reginā exhilarare solitus. Itaq; repē-
 tina quadā amoris, ac odij cōmutatione, Regina testi-
 bus accusata damnatur, damnatāq; uel obiecta ne-

ganti, ceruices gladio carnificis abscinduntur, pariq;
demum supplicio frater, & reliqui, quos diximus, pu
niuntur. Interficitur & Vuestenius decorus adole
scens, cui Bolenia ad suauitatem oris, ut ad stuprum
pelliceret, mollius eblandita ferebatur. Sed in his cru
entis admodum iudicijs nihil acerbius, atque mise
rius fuit, quàm Thomam Bolenium Reginae patrem
inter damnantes collegas iudices consedisſe, & claris
simos Vuestenij parentes insontis, & solius formæ pœ
nas dantis filij salutem uel exilio perenni, & toto for
tunarum cumulo impetrare nequiuisse. Biduo post
Henricus celebratis nouis nuptijs Semeram in con
iugalem thorum duxit: hæc demum uisa est cæteris ali
quanto felicior, quòd enixa puerum, cui Edouardo
nomen fuit, nōdum alteram experta fortunam, in par
tu doloribus extincta decesserit. Nec multo post per
moleſto utique cælibatu Anna Gulielmi Cleuensſis Re
guli ſoror, è Sicambriſ ad quartas nuptias in Bri
tanniam accitur. Ea inſigni apparatu excepta, aliquā
diu Reginae nomen, & maritalis accubitus ſtata forma
& morum ſimplicitate ſuſtentauit, ſed demum quòd
ad genium minimè reſponderet, cubili primo excluſa,
& mox repudiata, quòd Lutheranæ religioni fa
uere crederetur, & paulò ante Antonij Lothorin
giæ Reguli filio penè promiſſa diceretur, Catharinæ
Hauardæ Regium thorum reliquit. Hæc Thomæ Ha
uardi Northſolchiæ Reguli ex Edumundo fratre ne
ptis erat, penes quem cōmunicata cum Surreio patre
gloria, uictoriæ Scoticæ decus fuiſſe docuimus, quū à
nobis

nobis ea bella in Historijs scriberentur: mansit tamen
 Annæ molliter ablegatæ regius propè honos, quòd
 iniuriam nequaquam astuta dissimulatione, sed multa
 equitate, remissioneq; animi pertulisset. Nec multo
 post, & ipse Cromuel tanti modò nominis, rerum om-
 nium moderator, & euersor, atrocitate, atq; superbia
 nobilitati inuisus, urgente Hauardo diras digno, atq;
 malefico ingenio pœnas capite persoluit. Gratissi-
 mū autem omnium oculis spectaculum præbuere, im-
 mensæ opes domesticæ suppellectilis nefario, & fe-
 stinato quæstu congestæ, quum tot spolia regijs diui-
 tijs æquata, ex eius domo ad hastam transferrentur.
 In caput autem Catharinæ Hauardæ nondum à nu-
 ptijs infelicibus exacto biennio, par supplicij calami-
 tas incidit, abscissis scilicet carnificis manu ceruicibus,
 quum adulterij conuieta probrosæ libidinis pœnas de-
 disse, præeuntibus in eodem supplicio duobus adulte-
 ris Culpepro, atque Durantio: hic enim ante Regias
 nuptias puellaris ætatis florem delibasse fatebatur, il-
 le uerò uti decorus iuuenis amore plectus in spem
 prolis, nocturnos senescentis Regis labores adiuua-
 rat. Cæterum Henricus Hauardæ adulterio probè
 uindicto, fallacium uirginum fidem, atque libidinem
 detestatus, ad sextas nuptias descendit, ducta in Re-
 gium thorum Catharina Thomæ Parij equitis filia,
 quæ duobus orbata maritis ab oris uenustate mirè
 placuerat. Huic autem Dij dent castum animum, &
 certam fœcunditatem, ne Rex fœda coactus sorte,
 ad septimas nuptias rapiatur: Henrici enim occulto,

ac admirabili Fato datum uideri potest, eos ferme omnes, quos arcta affinitate, familiaritateq; dilexerit, uti pestifero quodam amicitiae ueneno afflatos, ex instabili felicitate longè omnium euasisse miserrimos. Sed Dij immortales alioqui peccata hominum arcana uindictae ratione punire soliti, ut uehementer optauerim Henrico Regi antiquo spectatae uirtutis merito mentem sanauerint, scilicet, ut recenti flagitio euersa templa, dum ad animū recurrit, pristina pietate restituat. Quanquam enim tot nuptias, quibus nullum adhuc finem uidemus, impotenti libidine repetitas, clarissimorum, ac innocentissimorum uirorum sanguine defœdarit, omnia tamen ei feliciter euentura crediderim; si saluberrimum uolumen à Reginaldo Polo Cardinale propinquo suo, ad se piè, amantiſsimèque perscriptum, pari pietate, æquitateq; animi opportuna medicinae instar hauserit: sic enim quanuis hac ipsa Deorum clementia, neq; uita insontibus erepta reddi, neq; ipse inter felices Reges tanquam planè furtunatus referri possit, planè tamen fiet, ut leniat inuidiam, & pristinum decus magna ex parte recuperet, tactusq; religione, omnem iniustae notae memoriam Henrici Secundi gentilis sui exemplum secutus, aboleat.

FINIS.

INDEX.

NOVA, ET ANTIQVA LO- *corum nomina in Anglia.*

- Britannia, olim Albania, siue Albion, nunc Anglia, Anglitterra, England.
Bathonia ciuitas, olim Aquę calidę, nunc Bathæ.
Belge, vbi nunc Vuellia, Vuellis.
Brannogenium, Bangarium, Bangar, ciuitas in Vuallia.
Bolerium promontorium, S. Burien, Cornubię oppidum.
Buleum, Biltheum oppidum in Vuallia.
Cambria, nunc Vuallia, Vuallis, ubi olim Cornaulij, Demete, & Silures.
Camelodonum, Duncastrum, ad Dunij fluminis ripam.
Camudolanum, Trinobantum ciuitas olim, vbi nunc Northamptonum.
Calatum, Chiptonum, in Lancastria,
Caturaetonium, Alertonium, in Northlandia.
Cantium, vbi nunc Cantuaria metropolis, Canterbury, olim Daruernum, siue Dorouernia.
Cornubia, Cornuallia, siue Cornugallia, Cornuayle.
Couennos, Shepei, insula in Cantio.
Damnones, nunc Deuonia comitatus, Deuonshyre.

I N D E X.

- Durotriges, Dorcestrenses, vbi Dorcestria op-
pidum, Dorcetter.**
Eboracum mertopolis, Yorke.
**Ganganorum promontorium, vbi nunc Kil-
garenum, & Caerdiganũ, Vuallia oppida.**
Herculeum promontorium, Hertland.
Habus fluuius, nunc Humbrus.
**Ifaca fluuius, Exa, vbi nunc Exonia ciuitas, Ex-
cetter.**
Iscalis, Ilchestria, Ilchestre.
**Iceni, Iccij portus accolæ in Gallia, vbi nunc
Calitium, siue Caletus, Calais.**
Igeni, Northumbri.
**Londinum, siue Londinium, ciuitas supra Ta-
mesim fluuium nunc Londra, London.**
Lindum, Lincolnia, Lincoln.
Magnus Portus, Portismouth.
**Maridunum, Caermardinum in Vuallia, Caer-
mardine.**
Mediolanium, Manchestrium, Manchester.
**Mona insula, olim Druidum sedes, nunc Ma-
na, siue Man.**
Niomagus vbi nunc Bokyingamia.
Nouus Portus, nunc Rhie.
Ordouicum, Nordouicũ ciuitas, Norloÿche.
Oxonium gymnasium, Oxfort, olim Caleua.
**Ocelum promontorium, vbi nunc Hulla por-
tus.**
Ocrinum promontorium, nunc S. Michaelis.
Petuarua, vbi nunc Beuerlacum, Beuerlay.
**Rurupie, nunc Roffa ciuitas in Cantio, Ro-
chestre.**

Rigo-

I N D E X.

Rigodunum, vbi nunc Vuarigtonum oppi-
 dum.
 Ratostathibios fluuius, nunc Sabrina, Seuern.
 Rate, vbi nunc Conuentria.
 Sarisburia ciuitas, Salisbury, vbi olim Duniū.
 Salopia, Shrouisburi, olim Coriminium.
 Tamesis fluuius, siue Thamisia, Temmys.
 Toliapis, Teno, Tanetos, Tenet in Cantio nūc
 peninsula, olim insula.
 Trinobantes, vbi nunc Northamptonenses.
 Tueda fluuius Angliam à Scotia diuidens; o-
 lim Vedra.
 Tubius fluuius, Toue in Vuallia.
 Tamara, nunc Tanerstock oppidum in Cor-
 nubia.
 Vectis insula, siue Vecta, nunc Vuygth.
 Vintonia ciuitas, Vuinchestre, olim Vente.
 Viroconium, nunc Virgonia, Vorcettet,
 Veuis fluuius in Vuallia, olim Antona.
 Vrolanium, vbi nunc Rotelandia comitatus.

d 2

[F I N I S]

S C O T I A ▶

COTIAM ab reliqua omni Britānia, quæ Anglia dicitur, Tuedo amne, Cheuiotaq; monte, & diuersis duob. æstuarijs, regni nomen obtinuisse docuimus. Ea in Septentrionis ad Orchadas uergit, triploq; Anglia minor existimatur, quòd aduersis utrinq; pressa, extenuataq; littoribus enormi, & ualde oblonga ceruice in Orientem promineat, uti ex Ptolemæi tabulis apparet; quanquam Tacitus Britanniam bipennis formæ persimilem tradat, atq; ideo Scotia nihil ad Orientem solem incuruata flexu littorum extendi uideatur, sicuti eam Germanos pictores Taciti auctoritatem secutos, in Ptolemæi libris expressisse conspiciamus. Accepit autem nomen ab externæ, nec admodum antiquæ gentis aduentu: nemo enim è Latinis authoribus Scotorum meminit ante Marcellinum, qui Iuliano Cæsari æqualis fuit. Neq; satis constat è qua primum regione Scoti in Albionem traiecerint, quum uariantibus non Anglorum modò, uerum & Scotorum annalibus magna dubijs rebus obscuritas inducatur: nam alij ex Hybernia, nonnulli ex Dania, Cimbricæ Chersonesi, uel Gothiæ, Noruegiæq; peninsulis originem suam deducunt. Nec desuere, qui ex Hispania classibus aduectos existimarent, & impudenter Scotiæ stirpis nomen

nomen à Mose ipso, ac Aegyptijs ementirètur, idq; au-
thore uiro Scoto, Hectore Boethio, qui insigni facun-
dia, & pari diligentia perpetuam Scotorum Regum
Historiam ad Iacobum eius nominis Tertium deduxit.
sed ab eorum opinione, qui eos ex Hybernia aduectos
arbitrantur, minimè discesserim. Numerant autem
Scoti ex incorrupta annalium memoria, ab hinc mil-
le amplius, & septingentis annis, centum & quinque
Reges, à Fergusio Primo, ad Iacobum Quintum, qui
hodie iuuenis adhuc iam per uiginti, & septē annos,
nullis unquam externis, aut intestinis bellis implici-
tus tranquilla, & maximè diuturna pace perfruitur.
Is à toto ualidi corporis habitu, & facie hylari, deco-
ra, ac ipsis tuendæ pacis artibus spem nequaquam in-
certam bellicæ laudis præfert, ostendetq; se inde clarif-
simis factis ad laudem, nisi Fata conceptæ uirtuti feli-
cem cursum inuiderint. In his tot seculis admirabile di-
ctu est, quantum ambitio, Regniq; cupiditas, secunda
paucis, pluribus autem aduersa, exitiosaq; ualuerit:
tres enim, & quinquaginta Reges, aut bellica ui, aut
procerum insidijs crudeliter interrepti referuntur.
Exercuère siquidem ab initio Romana arma, Piectos
subegère, sustinuère demum Danorum impetus, ac om-
ni ferè tempore, quum à ciuilibus bellis otium esset,
cum Anglis de finibus contendere, tanta animoru con-
tumacia, ut quum superbia, atq; odio nulla calamitate
frangerentur, aduersis contusi prælijs, Edouardo An-
glorum Regi sacramentum dicere, & tributa pende-
re cogerentur. Ceterum Rex Donaldus à Fergusio

Scotorum Rege Primo, si interiectos enumeremus, ordine uigessimus septimus, quum diu, & uaria quidem Fortuna cum Seuero Cæsare dimicasset, primus è Scottis Regibus Christianæ religionis sacra suscepit, primusq; in Scotia, quum uenalia in humanos usus aliarum rerum permutationibus, aut aliunde importata pecunia, in foro & nundinis emerentur, aurum & argentum, Scotica nota percussit. Sed præclarum Christianæ pietatis specimen supra ceteros præbuere Vilhelmus, qui Ricardo Regi Angliæ in Syriam ad expugnandam Ptolemaidem proficiscenti, Dauidem Germanorum fratrem cum lectissimis Scotorum copijs adiunxit, & Alexander eius nominis Secundus, à quo maximè pio, & liberali studio Ludouicum Galliae Regem eximijs Ducibus, ualidisq; Scotorum cohortibus adiutum ferunt, quum ille Regum optimus, atq; sanctissimus sacro etiam tum ardente bello, in Aegyptum ad Damiatam transmarinam expeditionem religioso admodum incepto, sed aduerso exitu suscepisset. Sed post multa ex intestinis cædibus interregna, atrocesq; multorum Tyrannorum interitus ad Stuardam domum nutantis imperij nomē deuenit, ea tum planè illustris à præalta origine Danicam progeniem respiciebat: facile enim ad Regium fastigium repente euadentibus, uanitate quadam peregrina stirpis honos exquiritur, utpote quibus patriæ nobilitas, uti nullis innixa fabulis obsolescat: Stuardum enim eorum lingua senescalcum, id est Regij conuiuij magistrum uocant, quem honorem eximie dignitatis apud Neapolita-

nos Reges, à nobilissimis præcerum expeti uidemus: hoc enim præclaro officij munere Rex Macolmus animi uirtute memorabilis, Valteriũ generosum pariter atq; impigrum ducẽ, oriundũ è Dania, uirtutis causa perornarat, quòd Valterius in Syria aduersus Saladinum insigni cum laude Christianis Ducibus operam nauasset, ita ut eius dignitatis nomen, quod à posteris per manus exciperetur, in familiam adoptatum facile permanferit. Fuẽre autem è Stuarda familia tres Roberti Reges continua serie ad Iacobum Primum, qui Roberto genitus id nomen primus suscepit, tradiditque perpetua succeßione Aegyptiorum Regum more, quatuor ab ipso Regibus, quibus id omnino fatale, & prorsus infelix extitisse uidetur: Iacobus enim primus à coniuratis in cubiculo confossus interiit: At secundus ipsius filius diffracto uiolentia ignis tormento, metalli frustulis est discerptus. Porro tertius oppugnante parricida filio iusta acie superatus ad Sterlingum occubuit. Quartum autem primi recta serie pronepotem, ingenti prælio ad Floddon superatum Surreius interfecit, quum Hauardus ipsius filius, qui hodie Henrici Regis penè socer est, imperatori patri in prima acie felicem operam nauando uictoriam maturasset: impulsu etenim Ludouici Gallie Regis, quum ab Henrico in Morinis, ingentibus Anglorum & Germanorum copijs premeretur, Iacobus Angliam inuaserat Rege desitutam, roboreq; omni ueterum militum in continentem abducto, in tutela Regine, Surreique relictam, Scoti siquidem Reges

mutuo commodo Gallorum Regum amicitia obnixè colūt, repetitā usq; à Carolo magno, cui Achaius Rex amicissimus fuit, confirmatamq; demum certis foederibus à Dauide Rege, qui ab Anglis bello captus, eo tempore, quo Ioannes Rex Galliae ductus in triumphum Londini aderat, raram Edouardi felicitatē opportunè cumulauit, quum in eius mensa insigni fortunæ ludibrio captiui duo Reges spectarentur. Peructusta itaq; consuetudine, quum Angli Scotiae fines inuadūt, insigniq; apparatu arma mouent, Scoti statim Gallorum opibus confirmantur, pecuniaq; in primis egregiè, ac item tormentis, armis, copijs, peritisq; praesertim belli Ducibus adiuuantur. Parem autem beneficij gratiam Scoti promptissimè referendam existimāt, quum in continentem Anglorum copiae traijciunt: in Anglicos enim fines penetrant, tumultuq; hostili in Northumbria cuncta permiscunt, ut domestico belli metu, Anglorum aduersus Gallos apparatus, atq; impetus retardentur: unde illud non infacetè dictum Ludouici undecimi Galliae Regis, qui conceptae insaniae opinionem admirabili saepe prudentia opportunè, atque feliciter eleuauit. Quum enim Edouardus infesto animo in Galliam esset traiecturus, sociorumq; legati à Ludouico amicè, sollicitèq; requirerent, ut oppida ad Samorabrinam amnem, uti hosti exposita, diligentius permuniret, ad ueteres munitiones se uallum probè ualidum, atq; densissimum adiecisse respondit: mus santibus porrò legatis, qui nihil tale factum, aut cogitatum quidem nouerāt, atque iidem, ut publicae saluti prospiceret,

prospiceret, suadebāt, quòd negligentia eorum, qui
 extruendo operi munus suscepissēt, nihil omnino esse
 additum, subridens contendite, inquit, in Scotiam, si
 aggeres meos uidere concupitis; quòd intelligi uellet
 Anglos si à fronte in aliena terra bellum quærerent,
 domi protinus, qui terga caderet, à Galliaq; retrabe-
 ret, proprium, & uerum hostem habituros. Datur au-
 tem honoris causa ob eximiam fidem Scotis militibus,
 ut eis Galliæ Reges corporis custodiam, salutemq; suā
 committant, ut hinc quoq; pernobili spectatæ constan-
 tiæ argumento opportunas arces uti Mediolani uidi-
 mus, Scotici præsidij tutelæ demandatas minimè mire-
 mur. Alunt & Galliæ Reges Scotorum alas, earumq;
 præfectos in honore habent, uti nuper Eberardum
 Obigninum à nobis in Historijs alterna ludentis For-
 tunæ cum laude posteris narratum, atq; item Ioannem
 Stuardum Albanæ Regulum, qui uirtutis eximie te-
 stimonium, dum Gallis militaret, in Italia reliquit: Ro-
 bertum quoq; cum sua tum Eberardi patruī uirtute,
 bello illustrem, inter Gallorum Duces ætatis authori-
 tate faciliè primum, militiæ incommoda egregiè adhuc
 ferre audimus. Scotiæ Regibus eadem sunt iura, ac im-
 peria, in sacerdotes, procures, & minorum gentium
 classes, quæ apud Anglos uigere meminimus: utrisque
 enim est eadem ferè lingua, nec leges omnino dissimi-
 les, quanquam Angli municipales, Scoti autem ciuiles
 magis respiciunt. Paria quoq; exiguntur uectigalia,
 atq; una omnino cogendi, alendiq; exercitus consue-
 tudo; sed Angli Reges pecuniam, Scoti uerò militem

imperant; uerùm in conscribendo eadem delectus cura seruatur. Scoti quoq; hisdem utuntur armis, sed sagittarum usus crebrior apud Anglos, quòd nuper tradentibus Gallis sclopetto uti didicerint; raros autem equites, sed eos eximiæ uirtutis in eorum acie conspexeris. Desilire enim ab equis, æquare uitæ pericula, & communicare spem laudis, uel ipsi etia Reges solent, recentissimo Iacobi Quarti exemplo, qui pedes pugnando aduersis uulneribus confossus occubuit. Pugnacissimi autem milites existimantur è Laudonia quæ Pictlandia dicitur, antiqua scilicet Pictorum sedes, Angusiaq; item, & Fisa, quòd eæ regiones Anglis æternis hostibus maximè sint propinquæ. Suspecta enim utrinq; arma ipsos finium custodes plurimum exercent, uti nunquam inter eos firma pace, dubijsq; semper inducijs, & ad mutuas insidias concitante odio, quòd nulla Regum amicitia, uel cognatione, aut foederum tabulis, minimè restingui posse persuasum habent. Armatura porro, uesteq; & reliquo cultu Gallos imitantur, quorum amicitiam mutuis commercijs colunt: epularum autem copia, edacitateq; nostris hominibus penè incredibili Anglos antecedunt: uerùm nequaquã erudito gula studio protracta in integras noctes conuiuia exercent. Sed certè frigidior calî plagæ uoracitatem excusaret, nisi uaria saporum irritamenta, supra sacietatem inexplebili quadam ingluuie peterentur. Quamobrem necesse est, ut foeminæ continuis redundantiæ uitijs confectæ, iamisso flore illo ualde præcipiti puellaris ætatula, aniles statim, atq; in-

suaues

*suaves induant uultus, & firmissimorum etiam uiro-
rum robora citissimè dissoluantur. Hoc etiam immo-
derato conuietus sumptu, pleriq; deuoratis patrimo-
nijs ad tantam rei familiaris inopiam rediguntur, ut
ab obuijs stipem emendicare non pudeat, quòd agrum
colere, aut sellulariam exercere artem, honesto loco
natis indecorum arbitrentur, usq; adeò, ut plerisq; la-
trocinijs, & furtis sese alere, nullo pœnæ metu equissi-
mū putent. Sed eam gulæ intemperantiam plurimum
adaugēt obsoniorū immēsa fertilitas. Nulla enim toto
orbe regio, uel altitium, omnisq; generis uolucrū, &
ferarū, quæ aucupijs, atq; uenatione parantur, uberta-
te copiosior; nulla fluminibus, æstuarijs lacubus, et to-
to deniq; Oceani littore piscosior; nulla maioris, mi-
norisq; pecoris carnibus abundantior, quæ adeò deli-
cate sunt, ut ferinis præferantur, & plures bubulæ sum-
mam saporis dignitatem attribuant: & hæc etiam a-
deò uili pretio constat, ut obesi singuli boues, sine ta-
men tergore, singulis sæpe aureis coemantur. Tanta
autem ubiq; uenatio sese offert, ut uel recta, & quoti-
diana cōuiuia tripartitis cæli, ac terræ, marisq; fercu-
lis oneretur. Maximè etenim aucupijs, atq; uenationi
studet; nec his eximiæ sagacitatis, & roboris canes
desunt. Reperiuntur enim ualde proceri, ferocesq; qui
herum uel cōtra armatos hostes egregiè tuentur, quū
admirabili ingenio, fideq; depugnent. His etiā innata
uis est humanæ propè solertiæ, ut sicariorū, malefico-
rūq; hominū uestigia sectari, eosq; latebris ad pœnā
eruere solcāt. neq; ulli uel regulo fas est, quæritantib.*

fores obijcere, ut noxius ad alienā iniuriā abscondatur. Allatrant enim, ianuamq; unguibus pulsant, & tanquam magistratuum apparitores, iustitiæ nomine sibi uel interiora cubicula pandi iubent. Iura enim solida pacis Rex iuuentis egregiè tuetur, Anglorum, & Gallorum affinitate, ac amicitia stabilitus; Quum Henricus Angliæ Rex sorore genitum territis semper Scotorum Regulis, qui ad imperium aspirarent, constantissimè foueret; atq; quum postea Franciscus Rex Galliae tradita in matrimonium Magdalena filia sibi generum asciiuerit. Vniuersæ porro Scotiæ Regionēs, atq; urbes, lacus, flumina, & portus singillatim enumerasse ipsius Boethi munus fuit, qui curiositate, & diligentiā amore patriæ dignissima, nihil intactum, & sine laude, uel in aspretis, atq; paludibus reliquit. Nos pro instituto nobiliora tantum attingemus. In Laodonia urbs est Edinburgus Scotorum Regia, senatusq; sedes cincta mœnibus, & arce, quæ ab asseruatis sibi puellis nomen ducit, ualde insignis. Alluitur autē Forthea amne, excipitq; ab eiusdem nominis æstuario nauigia ab Orientali Oceano in frequentissimum portum uix mille passibus ab urbe distantem, ubi Hemonia est insula, hodie Columba dicta, ultra Fortheam, in cuius ostio conspicitur castellum Dunbar. Fisa Regio occurrit, insignis sancti Andreæ urbe, sacrorum primatu, & Gymnasij authoritate, portuq; clarissima, cui hodie præest Dauid Betonius purpurei galerei dignitate, uitæ splendore, ac ingenij grauitate illustris. In latere autem lacus est, copia, capturaq; piscium

scium celebratur. Nam in Scotia multæ ingentes, & piscosissimæ quidem paludes numerantur, quarum maximæ sunt Laomunda, sub Grampio monte in Oceanum decurrens, & Fineia in Argadia regione, insulis, arcibus, & frequentibus ædificijs memorabiles. E Fineia in proximum agrum enatasse memorant prægrandem belluam, Molosso, Phocæq; persimilem, quæ cum obuijs fortè uenatoribus ingenti detortæ cauda ictu crura perfregisset, prodigio locum fecit, quoniam non multò post Iacobus Quartus cum multo maxima nobilitatis parte ab Anglis acie cæsus, insignem Scotiæ luctum attulerit. Ad Fifam Angusia, dicta olim Horestia sequitur, Thao amne longè omnium totius Scotiæ maximè celebris, cuius, seruato adhuc prisco nomine, Tacitus meminit: oritur ex monte Grampio Iulij Agricolæ uictoria nobilitato; is hodie Granzebenus appellatur, id est eorum lingua incuruus, & asper. Desertur autem Thaus in æstuarium ubi urbs olim Alectum, à Rege demum Dauide religionis causa Deidonum appellata. Introrsus uisitur Perthum in eiusdem Thai, multis iam torrentibus adaucti ripa edificatum, quod à templo diui Ioannis nouum postea nomen quæsiuit. Nec à Pertho multum distat Scona oppidum, antiquis cerimonijs celebratum, quum solenni admodum pompa Scoti Reges ibi coronentur. Hæc in Noruegiam spectant. Succedit autem Marria, quæ ad extremam insulæ partem extenditur, una prorsus Aberdonia urbe memorabilis, quæ inter Donam, & Deam fluuios sita propter Gymnasium optimarum

artium, portumq; summæ opportunitatis multarum gentium concursu frequentatur. Nec in ultima parte laudis posuerim, quòd Boethium, quem supra citauimus Scoticarum rerum scriptorem aluerit. Inde ultima Scotiæ littora cuneatur, efficiuntq; promontoriū Dounesbium, Ptolemæo Taruendunum, quod Deucalionico immenso mari obijcitur. Ab eo in Septentrionē, & mox horrido, & maximè scopuloso littoris tractu, insulæ extrema reflectuntur: ab occasu autem, austroq; pariter occurrunt Cathanesia siluestris gentis; itemq; Rossia, & Morauia, Lornaq; generosi ordei maximè ferax: ubi promontoriū Creanter, olim Ptolemæo Nouantium, quod longissimè prominet in Aquilonem, efficitq; ingentem sinum adeò castigatis introrsus terris, ut diuersa duo maria, non maiore quàm uiginti miliarium spacio dirimantur. Inde amnis Cluda, à Tacito Glota nominatus, uasto aestuario in Hybernicum sinum decurrit ad Dounbreton portum, & Emporium: in id enim Cantabri, & Aquitani, ipsiq; præsertim Hyberni breuissimo sinu superato cursum dirigunt. In ripa Cludæ duodecim millibus passuum recedens à mari sita est Glasquensis ciuitas, Archiepiscopatu, & Gymnasio celebris, opulentaq; item profluentis cōmoditate, quum à Dumbreto totum id spacium commeantibus nauiculis frequentetur. In eius agro aurifodinam inuenit Iacobus Quartus, in qua & ille ex auraria gleba Cyaneus puluis eruebatur, quem Azurium uocamus, emuntq; pictores uel mediocre æquato auri pretio, ut in tabulis iucundissimum, nec facile

facile interiturum sereni cæli colorem efficiant: sed ea sectura demum exoleuit, quum Rege uita functo, Quintus hic qui regnat, è fascijs hæreditatem consecutus, nutriciorum incuria utilissimi operis cogitationem abiecerit. Sequuntur & ordine in austrum uerso Nithdalia, in qua Dumfreus portus lanarum in eo tractu præstantia celebratus, quarum tenuissimis uelut chirothecæ conficiuntur magnorum Antistitum, inter sacrorum cerimonias manibus dicatæ, expetitæq; plurimum à delicatis mulieribus, ut digiti earum ab hyemis iniuria muniantur. Id lanarum genus mirè coccum ebibit, & florentem ad tineas usque ultimas conseruat. In tergo Nithdaliæ Cumbria patet, propter gentis nobilitatem, Vuallia Anglica facile æquata; quoniam nemo Cumbris imperat, nisi legitime hæreditatis prærogatiua imperio destinatus. Inde succedit Anandia, & mox Gallouidia, Brigantibus quondam possessa regio. In ea est paucis admodum stadijs remota à mari urbs Candida, Casa nomine uocata, insignis Episcopatu opulento, & frequentia peregrinantium, qui religionis causa ad diui Niniani templum miraculis illustre confluunt. In-
trorsus non longè ab Edingburgo, quod diximus, uisuntur & duæ urbes frequentatæ Regibus, Hadintonia, & Sterlingum. Terra autem Scotica in uniuersum, ubertate, culturaq; Anglicæ facile cedit: est enim pluribus in locis obsita saxis, arboribus, glabra, passimq; obsessa palustribus aquis, adeò, ut supra id, quòd ferendis uitibus, atque oleis est infelix, in ea

etiam triticum in siliginem citò degenerat; sed eā uini atq; olei inopiam natura uarijs metallorum dotibus compensauit; quandoquidem in uberrimos prouentus, si Reges liberali sumptu certam spem fodientium sustentent, magna uis eruatur argenti, & orichalci, albiq; plumbi, & ferri. Reperitur & Gagates lapis, si bibatur cum aqua tritus ad deprehendendam puellarum uirginitatem mirificus (meiere enim uitiatas statim cogit) certisq; in uadis margaritas magnitudine insigni, sed quæ rufescent, gibbosæq; sint. Omnium rerum pater Oceanus abundè suppeditat. Conchæ enim, dum è profundo in summum tranquillimaris æquor sese attollunt, ut ore patulo caelestem rorem excipiant, exquisita arte, magnoq; silentio ab urinantibus capiuntur. Eijcit et Oceanus in Scotica littora Succinū ab antiquis electrum alio nomine dictum, quod nos hodie Ambram uocamus: est id subflauum, & odoratum gummi genus omnino duplex, alterum igneo nitore translucidum, alterum pinguius, & in melleū colorem deflectens. Ex hoc fiunt corollæ, moniliaq; dicata ceruicibus puellarum, quòd tonsillis, ac anginis medeantur. Ex illo autem uarias imagines sculptura exprimi uidemus, quæ illigatæ auro, emblematis, & bullæ nomine, torques, & militares pileos exornant: id uerò ex spuma, sordicieq; maris, uel ut plures produnt, ex peregrinarum arborum lachrymis, excipiente, cogenteq; eas Oceano, durari credibile est in Glessarijs Germanici maris insulis, quæ à Succinoglessum carum gentium lingua uocato, nomen tulē-pastoribus

runt. Eius autem ingentem massam in littore Scotico à pastoribus repertam Boethius scribit, quæ inscitia, agrestique libidine perfracta, & temere cremata in odorem priusquam à peritis nosceretur, magna ex parte perierit, quum ex ea, ut credi par est, immensi pretij potiora uasa fieri potuissent. Fert & non uno in loco mirabilem glebam in coquinariorum usus opportunam, quæ succensa, & candens ligni modo ardet, & cuncta commodissimè percoquit, hybernæque cœnacula uapore complet, ab nullo nidore fumi argentibus periucundo. Cæterum Caledonia Sylua antiquis nota scriptoribus, quæ hodie Callendar appellatur, uasta sui magnitudine è mediterraneis ad maritimam uarijs anfractibus se extendit. In ea inusitati generis feras, & uolucres esse tradunt, equos scilicet agrestes, & indomitos, atque item tauros summæ feritatis leonum similitudine iubatos, Bisontibus quos Sarmatia gignit, populûsque Romanus aliquando in arena spectauit, toruitate aspectus non omnino dissimiles. Ii uestigia hominum insidiarum metu astutis sensibus deuitant, attrêctatâsque fortè hominis manu frondes quum olfecerint, repentinè profugiunt, nec capti laberynthiis, & foueis ulla omnino pabuli copia placantur: seruitutis enim contumeliam non diu ferunt, in eâque mœstitia, contumaci spiritu efflato, citissimè moriuntur: tanta autem iracundia, & robore uenatores inuadunt, ut eos nonnunquam transfossos cornibus, euibratôsque in sublime crudeliter interimant, subiisseque id uitæ discrimen Robertum Regem

cognomento *Brussium* annales memorant, quum pro salute Regis quidam è comitatu eius longè promptissimus irruentis feræ impetum obiecto corpore ad non dubiam mortem excepisset. Scatent & nemora nigris *Pauonibus*, qui puniceo supercilio, & leporinis ferè pedibus anseris magnitudinem implent, tripliciq; pulparum serie sapidissimi existimantur. Occurrunt & *Bustardæ* olorum amplitudine, quas *Plinius*, aues tardas uocauit. Celebrantur & *Solandæ* aues, aquilæ marinae persimiles, quæ adeò feliciter piscantur, ut quum è profundo optimos quosque pisces miro delectu rostris corripiant, ad nidosque pullorum deportent, magnam prædæ partem hominibus, id cum uoluptate spectantibus, benignè largiantur; suppeditentq; item ligna coquendis piscibus, quum nidos è uirgultis, & furculis, ciconiarum more, in præaltis cautibus constituent. Visuntur & *Castores Fibris Ponticis* pares: itèmq; nobiliores *Martæ*, id felium & *Vierrariū* est genus, quorum animalium pellibus, mollicie, leuorèque præstantibus, Principum uestes fulciuntur. Fuisse & qui crederet quarundam arborum folia, quum in mare deciderent, occulta quadam Oceani potestate, in anates aues conuerti; sed ea miracula regionis euulgata in remotas gentes, aut falsa omnino, aut certè minora uero uel curiosus, & indefessus uiator inueniet, quòd alij, atq; alij populi ad ulteriores semper admirabilium rerum famam facile transmittant, adeò ut irrita spe talia quærentium, quum extremæ terræ itinera pariter, uotaq; hominum finiant, & eludant,

dant, in longinquas, & ab orbe nostro penitus diuisas insulas, nusquam uisa, nec certa narrantium fide audita miracula referantur.

HYBERNIA ►

HYBERNIAE figuram, quod enormi, & lunato undique litore, quatuor uentorum cardines totidem promontorijs aspiat: querno folio si eius cuspidem, & à pediculo similiter imam partem modicè abscindas persimilem uideri uolunt, qui eam in tabulis effigiant. Longissima autem diametro per obliquum protenditur à Notio Momonia, quod in Catabriam uergit ad extremū Holtoniae caput, Ismeniū antiquis dictū, quo terrae ultimae immēso ad Arctum Oceano terminatur, asperis obsita montibus, & inculta campis: nec dimidiam quidem Britanniae partem aequare existimatur, quum ei par sit uel ubertate agri, uel pecoris foecunditate; & quod Angli facile concedunt, tepore soli, celi clementia, atq; aeris serenitate nobilior. Verum inculta gens, ignara luxus, & peregrinis illecebris incorrupta, aratrum magnopere fastidit, ligonē recusat, sudoremq; omnē prater bellicum refugit, quo uno nihil ferē, prater decus, quarendum existimat. Contēti siquidem pecore, lacte, caseo, et fauis, pisce itē, aucupio ue-

nationeque, dona Cereris, & Bacchi, Principum suorum illata mensis non innident: quum uulgo placentas ex Olira, & Birram in poculis praeferrant, & multo legumine largiter epulentur. Quin & eodem contumacis animi decreto metalliferis montibus parcant, nec aurum, argentumue secturis, & fodinis Anglorum studio, & multo labore inde erutum asportari patiuntur, uti rem uitae, ac moribus maximè pestilètem. Hyberni diuisi in multas regiones, inter quas Holtonia, Lagina, Connatia, atque Momonia maximè sunt insignes, ex æquo suis Regulis parent, neque unquam passi sunt, ut summa imperij ad unius arbitrium, ueluti sublata libertate, recideret. Usque adeò in feris hominibus ingenium uiget, ut iustitiæ nomine plurimum gaudeant; idque unum maximè curent, ne quis multo maximis uiribus abundet, indeque, uti plerumque fit, intolerandus, & impotens, cæteris subactis, Insulae regnum arripiat. Verum ingenti authoritate, bellicis operibus, & antiqua pariter nobilitate cæteros antecellit CONNATIVS Honel Holtoniae Princeps. Is continenter bella gerit, modò cum finitimis Anglis, modò cum Regulis, qui undique Holtanicos fines amplectuntur. Dua siquidem maritimæ regiones in Lagina, Midiam & Fingalliam eas uocant, Angliæ Regum imperio, & praesidijs tenentur. Ab his breuissimus est in Angliam tractus, intercedente Mona Insula, in quam, authore Tacito, repertis humilibus uadis, captatoque aestu recipro cantis Oceani, miraculo quodam Romanæ legiones transnatarunt. Ea uetustum adhuc, immutata littera

nomen

nomen retinet, ita, ut à Mona Hyberniam inuadere in
 spẽ triũphi ambitiosè cogitarint, putaritq; Iulius A-
 gricola legione una, et modicis auxilijs subigi ac in pa-
 ce cõtineri facile posse. In Midia Anglicæ ditionis Du-
 blinium è Mona conspicitur, amplissima omnium ciui-
 tas, Lipheo amne, Obocco olim dicto, qui portum ef-
 ficat, atq; item frequenti emporio pernobilis. Anglo-
 rum enim commercijs maximè creuit; & fuit aliquan-
 do tempus, quo Angli magnis exercitibus Insulam per-
 uagati: ad totius Hybernix principatum aspirarent.
 Sed Hyberni, qui diu intestino occupati bello graues
 insanix poenas dederant, quum periculo admoniti ad
 publicæ salutis consilium rediissent, coniunctis uiri-
 bus ita Anglorum opes, atq; animos contuderunt, ut
 ne illis exigua pars Insulæ, & ea quidem liberali qua-
 dam pactione relinqueretur. Armavit enim Hyber-
 nia Anglico tumultu supra quadraginta millia pedi-
 tum, & equitum. Ipse nuper Conatus Honel ex pro-
 uincialibus suis exquisito etiam delectu quatuor mil-
 lia equitum, & triplo maiorem peditum numerum in
 aciem eduxit. Sed demum Thomæ Hauardi Scotica ui-
 ctoria clarissimi industria, & donis in amicitiam tra-
 ductus, cum Henrico Rege pacem colit. Regia Hone-
 lis Armacana dicitur, quæ præcipua sacrorum autho-
 ritate totius Hybernix primatum obtinet: sed nullis
 cingitur mœnibus, sicuti & cætera Holtoniæ castella
 nudata muris patent, quum ditionem aduersus ho-
 stes expedita manu, campestriq; acie defendere, quàm
 munitione, atq; præsijs tueri nobilius ducat. Vica-

tim habitant, & in deligendis sedibus opportunitates paludum, & montium sequuntur. Connatiui, uti bellicosum, ac intentum decet, pagos deuotans, in statiuis castris ac hybernis uitam traducit, umbraculis fronde protectis, tentorijsq; ex pellibus, & linteis militari more imbres arcet: uentos, solesq; contemnit; nullum ei antiquo gentis more capiti tegumentum præter galeam. Horrido enim, & circumtonso ad aures capillo, recisaq; sæpe barba, & labro superiore intortis setis ad terrorem hirsuto populariter incedunt, ut bello ferociores appareant. Vnum autem cunctis ferè uestis genus, lanea chlamys, quæ ab humero, ubi est læuæ manus exertus, circumducitur, limbo ad elegantiam uariiegato, iubatoq;. In ea Princeps puniceum colorem præfert, militi cianeam, & ruffalum relinquit: iccirco nostri Hybernicam appellant, uti inde tractam: quam trierarchis, & naualibus socijs familiarem uidemus. Tunicis etiam croceis usq; ad genua conteguntur: quarum margines inductis serici coloribus acutissimè depingunt. Puellis mos est crimes nodulis collectos ostentare; uelare autè matronis, quæ croceis fascijs per multas spiras conuolutis in orbem, capita Turcarum more exornant. Appellantibus festiuè arri dent, et nonnunquam choreas ad Arpen ducunt, quæ utroq; genu contentam per æreas impares chordas argutis digitis pulsant, & modulos alludente uoce comitantur. Apud eas in uniuersum dubius est pudor, & rara admodum pudicitiae laus, quum in peramplis cubilibus integræ familiæ cubent, & faciliè tenebris

uere-

uerecundiam extinguant. Reguli, nobilesq; uxorem pariter, & pellices alunt; neq; probro ducitur uxore repudiasse, redditoq; ei mundo muliebri eundem nuptiale annulum concubinae digitis induisse. Porro alij Veneri licetius indulgent, neq; libidinem inter grauius crimina Christianis uetita legibus adnumerant, quum probitatis famam una praesertim inuocentia metantur. Hyberni omnes uel in asperis, & syluestribus locis Christianos obseruant ritus: docentur ab Episcopis per idoneos literarum Latinarum, & musicae artis magistros; qua institutione, eruditioneq; opima sacerdotia promeretur. Sunt enim sacrae quatuor metropoles, Armacana Holtonia, Dublinensis in Laginia, Cafilensis in Momonia, & in Connatia Tuomensis, quibus Episcopales quaternae ditiones contributae suffragantur. Holtoniam secut omniuum maximus amnis Boandus, antiquis Buuinda dictus, qui contra Scotiae littora non longe ab Armacana urbe, nauigabili alueo in Oceanum defertur: abundat Salmone pisce, Aringisq; plurimum, quibus sale, & fumo inueteratis mercimonij nomine Italiam repleti conspiciuntur. Piscantur & in eo margaritas pondere, leuoreq; si candor accederet, Indicis pares. Holtoniae tergo haeret Connatia in Occidentem solem, ac Hybericum Oceanum deuexa. Hanc ab Momonia diuidit Sineus amnis, qui hodie dimidium nomen seruat, alluitq; Limericum urbem XXIIII. millibus ab ostio distantem. At in Momonia insignis Suirus, cui olim Modani nomen fuit, in mare contra Cantabriam defertur, auctusq; duobus

in unum confluentibus fluuijs, Vaterfordiæ urbis portum tutissimæ stationis, Anglorum, & Belgarum classibus præbet. Per Laginiam autem Oboccus, qui hodie Lipheus dicitur, sinuato cursu multis torrentibus præceps datus Dublinium interfluit, atq; inde ad decem millia pass. magnarum nauium capax contra Monam Oceano miscetur. Verum, uti diximus, Holtoniæ Boadus, & aquarum mole, & longitudine cursus, & fertilitate piscium ceteros antecellit. In eo supra Armacanam stagnum haud per amplum admirabilis naturæ celebratur, in quo si pertica ex Acrisoli plantæ in uado defigatur, & post aliquot menses reuellatur, extremam partem, quæ limo in hæserit, in ferrum conuersam, secundam uero, quam profluentis unda continuè abluerit, in cotem duratam spectantibus ostendet. Miraculo quoq; proximum uidetur, ex putri ligno, naufragiorumq; reliquijs, quæ illis littoribus, perpetuis Oceani fluctibus agentur concipi, enasciq; & demum euolare inde aues, quæ in usu mensarum sint, & nostris anatibus assimilentur. De oraculo autem ad diui Patritij puteum, quo nouenis haustibus expiari animos à grauib; delictis ferunt, atq; inde cōcepto uaticinio ad diuinationem præparari, nihil hætenus à nobis compertum est, nisi cuniculum illum in abdita rupe ad extremam Insulæ oram, qua Cori flatibus exponitur, antiquorum operis excauatum, ubi puri laticis uena scaturiat, inter miracula reponamus. Nos hæc uti fabulosa curiose superstitioni, & peregrinantium uotis relinquemus. Hybernia certè miraculo quodam

dam serpentibus caret, neque ullum noxium animal
 ea terra patitur, præter lupum: cætera uti apud nos
 cernuntur, præter asinos, quos uel importatos haud
 dubiè non alit. Equi autem tota Hybernia tollu-
 tarij incorrupta sobole progignuntur, quos à molli-
 smo incessu Hobinos Angli uocant, ob idq; delicatis ex-
 petuntur, & in Gallia, Italiaq; nobilioribus fœminis
 dono dantur. Ex hoc genere duodecim candoris exi-
 mij, purpura, et argenteis phaleris exornatos in pom-
 pa summorum Pontificum sessore uacuos duci uide-
 mus: iusta proceritas illis deest, sed forma, decore, spi-
 ritu maximè præcellunt. Holtonia autem peracreis,
 robustos, & uigore animi prorsus in trepidos, tanquã
 ad bella natos producit, quibus post ordeï, pabuliq;
 mensuram Acrifolij frôdes in flamma perustas, & cre-
 pitantes in præsepibus opponunt; quo alimento sana-
 ri conuulsos, & uitalia foueri experimento didicerunt:
 Hos Hispaniæ, Galliæq; mercatoribus permutatio-
 ne, aut pecunia diuendunt. Præbent & Hyberni Mar-
 tarum, & syluestrium felium pelles, quibus nobilium
 fulcitur uestis. Taurorum ita tergora, & lanatas ouium
 exuias, & qui à uolatus pernicitate maximè proban-
 tur, falcones Regum aucupijs dicatos; pro his ab Hi-
 spania, Galliæq; loricas, galeas, spicula, gladios refe-
 runt, atq; item uinum, oleum, & crocum: sed merca-
 turæ quæstibus militare decus anteponunt. Lites non
 diu alere mos est, quum aduocatis non sit locus, & con-
 trouersia, aut expedito iudicio, aut armis finiantur.
 Soli sacerdotes Antistitum tribunalia frequentant, ut-

pote, qui Pontificij iuris decretis pareant. In summo igitur honore sunt milites, equitesq; in primis, & secundum hos grauis armaturæ pedites, quos uti ueteranos, & bella ex bellis ferentes, in castrisq; educatos ipsorum lingua Galloglathas uocant. Inter omnes Connatius Honel equitatu pollet, & grauis armaturæ pedites unus alit. Cum ijs enim agros, & fortunas omnes partitur, quum pecuniæ egens ipsis uitæ alimentis ac item ueste, armis, & equis stipèdia persoluat. Eques lorica, & galea munitur, leua lanceam Hispanicam, habenasq; simul comprehendit, dextra ualidiſſimè amentata iacula contorquet. Plura enim aut contenta gladij baltheo, aut compressa fœmore gestare consuevit, alia pedites famuli subministrant: ita eminus iaculis rem gerit, còminus autem traducta celeriter è leua in dexteram lancea, atq; ea ad medium altè sublata iteratis ictibus pugnat. Binos singuli trahunt equos, alterum, quo extra aciem uehuntur, alterum autè egregium bellatorem sessore uacuum, in quem opportunè transcendit, quum clasicum ad arma uocat, non clangore tubæ, sed ingentis lignæ buccinæ mugitu præliū accendunt. Tanta uerò equiti ad regendum, atq; incitandum equum agilitas, ut nutabundus, & eludēs miro corporis flexu hostilia tela deuitet, atq; ea solo sparsa poplite ab ephippio suspēsus exporrecta leua corripit. Veterano autem pediti præter galeam, & lorica, lata ex maculis ferreis fascia guttur munit. Is tū Germanica secure utitur, quum initio prælij iaculum emiserit. Ex his statariæ acie in medio constituta præc
nente

nente utriculario tibicine, levis armatura è cornibus
procurrit; iaculis, sagittisq; res geritur, quas breuibus
& ligneis arcubus emittunt. Galloglatha autem tanta
constantia depugnat, ut nullo mortis metu fortiter uin-
sendum, aut in uestigio honestè cadendum putet. In-
teremptorum funera non planctu, & lachrymis, sed
decantatis laudibus celebrantur: præficas enim pro-
pinqui precio conducunt, quæ exequias nanijs exor-
nant. Pertinere siquidem ad familiæ decus arbitrâtur,
egregiè fato functos non diu luxisse; quòd non lachry-
mis, sed diuturna memoria dilectos prosequi præstan-
tius ducant, tanquam eis honestum uitæ exitum,
illudque incomparabile bonum su-
premæ pacis inuidisse di-
spudeat.

FINIS.

INSVLAE HEBRIDES

ET ORCHADES.

INTER Scotiam autem ac Hyberniam extrorsus in Septentrionem per Oceanum sparguntur Hebrides Insulae, numero quadraginta tres, Eboniae quibusdam dictae, è quibus Hyla promontorio, quod diximus Nouantio aduersa, & post eam Cumbra, & Mula metalliferae, sed exercendis fornacibus lignorum inopia damnatae: distant ab Hybernia triginta pass. millibus. Scotico autem littori proxima est Hiona, quae & Chilca hodie uocatur, intercurrente freto, stadiorum ferme centum. In ea sedes est Episcopalis Sodorensis, cuius Antistitis in circumiectas insulas sacrarum ceremoniarum iura, ac imperia diffunduntur. Ibi etiam uiget Coenobium cucullatorum sacerdotum ex ordine diuini Benedicti, miro templi ornatu, & sancta conuietus frugalitate celebratum. In ea quoque antiquissimorum Regum sepulchra insculptis elogijs, & rerum gestarum titulis spectantur. Nam antiquitus eorum funera sumptuosissimo exequiarum apparatu in Hionam atratis classibus ducebantur, qui mos demum exoleuit, frigente scilicet cura pietatis, & laudis apud eos, qui astuta ratione, ut pompae decus contemnere uideantur, facile mel honestissimis sumptibus parcunt, & suorum manibus

bns

bus nullo, uel simplici cultu parentandum existimant. Asseruantur & in arcanis templi armarijs uetustissimorum annalium codices; atq; item latæ membranæ ipsorum Regum subscriptæ manibus, aureis, uel cereis sigillorum imaginibus obsignatæ: quibus antiquæ leges, edictaq; & finium, ac ciuitatum iura publica continentur. Fam a quoq; est, prisca ingeniorum monumenta, Romanasq; historias, quæ quisq; uel idiota cupidissimè desideret in illis scrinijs recondi: quas Fergus Scotorum regulus non incuriosus, ut uideri potest, amator historiæ, Alarico Gothorum Regi comes, direpta urbe Roma secum abstulerit, in Hionamq; demum tumultu Danico diligentius, & tutius asseruandas religiosè transfulerit: ita, ut non omnino uanum, & irritum uideri possit reliquas T. Liuij decades expectare, quarum è tenebris erutarum certa exempla ad Franciscum Galliæ Regem Scotorum literis prolixè, atq; munificè præmissa nuper audiuius. Maxima uerò omnium Hebridum Leuissa existimatur, quam è littore Britannico ab Agricole socero spectatam Tacitus Thylè esse putauit, quum Scotlandia proculdubio, uti terrarū ultima, ea sit Thyle, quæ Virgilij carmine celebratur, in quā uix triū dierum nauigatione, & secundis quidem tempestatibus ab extrema Scotia peruenitur. In ea Ictyophagi omnium rerum, & brumali præsertim tempore cælestis lucis inopes degunt. Ceterum ex Hebridib. extrema uocatur Hirtha, ab hircis ingentibus, quibus abundat, ut ferunt, appellata. Ii enim proceritate eximia, asinos antecedunt, in cāque

polus ab Arctoo cardine tribus & sexaginta gradi-
 bus eleuatur. Ad earum porrò numerum, ut diximus,
 reliquæ accedunt, & eæ prorsus ignobiles, quòd alia
 celi, et terræ malignitate sint inculta, aut aspera saxis
 alia autem arbustis, & uirenti cespitate nuda; nonnullæ
 etiam uti perpetuis cinctæ cautibus penitus inaccessæ
 atq; ita formidabiles, ut à piscatoribus tantum adean-
 tur. Inde uastus sese in immensum pandit Oceanus, ad
 Corobrechum supra Hirtham, inusitata, ineuitabili-
 que uertigine infamis. Nam ibi maria occulto natu-
 ræ impetu in orbem rapidissimè concitata, attractu
 uiolento nauigia absorbent. Quum itaque Hebri-
 des ad Occasum in Hyberniam spectent, ab altero
 Scotiæ littore Orchades ab Oriente sole in Norue-
 giam obuertuntur, numero, uti ferunt, ad triginta.
 In ijs Pomonia summam obtinet claritatem Chir-
 chouallio urbe binis munita arcibus ualde insignis.
 Est enim Pomonia cæteris omnibus maior, atque fer-
 tilior, è qua Claudius Cæsar deuictus, & capto Ganio
 Rege triumpho laureolam expetiuit; segete omni præ-
 fertimque ordeo plurimum abundat; triticum tamen
 ad generosam frugem non prouehit, quum nec ma-
 iores & fructiferas arbores ferat: sed in ea sunt fre-
 quentia maioris, minorisque pecoris armenta, lepo-
 rûmque, & cuniculorum admirabilis multitudo, olo-
 res, gruësque uisuntur innumeri. Subest & opima pi-
 scatio ita, ut hac insigni tantarum rerum copia desi-
 derata frugis incommoda faciliè sarciantur. Cæte-
 ræ insulæ sunt in ditione Pomoniensis Antistitis, sed
 Scotiæ

Scotiae Regum imperijs reguntur. In his eadem natura soli, atq; eadem celi salubritas; sed quæ ad Noruegi-
am propius accedunt, uitæ duritie, & moribus multo
agrestiores ex stimantur. Sunt & aliæ ultra Orchadas
insulæ, quas Scethlandias uocant. Earum incolæ semi-
nudi, atq; inopes, ouis auium, & solis propè piscibus
se se alunt: iustitia, & pace gaudent, & quum diuitia-
rum, atq; luxuriæ nomina nunquam audierint, in sum-
maq; egestate, & in perpetuis brumæ tenebris ui-
uant, ferè omnes incredibili naturæ felicitate ad sum-
mam senectutem perueniunt. Deum adorant, & sacro-
rum causa quotannis circa solistitium sacerdos ad eos
è Pomonia traicit, natosq; eo anno infantes Baptisma-
tis fonte perfundit, sacra solennia celebrat, indeq; spe-
luncis, atq; tugurijs eorum sancta aspergine collu-
stratis, acceptisq; ex durato pisce decumis, abundè di-
tatus ad Orchadas reuertitur. Ultra Scethlandias ad
dextram aliæ quoque parue, & ob id innumerabiles
insulæ immanium scopulorum effigie, toto eo Ocea-
no se diffundunt, quo horrentia gelu, & tenebris Nor-
uegiæ littora quatiuntur. Non longè enim abest il-
lud extremum Noruegiorum caput, quod antiquis in-
cognitum, recentiores Cosmographi Nodrosium ap-
pellant, enormi siquidem terrarum, & littorum ua-
stitate, ut suo loco dicemus. Scythia in Corum uen-
tum procurrat, continente ipsa, in modum per angustæ
falcis ad Orchadas incuruata; ita, ut amplissimo sinu,
uarijsq; & admirandis anfractibus Suecorum, & Go-
thorum populosissima regna complectatur. Inde ille

immensus, & in nullum postea littoris conspectum, ni
 si infausta temeritate nauigabilis patescit Oceanus,
 cuius fertilissima piscatione quotannis Europam om-
 nem facile compleri conspiciamus. Incredibile dictu est
 quanto apparatu, quantisq; classibus in eos tractus ex-
 peditionem suscipiant populi ferme omnes, qui Bri-
 tanniae, Galliaeq; & totius Germaniae oram attingunt:
 ingenti siquidem studio, laboreq; uti accidit, in spem
 certam uberrimi prouentus societates ineunt, consti-
 tutis inter se legibus, quibus patentis Oceani spatia et
 tractus, sublata contentionis occasione diffiniunt. Ea ue-
 rò captura omnis, unis alecibus constat nunquam ex-
 pansae manus mensuram excedentibus. Hi pisces clu-
 peae, uel minoris alosae argenteo nitore speciem refe-
 runt, Aringaeq; uocantur, quae salitae cadis, aut ad pal-
 lorem aureum fumo inueteratae; ad nostra quaeque Em-
 poria conuehantur. Discedunt, ut credi par est, ex ul-
 timis Arctoi maris partibus tanquam ex hybernis, ut
 in orbe nostro mollius aestiuent, ouaq; deponant; piscā-
 tium uerò classes, in quibus saepe ad mille nauigia nume-
 rantur, adulto uere è continenti Galliae, atq; Britan-
 niae portibus soluunt circa solstitium: toto sparsim dif-
 fuse pelago piscantur. Remeant ante æquinoctium o-
 nusta praeda; quae demum foeminarum excepta mani-
 bus peculiari ipsarum arte, & diligentia curatur, atq;
 diuenditur. Cæterum quum in alto piscationi incum-
 bunt, tanta Aringarum uisitur multitudo, ut earum den-
 sissima, infinitaq; agmina perpetuo transcurso liqui-
 dissimi æquoris nitorem obscurant, indeq; pigrescant
 fluctus;

*fluctus & opposita incidentium impetu retia sepi-
mè rapiantur. Nauigia eorum in medio lata, rotundaq;
sunt, obtusis admodum proris, & puppibus, ad quas
retia religant. Ea autem adeò scitè, atq; celeriter, si for-
tè tempestas immineat, lignea testudine conteguntur,
ut omnem uel immanium fluctuum contumeliam faci-
le ferant, & nautæ sola in uertice adaperta fenestella,
cælum spectent; ac inde pariter aerem, lucemq; reci-
pian; commissuris scilicet adeò peritè obstructis, atq;
picatis, ut agitata, & fluctuantia pelago, nec mersa
unquã, librante, sustinenteq; incluso spiritu, tutissimè
uoluentur. Adapertus enim Oceanus per solstitiales
dies admirabili tranquillitate consternitur, quũ rarissi-
mè quoq; eueniat uel subortis etiã uentis, ut spumosis,
atq; refractis fluctibus intumescat, remotis scilicet ter-
ris, quæ suo naturali halitu uetos, & procellas adgene-
rèt. In extremis porrò, & niuosis Noruegiæ littoribus
homines feros mōstroso aspectu, & prælongis undiq;
setis, & criminibus coopertos, maximeq; horribiles uer-
sari tradunt, qui terribili garritu pro sermone utan-
tur, minoresq; plantas admiranda ui manibus reuel-
lant: in Oceano quoq; & fluuijs mirificè corripendis
piscibus urimentur, & per glaciem, & duratas niues
firmo uestigio stantes, in corticibus arborum, præu-
stisq; innixi contis decurrant, ut feras consectetur. Ab
his eiectos in littus peregrinos homines per noctem,
quòd perosi lucem in tenebris maxime grassentur, su-
stibus interim, deuorariq; asseuerant, immanium Ca-
nibalum more, quorum insulas ea seuitia infames, Co*

lumbus Ligur Hispanica classe prouectus, in Occidente repererit, quū felici ausu alterum nobis orbem aperiret. Has Scythicas atroces belluas ætate nostra conspexere Scotorum Legati à Ludouico Rege Gallie redeuntes: uixq; eas militari uigilia, uirtuteq; post insignem metum effugere; quū è Morino littore in altū arrepti transuersis tempestatibus ad inhospitum Noruegie littus peruenissent. Sed hæc monstri fera loca, inusitataq; pericula narrantibus, nemo nisi inuerecundus fidem astruxerit, aut improbus eleuarit. Nos autem in præclaro testimonio recentis historiæ, ut in certissima ueritatis luce cōsistemus: ne adulatione dulcissima ægris, aut ociosis animis fabulosa ad uoluptatem scribere uideamur.

F I N I S.

INDEX.

NOVA ET ANTIQVA LO- *corum nomina in Scotia.*

- Aberdonia gymnasium, Aberdine.
 Alectum, nunc Deidonum ciuitas, Donde.
 Angusia, olim Orestia, nunc Anguishe.
 Argadia, Argathelia, Argile.
 Bremenium, Beruicium, Beruic, oppidum in
 Scoti finibus, nunc Anglicæ ditionis, olim
 Ordulucius appellatum.
 Brigantia, Gallouidia, Brigantes, nunc Gallo-
 uais, Calender, & Calder, vbi olim Caledo-
 nia sylua ingens, cuius nunc pauca extant
 uestigia.
 Carrietonium oppidum, Carbantorigum, Car-
 rik.
 Cathenesia, vbi olim Carnones, nunc Cath-
 nes.
 Cluda fluuius, olim Glota, nunc Cloit.
 Diua fluuius, nunc Dea, Dec.
 Duncheldinum ciuitas, olim Calidoniæ ca-
 strum, nunc Dunchel.
 Dunbarrum, Vararum, Barri castrum, Dunbar.
 Dunbretonum, Britonum castrum, olim Alcluth.
 Ednigburgus regia ciuitas supra Fortheam flu-
 uium sita, olim Agneda, & arx puellarum dicta.
 Euonium castrum, nunc Donstaphage.
 Forthea fluuius, olim Loxa, nunc Fierth.
 Fisa, Fisslandia, olim Otholinia.

I N D E X.

Grampius mons, Granzebain, id est mons incuruus.

Hybernia Insula, Irelandia, Ireland, vbi Dublinum ciuitas, olim Eblana.

Hebrides Insulæ, olim Ebudæ, siue Eboniæ.

Iona Insula, nunc Chilcá, vetus Regum sepultura.

Laudonia, olim Pictlandia, siue Pictorum terra.

Lacus Lomundus insulas habens triginta, Logh, Lomund.

Lenolia, Lennos, vbi olim Elgouia.

Leuinus fluuius Bodotria.

Mons rosarum, Montros, olim Celurca.

Nouantum, Chersonesus, & promontorium, nunc Terræ caput in Argadia.

Orchades insulæ, nunc Orkneys.

Perthum, siue Bertha, nunc oppidum. S. Ioannis. Seynth Ionns touune.

Pomonia Insula, Kirchouallia.

Sterlingium castrum, Sterling, unde ponderum, & mensuræ nomina, olim Mons dolorosus.

S. Ninianus, Seynt Troniás, olim Cádida casa.

Taus fluuius, nunc Tai.

Taruedume promontorium, vbi nunc Dongisbeum.

Thezailum promontorium, nunc Buthania, Buthuayn.

Thule Insula, siue Thyle, nunc Schetlandia.

F I N I S.

AD

ADPAVLVMIOVIVM

EPISCOPVM NV CER.

VIRORVM ALIQVOT IN BRI-
tannia, qui nostro seculo eruditione, &
doctrina clari, memorabiles.
que fuerunt,

ELOGIA

Per Georgium Liliū Britannum, exarata.

VM AD BRITANNIAE
insulae situm, lociq; naturam,
Doctiss. Praesul, peregre
abs te descriptam, haud ab re
fuerit in eadem insula ingenio-
rum quoq; fertilitatem agno-
uisse, ut Bedae, Alcuini, Scoti,
Ruperti, quos uel multis ab hinc seculis terra illa pe-
perit, aliorumq; qui suis temporibus inter scripto-
res celebratissimi enituerunt; nomina praeterea claro-
rum aliquot uirorum, quos posterior haec aetas nostra
produxit, rudi penicillo utcunq; adumbrata Elogia ti-
bi nunc afferro. Hoc enim, ut facerem, cum uel ex tuis
scriptis illustrata nunc Britannia me inuitauit, tū uel
communis patriae meae charitas, et istorum uirorum,
quos egomet omnes propè de facie cognouerim, di-

gnitas impulit. Accipies igitur ea, qua soles alacritate ad, descriptam hanc abs te Britanniam felicissimum quoque eius Insule partum, quæ nobis uno, atque eodem seculo, multiplici eruditione, & doctrina, uel istos quidem ante alios omni memoria dignissimos edidit. Quod autem ad ordinem, atque in recensendo seriem attinet, quum eisdem temporibus omnes sub duobus Henricis, Septimo & Octauo eiusdem nominis Regibus (quorum imperium sexaginta circiter annorum spatium complectitur) extiterint, operæpretium esse duximus, ut alius ante alium uita primò excesserit, ita & subsequentem de singulis narrationem attexere.

Ioannis Coleti.

*Verosimilius
de Ioannem
Coletum sec-
tarium fuisse
iniuriam in
Scotistas, et
in Thomistas,
contemptorem
Monachorum,
Episcoporum
inimicum, imo
geniū irrisorē
Paulus igitur
Iovius in ea
et deceptus
cū scribit fuisse Carthusianū.*

HONESTISSIMIS suæ ciuitatis parentibus Ioannes Coletus Londini natus est, patre ad summam præfecturam bis in ea urbe uocato, matrem fuisse nobili, ac prædiuite foemina, ex uno tantum coniugio uigesimo secundo partu leuata, Ioanne Coletone natu maximo, eodemq; ex tam foecunda prole, cui omnis ueniret hæreditas defunctis cæteris, superstiti. Is statim à pueritia liberalibus disciplinis domi institutus, mox tanquam auidus optimarum artium mercator, Galliam primò, deinde Italiam adiit; præcipuè autem ad sacrarum literarum scientiam, omnem studiorum suorum cursum direxit. Ex Italia in Britanniam reuersus, trigesimum circiter ætatis annum agens, in Oxoniensi gymnasio cum summa Christiana

ne uitæ disciplinam profitentium admiratione, publicè Paulinas Epistolas omnes gratuita opera enarrauit. Oxonio deinde ab Henrico Rege eius nominis Septimo, Londinum est reuocatus, & amplissimo sacerdotio donatus, tèpli in ea urbe maximi, ad diui Pauli, Britànico ritu Decanus dictus, ubi per annos aliquot è suggestu Christiano more cõcionandi formã auspicatus, pia diffiniendi, atque differendi facultate, inter sui temporis oratores præstantissimus habebatur. Huc accedebat ergegij corporis proceritas, & suspiciendi oris serenitas, ut subinde in omni actione mirus, uenerandusque existeret. Tandem uerò cū abdicatis rebus omnibus, & relicto eo, quo fungebatur sacerdotio, procul hominum turba, cum paucis reliquum uitæ, in Christianæ philosophiæ ocio trāsfigere decreuisset, ad Scœnum nobili Cartusienſium monachorum cœnobio, septimo ab urbe Londino lapide, pcramœno loco, & alta solitudine piæ meditationi, studijsq; aptissimo, extructo sibi eleganti apparatu domicilio; pestilenti sudore paucis ante annis peculiari Britanniæ morbo, semel, atque iterum correptus, quum & tertio ab eodem repetitus, utcunque tamen reuixisset, ex eius morbi reliquijs contracta uiscerum tabe, haud ita multò post Londini periit. Sepultus est ad diui Pauli, humili quidem sepulturæ loco, quem sibi ante aliquot annos delegerat, inscriptione addita. Sed & funeris honorem omnem abdicanti, habitus est ei amicorum cura maximus, exquisitaq; industria tabula erudito præconio exornata, depictaq; ad uiuum

effigie sepulchro affixa. Nihil autem, quod extet, in scriptis reliquit, nec multa eum scripsisse constat, sed purissimam Latinae linguae elocutionem, eandemq; Laconica breuitate compositam, ex aliquot eius ad Erasmm familiariibus epistolis colligere licet, cui etiā in sacra Biblia ad antiquae lectionis dignitatem restituēda, ciuilis, ac diligens bibliothecae cultor, haud mediocrem operam praestitit, exhibito ipsi Erasmo uetustissimi codicis exemplari, unde, & Bibliam ipsam multo nunc quam antea castigatiorem legimus. At illud sanè Coleti praeter caetera ad aeternam laudem posteritati relictum, quod illustri in rem literariam patrocinio, Britannicae iuuentuti erudiendae Londini scholam publicam magnifico opere extruendam curauerit, pia, atq; munifica liberalitate erogatis in eandem priusquam obiret, amplissimi patrimonij sui opibus, quibus, & praecipuos duos honestissimis stipendijs alerentur, & adolescentes ipsi gratuito sub eisdem praceptoribus edocerentur. Atq; hoc beneficio Britannia subinde delectissima semper iuuenum indole, politiori literatura proficientium, ex hac schola praeteris nobilitata, fertilissima posteris ingenia ostendit. Fuit is annus, quo Coletus nondum senex, Christina matre adhuc superstite, obiit, Henrici & Francisci Regum in Morinis ad Arderas colloquio celebris.

Guilel-

EXODIAMO Vuintoniensis diocæsis oppido, Gulielmus Lilius rara ingenij felicitate, rudi, & barbaro penè adhuc seculo inter primos cultioris discipline professores clarum nomen in Britannia meruit. Qui mira peregrinandi cupiditate ingenuus puer Hierosolymam usq; pietatis studio peruagatus, mox inde rediens, Rhodi aliquandiu literarum causa substitit, ibiq; Latine pariter, & Græcæ linguae rudimenta perdidicit. Romæ deniq; inter felicissima eius seculi ingenia Sulpitium, atque Pomponium docentes audiuit, excultoq; admirabili felicitate ad omnia humanitatis studia ingenio, post annos aliquot in patriam reuersus, facilem suis ciuibus elegatioris discipline uia primus ostendit: quem Ioannes Coletus, honesto stipendio, & ornatissimis ædibus auctum, nouæ scholæ suæ Londini primum præceptorem delegit; quo in mune re annis quindecim ita se exercuit, ut perutili Grammaticæ artis compendio, breui tempore multò maximam Britannicæ iuuentutis partem ad exactissimam Latinarum literarum cognitionem perduxerit. Extat eius Syntaxis inscriptione libellus, Latini sermonis constructionem breuiter & crudite explicans, sub Erasmi nomine à librarijs exceptus, cui Lilius id operis recognoscendum paulò antea quàm ederetur obtulerat; nec enim postea libellum quem alterius iudicii censuræ submiserat modestus ingenij sui aestimator suo ipsius nomine in publicum prodire uoluit. Scripsit, & ad inutilem grammaticarum præce-

ptionum congeriem abolēdam, paucis exametris uersibus de Latinorum nominum, uerborumq; generibus opusculum, rudibus adhuc ingenijs maturandis accommodatum. Sed & in carmine mirè felix, atq; candidus, Philippum Maximiliani Cæsaris filium, ui tempestatis, dum ex Flandria Hispaniam peteret, disiecta classe, in Cornubici littoris portum appulsum, elegantissimis aliquot uersibus celebrauit, quum ex eodem turbine sublata ex Paulini templi fastigio ænea magni ponderis aquila, quæ facili motu spirantium uentorum regione indicare solet, ad tabernam librariam proximam in depictæ aquilæ tabulam impeteret, quo ueluti prodigio, iam tum non sine diuini numinis potentia, ex tam graui naufragio, Philippo Regi, qui pro insigne aquilam gerebat, optatam in Britānia salutem contigisse ostendit. Carolum item Quintum Cæsarem ab Henrico Octauo Rege magnificentiſsimè hospitio exceptum, & celeberrimo spectaculo rum apparatu Londini urbem intrantem, panagyrico carmine, et luculenta oratione à puero in foro pronunciata laudauit. In uertendis autem Græcis aliquot Epigrammatibus, cum Thoma Moro adolescens contendit, in cuius gratiam Spiritei Hetrusci equitis libellum haud illepidò argumento ad talorum iactum deductas sortes interpretantē, ex Hetrusca lingua in Britannicam, periucunda adhibita sermonis gratia, conuertit. Ad postremum, deſeuiente Londini peste, coniuge, qua eum amabili semper concordia sanctissimè uixerat, absumpta, & numerosa simul sobole, quā

ex eadem ad decimam quintam usque prolem susceperat, penè orbatus, ex uerrucula, quæ diu antea coxæ adnata, temere scalpendo, recrudescentibus postea doloribus, ad ingentem strumam uenas, arteriasq; implicantem, malignè concreuerat, multum uexatus, ex chirurgia medicis aliquot facilem eius morbi curationem sibi promittentibus, licet plerisq; id omnino dissuadentibus, & Linacro in primis certissimè uitæ periculum ei prædicente, secari uoluit, unde, & septimo post die quinquagenarius interijt, cum magno ciuium suorum desiderio, quibus dum uixit, gratissimus extitit. Sepultus est in Paulini templi uestibulo ad Agnetis coniugis latus, sub eius anni initium, quo paulò antea Rhodos insula à Solymano Turcarum Principe expugnata fuerat.

Gulielmi Grocini.

PARIBVS quoq; auspicijs eruditi ingenij laude apud Britannos celebre Grocini nomen iam inde posteris permansit. Qui prima Græcæ & Latine linguae rudimenta in Britannia hausit, mox solidiorem eisdem operam sub Demetrio Calchondyle, et Politiano præceptoribus in Italia impendit, ac deniq; in utraq; lingua peritissimus euasit, domumq; rediēs ad excolenda Britannorum suorum ingenia, congestas studiorum opes liberaliter effudit. Qui primus in Oxoniensi gymnasio, frequenti iuuenum concursu Græcas literas publicè profiteri cœpit, Sed et philosophia

studia secutus, diuinum illud Platonis ingenium Aristotelem solum extollendo, ita neglexit, ut opponen-
tibus interdum sese ad Platonice doctrinæ defensionem, amicis truculenta uoce responderit, Platonē nihil aliud in tota disciplina, præter quàm Græcorum figmenta, & aniles fabulas rudibus philosophastris proponere. Aristotelis uerò, unà cum Linacro, & Latemario communicato labore, interpretandi prouinciam est aggressus; quam tamen paulò post, oblato sibi sacerdotij honore, mutato consilio deseruit. Fertur & à nonnullis adolescens Alcumistice artis studium aliquā diu secutus, quod etiam Britannicis legibus damnatur & hoc ab eo per iocum percunctanti quondam Henrico Septimo Regi, ingenuè respondisse, eius artis siquidem secreta perscrutandi desiderio, se curiosa iam olim quorundam æmulatione seductum, sed frustra fatigando nullum sibi inde inuentum lucrum. Vixit paruo contentus, exquisitam omnem urbanitatem simplici, & subrustico sermone comiter excipiens, ac denique uel unica tantum, dum uiueret, ingenij laude nobilis. Obijt sexagesimo circiter ætatis suæ anno, nihil usquam, quod extet, in scriptis posteritati relicto.

Thomæ Linacri.

EODEM fere tempore, quo & Grocinius, Thomas Linacrus perdiscendi studio ex Britannia in Italiam uenit, Florentiæ Demetrio & Politiano præceptoribus usus, atq; à Laurëtio Mediceæ familie Principe

Principe uiro, præclari ingenij admiratione, familiariter acceptus, Romam inde optimarum artium cognitione auctus, ad perscrutandas antiquæ Urbis opulentissimarum bibliothecarum diuitias profectus est, ibiq; cum aliorum, tum & Hermolai Barbari docta consuetudine ad summum excellentis ingenij profectum peregregiè usus, diu desideratum literarum decus in Britanniam attulit, Arthuro principi, Hèrici Septimi Regis filio aliquandiu præceptor datus; præcipuè autem ad medicinæ scientiam uix ulli adhuc in Britannia nato feliciter tentatam, studium omne conuertit. In hac demum ita se exercuit, ut commendata sibi Hèrici Regis sanitatis tutela, & talari toga purpurea amictus, uillosi serici nigri stola lata in humeros proiecta, inter aula Regiæ procures conspicuus incederet. Inter alia uerò præclara eius ingenij monumenta, uel illud Galeni de Sanitate tuenda opus, è Græco summa Latini sermonis elegantiâ felicissimè traductum, immortalcm sibi apud posteros laudem comparauit. Extat & Procli Sphæra eruditè ab eo interpretata, & Arthuro Principi dicata. Sed & de Emendata Latini sermonis structura, ex præstantissimorum authorum obseruatione compositum uolumen, paulò antea, quam uita excederet, publicauit, adscripta præfatiuncula Mariæ Henrici Octauii ex Catharina Hispana coniuge filie, laudatissimæ indolis, & admirabili uirtutum omnium concentu, ad omnem gratiam promerendam natæ Principi, cui renouato prudentissimi patris exemplo Henricus Rex Linacrum à tuenda sanitate præfectum adhibuit.

hibuit. Diu autem ualitudinarius, quū & exquisitiſſi-
ma uictus ratione, per multos annos imbecilli corpo-
ris habitudinem utcunq; ſuſtentare conaretur, alijs in
re medica mirè ſalutaris, ſibi ipſi tamen in depellendo
eo, quo laborabat, morbo, omnino inutilis, ad extre-
mum diſruptæ herniæ doloribus conſectus, Londini
obiit, honeſta domo in ea urbe, medicorum collegio
ex teſtamento relicta. Sepultus eſt in diui Pauli tēplo
maximo, ad Septentrionalis portæ ingreſſum, eo ſerè
tēpore, quo Franciſcus Gallorum Rex ad Ticinum in
Cisalpinis pugnans, à Cæſareanis ducibus captus eſt.

Thomæ Lupſeti.

VIX ulli felicius unquam inter Britānos, quā
Thomæ Lupſeto ingenium contigit. Is enim
Londini honeſto loco natus, & à Ioanne Coletto ob e-
gregiam indolem in tutelam aliquandiu familiarita-
temq; receptus, ſub Gulielmo Lilio Græcæ, & Latine
linguæ rudimenta didicit, moxq; admirabili ſtudio, &
industria in optimarum artium cognitione tantus eua-
ſit, ut adoleſcens in Oxoniēſi gymnaſio Ciceronis Phi-
lippicas expreſſis oratoriæ facultatis coloribus, cum
magna eruditi ingenij admiratione publicè perlege-
rit. Sed Ludouico Viue, homine Hiſpano, difficiliore
propè emulatione eius ſcholam excipiente, in Italiam
optimorum ingeniorum parentem tranſcendit, ac Re-
ginaldo Polo Regio ſanguine illuſtri, quem per id tem-
pus Rex Henricus Octauus ſtudiorum cauſa Pata-
nium

uim miserat, se adiunxit: ubi annis aliquot per omnia disciplinarum genera euagatus, mox in patriam reuersus, auream illam Chrysostomi eloquentiam præcipuè admiratus, in sacrarum literarum arce constitit; cum tamen Thomæ Vulsei Cardinalis Eboracensis importunis efflagitationibus, initam studiorum suorum rationem perinuitus relinquere coactus est, Thomæ Vinterio eiusdem Cardinalis alumno, magnis sumptibus Lutetiæ Parisiorum præceptor aliquandiu adhibitus. At inclinata paulò post Eboracensis Fortuna, quâ iam iterum sui iuris esse cœperat, ad antiquam illam Poli familiaritatem, qui etiam ad id tempus peropportune cum summa Regis sui gratia in Galliam traiecerat, atque ad pristina sacrarum literarum studia se recepit. Quumq; iam omnes in summam sui admirationem coniecisset, & honestissimo sacerdotio auctus, ab Henrico Rege haud obscuris beneuolentiæ indiis, repetita sæpe memoria, ad maiora destinaretur, pituitæ distillatione à capite, exulceratis pulmonibus tussi, ac febre diu laborans, iuuenis adhuc, quarto circiter ac trigesimo ætatis suæ anno, Londini contabuit. Ex eius scriptis, nihil usquam ad huc publicè prodijt, quum omnia potius ad priuatum usum penes se domi suæ uiuens deponeret, quàm alibi post mortem publicanda relinqueret, eademq; uel plerunq; patrio sermone conscripta, quâ tamen et Latino promptissimè, atq; eleganter, non in scriptis tantum, sed in familiaribus colloquijs sæpe uteretur. Ex ijs autem, quæ nobis adhuc pueris, ab eo ipso aliquando

ad describendum tradita meminimus, uel hæc in primis fuere: Homeliæ aliquot ad Chrysostomi imitationem ad amicos conscriptæ; Dialogus, in quo acerri-
ma quadam reprehensione, incorruptos sui seculi mo-
res inuehitur, maximè uerò in deprauatam quorun-
dam in aula regia consuetudinem, qui de rebus sacris
disputationes in medijs epulis, & compotationibus,
profanis uerborum iurgijs mutuò inter se agitantes,
de sacerdotali ordine & dignitate, parum reuerenter
iam tum sentire cœperant. Ad iuuenem quendam in
ciuili hominum commertio de Formando optimo uitæ
statu, ad alterum familiarem suum, de Futuræ uitæ ge-
nerosa præmeditatione, deq; morte nequaquam Chri-
stiano homini pertimescenda. Extant familiares ali-
quot Epistolæ ad Lupsetum ab Erasmo Roterodamo
peramanter conscriptæ, maximè uero illa, in qua de
Edouardo Leo grauioribus censuræ notis in noui
Testamenti traductione, eius nomine detrectante, &
obeliscis quibusdam eius scripta confodiente, apud
Lupsetum, qui Erasmus ipsum à Læi calumnia de-
fendere uidebatur, prolixè conqueritur. Obijt quin-
to, & trigesimo circiter ætatis suæ anno: quo tem-
pore Henricus Octauus Rex Catharinæ Reginae re-
pudium moliri cœperat.

Ricardi Pacæi.

INTER erudita quoq; Britannia ingenia Ricar-
di Pacæi clarum nomen his temporibus enituit:

Qui

Qui defuncto Coletto successor datus Londinensis templi ad diuum Paulum Decanus dictus est. Hic sub Henrico Octauo Rege, summa apud omnes parta gratia in aula diu est uersatus, & publicis aliquot legationibus magna apud exteros comparata sui nominis fama, honorificè functus. Sed uel in primis totius Italiae iudicio eximia ei laus tributa, quum et apud Venetos per annos aliquot, ac deinde Romæ sub Clemente Septimo Pontifice, difficillimis temporibus, multa dexterritate Regis sui negotia tractaret. Ad postremum inuidiosa quorundam æmulatione ab eo, quo fungebatur legationis munere, ex Italia domum reuocato, cū multa ab eisdem æmulis periniquo iudicio interpretata ei palam obijcerentur, quo eius in agendis rebus industriam uerbis eleuarent, & apud Henricum Regem existimationi detraherent, tanta eius rei indignatio animum pupugit, ut inualefcēte subinde atræ bilis morbo, in subitam mentis insaniam proruperit, ex qua uiu unquam postea reuocatis sensibus rectè conualuit. Sacerdotia, quæ amplissimi prouentus, & Episcopali dignitati proxima, ei obtigerant, altero, quod apud Exoniā ciuitatē in Deuonia possidebat, ubi in Cornubicū promontorium Britannia extenditur, Reginaldo Polo, quo cum familiarissimè aliquandiu in Italia uixerat, libera uoluntate cēssit, alterum Londini ad diuum Paulum, Stephano Gardinerio, solertis ingenij, atque industriæ uiro, et Hērico Regi tum à secretis, reliquit. Erant in Ricardo Paceo multa, & ea quidē haud uulgari literarū cognitione, instructum ingeniū; præter

cætera uerò mira ex tempore dicendi scribendiq; fœcūditas, ita ut cūcta quæ aggrediretur, nō minus citò, quàm feliciter & eleganter perficeret. Acceſſit ad Latinæ Græcæq; linguæ peritiā, Hebraicarum quoq; literarum intelligentia, quibus eam operam breui temporis ſpacio impendit, ut non mediocrem inde fructū ad ſacrarum literarum interpretationem attulerit conſcripto uolumine, in quo ueteres illos bibliorum interpretes in plerisq; inſcitia lapſos oſtendit. Obijt paulò poſt Lupſetum, quadrageſimum circiter ætatis annū agens, Henrico Octauo Rege repudiata Catharina cōiuge, infauſtas Annæ Boleniæ nuptias appetente.

Ioannis Roffenſis Cardi.

Neminem multis ab hinc ſeculis animi candore, integritate, & præſtanti ſacrarum literarum ſcientia ſuperiorem uni Ioanni Fiſcherio Roffenſi Epifcopo Britannia edidit, cui primū Cantabrigiæſis Academia, ubi is paulò ante ſcolæſticæ philoſophiæ omnia accuratiſſimè perdidicit, publici gymnaſij præſecturæ honorem detulit. Is eſt, quem Britanni Cancellarium dicunt, quod munus omnium illic philophantium curam complectitur. Rex autem Henricus eius nominis tum Septimus, religioſi animi Princeps, nullius cuiuſquam interpoſito fauore, aut gratia, ſed commendantibus ſibi eum, ſua pietate, & doctrina ad Roffenſem Epifcopatum euocauit. Eſt ea in Cantio ciuitas medio inter Londinum & Cantuariam itinere poſita, Roffa, ſiue Roceſtria nuncupata. Accepta hac itaque

que provincia Ioannes Fischerius, uitæ sanctitate, & doctrina optimo Antistite dignissima, uigilantissimus sui gregis custos, permultos annos eidem ita præfuit, ut non modò Britannorum suorum, sed externorum quoque ubique gentium animos, in magnam sui nominis admirationem traheret, donec tandem Henrico Octauo Rege à paterna, auitaq; pietate multum aberrante, Rossensis perpetua pietate constans, quòd Regi repudiata Catharina coniuge, insanabili ingenio, contra Romani Pontificis auctoritatem pleraq; à communi pietate aliena in suo Regno decernenti, solus uti uerum Episcopum decuit, paternè cum primò officij admonere, ac postremò nefario eius decreto, quo Ecclesiasticam potestatem omnem sibi ipsi tanquam supremo capiti uendicauerat, non modò non obtemperare, sed palàm ei resistere ausus sit, in carcerem datus est: ubi quū per aliquot menses imbecillo corpore senex, animo tamen inuictus persisteret, Henricus Rex propositi pertinax, ne uulgi opinionem iam concepta doctissimi præfulis unà cum sanctitate auctoritas, profanis eius in rem Ecclesiasticam conatibus diutius obsisteret, quū & paucis antea dieb. à Paulo Tertio Pontifice Maximo, pientissimi iudicij delectu Cardinalis designatus esset, maturato exitio caput in foro præcidi iussit, quum iam ad exactam usque senectutem peruenisset, & eodem pietatis tenore Rossensem Episcopatū obtinuisset annis triginta tribus. Huius non tam multa, quàm pia, & eruditè satis conscripta uolumina posteritati relictæ, maximè uerò,

quæ contra Lutheranam religionē luculentissimè scripta, doctissimorum iudicio comprobantur, & quæ sacri sacerdotij authoritatis defensionem continent, primumq; illud opus, in quo sacrosanctæ Eucharistiæ dignitatem oppugnantī Oecolampadio libris quinque acutissimè respondet. Scripsit, & in Septem Davidicos Psalmos piæ meditationis cōmentaria. Idem author extitit, ut Margarita Henrici Septimi Regis mater sanctissimæ indolis foemina, cui à sacris cōfessionibus diu præfuit, duo celeberrima eruditorum sodalium collegia, regio apparatus in Cantabrigiensi Academia conderet & delegata eius tutelæ omnium illic profitentium cura ascitisq; magnis sumptibus peritissimis utriusque linguae præceptoribus, perpetuo hoc eius beneficio, permulti in Britannia exactā Theologiæ cognitionē sunt consecuti. Fuit is annus quā Ioannes Fischerius Rossensis Episcopus, uir sanctissimus, sub Henrico Octauo Rege nefandum capitis supplicium in Britannia per tulit, quo Carolus Quintus Cæsar Africana ad Tunetum uictoria insignis, profligato Barbarosso Othomānicæ classis præfecto, ad uiginti Christianorum milia in uinculis captiuos, libertati restituit: Pridie diuī Ioannis Baptistæ natali.

Thomæ Mori.

THOMÆ Moro uel eò magis propria, ac priuata quædam doctrinæ laus debetur, quòd circumfusse Oceano mari Insulæ terminos uix unquam egressus, eruditi ingenij fama maximam Europæ partem

tem doctissimorum iudicio impleuerit. Hic Lodinensis ciuis, honesta familia natus, suo ipsius studio, atq; industria, nullo praeunte magistro, ad exactam Latinarum literarum cognitionem, Graecas etiam expedita quadam diligentia adiunxit, ut, & Latine, recteq; scribere, et ex Graecis Latina facere, quàmprimum felicissimè didicerit. Sed à literarum studijs ad forenses causas traductus, tanta iudicij æquitate, & prudentia enituit, ut mox ab Henrico Octauo Rege, ad maxima Reipublicæ munera capefcenda, sola uirtutis commendatione uocaretur, ac deniq; per summos hominum gradus Britannico more, supremus Regni Cæcellarius dictus est, quod munus in Reipublicæ gubernatione, & dignitate, & authoritate apud Britannos longè maximum habetur: quo in officio ita sanctè & syncrè se gessit, ut fidei, iustitiæ, et prudentiæ laus summa communiter ei ab omnibus tributa sit. Sed mox sub eodem Henrico Rege, orta de Catharinæ Regina coniugio controuersia, quam ille omnibus modis repudiare, Annam Boleniam thoro inducere, filiamq; Regni heredem abdicare contēdebat; Morus, quū per eum, quem gerebat magistratum, pristinam uitæ integritatem, haud quaquam se tueri posse prauideret, ut non pessimorum interea consiliorum, aut minister, aut particeps fieret, ab omni negotiorum tumultu se subducens, dignitate sponte se abdicauit. Sed ne sic quidem commoti iam Regis animus in priuato innocētissimi hominis ocio leniri potuit, quin perpetuis primò carceribus traditū, ac postea iniquissimo iudicio cōdemnatum, eadem se-

curi subiecit, qua paucos ante dies, sanctissimum uirū
 Roffensem Episcopum & Cardinalem, recenti adhuc
 cæde percusserat. Familiam liberorum quatuor hone-
 stissimo patrimonio ditatam reliquit, & priusquam o-
 biret ipse, undecim nepotibus auctam, præcipuè autē
 in eadem filias tres, literis, ac moribus sanctissimè per-
 ornatas. Extant eius adolescentiæ studia, libellus, Pro-
 gymnasmatū titulo inscriptus, in quo cum Gulielmo
 Lilio eius ætatis æquali, in uertendis aliquot Græcis
 Epigrammatibus, eodem argumēto concertauit. Sunt
 & nonnulla ipsius Epigrammata, & inuentione, & sen-
 tentiarum argutia, felici quodā genio conscripta. Præ-
 ter cætera Vtopia ad beatæ Reipublicæ optimis legi-
 bus institutæ exemplum descripta, excellentis ingenij
 dignitatem posteris commendauit. Sanctioribus autē
 Christianæ disciplinæ studijs postremò se exercuit, pa-
 triamq; à religioso pacis perturbatoribus sparsis insa-
 næ doctrinæ in uulgus libellis infestatā, editis aliquot
 patrio sermone uoluminibus, multa cum pietate defen-
 dit. Tertio decimo autem die post Roffensem, Thomas
 Morus, integer animi, scelerisq; purus, eadem Henri-
 ci Octauī Regis sæuitia, hunc uitæ exitum tulit, pri-
 die eius diei, qui à diuī Thomæ Cantuariensis corpo-
 ris translatione, tricentesimo & quintodecimo post
 anno, solenni ritu sacer habebatur.

Gulielmi Latemerij.

SED nec omnino Latemerij nomen inter Britan-
 nos doctrinæ causa celeberrimum, hoc loco præ-
 termit-

termittendum, qui unà cum Linacro, & Grocinio eisdem ferè temporibus, studiorũ causa, per aliquot annos in Italia uersatus, utriusq; linguæ peritissimus, intima philosophiæ omnia exactissimè perdidicit, & eloquentiam ex purissimis fontibus haustam, antiquorum temporibus æquatam in scriptis ostēdit. Ad postremũ studiorum rationem omnem ad sacrarum literarum cognitionem, egregio sacerdote dignam contulit: de cuius eruditione, doctrināq; quid maius hic dici poterit, quàm, quòd Reginaldus Polus, quem Romæ adhuc singulari pietate Cardinalē uidemus, eum sibi aliquando in Britannia præceptorem delegerit? Extat unica tātum ad Erasmus Latemerij epistola, multa styli grauitate, & elegantia conscripta, in qua ipsi Erasmo operā ab eo in Noui Testamēti recognitione postulāti, ac de Roffensi Episcopo in Græcis literis erudiēdo studiose agēti, cū summa uerecūdi ingenij modestia respōdet. Hunc quum plus quindecim ab hinc annis insigni & erecta corporis proceritate sexagenarium senem, puer ipse agnouerim, ut etiā de eo adhuc supersite dubitem, citra instituti rationem cum de ijs tantum, qui iam supremum diem obierint, scribere decreuerim, perexigui tamen utcunque temporis usura, breui hoc elogio fraudare nolui.

8 4

FINIS.

ABRUTO BRITANNICA
 NICAÆ GENTIS AVTHORE
 omnium in quos variante Fortuna
 Britannia imperium trans-
 latum brevis enu-
 meratio,

Per Georgium Liliū Britannum.

RITANNI generis sui antiquitatem ueteri, & uulgato aliarum gentium more extollere cupientes, à nobili Troianorum stirpe se deductos asserunt. Siquidem memoriae proditum ferunt, anno ab orbe cōdito octingentesimo circiter, & quinquagesimo supra bis miliesimū, Brutum, siue Britonē, Syluiū Ascanij Troiani filio Aeneae nepote genitum, post uarios Fortunae casus, ex Græcia cum delecta suorum manu in Albionē Oceani maris insulam delatum (ita enim ab antiquioribus olim, à rupium scilicet albedine dicta, ac tum primum ab eius aduentu Britannia appellata) Britannis populis primam nominis, atq; generis originem dedisse, regnumq; deinceps ab eo sexaginta octo Regum serie, per mille, & quadraginta circiter annos propagatum.

tum. Cæterum, quæ de ijs Regibus à nonnullis Britannicæ antiquitatis scriptoribus cōmemorantur, ueluti res nimia uetustate oblitæ, & uulgi nonnunquam fabulis inuolutas, de industria prætermittimus, nolentes quicquam, quod non incorruptis rerum gestarum monumentis sit traditum, literis mandare. Quamobrem ad propria accedentes, Bedæ, Pauli Diaconi, Polydori Vergilij, & aliorum, tum ueterum, tum recentium, authoritatem sequentes, Britanniam Insulam, primum à C. Iulio Cæsare posteris ostensam esse dicimus, antea quidem Romanis prorsus incognitam. Is enim Romanorum primus eam intrauit, magnaq; ex parte deuictam, imperatis obsidibus, Romano imperio aliquādiu tributariam reddidit, anno ab Vrbe condita, sexcentesimo, nonagesimo tertio, ante uerò Christi seruatoris aduentum, sexagesimo. Posthæc & Reges quidē suæ gentis aliquot Britannia habuit; cæterum nomine tenus duntaxat tota à Prætoribus Romanis administrata. Post C. Iulium Cæs. Claudius Imperator, à quo Claudiocestrium oppidum, quod nunc Glocestriū dicunt, tumultuantem Britanniam rursus perdomuit, Orcadasq; Insulas Romano imperio adiecit: sed & Vespesiani ductu Vectem quoq; insulam recepit. Imperatibus autem M. Antonio Vero, cum Aurelio Commodo fratre, siue, ut alij, Commodus M. Ant. Veri filio, Pontificatum obtinente Eleutherio Græco, Britannia prima prouinciarum, petente id Lucio Rege, Christi fidem publicè accepit, inuiolatamq; usq; ad Diocletiani tempora seruauit. Fuit hic annus humanæ salu-

tis octuagesimus secundus supra centesimum. Anno
 dehinc à Christo centesimo, nonagesimo quinto,
 Seuerus Imperator recepta multò maxima Britannia
 parte, uallo triginta millia passuum inter duo maria
 transfuersum, per insulam ducto, cætera ab hostibus
 dextinxit, ac demum ad Eboracum urbem obiit. Orta
 deinceps sub Diocletiano graui Christianorum perse-
 cutione, Albanòque cum socijs prima pro Christi fide
 martyria in Britannia passis, Constantius, quem Dio-
 cletianus unà cum Galerio Maximiano Cæsarem de-
 clarauerat, & Gallijs, Hispanisq; præfecerat, per id
 tempus in Britanniam ueniens; Insulanos grauati Ro-
 manorum imperium ferentes compescuit, ac deinde
 mitis, et mansueti Principis fama Eboraci moriēs, Cō-
 stantinum filium ex Helena Britanna matre natum,
 felicioribus Christiano nomini auspicijs ad Imperium
 transmisit, anno salutis à Christo decimo, supra tricen-
 tesimum. Pacatiora deinde aliquandiu tempora gra-
 uior tandem in Imperio publicarum rerum tumultus
 excepit: Theodosio enim Iuniore, & Valentiano im-
 perantibus, anno salutis humane quadringentesimo,
 quadragesimo tertio, distracto undique à Barbaris
 in Italia imperio, Britanni à Scotis, & Pictis finitimis
 populis graui bello petiti, et ab Aetio Patricio exter-
 nis bellis in Gallia occupato, frustra implorantes auxi-
 liū, excusso Romanorum imperio, quingentis & tri-
 bus annis postea quàm à C. Iulio Cæsare subacti Roma-
 nis ducibus parère consueuerant, suæ genti regnum
 resti-

restituere conati sunt, rerumq; suarum summam uni Vortigerio deferunt. Sed is irruentibus in eum magno impetu hostibus; uiribus impar, Anglosaxones feroces Germaniæ populos in auxilium accersit, qui statim Hengisto, & Horsa ducibus, cum magna suorum multitudine, in Insulam traicientes, Scotorum, Pictorumque uim aliquandiu prohibuerunt, sed mox Britannicarum opum desiderio, ex consuetudine illecti, isto cum hostibus fœdere in ipsos Britannos, quos iuuare debuerant, arma conuertunt, à quibus nec desisterunt, donec pulsus in continentem Gallie Armoricam Britannis, uniuersam ferè Insulam in suam ipsorum potestatem rede gissent, quæ ab eorum incolatu, nec ita multò post nomen cum imperio mutauit, ac pro Britannia, iam inde Anglia dici cœpta sit. Successit Vortigerio Vortimerius filius, quo regnante Aurelius Ambrosius Romani sanguinis superstes, Saxones occiso eorum Duce Hengisto ingenti clade prostrauit. Hunc insequutus est Vtherius cognomento Pendraco: Vtherij principatum excepit Arthurus filius militaris disciplinæ, & orbicularis mensæ fundator, Britannorum Regum apud posteros celebratissimus, cui succedere haud pari quidem felicitatis laude, Constantinus, Aur. Conanus, Magloconus, Carentius, & Cadouallo, qui aliquot annis, quibus regnarunt, imminentem patriæ casum contra Saxones pugnando ægrè sustentare conati sunt. Cadoualladrus denique Cadouallonis filius Britannorum Regum ultimus, magna suorum parte

occidione occisa, cum reliquis in extremos Vuallie sinus, ubi olim Canganorum promotorium, & Maridunum, quæ nunc Cærdiganum, & Caermardinum uocant, relegatus, indeque in Armoricam Gallie pulsus, ac postremò Romam profectus, anno salutis humanæ sexcentesimo, in priuata uita consenescent, Saxonibus inconcussum in Britannia imperium reliquit, ac primò quidem per principatus in septem regiones siue regna diuisum, quæ partim à uentorum nominibus, partim à locorum situ diuersam appellationem inter se sortita sunt, donec progressu temporis uictoris populi opes in unum corpus coalescentes, ad amplissimam posteris, qualem nunc cernimus, Monarchiam concreuissent. Cæterum quinam ab Hengisto interim, siue duces, siue mauis Reges, in singulis prouincijs, quas sortiti sunt, extiterint, nominatim omnes hic recensere haud operæ precium fuerit, tum, quòd rerum uarietate in plerisque incertam, tum, quòd temporis exiguitate, quo regnarunt, minus memorabilem de se posteris Historiam reliquerint. Quorum autem auspicijs potissimum Anglicum imperium in eam, quæ postea infecuta est, amplitudinem creuerit, eos sequenti catalogo inseruisse tantum suffecerit. Fuit is annus, quo AngloSaxones Hengisto, & Horsa ducibus à Vortigerio accersiti, Britanniam primò ingressi sunt (ut author est Beda AngloSaxonum præbiter, luculentissimus horum temporum historie scriptor) humanæ salutis à Christo. CCCXLIX. Anglicum imperium, post annos aliquot, Daci frequenter

quenti in Britanniam irruptione, applaudentis Fortuna successu, excepere: sed horum barbara Tyrannide breui explosa, Normanni ex Gallia profecti, Guilielmo duce, felicioribus auspicijs, ad nostram hanc usque etatem, stabilem regno successionem dedere. Servato itaque nunc ab AngloSaxonum Principatu, ordine, reliqua deinceps continuata Regum serie, per annales digesta, proseguemur.

ANGLOSAXONVM

EPTARCHIA IN BRI-

TANNIA.

RIMVM Cantianorum Regnū in Cantio ab Hengisto inchoatū quorū Ethelbertus primus Rex Christianus effectus sub Gregorio primo Pontifice Romano missis in Insulam docendi Euangelij causa, Augustino, et Mileto monachis anno saluis quingentesimo, nonagesimo sexto. Hic D. Paulo Londini, & Andrea Apostolo Rocestriae celeberrima templa condidit.

Secundum, Australium Saxonum, quorum principatus haud diu durauit, paucique in eo, & nullius ferè memoriae Reguli.

Tertium, Orientalium Anglorum, quorum Sigisbertus Rex primus bonarum literarum author, suasu felicitis cuiusdam Burgundiae Episcopi, Cantabrigiae publicam Academiam excitasse fertur, anno salutis sexcentesimo, & trigesimo.

Quartum, Orientalium Saxonum, quorum Siberus Rex à Mileto Londinensi Episcopo baptismum accipiens, Vuestmonasterij coenobiū diui Petro sacratum, in Londini suburbano condidisse dicitur, locus nunc Regū sepulchris, asylo, et iudiciali foro celeberrimus.

Quintum

Quintum, Mertiorum, hoc est Mediterrancorum quorum Pendas Rex primus Christi nomen professus, cuius exemplo Mercij paulò post communi consensu Christiani effecti.

Sextum, Northumbrorū, id est Septentrionalium citra Humbrum fluuium, quorum Eduinus Rex primus sub Honorio primo Pontifice Romano, à Paulino Eboracensi Archiepiscopo, ad Christi fidem receptus diuo Petro Apostolorum principi templum Eboraci posuit, anno salutis humane sexcentesimo, uigesimo septimo.

Septimum Vuestsaxonum, id est Occiduorum Saxonum, quorum Inas Rex, cuius plurima pietatis officia commemorantur, illudq; in primis, quòd Regnum suum Romano Pontifici beneficiarium, et uectigale fecerit, circa annum salutis septingentesimum, & quadragesimum, huicq; per singulos domos quotannis singulos denarios appendi iussit. Hoc uectigal postea Ethelphus Rex auxit. Post hæc prævalentibus tandem Occiduorum Regibus, sub Egberto Britannia ferè tota in Anglorum Monarchiam cessit, à primo eorūdem in Insulam aduentu anno C C C L.

Cantianorum ab Hengisto Duces, & Reges xvij.

Australiū Saxonū Ellio v.

Oriēталиū Anglorū Vphio xv.

Oriēталиū Saxonū Erchuino xi.

Merciorum Idio xxij.

Northumborum Cridio xx.

Occiduorum Cerditio usq; ad Egbertū xvi.

ABruti aduentu, usq; ad C. Iulium Cæs. anni M. XL.

AC. Iulio Cæs. usq; ad Anglorū aduētum anni D. III.

Ab Anglorum aduētū, usq; ad Egbertū anni CCCCL.

ANGLORVM REGVM

S E R I E S.

i	Egbertus	Ann.	xxxvij.
ij	Edelphus		xx.
iiij	Ethelbaldus	mensēs v.	
iiij	Ethelbertus		v.
v	Ethelreus		ix.
vi	Alurehdus		xxvij.
vij	Edouardus Senior		xxiiij.
viiij	Adelstanus		xxvi.
ix	Edmundus. i.		vi.
x	Eldredus		ix.
xi	Eduinus		iiij.
xij	Edegarus		xvi.
xiiij	Edouardus Martyr		iiij.
xiiij	Etheldredus		xxxvij.
xv	Edmundus. ij.		i.
xvi	Canutius. i. Danus		xx.
xvij	Haraldus Danus		iiij.
xvij	Canutius. ij. Danus		ij.
xix	Edouardus Sanctus		xxiiij.
xx	Haraldus. ij.		i.

xxi

xxi	Guilielmus Conquestor
xxij	Guilielmus Rufus
xxiij	Henricus i.
xxiiij	Stephanus
xxv	Henricus ij.
xxvi	Ricardus i.
xxvij	Ioannes
xxviiij	Henricus iiij.
xxix	Edouardus i.
xxx	Edouardus ij.
xxxi	Edouardus iiij.
xxxij	Ricardus ij.
xxxiiij	Henricus iiij.
xxxv	Henricus v.
xxxvi	Henricus vi.
xxxvij	Edouardus iiij.
xxxviiij	Edouardus v. menses ij.
xxxix	Ricardus iiij.
xl	Henricus vij.
xli	Henricus viij.
xlii	Edouardus vi.

xxi.
xxiiij.
xxxv.
xix.
xxxiiij.
x.
xviij.
lvi.
xxxv.
xix.
li.
xxij.
xiiij.
ix.
xxxix.
xxiiij.
ij.
xxxiiij.
xxxviiij.
vi.

An. Christi. ann. Regni

ANGLI.

801

i.

EGBERTVS. I. REX

ann. XXVII.

Occiduorum. xvij.

Cantianorū Orientaliū, & Nor

b

An. Christi. Ann. Regni.

thumbrorū regna occupat pri-
musq; Britanniam, Angliā, &
uniuersam gentē Anglos appel-
lari iussit, nōnulli hoc Hēgisto
primo Saxonum Duci tribuūt,
ac inde Angliam quasi Hengisti
terrā dictā, propriori Anglicæ
dictionis etymologia, England
alij Anglitterram nunc uocant.

802. ij.

803. iij.

804. iiij.

805. v.

806. vi.

807. vij.

808. viij.

809. ix.

810. x.

811. xi.

812. xij.

813. xiiij.

814. xiiij.

815. xv.

816. xvi.

817. xvij.

818. xviiij.

819. xix.

Alcuinus præceptor Caro-
li Magni, &

Ioannes Scotus monachus,
discipulus Bedæ, clarent.

Daci prædatores fusi, fugatiq;.

D. Chenelmus Merciorū Prin-
ceps ab impia sorore necatus.

An.

An. Christi. Ann. Regni.

820	xx.
821	xxi.
822	xxij.
823	xxiij.
824	xxiiij.
825	xxv.
826	xxvi.
827	xxvij.
828	xxviij.
829	xxix.
830	xxx.
831	xxxi.
832	xxxij.
833	xxxiiij.
834	xxxv.
835	xxxvi.
836	xxxvii.
837	xxxviii.

Daci rursus insulam infestant

838 i.

EDELPHVS REX. II.
 An. XX. Egberti filius, subdi
 aconatus gradu initiatus, more
 Romani Pontificis autoritate
 eo uinculo solutus, Osburgam
 uxorem duxit.

839	ij.
840	iiij.
841	iiij.

An. Christi. an. Regni.

842.

v.

D. Suithinus, et D. Athelstanus
Episcopi.

843

vi.

844

vij.

845

viij.

846

ix.

847

x.

Edelphus Rex Romā profectus
sub Leone Quarto Pont. In
Regis institutū secutus, eam In-
sula partē, quam Egbertus pa-
ter ad regnum adiunxerat, Ro-
manæ Ecclesiæ uectigalē facit,
legemq; tulit, ut singuli pro sin-
gulis, quas habitarēt, domibus,
Romano Pontifici quotannis
singulos denarios argenteos ad
diem festum Apostolorum Petri
& Pauli, uel summū, ad uincu-
la Petri, persoluerent. Hoc tri-
butum etiā in hanc usq; nostrā
ætatem Pontifici numeratū esse
constat, eiusq; nummi colligen-
di gratia testatur se in Angliam
à Pontifice missum Polydorus
Vergilius Urbinas, rerum An-
glicarum scriptor recētissimus
ac diui Petri denarios uulgo ap-
pellari scribit.

An. Christi. An. Regni.

848 xi.

849 xij.

850 xij.

D. Vuilfridus Archiepiscopus
Eboracensis.

851 xiiij.

852 xv.

853 xvi.

854 xvij.

855 xvij.

856 xix.

857 xx.

858 i.

ETHELBALDVS REX III.
mens. V. Edelphi Regis filius.
ETHELBERTVS REX IIII.
ann. V. Ethelbaldi frater, Da-
cos Cantio expellit.

859 ij.

860 ij.

861 iiij.

862 v.

863 i.

ETHELREDVS REX
V. ann. IX. Ethelberti frater.

864 ij.

865 ij.

866 iiij.

867 v.

120 ANGLORVM REGVM

An. Christi. An. Regni.

868	vi.	Daci, Iuaro Rege occiso, in Nor thumbris deleti.
869	vij.	
870	viii.	
871	ix.	D. Edmundus Rex Orientaliū Anglorū ultimus, ab ethnicis Dacis confossus, Martyrum ca talogo adscriptus.
872	i.	ALVREDVS REX. VI. AN. XXVIII. Ethelredi frater, Romæ ab Hadriano Secundo Pontifice coronatus. Daci, Mercijs & Orientalibus Anglis imperant.
873	ij.	
874	iiij.	
875	iiij	
876	v.	
877	vi.	
878	vij.	
879	viii.	
880	ix.	
881	x.	
882	xi.	
883	xij.	
884	xiiij.	
889	xiiij.	
886	xv.	

AN

An. Christi. An. Regni.

887	xvi.
888	xvij.
889	xviii.
890	xix.
891	xx.
892	xxi.
893	xxij.

Aluredus Rex, Merciorum Regno potitus, Dacos uicit, Gormonemq; eorū Regem ad Christi fidem conuersum, Northumbriæ præficit. Lindisfarne insula à Barbaris deuastata: sedes Episcopalis, cui olim D. Cuthbertus præfuit, hoc tēpore in Cestriam oppidum Dunelmo proximum deducta, atq; inde quadragesimo post anno Dunelmū una cū D. Cuthberti corpore translata, qui fuit annus. 85. cū eam sedem Aidanus Scotus in Lindisfarne primitus posuerat.

Rex Aluredus hoc anno tria cœnobia magnifico apparatu condidit, unum Vintoniæ, quod nouum Monasterium dicitur, alterum apud Shafisburiam, quod est uirginū uelatarū, tertium ad fluuiū Thone, loco, qui nūc Athelnea nuncupatur,

h 4.

An. Christi. ann. Regni.

olim insula Ethelingea.

894 xxij.

895 xxiiij.

Rex hortante Neoto Monacho uiro doctissimo, Oxonij publicam Academiam instituit, propositis professoribus literarum præmijs: alteram autem Cantabrigiæ annis antea 265 Sigisbertus Orientalium Anglorum Rex excitasse dicitur, anno Domini 630.

896 xxv.

897 xxvi.

898 xxvij.

899 xxviij.

900 i.

EDOUARDVS SENIOR Rex VII. An. xxij. Aluredi filius, ab Athelredo Cātuariēsi sacratus. Expulsis Dacis Orientaliū Anglorū regno potitus, extra Scotiam, totius insulæ imperium obtinuit.

901 ij.

902 iiij.

903 viij.

904 v.

905 vi.

An. Christi. An. Regni.

906	vij.
907	viiij.
908	ix.
909	x.
910	xi.
911	xij.
912	xiiij.
913	xiiij.
914	xv.
915	xvi.
916	xvij.
917	xviij.
918	xix.
919	xx.
920	xxi.
921	xxij.
922	xxiiij.
923	xxiiij.

924. i.

ADELSTANVS REX. VIII.
ann. X VI. Edouardi filius
nothus,

Scotos, deuicto Constantino
eorum Rege, in sua uerba iu-
rare coegit.

Northūbria potitus, totius insu-
le fit Monarcha.

h s

An. Christi. An. Regni.

925 ij.

926 iij.

927 iiij.

928 v.

929 vi.

Ludouicus Caroli simplicis Frācorum Regis filius, post aduersam patris fortunam à Roberto Parisiorū comite, apud Peronam in carcere necati, cū Edigna matre, quæ Eduardi Regis filia fuerat, in Angliā ad Athelstanum auunculū confugit.

930 vij.

931 viij.

932 ix.

933 x.

934 xi.

D. Vulstamus Eboracensis Archiepiscopus claret.

935 xij.

936 xij.

937 xiiij.

938 xv.

939 xvi.

Rex aucto imperio, duo cœnobia monachorū ordinis D. Benedicti condidit, alterum apud Meltoniā pagum Sacrisbirien-sis diœceseos, alterū ad Michilneū ulcum. Ad Maluisberien-se cœnobiū sepultus.

An. Christi. An Regni.

940 i. EDMUNDVS REX. IX. AN.
VI. Adelstani frater.

941 ij.

942 iij.

943 iiij.

944 v.

945 vi.

Rex à latrone quodam confos-
sus perijt. Sepultus Glasconia.

946 i. ELDREDVS REX. X.

Ann. IX. Edmundi frater.

Scotos in officio cōtinuit. Abin-
donēse cœnobium instaurauit.

947 ij.

948 iij.

949 iiij.

950 v.

951 vi.

952 vij.

953 viij.

954 ix.

955 i.

EDVINVS REX. XI. AN. III.

Edmundi filius. Consanguineus
stupro infamis.

956 ij.

957 iij.

958 iiij.

959 i.

EDEGARVS REX. XII.

An. XVI. Eduini frater.

An. Christi. An. Regni

Ab Odone Cantuariensi Arch.
Bathonie coronatus. Rex à
principio iuuenili errore cor-
ruptus, mox optimus Princeps
euasit. Ludouallo Vuallorum
regulo tricenos lupos quot-
annis tributi nomine imperasse
dicitur.

960 ij.

961 iij.

962 iiij.

963 v.

964 vi.

965 vij.

966 viij.

967 ix.

968 x.

969 xi.

970 xij.

Dunstanus Cantuariensis Ar-
chiepiscopus,

971 xiiij.

Osualdus Eboracensis, Ramis-
sis cœnobij fundator,

972 xiiij.

Etheluodus Vintoniensis, cla-
rent.

973 xv.

974 xvi.

Edegarus Rex, cœnobium mo-
nacharum ordinis diui Benedi-
cti Viltonie iuxta Sarisberiam
condidit,

An. Christi. An. Regni.

condidit, cui Editha filiam uirginem præfecit. Anno ætatis xxxvij. obiit Glasconie sepultus.

957 i. D. EDOVARDVS MARTYR REX. XIII. AN. III Edegari Regis filius.

976 ii.
977 iij. Edouardus Rex à uenatione rediens, Alfredæ nouercæ insidijs occiditur, ac sanctorum Martyrum catalago adscribitur.

Sepultus Glasconie.

978 i. ETHELREDVS REX. XIII. AN. XXXVIII Edouardi frater consanguineus.

Dum Baptizaretur infans, sacro fonte uentris solutione foedato, insuper & Dūstani Cantuariensis Archiepiscopi prædicatione, calamitosi principatus omnia prætulit.

979 ii.
980 iij.
981 iij.
982 v. i.
983 vi.
984 vij.

128 ANGLORVM REGVM

An. Christi. An. Regni.

985 viij.

986 ix.

987 x.

988 xi.

989 xij.

*Daci hostiliter Angliā inuadūt.
Rex pacē precio redimere coa-
ctus, persoluto eisdem tributo.*

990 xij.

991 xiiij.

992 xv.

993 xvi.

994 xvij.

995 xvij.

996 xix.

997 xx.

998 xxi.

999 xxij.

1000 xxij.

1001 xxiiij.

1002 xxv.

1003 xxvi.

1004 xxvij.

1005 xxvij.

1006 xxix.

1007 xxx.

1008 xxxi.

1009 xxxij.

1010 xxxiiij.

AN

An. Christi. An. Regni.

1011 xxxiiij.

1012 xxxv.

Etheldredo Rege, ocio, ac luxui addicto, & grauioribus tributis, atq; rapinis populum uexante, Daci Suenone Rege Angliã inuadunt. Etheldredus, magna accepta suorum clade, de reliqua fortuna desperans, ad Ricardum Normannorum Ducem, cuius sororem in uxorem habebat, cū Alfredo, et Edouardo liberis in Galliam confugit. Sueno Dacorū Rex, totius Angliæ imperio potitur, ac post eum posterius ann. xxx.

SVENO Rex, purgatis prioris uitæ facinoribus, & Dacis ad Christianam fidem tum primum receptis, in Anglia obiit. Canuto filio regni successore relicto: sepultus Eboraci.

1013 xxxvi.

Etheldredus Rex, mortuo Suenone in Angliam redijt.

1014 xx xvij.

1015 xxxviiij.

Etheldredus moritur Londini, in D. Pauli templo maximo sepultus.

An. Christi. An. Regni.

1016 i. EDMVNDVS FERREVM
LATVS REX. XV. ANN. I.

Ethelredi filius.

Post diutinam concertationem
cum Canuto Suenonis filio re-
gnum diuidit, ac paulò post
Edrici equitis prodicione in-
terficitur.

Edmundus, & Edouardus eius
liberi, à Canuto in Pannoniam
relegati.

1037 i. CANVTVS DACIAE, NOR-
VEGIAE, ET ANGLIAE
REX. XVI. ANN. XX.

Suenonis Daci filius,

Ab Aluredo Cantuariensi Ar-
chiepiscopo sacratus.

1018 ij.

1019 iij.

1020 iiij.

1021 v.

1022 vi.

1023 vij.

1024 viij.

1025 ix.

Elphegius Cantuariensis Archi-
episcopus, direpta à Dacis Cā-
tuaria, occisus Martyrum cata-
logo adscribitur.

1026

An. Christi. An. Regni.

1026 x.

1027 xi.

1028 xij.

1029 xij.

1030 xiiij.

Canutus Rex, Romam uoti causa
petit sedente Ioanne .xx. Pont.

1031 xv.

1032 xvi.

1033 xvij.

1034 xvij.

1035 xix.

1036 xx.

Rex magna prioris uite poeniten-
tia ductus, sanctissimè obiit.

Sepultus Vintoniæ.

1037 i.

HARALDVS ANGLIAE, ET
DACIAE REX. XVII. AN.
IIII. Canuti filius.

Ab incredibili pedum in cursu ue-
locitate, Haresfote dictus.

1038 ij.

1039 iiij.

1040 iiij.

1041 i.

CANVTVS SECVNDVS AN-
GLIAE ET DACIAE REX.
XVIII. Ann. II. Haraldī frater.
Hunc à feroci indole Angli, Har-
di Canutum, uocant.

1042 ij.

Rex, uino & epulis indulgens, ad

An. Christi. An. Regni.

Lambithum uicum in altera Tamesis fluminis ripa propè Londinum, dato inter bibendum ueneno, confestim perijt.

Angli Dacorum Tyrannidē per tæsi, facto in eosdē impetu, duræ seruitutis iugo se eximūt. Daci ad unū omnes in Anglia, partim deleti, partim eiekti, post annū trigesimū, quān Sueno Dacorum primus totius Angliæ imperiū est adeptus, Alfredo Etheldredi Regis filio ex Normānia, ubi cum Edoardo fratre exulabat, à proceribus ad regnū accersito, eodemq; Godouini Comititis proditione in itinere interēpto, Edoardo communi cōsensu imperium defertur.

1043

i.

EDOUARDVS SANCTVS
R. X. XIX. ANN. XXIII.

Etheldredi Regis filius, Enima Normannicæ matre genitus, Guilielmi Normanniæ Ducis opera ad regnū adiutus, Rex sanctissimæ uitæ, & castissimis moribus præditus, uiginti tribus, quot regnauit annis, summa pace usus, Regnum optimis institutis, atque legibus

An. Christi. An. Regni.

legibus excoluit. Has leges poster
ri communes appellarūt, et popu
lus cum à Normannis alijs datis
legibus sibi ademptas quereretur
sepe à suis Regibus eas ueluti ma
xima reip. cōmoda, armis repete
re conati sunt. Strumam item gue
turis uitium, quod nonnulli scro
phulam dicunt, solo tactu in quā
plurimis sanasse dicitur. Quā cu
rationem, ad posteros Angliæ Re
ges, diuina uirtute, quasi heredi
tariam emanasse ferunt.

1044	ij.
1045	iiij.
1046	iiij.
1047	v.
1048	vi.
1049	vij.
1050	vij.
1051	ix.
1052	x.
1053	xi.
1054	xij.
1055	xij.
1056	xiiij.
1057	xv.
1058	xvi.
1059	xvij.

An. Christi. an. Regni.

1060 xvij. D. Vulstanus Vigorniensis Episcopus.

1061 xix.

1062 xx.

1063 xxi.

1064 xxij.

1065 xxij.

Edouardus Rex obiit, diuino, uti fertur, uicinæ mortis præfagio admonitus, annulo quē is paulo antea cuidā pauperi D. Iohannis Euangelistæ nomine eleemosynā ab eo petēti dederat, à peregrino quodam Hierosolyma redeunti, sibi reddito. Sepultus est in Vuest monasterij templo, ac paulo post inter Diuos relatus: annulusq; ille in eiusdem templi archiuis reconditus, comitali morbo laborantibus mirificè, uti aiunt, salutaris: & hinc natum, ut Angliæ Reges quotannis, annulos solenni cæremonia sacratos, contracta membra diuina uirtute dissoluentes, populo erogent.

1066 :

HARALDVS SECVNDVS
Rex. XX. Ann. I.

Godouini Comit̃ filius, Canuti secundi ex sorore nepos, D.
Edo-

An. Christi. An. Regni.

Edouardo cœlibe defuncto, regnum arripit. Qui cum Guilelmi Normanniæ Ducis filiam in conjugem sibi desponsam, rupto fœdere insigni contumelia affectam repudiasset, Guilielmus Dux traiecta in Angliam classe, iuxta Hastingsium portum, loco cui ab euentu, belli nomen inditum, Haraldum Regem, intestinis suorum discordijs, præterea & Noruegiensi bello paulo antea exhaustum, collatis signis cæsis supra uiginti Anglorum millibus, occidit Pridie Idus Octobris. Guilielmus uictor, Londini regiam coronâsumit, viij. Cal. Ian. NORMANNI. GVILIELMVS NORMANNVS CONQVESTOR REX. XXI. Ann. XXI. Roberti Normanniæ Ducis Nothus.

Huius adhuc posteritas per annos 480. uiginti Regum serie cõtinuata, & abolita ferè ueteri Anglorum prosapia, ab hac ueluti antiquissîma tam inde Normannicæ stirpis origine, multò maximam nobilitatis partem, nouo stemma-

An. Christi. An. Regni.

te (quod etiā nūc familiaria principū quorundā cognomina manifestissimè arguunt) nostro nunc seculo illustratam esse constat. Huius Guilielmi insignia iubati leones tres militari parmâ depicti, ad posteror de hinc Angliæ Reges perpetuò trāsmissa, cū antea nullum Regibus publicum insigne, sed aliis alio pro arbitrato sumpto utebatur. Sunt, qui Guilielmū duobus tantum leonibus, quod Normannicæ ditionis insigne est, usum existiment, tertium ex Aquitania accessisse, quam postea Henricus secundus uxoria hereditate creuit.

1068

ij.

1069

iij.

Rex profligatis Dacis, qui ad regnū capescendum iterum in Angliam irruperāt, & frequēti Anglorum procerum rebellionē suppressa, ciuibus generatim magnâ agrorum parte mulctatis, nouos magistratus creat, & antiquā iuris dicendi rationem immutat, legibus, quas in hunc diem Angli obseruant, Normannico idiomate, populo promulgatis.

Hoc

An. Christi. An. Regni.

Hoc ipso anno celebris sacrorū
Antistitum conuentus Vintoniæ
habetur, cui etiam interfuere Ale
xandri. ij. Romani Pōtificis lega
ti, in quo plures sacri ordinis uiri
dignitate priuati, ac in ijs Stigan
dus Cantuariensis præsul defecra
tus, quōd uiuo Roberto Archiepi
scopo Cantuariensem sedem occu
passet, deinde quōd unā cum eadē
Vintoniensem episcopatum posse
disset; ac postremū quōd pallium
accepisset à Benedicto X. Ponti.
quem ut uitiosē creatum Patres
repudiauerant.

1070 iiij.

1071 v.

Lanfrancus Cantuariensis Archi
episcopus.

1072 vi.

1073 vij.

Nouum Castrum ad Tynæ flumi
nis ripam à Roberto Regis filio
extruitur.

1074 viij.

1075 ix.

1076 x.

1077 xi.

Londini Episcoporum cōuentus,
authore Lanfranco habitus, in
quo de reformando clero, & de
transferendis Episcoporū aliquos

An. Christi. ann. Regni

sedibus in celebriores ciuitates,
decretum.

1078

xij.

Robertus Guilielmi Regis fi-
lius, instigante Philippo Gallorū
Rege, contra patrem in Norman-
nia rebellat, quem paulò post sup-
plicem pater in gratiam recipit.

1079

xij.

1080

xiiij.

1081

xv.

Census publicus in Anglia, & in
gens auri pondus ex singulorum
capitibus à Rege exactus.

1082

xvi.

1083

xvij.

1084

xviij.

1085

xix.

1086

xx.

1087

xxi.

Rex tria præclara cœnobia con-
didit, unum in Cātio, eo loci, quo
cum Haraldo conflixerat, ad mo-
numentum uictoriæ in eo bello
parte, idq; D. Martino dicauit,
appellauitq; cœnobium ad bellū;
alterum in Londini suburbano,
quod Saluatoris dicitur; tertium
Cadomi in Normannia ubi tem-
plum magnificum D. Stephano
posuit. Rex in Normāniam traj-
cit,

An. Christi. ann. Regni.

cit, ubi dum Gallis bellum inferre parat, ruptis ferocientis equi saltu intestinis, iiij. id. Sept. obiit. anno ætatis. lxxiiij. Cado-
mi Normanniæ oppido, cœnobio à se extructo elatus, redempto priusquàm sepulturæ daretur, à quodam eius loci dominium sibi asserente, terræ precio. Roberto ex Mathilda coniuge filiorum natu maximo, quòd is rebeli in patrem animo esset, Normanniam, Guililelmo cognomento Ruso, Angliæ regnum, Henrico gazam omnem legauit: Rusus. iiij. Calend. Octobris.

1088

i.

GVILIELMVS RVFVS REX.
XXII. Ann. XXIII.

Guilicmi Nothi filius, à Lanfranco Cantuariensi, Vuestmonasterij coronatus. Robertus Normanniæ Dux, Ruso fratri bellum infert.

1089

ij.

1090

iiij.

Lanfrancus Cantuariensis obiit post annum, quàm sedere coeperat, xix. Berengarij errorem de Eucharistia luculentè impugna-

An. Christi. An. Regni.

uit, Christi Ecclesiam Cantuariæ,
 & D. Albani cœnobium instau-
 ravit. Xenodochia iuxta Cantua-
 riam condidit. Rufus Rex eius
 morte Cantuariensem Archiepi-
 scopatum grandi pecunia locauit
 annis quatuor

1091 iiij.

1092 v.

Carleolum à Rufo Rege in-
 stauratum.

1093 vi.

1094 vij.

1095 viij.

D. Anselmus Cantuariensis Ar-
 chiepiscopus.

1096 ix.

Bellum sacrum in Saracenos,
 sub Urbano Papa Claramon-
 tano concilio in Gallia decre-
 tum.

Robertus Dux oppignerata Nor-
 mannia, facta cum Rufo pace, ac
 decem millibus auri librarum mu-
 tui nomine ab eodem acceptis, ad
 sacrum bellum Hierosolymā pro-
 ficiscitur.

1097 x.

Malcolmus Rex Scotiæ Nor-
 thumbriam incurfans, in Alneu-
 chi castelli obsidione, unā cum E-
 douardo filio natu maximo à Ro-
 berto

An. Christi. An. Regni.

berto Northumbriae Comite occiditur.

1098 xi.

1099 xij,

Hierosolyma à Christianis recepta.

1100 xiiij,

Rex in clerum desæuiens, et Anselmo | Cantuariensi propter
piam eius admonitionem in exi-
lium eiecto, templorum prouer-
tibus ad priuatum questum abu-
tens, ac sepe dictitans, pinguem
Christi panem esse, et delicias præ-
bere Regibus, inter uenandum a-
pud nouæ forestæ saltum, à suo
quodam milite, siue casu, siue de
industria, sagitta transfixus, con-
festim perijt, Calend. Augusti, eta-
tis anno. xliij.

Sepultus Vintoniæ.

Henricus Nonis Augusti re-
gno succedit.

1101 i.

HENRICVS PRIMVS REX
XXIII. ANN. XXV.

Guil. Rufi frater. A Mauritio
Londinensi Episcopo, Vuestmo-
nasterij coronatus.

Anselmus Cantuariensis ab e-
xilio renocatur.

An. Christi. An. Regni

Robertus Normannie Dux, Hierosolymitana expeditione confecta domum reuersus, contra Henricum fratrem, regni causa, bellum in Angliam renouat, de pace tandem ijs conditionibus transactum, ut Henricus, qui patre Rege natus esset, Angliæ Regnum obtineret, & quotannis tria millia Marcharum Roberto daret, & qui prior sine liberis decederet, alterum heredem testamento scriberet.

1102 ij.
1103 iij.
1104 iiij.

De sacrorum inuestitura Regi cum clero controuersia, quam Anselmus Cantuariensis Romæ sub Pascali. ij. Pont. componit.

2105 v.
2106 vi.
2107 vij.
- viij

Rex in Normanniam traicit. Robertum fratrem contra pacis foedera rebellantem, magna Normannorum strage edita, captiuum secum in Angliam ducit, ibique uitam in carcere finire coegit: Norman-

An. Christi. An. Regni.

mannia dehinc Angliæ regno
coniuncta.

8109 ix. Philippus Rex Gallie mori-
tur, cui succedit LVD OVI-
CVSCRASSVS annis xxviij.

8110 x. Anselmus Cantuariensis obiit,
post annum quàm sedere cœpit
xvi. Anno ætatis. lxxxvi. cuius a-
pud posteros multa piè conscri-
pta etiam nunc extant. Castriæ
cœnobium in Anglia condidit
monachorum ordinis D. Bene-
dicti; sepultus est in æde Christi
Cantuariæ, atque inter diuos re-
latus.

Hoc ipso item anno in Ely In-
sula Episcopalis sedes primùm
instituta, Pascali Pont. Romano
approbante.

8111 xi.

8112 xij.

8113 xij.

8114 xiiij.

Vigornia incendio tota ferè con-
sumpta.

Vualli tumultuantes, à Rege per-
domiti.

Nuptiæ inter Henricum V. Impe-
ratorem, & Mathildem Henrici

An. Christi. Ann. Regni.

Regis filiam Maguntiae celebrantur. Prima parlamenti concilij institutio.

1115 xv.
1116 xvi.
1117 xvij.
1118 xvij.

Initium primi belli Gallici, quod sexcentis foederibus compositum semper renouatur. Theobaldus Campanus Comes ex Blesensium Comitum familia natus, atq; exinde Henrico Regi affinitate cõiunctus, quod Adela eius soror Stephani Blesensis Comitis uxor esset, generis fiducia, impetrato ab Henrico auxilio, in Lodouicum Crassum Gallorum Regem bellum mouet. Crassus inuito consilio cum Balduino Flandriae, & Fulcone Andaniae Comitibus, Henrico Regi Normanniam adimere parat, & Guilielmum Roberti defuncti filium in possessionem mittere.

1119 xix.

Henricus Rex in Normanniam raicit, atq; apud Nicasianum oppidum profligatis Crassi Gallorum Regis copijs, uictor enasit. Balduinus Flandriae Comes uulnere accepto

An. Christi. An. Regni.

pto, interijt. Andegauensis ad Hērici partes transijt: Pax deinde inter Reges facta, Henricus in Angliam reuertitur.

Mathildis Regina Henrici uxor, Scotorū Regis soror, præstantissima foemina moritur.

Henrici filij Guilielmus, & Ricardus, ac filia Maria dum ex Normānia in Angliam transmittunt, orta fœda tempestate, ac illi sa scopulis naue, fluctibus obruti, interiēre.

1120 xx.

1121 xxi.

Varinus Salopiæ Comes, hoc tempore duo Benedictinorum cœnobīa in Anglia condidit; alterū in suburbis Salopiæ; alterum ad pagum Venelochum; & hoc diuæ Milburgæ, illud Apostolis Petro, & Paulo dedicauit.

1122 xxij.

1123 xxiiij.

1124 xxiiij.

1125 xxv.

1126 xxvi.

Henricus V. Imperator in Germania moritur. Mathildis Augu

144 ANGLORVM REGVM

An. Christi. An. Regni.

Ita ad patrē reuertitur, ac paulo post Gaufrido Andegauensiū comiti nupta, ab Henrico patre Anglici Regni haeres declaratur.

1127 xxvij.

1128 xxviii.

1129 xxix.

1130 xxx.

1131 xxxi.

Innocentio secundo Pont. Romano, ob Anacleti Antipapae potentiam in Galliam confugienti, Rex in Carnutibus honoris causa obuiam facit.

Sedes Episcopalis Carleoli posita.

1132 xxxij.

1133 xxxiiij.

1134 xxxv.

1135 xxxvi.

Rex in Normannia moritur ij. Non. Decemb. ad Redingium Benedictinorum coenobio, quod paulo antea edificauerat, sepultus. In hoc omnis Guilielmi Nothi uirilis sexus legitima prosapia defecit. Stephanus Bononiensis comes, Henrici ex Adela sorore nepos, neglecta Mathilda Augusta Henrici filia, regnum praecipuat.

Stepha-

An. Christi. An. Regni.

1136 i. STEPHANVS REX. XXIIII.
Ann. XIX.

Stephani Blesensis Comitiss filius, Henrici Regis ex sorore nepos. viij. Calend. Decemb. A Guilielmo Cantuariensis Archiepiscopo Vuestmonsterij Rex coronatus.

1137 ij. Ludouicus Crassus Rex Gallie moritur. Succedit LVDOVICVS. VII, Iunior dictus, annis XLIII.

Rex Stephanus compositis in Normannia rebus, contra Scotos Mathildis Auguste partes tutantes bellum mouet.

1138 iij.
1139 iiij.
1140 v.
1141 vi.

Mathildis Augusta cum auxiliis suorum copiis ex Gallia soluens, atque ad Arundellium appulsa, contra Stephanum Regem in Anglia bellum parat. Rex apud Lincolniam Mathildae copiis congressus capitur, et Bristolium captiuus adducitur: pactis demum utrim

h

146 ANGLORVM REGVM

An. Christi. an. Regni.

que conditionibus, Roberti Glocestria Comitis permutatiōe (qui & ipse Mathildis sororis partes tutatus paulò post à Regis fautoribus captus est) Rex libertati, & regno restituitur.

1142	vij.
1143	vij.
1144	ix.

Henricus Mathildis Augustæ filius, defuncto Gaufrido patre Andegauensem principatū consecutus, collecto suorū exercitu, in Angliam trajicit, matri cōtra Stephanum Regem opem laturus.

1145	x.
1146	xi.
1147	xij.
1148	xij.
1149	xiiij.
1150	xv.
1151	xvi.
1152	xvij.
1153	xviiij.

Pax cum Mathilda, & Stephano Rege post diuinam contentionē ijs conditionibus transacta, ut ipse Stephanus, dum uiueret, Rex haberetur, mortuo autem, Henricus Mathildæ filius Regnum obtineret,

An. Christi. An. Regni.

tineret, Normanniamq; interim possideret.

Aleonora Guilielmi Aquitaniae Ducis, & Pictonum Comitis filia, à Ludouico Gallorum Rege repudiata, Henrico Andegauensi Mathildis Augustae filio nubit, ad quē inuito Gallorū Rege priorem attulit dotem, Pictones et Aquitaniam, quod deinceps perpetui belli seminariū fuit inter Gallos & Anglos.

1154

xix.

Stephanus Rex moritur. viij. Calend. Nouem. sepultus ad Fecersamū in Cantio, coenobio quod ipse edificauerat. Succedit Henricus Normanniae, & Aquitaniae Dux, Andegauensium Pictonūque Comes. xij. Calend. Ianuarij à Theobaldo Cantuariēsi Archiepiscopo, Vuestmonasterij sacrat. Hoc ipso item anno obiit Guilielmus Eboracensis Archiepiscopus, postea inter diuos relatus.

1155

i.

HENRICVS SECVNDVS REX
XXV. An. XXXIII. Henrici primi ex filia nepos.

Cumbriam, Northumbriamq;

b a

An. Christi. Ann. Regni.

Mathildæ matris permissu, à Sco-
tis aliquandiu possessam, recipit,
& Regē eorundem Huntigtoniæ
comitatu donat.

Vuallos subactis eorum regulis
domat.

Hoc ipso anno defuncto Romæ
Anastasio quarto, Nicolaus Alba-
nus Antistes, homo Anglus, Ha-
driani quarti appellatione in Pō-
tificatu succedit annis. iiij.

1156	ij.
1157	iiij
1158	iiij.
1159	v.
1160	vi.

Hadrianus. III. Ponti. moritur.
Succedit Alexander. III. Senensis.

1161	vij.
1162	viiij
1163	ix.

Rex Henricus dotali iure To-
losatem comitatum à Raimundo
repetens, Ludouici Gallorū Re-
gis arma in se concitat; pax tan-
dem inter Reges facta, Margari-
ta Ludouici Regis filia, Henrici fi-
lio desponsata.

Theobaldus Cātuariensis Ar-
chiepi-

An. Christi. ann. Regni.

chiepiscopus obiit: ab Innocentio Secundo Pontifice Romano, primus legati nati titulo, cum pallio donatus. Succedit Thomas Becketus, postea Martyr futurus.

1164 x. Thomas Cantuariensis Archiepiscopus Ecclesiastica iura defendens, à Rege in exilium actus Senone in Gallia apud Alexandrū Tertium Pont. Romā. de iniurijs conquestus, ad Pontiniacum cœnobium se contulit.

1165 xi.

1166 xij. Mathildis Augusta moritur: Rex

1167 xij. Gaufrido filio dotali iure Britan

1168 xiiij. niæ hæreditatem crevit.

1169 xv.

1170 xvi.

Rex Henricum filium in Regni societatem adscitum, Londini à Rogerio Eboracēsi Archiepiscopo (absente tum Cantuariense, cuius id muneris fuerat) xvij. Calēd. Iulij in Regem coronandū curat. De qua iniuria Thomas Cantuariensis apud Alexandrum Pontificem conquestus, ita eum mouit, ut is Eboracensi & alijs, qui istiusmodi coronationi interfuisent

An. Christi. An. Regni.

sacrorum administratione interdixerit.

1171

xvij.

Thomas Cātuariensis, septimo exiliij sui anno, recōciliato, ut putabatur, Rege, in Angliam reuersus. iij. Calend. Ian. coniuratorū gladijs in templo cōfossus, occiditur, ab Alex. Pont. postea Martyrum catalogo adscriptus.

1072

xviij.

Rex per legatos apud Alexandrum Ponti. se de Cantuariensis nece purgat, & Hybernicā expeditionem, eiusq; insule dominū, ex eiusdem Pontificis autoritate sibi dari postulat.

1173

xix.

1174

xx.

Alexandri Pōtificis legati duo causam de Cantuariensis nece cognituri in Angliam adueniunt, Rex iureiurando factum suum purgavit, in hoc tantum se peccasse fassus, quòd ex eius in Cantuariensem simultate, alijs perpetrādi facinoris occasionem dedisset, ad quam culpā eluendam, expiandamq; ducentos milites ad sacrū bellum in Syriam suis sumptibus se missurū recepit, ac semel intra trien-

An. Christi. An. Regni.

triëniū eius expeditionis sociū cum alijs principibus subsecuturū. Quin et legem tulisse dicitur, qua perpetuò cautum esse uoluit neminem posterorum Regum in Angliam regiū nomen, insigniāque deinceps gesturum, nisi quē Romanus Pontifex rite iussisset, designassetq̃.

1175 xxi.

Rex Henricus Iunior cum fratribus, Ludouico Gallorum Regi obsequentes, à patre deficiunt, et coniunctis armis Normanniam, Aquitaniam, atq̃ Britanniam, inuito patre, in suam ipsorum potestatem redigunt.

1176 xxij.

Guilielmus Rex Scotiæ, Henrici filiorū in patrē discordia fretus Anglicos fines hostiliter ingressus, ad Alneuicum oppidum caesis ac profligatis suis omnibus in pugna capitur.

1177 xxiiij.

Pax hoc anno inter Regem, et filios cōposita; cū Ludouico Gallorū Rege affinitas renouata. Adella Galli filia Ricardo Hèrici filio desponsata. Scotus cum soluendo non esset, quatuor munitissimis

An. Christi. ann. Regni

Castellis pro redemptione traditis, in regnum restituitur.

1178

xxiiij.

Hugo Cardinalis Alexandri Pontificis Legatus in Angliam uenit ad componendas cōtrouersias inter Cantuariensem, & Eboracensem Archiepiscopos de primatu inter se contendentes.

1179

xxv.

Aldredus Vigorniesis Episcopus circa hæc tempora Glocestriæ cœnobium Benedictinorum condidit, illudq; Apostolis Petro et Paulo dicauit.

1180

xxvi.

Ludouicus Gallorum Rex, uoti causa D. Thomæ sepulcrum Cantuariæ inuisit, & à Rege honorifice accipitur, in Galliam reuersus moritur, cui succedit PHILIPPVS AVGVSTVS annis xliij.

1181

xxvij.

Rex Henricus Iunior repentina morte obiit, Margarita uidua Philippo Gallorum Regi fratri red-dita, ac Bele Pannoniorum Regi paulò post nupta.

1182

xxviij.

1183

xxix.

Heraclius Patriarcha Hierosolymitanus auxiliū pro re Christiana

na

An. Christi. An. Regni.

na in Syria postulaturus, in Angliā aduenit, sed parum benignē à Rege acceptus. frustrata spe dimittitur.

1184. xxx.

1185. xxxi.

1186. xxxij.

1187. xxxiij.

Gaufredus Dux Britāniæ, Lutetiæ moritur, relicta uxore Constantia grauida, quæ mox Arthuri parit. Capta à Saracenis Hierosolyma anno lxxxix. postea quam à Christianis ducibus recepta fuerat. Reges, Gallus, & Anglus Idibus Ian. in Velocassibus in colloquium ueniunt, ac de Hierosolymitana expeditione decernunt: mox, rupto fœdere, Ricardus Angli filius, relicto patre, Gallorū partes sequitur. Rex Gallus Cenomanos & Turones occupat cuius rei ira, & indignatione, Hæricus Angliæ Rex pridie Nonas Iulias, Chinone in Normānia moritur: ubi & sepultus est. Normānorū in Anglia Rex ultimus Ricardus, restitutis sibi, quas Gallus patri ademerat, urbibus, ad re-

1188. xxxiiij.

1189. xxxv.

An. Christi. An. Regni.

gnum in Angliam traicit. iij. No-
nas Septembris, à Balduino Can-
tuariensi Archiepiscopo Londi-
ni Rex coronatus.

1190

L

RICARDVS PRIMVS REX.
XXVI. Ann. X. A magnanimi-
tate, Cuer de lion, dictus.

Londinenses magno auri pon-
dere, in sacri belli sumptus, Re-
gi oblato, honoribus, & dignita-
te augentur, libera urbis admi-
nistratione Prætoris, & Cōsulum
potestati permissa. Henricus Al-
uini primus Prætor, Consules, Pe-
trus Ducas, & Thomas Neellus
creati.

Reges Gallus & Anglus, ut an-
tea inter se constitutum fuerat, ad
Hierosolymitanam expeditionem
se parant. Gallus cum classe Ge-
nuā præcessit. Ricardus Massiliā
soluit: uterque in Siciliam mense
Augusto appulere, ubi & hyeme
re coacti sunt.

1191

M.

Ricardus Rex Sicilia soluens, ui-
tempestatis in Cyprum eiectus,
Tyrannum, à quo littoribus arce
batur

An. Christi. An. Regni.

batur, et insulam bello cepit, praesidioque firmavit, illinc ad Philippum Gallorum Regem profectus Ptolomaida obsidentem, quam paucis post diebus coniunctis copijs expugnauit: mox suborta inter Reges discordia, Philippus relicto Odone Burgundiae Duce copiarum suarum praefecto, in Galliam redijt, Ricardus in Syria remansit.

1192 iiij.

Ricardus Rex Hierosolymitani regni permutatione, Cypri regnum Guidoni Lusigniano uendit, quod ad nostra saecula tempora seruarunt eius posterij, quoad illic imperare coeperunt Veneti: & hinc factum, ut Hierosolymitani regni titulum Angliae Reges aliquandiu gesserint.

1193 iiij.

Ricardus domesticorum suorum in Anglia conspiratione, & Philippi Gallorum Regis similitate, rem Syriacam deserere coactus, domum rediens in Germania a Leopoldo Austriae Duce intercipitur, et Henrico Imperatori, in ueteris odij ad Ptolomaidis expugna-

An. Christi. An. Regni.

tionem inter se concepti uindictā traditus, frustra intercedente pro eo Celestino Pontifi. Romano, in uincula conijcitur.

1194

v.

Rex Ricardus centum quadraginta millibus marcarum pro redemptione persolutis, Henrici Imperatoris custodia liberatus, in Angliam redijt.

1195

vi.

1196

vij.

Bellū inter Gallos, & Anglos uario utrinq; euētū renouatum.

1197

viij.

1198

ix.

Rex Othonem Saxonie Ducem, ex sorore nepotē contra Philippi Henrici de sancti Caesaris fratrem, grandi pecunia ad imperiū iuuat.

1199

x.

Rex in obsidione Calaci oppidi in Lemouicum finibus, ubi ingēs thesaurus latēre putabatur, catapultā ueneno illita percussus, interijt. viij. id. Aprilis, nullo ex se prole suscepto, sed Arthuro Britannie Duce ex Gaufrido fratre nepote, hærede prius designato. Cadauer ex suo ipsius testamento triplicis sepulture traditum: corpus

pus

An. Christi. An. Regni.

pus ad patris pedes, quòd in eundem rebelli animo fuerat; cor Rothomagi, quam urbem unicè semper coluit, reliqua intestina Pictorum terra, ut suo Principi ingrata, recondi uoluit. Variantibus deinde optimarum in Gallia suffragijs, qui Arthurum adhuc puerum Britanniae regno praeferendum censebant, Ioannes Moritonij Comes Ricardi frater, populari largitione, & potentia prauallens, in Angliam traiecit, & Regiam coronam Lōdini sumit. vij. Calend. Iulij.

1200

i.

IOANNES REX. XXVII.
Ann. XVII.

Pax inter Ioannem, & Philippum Galliae Regem, Blancha Alfonsi Regis Castellae filia, Ioannis Regis ex sorore nepotis Ludouico Philippi filio, in uxorem data.

1201

ij.

1202

ijj.

Ioannes Rex Arthurum Britanniae Ducem, Gaufredi fratris filium quo cum contendebat, & qui iam magnas uires in Pictonensi agro acquisierat, bello opprimit, eumque aliquandiu in custodia asseruat.

An. Christi. An. Regni.

1203 iiij. necari iubet. Gallus Anglum persequi, Arthuriq; necem ulcisci conatur.

1204 v. Normannia tota à Gallis recepta annis. cclx. postquam Rollo primus Dux eandem occupauerat. Et Ioannes Rex ab uniuerſa penè quam in Gallia habebat, possessione depulſus.

1205 vi.

1206 vii.

Hugo Lincolniëſis Episcopus Carthusienſium ordinis monachus ſanctiſſ. obiit, poſtea inter diuos relatus.

1207 viij.

Otho. III. Germanorū Imperator in Angliam uenit, cui Gallis bellum inferre parato, Ioannes Rex ingentem pecuniæ ſummam dedit. Rex ob multas iniurias clero illatas, & quia neglecta Romani Pontificis authoritate, Stephanum Cardinalem ad Cantuarienſem Archiepiſcopatum ab Innocentio. iij. Pontifice electum, recipere nollet, Eccleſiæ hoſtis iudicatur, & ſacris interdicitur.

1208 ix.

1209 x.

An. Christi. Ann. Regni.

1210 xi.

1211 xij.

1212 xij.

Innocentius. iij. Rom. Pont. Ioā
nem Regem in sacra, profanaq;
nullius ordinis, aut etatis ratione
habita defœuientē, misso Pandul-
pho uiro clarissimo, graui denun-
tiatione regni administratione
submouet: qua re Tertius Ioannes
quod à suis Episcopis, Principi-
bus, popularibusq; destitueretur,
inuitus ad sanitatem redijt, Ponti-
ficemq; agnouit, ac graui iureiu-
rando sponſionē fecit se Pōtificis
arbitrio staturum, posterosq; Re-
ges idem facturos, ut se deinceps
Romani Pontificis beneficiarios,
perpetuò agnoscerent.

1213 xiiij.

1214 xv.

Nicolaus Tusculanus Cardinalis
Legatus in Angliā missus. iij. Ca-
lend. Iulij, interdictum, quo antea
Anglia per sex annos, mēses tres
ac dies duodecim obstricta teneba-
tur, publica authoritate sustulit.

1215 xvi.

1216 xvij.

Regni optimates Ioānis Regis
tyrannidem pertesi, contra eū-

An. Christi. An. Regni

dem arma capiūt. Ludouicus Philippi Gallorum Regis filius ab eisdem in spem regni uocatus, iurando, obsidibusq; acceptis in Angliam trajcit. Rex suis omnibus inuisus, dum ad monasteriū Suineshed diuertisset. xiiij. Calend. Nouembr, ueneno sublatus est, monacho id illi propinante, quo & ipsemet, uti fertur, unā cum Rege perijt. Corpus Vigorniae sepulturae traditum. Principes, neglecto Ludouico, Henricum puerum Ioannis defuncti filium, Regem consalutant.

1217

i.

HENRICVS TERTIVS REX.
XXVIII. Ann. LVI.

XVI. Calend. Iulij à Vintoniensi, & Bathoniensi Episcopis, praesente Romani Pōtificis Legato, nouem annos natus, Rex coronatur, et Henrici Vintoniensis Episcopi tutela committitur.

1218

ij.

Ludouicus Philippi Gallorum Regis filius, post longam altercationem, conuentione facta, acceptaq; pecunia, in Galliam se recipere cogitur.

Vallo

An. Christi. An. Regni.

Vallo Pontificius Legatus Romanam reuertitur, & Pandulphus, qui Innocentij Pontificis mandata ad Ioannē Regem detulit, Norwouicensis fit Episcopus.

1219 ij.

Rex ab Honorio Pontifice Romano rogatus in Christianorum subsidium, Asiatico bello; Rainulphum Cestrie Comitē copijs præfectum, ad Damiatæ obsidionem mittit.

Pupillorum sub Regis tutela educandorum, quos Vardas uocant, hoc tēpore prima institutio.

1220 iiij.

Rex sublatis undiq; factionibus, populi ac Principum iussu iterum coronatur.

Hoc ipso anno corpus D. Thomæ Martyris solenni ritu translatum, & Hugo Lincolnensis quondam Episcopus inter sanctos relatus.

1221 v.

1222 vi.

1223 vij.

1224 viij.

Philippus Rex Gallie moritur, Succedit LUDOVICVS iiij. annis ij.

1225 ix.

Ioannes Brēnus Hierosol. Rex

An. Christi. An. Regni.

ingenti pecunia à Philippo Gallo-
rum Rege, ex testamēto donatus,
in Angliam trajicit. Honorificè à
Rege acceptus indeq; in Hispaniā
soluens. D. Thomæ martyris se-
pulchrum Cantuariæ inuisit, cui
quatuor maximi precij sapphiros
ut in ornamentis essent, obtulit.

1226

X.

Leuia aliquot prælia inter Gal-
los, & Anglos in Aquitania. Con-
cilium Londini, quod Parliamen-
tum uocant, in quo multæ leges,
magnæ chartæ, & de Foresta di-
ctæ promulgantur.

Otho Cardinalis Honorij. III.
Pontificis Legatus, decimas in sa-
crum bellum imperat.

1227

xi.

Rex, instigante Petro Britan-
niæ Duce, mense Martio cū classe
in Galliam trajicit, indeq; Paulò
post nulla re memorabili gesta,
in Angliam redijt.

Rex Arragonensem Regem in H-
spania contra Afros, Anglico mi-
lite iuuat.

Ludouicus VIII. Rex Gallie mori-
tur. Succedit D. LVDOVICVS fi-
lius, annis XLIII.

1218

An. Christi. ann. Regni.

1228 xij.

1229 xij.

1230 xiiij.

1231 xv.

1232 xvi.

1233 xvij.

1234 xvij.

Regni Principes nimio tributo oppressi, à Rege secessionem faciunt, quos tandem Rex armis depositis benignitate mitigat.

1235 xix.

Guilielmus puer apud Norðo uicum, à Iudeis cruci affixus.

Isabella Regis soror, Federico II. Imperatori nuptui datur.

1236 xx.

Rex Aleonoram Raymūdi Comitis Prouinciæ filiam in uxorem ducit.

1237 xxi.

Otho Cardinalis à Gregorio IX. Pont. Legatus in Angliā redijt: Sacerdotum conuentum Londini celebrat, & ad Asiaticū bellum, quod D. Ludouici Gallorum Regis auspicijs postea gestum est, sacrorum decimas imperat.

Rex Aleonorā sororē Simoni ex Mōtesforti collocat, dotisq; nomine Lecestriæ Comitatu donat.

1238 xxij.

Edouardus Princeps nascitur,

An. Christi. An. Regni.

Et ab Othone Pontificis Legato
baptismate perfunditur.

1239 xxij.

1240 xxiiij.

Edmundus Archiepiscopus Can-
tuariensis corruptos sui seculi mo-
res in Principe, et clero detesta-
tus, D. Thomæ Cantuariensis exē-
plum secutus, Pōtiniaci cœnobio
in Gallia exul moritur, ab Inno-
centio III. Pont. Diuorum cata-
logo adscriptus.

Ricardus Regis frater cū clas-
se ad Christianorum auxilium in
Syriam proficiscitur.

1241 xxv.

Rex subactis Vualliorum regulis
Vualliam suo imperio subijcit.

1242 xxvi.

Rex Hugonis Marchiæ Comitis
impulsu, cui mater nupta fuerat,
sumpta in Galliā expeditione, sed
nullo interim cōfecto negotio, pa-
ctis in quinquenniū inducijs, pau-
lò post in Angliam redijt.

1243 xxvij.

1244 xxviiij.

1245 xxix.

1246 xxx.

1247 xxxi.

1248 xxxij.

1249

An. Christi. An. Regni.

1249 xxxiiij.

Concilium Parliamenti Lōdini, pecuniæ colligendæ causa à Rege coactum, in quo decretum, ut nummus argenteus, quem Grosfum uocant, certo pondere excuderetur, utq; ex una quidē parte regij capitis effigies, ex altera crux ad extremas eiusdē nummi partes producta imprimeretur, ne fraus ex diminutione fieret; Sterlingorū item, ut uocant, uel à Sturni auiculæ, uel à stella nota, hoc tempore prima percussio, unus uncie argenti pondere.

1250 xxxiiij.

1251 xxxv.

1252 xxxvi.

1253 xxxvij.

1254 xxxviii.

Rex cum exercitu in Aquitaniam trajicit, & eandem tumultuantem pacat.

Edouardus Vuallie principatu à patre donatus, Alconorā Alfonso Castellæ Regis sororem in uxorem accipit.

1255 xxxix.

Rex à Ludouico Gallorū Rege, Lutetiæ magnifico apparatu acceptus in Angliam redijt.

An. Christi. An. Regni.

1256 xl.

1257 xli.

Suborta post Federici II. Imperatoris mortem, inter Germanos Principes de eligēdo Imperatore controuersia, ac Guilielmo Holōdiæ Comite Romanorum Rege declarato, à Frisonibus interfecto, ad Alfonso Castellæ Regem, & Ricardum Cornubiæ Comitē Hērici Regis fratrem, lis de imperio deducta, sed neuter, ut nōnulli tradunt, in imperio cōfirmatur. Cæterum Anglici annales asserunt, Ricardo Imperatori creato Aquisgrani Coloniensem Antistitē diadema imposuisse, et eius filiū Edmundum paulō ante hæc tempora mortuo Federico, ab Innocentio III. Pont. Rom. in Manfredi tyrannidis ultionem, ad Siciliæ regnum euocatum.

Christi sanguinis particula ad Haylense coenobiū circa hæc tempora, ut à nonnullis asseritur, ab Edmūdo Ricardi Imperatoris de signati filio, deportata, & nouæ religionis institutum, bonorū hominum, ut uulgus appellat, eodem

An. Christi. An. Regni.

dem authore, in Asherugium cœ nobium, quod idem edificauerat, introductum.

1258

xliij.

Oxonij Principum conuentus in quo decernitur, ut Pictones omnes, quorum ingens numerus in Anglia, cum cæteris alienis exterminarētur, utq; Rex ipse antiquas leges nonnullas, dato ad id iuramento, in pristinam formam populo restitueret.

Rex in Galliam traiecit, & cū Ludouico Rege ijs conditionibus pacem facit, ut Gallus Normanniā cū Andegauensibus, ac Cermanis obtineret, & Anglo pro bellorum impēsa, millia aureorū centum et quinquaginta, ac singulos annos dena millia tributi nomine persolueret. Anglus Aquitaniam à Septentrione Caranto flumine, & à meridie Pyreneo monte terminatam possideret. Iis peractis, Rex in Angliam redijt.

1259

xliij.

Optimates regni contra Regē quod is Oxoniensis consilij decretis stare nollit, ciuile bellum triennio excitant.

An. Christi. Ann. Regni.

1260 xliij.

1261 xlv.

Pugna iuxta Leuisium oppidū
in Cantio, in qua Rex cum Ricar-
do fratre, et Edouardo filio à no-
bilibus capitur. Edouardus ex ho-
stium manibus elapsus, commissio
apud Eueshamum prælio, Simo-
nem à Monteforti, popularis bel-
li ducem, uirum strenuum, ac for-
tem acie occidit, patremq; ex ho-
stium potestate eripit.

1262 xlvj.

Othobonus à Flisca Cardina-
lis, ab Urbano III. Pontifice Ro-
mano ad sedandos ciuiles tumul-
tus Legatus in Angliam missus, à
Londinensibus in carcerē conijci-
tur, mox tamen liberatus, & no-
bilium pleriq; Regi reconciliati.

1263 xlvij

1264 xlvij.

1265 xlix.

1266 l.

1267 li.

Rex concilium ad Marleberi-
gium in Wilcesteria conuocat, in
quo leges aliquot antea latas con-
firmat.

Edouardus Vuallie Princeps,
classe in Asiam traiecit, et Ludouic
cum

An. Christi. An. Regni.

cum Gallie Regem belli commilitonem expectans Ptolemaide, ab Arfacida quodam (ita enim Saraceni sicarium uocant) pugione petitus, tribus uulneribus acceptis, ægrè mortis periculum euasit.

1268 lij.

1269 liij.

1270 liij.

D. Ludouicus Rex Gallie moritur: Succedit PHILIPPVS filius, ann. XV.

1271 lv.

Henricus Ricardi Cesaris filius, Henrici Regis nepos, Syriaco bello reuersus, Viterbij dum sacris interesset, à Guidone Simonis Montifortensis Comitibus filio, in patris sui ciuili bello in Anglia interfecti ultionem, occiditur.

1272 lvi.

Rex Londini moritur. xvi. Calend. Decembris, Vuestmonasterij sepultus: Filios reliquit Edoardum Vuallie Principem, & Edmundum Lancastrie Comitem, à quibus Rose albe, & Rose Rubee, quæ istorum familie insignia fuere, apud posteros factionum nomina.

An. Christi. An. Regni.

1273 i.

EDOUARDVS PRIMVS
REX. XXIX. Ann. XXXV.

Henrici primi filius, quintum
et trigesimū ætatis annum agens,
defuncto patre, magno populi ap-
plausu Rex coronatus.

1274 ij.

Robertus Cantuariensis Archi-
episcopus à Gregorio X. Pontifi-
ce Rom. Cardinalis, & Portuen-
sis simul Episcopus designatus, Cā-
tuariensi Archiepiscopatu se abdi-
cat. Thomas Herefordensis Epi-
scopus, vitæ sanctitate clarus, in-
ter Diuos relatus.

1275 iij.

1276 iiij.

1277 v.

1278 vi.

Rex Parliamenti concilium
Vuestmonasterij celebrat, in quo
decretum, ut sacerdotes criminis
conuicti, ad Episcoporum tribu-
nalia sisterentur.

1279 vij.

Rex Vuallos semel, atq; iterū
rebellantes domat, cæsis Leolino
& Dauide regulis.

1280 viij.

1281 ix.

1282 x.

1283 xi.

An. Christi. An. Regni.

1284 xij.

Rex circa hæc tempora cœnobium monachorum Cistercensium in comitatu Cestrensi cōdidit, cui ob loci pulchritudinē regiæ Vallis nomen indidit.

1285 xij.

Guilielmus Martonus Anglici Regni (ut uocant) cancellarius, Oxonij collegium studiorum causa instituit, cui Martono nomen inditum.

Rex in Galliam profectus, Burgalensium conspiracyonem sustulit.

Rex inter Gallum, & Aragoniū, de Siculi Regni iure litem dirimit, & Henrici patruelis apud Viterbium interfecti necem uindicat, Guidone Angulariæ Comite perpetuis carceribus in Gallia addicto.

Alexander III. Rex Scotiæ equi insolētia in terram deiectus ceruice confracta repentē periit. Regnum per interreges, seu gubernatores administratum annis VII.

Philippus. D. Ludouici filius Rex Galliæ moritur, succedit

1286 xiiij.

1287 xv.

1288 xvi.

1289 xvij.

Rex post trienniũ ex Aquitania in Angliam reuersus, conciliũ Parliamenti celebrat, in quo ex decreto Iudai omnes Anglia eiecti, & lex de sacrorum prouentibus lata, quam Manumortuam uocant.

1290 xvij.

1291 xix.

1292 xx.

1293 xxi.

Scotis de Rege inter se contentibus, Ioannes Baliolus Haricuria in Gallia natus, Regio sanguini proximus, Edouardi Angliæ Regis autoritate, in cuius uerba iurauerat, Scotiæ Regno præficitur.

Initium belli inter Gallos, & Anglos propter naues aliquot in Normannico littore interceptas. Burdegala, et maxima Aquitaniæ pars ab Anglis deficit.

1294 xxij.

Rex, Adolpho Germanorum
Impe-

An. Christi. An. Regni

Imperatore in suas partes pertra-
cto, expeditionem in Galliam pa-
rans, Vuallorum, & Scotorum re-
bellione impeditur.

1295 xxiiij. Edmundus Lancastrius Regis
frater, cum exercitu in Aquitaniā
missus, apud Baionam moritur.

Rex in Flandriam traicit, ubi
cum Philippo Gallorū Rege bien-
nii inducias componit.

1296 xxiiij. Rex conuocatis apud Eborā-
cum Principibus, contra Scotos
bellum decernit. Scoti in Northū-
bria graui occisione fusi, fugatiq;
Edimburgum, Fanum Ioannis, ur-
bes expugnatae, et multò maxima
Scotiae pars à Rege subacta. Ioan-
ne Baliolo Rege in ordinem reda-
cto, captiuoq;, datis terrae Scotiae
suo nomine praefectis, Rex uictor
in Angliam redit.

1297 xxv. Scoti, Valla & Brusio ducibus
pro recuperanda patriae liberta-
te, fortiter cōtra Anglos pugnāt.

1298 xxvi. Aleonora Regina moritur.

Pax inter Philppum Galliae, et
Edouardum Reges: Aquitania
Anglo restituta, & Margarita

An. Christi. An. Regni.

Philippi soror, Edouardo Regi
desponsata.

Rex ad Varium castellum Sco-
tos ingenti clade afficit.

1299

xxvij.

Ioannes Baliolus Rex Scotiæ
Bonifacio III. Pontifice Roma-
no postulante, Anglica custodia
liberatur, & paulò post in Gal-
lia moritur.

1300

xxviij.

1301

xxix.

Rex ad Fanum Andreae cõuo-
catis Scotiæ Regni Principibus, et
antiquatis Scotorum legibus, sua
eisdem instituta promulgat.

Isabella Philippi Pulchri Gal-
lorum Regis filia, Edouardo V-
uallie Principi nupta.

1303

xxx.

1304

xxxi.

1305

xxxij.

1306

xxxiiij.

Scoti in libertatem sese uendi-
cantes, Robertũ Brusium sibi Re-
gem dicunt. Edouardus Vuallie
Princeps à patre in Scotiam mitti-
tur. Apud Duncheldinum (ubi o-
lim Calidoniæ castrum) Scoti fusi
fugatiq;.

1307

xxxv.

Edouardus Rex, Carleoli in
Scotorum

An. Christi. Ann. Regni.

Scotorum finibus moritur, Nonis Iulij corpus à militibus Londinũ deportatum, ad Vuestmonasterium sepulturæ datur.

1308 i.

EDOUARDVS SECVNDVS REX. XXX. Ann. XIX.

Edouardi primi filius, à Vualliæ castro, ubi natus est, Caernaruanus dictus. x. Cal. Martij unã cū Isabella coniuge, Philippi Pulchri Gallorum Regis filia, Vuestmonasterij Rex coronatus.

1309 ij.

RHODOS insula hoc anno, Turcis expulsis, à Christianis

1310 iij.

Ducibus expugnata : Rege in om-

1311 iiij.

mnem uitæ molliem, luxumque prolapsa.

1312 v.

Concilium Principum in Anglia Roberto Cantuariensi Archiepiscopo authore coactũ, in quo sumpto de Petro Ganestone supplicio, de coercendis Regi malorum consiliorum authoribus, et de regni statu reformando agitatum.

1313 vi.

Philippus Pulcher Rex Gallia moritur, succedit LVDOVICVS HVTINVS annis II.

An. Christi. An. Regni.

1314 vij. Rex contra Scotos cum magna suorum strage, apud Sterlyngium infelicitèr pugnat.

1315 viij.

1316 ix.

Ludouico Hutino defuncto, succedit PHILIPPVS LONGVS Rex annis. V.

Ioannes XXI. Rom. Ponti. Scotum, & Anglum per Legatos pacare studet. Scoti Beruicum recipiunt, & diuersis prælijs Anglos uincunt.

1317 x.

Hugones Spenferij, pater & filius, Regi malorū consiliorum aucthores, reliquorū Principum auctoritate, proscripti.

1318 xi.

1319 xij.

1320 xij.

1321 xiiij.

Defuncto in Gallia Philippo, succedit CAROLVS PVLCHER, Rex. ann. VII.

Rex receptis in gratiam Spenferijs, alterius factionis Principes persequitur, quorum pleriq; in pugna capti, ac iubente Rege interfecti, & inter hos in primis Thomas Lancastris Regis patruelis

An. Christi. An. Regni.

truelis summa integritate, & innocentia obtruncatus.

1322 xv.

1323 xvi.

Rex commissio cum Scotis prælio, profligatur. Scoti, Anglicos agros Eboracum usq; uastant.

Galli maximâ Aquitanie partem occupant, sed Isabelle Regine interuentu, & filio Edouardo Vuallie Principe, Caroli Regis beneficiarium se profitente, renouatum fœdus, & Aquitania tota Anglo reddita. Induciæ cum Scotis in annos tresdecim.

1324 xvij.

Henricus Stantonius illustris eques, per hæc tempora Cantabrigie magnificas ædes in usum studiorum, diuo Michaeli Archangelo dedicatas, excitauit.

1325 xvij.

Isabella Regina infesto erga maritum Regem animo, Ioannis Hannonie Comitiss subsidio, unâ cum Edouardo filio ex Gallia in Angliam appulsa, sumpto de Spenserijs supplicio, maritum Regem in suam potestatem redigit, eodémque Regia autoritate priuato, et in carcerem tradito.

m

An. Christi. An. Regni

1326

xix.

Edouardum filium quatuordecim annos natū, habito ad Vuestmonasterium cōcilio, quarto Calendas Februarij Regno præficiendum, coronandumq; curat.

Gualterus Stapyltonus Exoniensis Episcopus hoc ipso anno, qui Londinēsi ciuitati præerat, in Isabellæ aduētantis gratiam, à furenti populo, deturbato præsidio cum nonnullis alijs, qui Edouardi secundi Regis rebus studebant, in publico foro securi percutitur. Huius opera duo egregia Oxonij in studiorū gratiā collegia adhuc extant, quorum alterum Exoniēse collegium, alterum Ceruina aula nuncupatur.

1327

i.

EDOUARDVS TERTIVS REX. XXXI. Ann. LI.

Sub Isabellæ matris, & optima tum tutela Regnum gubernat.

Ioānes Hannonius Comes, qui Isabellæ Reginae egregiam operam nauauit, magnis muneribus donatus, ex Anglia discedit, cuius filia Philippa, mox Edouardo Regi nubit.

Edo-

An. Christi. An. Regni.

Edouardus Rex abdicatus, in Barkeleienſi arce moritur, ſive, ut nonnulli tradunt, à cuſtodibus necatur.

1328

ij.

Carolus Pulcher Rex Gallie, ſine prole moritur, cui ſuccedit PHILIPPVS VALESIVS triumphatorum Regum patruelis, unde diſceptatio inter Angli, et Gallum de Gallici Regni iure, quod materna hæreditate Anglus ſibi uendicare conatur.

Scotis pax data, et Ioãna Edoardi Regis ſoror Dauidi Scoto puero deſponſa.

1329

ijj.

Reges Gallus et Anglus, Ambiani conueniunt.

Cleri conuentus Londini, in quo Exoniensis Episcopi interfectores damnati.

Principum conuentus Vuintonie in quo Edmundus Cantij Comes Regis patruus, quod abdicato Edoardo fratre, de eius reſtitutione conſpiraffet, capite damnatus.

Robertus Rex Scotie moritur, cui ſuccedit DAVID puer Regno per interreges, ſive guber

An. Christi. An. Regni.

natores administrato.

1330 iiij. EDOVARDI Principis
natalis.

1331 v.

1332 vi.

1333 vij.

Edouardus Balioli filius adi-
uantibus Anglis paternum Re-
gnum in Scotia obtinet. David
puer cum Ioanna uxore, à suis in
Galliam ablegatur. Edouardus
Angliæ Beruicum expugnat, &
magnam Scotiæ partem unà cum
Baliolo inuadit.

1334 viij.

1335 ix.

1336 x.

Intercedente Benedicto. XII.
Pont. Rom. David Rex Scotiæ
Regno restituitur. Baliolus Sco-
tiam deferere cogitur.

Londini Parliamenti conciliū
in quo decretū, ne cui aurum, ar-
gentūmue in continentē absq; pri-
uilegio exportare liceret.

Principibus item noui hono-
res delati.

Initium maximi belli, quod An-
gli cum Gallis per plures dein-
ceps annos gesserunt. Robertus
Comes

An. Christi. Ann. Regni.

Comes Attrebatēsis cum litem amississet, quæ illi erat cum Mathilda Burgundionis uxore, ob id cū Philippo Valesio Gallorum Rege inimicitias exercens, ad Angli partes se recipit, à quo honorificè est acceptus, & Richemondia Comitatu donatus. FROSSARTVS Gallus horum temporum Historiam copiosissimo volumine scribit.

1537 xi.

Benedictus Rom. Pont. Gallum, & Anglum per Legatos pacare conatur.

2338 xij.

Edouardus Rex, ascitis in belli societatem Flandris, & imperij uicarius à Ludouico Bauaro constitutus, cum ingenti classe in Flandriam traiecit, atq; ad Somam fluvium in Gallia finibus, contra Philippum copias educit: sed prælio abstinēte Philippo Edouardus Flandriam repetit, indeq; Iacobi Arteuille Flandriae præfecti consilio, liliorum insigni, & Regis Franciæ titulo assumptis, rursus in Angliam redit. Guilielmus Sarisbiriensis, & Robertus Suffol-

An. Christi. An. Regni.

cie Comites, in exercitu præfecti relictæ.

Hoc ipso anno Philippa Regina Leonellum filium Antuerpiæ parit.

1339 xiiij.

Guilielmus Sarisbiriensis Comes, in insulæ oppidi oppugnatione à Gallis captus, Lutetiam adducitur.

1340 xiiij.

Pugna naualis atrox ad Clusas IX. Calend. Iul. in qua Edouardus Rex sua felicitate, & uento secundo adiutus, captis, ac fractis omnibus ferè Gallorum nauibus, uictor euasit.

Fanum Odomari, & Tornacū ab Anglo obseſsi.

Induciæ inter Reges factæ, & captiui utrinq; redditi.

1341 xv.

Edouardus Rex Ioannē à Monteforti data ei in uxorem Maria filia, contra Carolum Blesensem bello in Britannia iuuat. Legatorum Papæ interuentu, induciæ in triennium extractæ.

1342 xvi.

1343 xvij.

1344 xvij.

1345

An. Christi. An. Regni.

1345 xix.

1346 xx.

Edouardus Rex Henricū Lan-
castrium in Aquitaniam mittit, i-
pse cum filio Vuallie Principe, et
numeroſo exercitu Cal. Iulij in
Constantienſem agrum exijt, &
Cadomum expugnat.

Pugna ad Creſciacum VII. Ca-
lend. Septembr. ſabbato ad ueſpe-
ram, omnium famoſiſſima, luctuo-
ſiſſimaq; , quæ Gallis unquam acci-
derunt, in qua omnis ſerè nobili-
tas cecidit: occiſi Ioannes Boe-
miæ Rex, Carolus Regis frater
germanus Alenconij, Rodulphus
Lotharingiæ Duces, Flādræ, Ari-
curiæ, Bleſenſis, et Cæſarienſis Co-
mites. Deſiderati ex omni nume-
ro circiter XXX millia. Edouar-
dus Rex cum uictore exercitu, ad
expugnandum Caletū contendit.

1347 xxi.

Caletum III. Nonas Auguſti,
undecimo obſidionis menſe, Edo-
uardo Regi deditur. Ciues incolu-
mes dimiſſi, nobilibus aliquot ad
capitis pœnam reſeruatis, quibus
Regina grauida ueniam, uitamq;
impetrauit.

184 ANGLORVM REGVM

An. Christi. An. Regni.

1348 xxij.

David Rex Scotiæ Angliam incursans, profligato ad Dunelmū exercitu, capitur: Clementis VI. Pont. Legatorū interuentu indicia in duodecim menses cum Gal-
lis factæ, & arx Guina ab Anglis interim occupata.

1349 xxiiij.

Philippus Valesius in Gallia moritur. Succedit IOANNES REX. annis xiiij.

1350 xxiiij.

GARTERIORVM summi ordinis equitum institutio.

1351 xxv.

1352 xxvi.

1353 xxvij.

1354 xxviiij.

1355 xxix.

1356 xxx.

Edouardus Vuallie Princeps, uigesimum septimum ætatis annū agens, Dux belli in Aquitaniā à patre missus, in Pictonensi agro loco cui nunc Belluissus, & male pertusi nomen inditum, Ioannem Gallie Regem collatis signis prælio uictum, cum Philippo filio capit xij. Calend. Octobris: Cæsa Gallorum circiter sex millia. M. D. ex nobilibus capti,

Rex

An. Christi. An. Regni.

Rex ipse unà cum filio ab Edouardo Principe humaniter, et honorifice tractati, & in Angliam ducti. Carolus Delphinus elapsus Parisios se recipit.

Induciæ Gallis in biennium datæ.

1357 xxxi. David Rex Scotiæ per annos X. in Anglia captiuus, decem aureorum millibus redemptus, in Regnum restituitur.

1358 xxxij. Isabella Regina moritur, Londini in Franciscanorum cœnobio sepulta.

1359 xxxiij. Finitis inducijs bellum in Gallia renouatum.

Edouardus Rex Caletum in Remorum fines profectus, Parisiorum & Carnutum uicina loca depopulatur.

1360 xxxiiij. Pax inter Reges ad Britinnicum VIII. id. Iulij. Ioannes Rex post quartum, quàm captus fuerat, annum, obsidibus datis, Caleti liberatur viij. Calend. Nouembris.

Rex Vindeforium castrum natalem locum, magno ædificiorum apparatu instaurauit, ibique sacerdo-

An. Christi. Ann. Regni.

tum Collegiū instituit, dotauitq̃.

Edouardus Vuallie Princeps,
à patre Dux Aquitaniæ creatus,
cum uxore Edmundi Cantie Co-
mitis filia, in Aquitaniam se con-
tulit.

1361

xxxv.

Edouardus Rex quinquagesi-
mum ætatis suæ annū, Iubilei mo-
re celebrat, condonatis maleficio-
rum pœnis, & privilegijs aliquot
populo concessis, decretumq̃ in
cōcilio tulit, ut causarū procura-
tores, & patroni post hac nō am-
plius Gallico, uel Normānico, sed
Anglo idiomate, causas agerent.

1362

xxxvi.

Caleti Anglorum Colonia de-
ducta.

1363

xxxvij.

1364

xxxviij.

Ioannes Gallie Rex, ut de suis
obsidibus liberādis transigeret, in
Angliam rediens, morbo præuen-
tus, Londini obiit VI. Cal. Apri-
lis : succedit Carolus V. dictus
sapiens.

1365

xxxix.

1366

xl.

Petrus Rex Castellonēsis in Hi-
spania, ab Henrico fratre Notho
Regno

An. Christi. An. Regni.

Regno pulsus, Edouardi Vuallie Principis auxilio, inuitis Gallis in Regnum restituitur. Tres filie eius pro belli impensa Anglo obseques datae, succedentibus Gallorum auxilijs. Nothus bellum re integrans, fratrem occidit, & Regno potitur.

Simon Cantuariensis Archiepiscopus obiit: Oxonij collegiū, quod Cantuariense dicitur, condidit. Hoc ipso item anno, Guilielmus Vuycam Vintoniensis Episcopus Oxonij in rei literarie gratiam, collegium excitauit, illudq; D. Mariæ Virgini dicauit quod hodie Nouū collegium nuncupatur.

1367 xli.

Bellum inter Gallos, & Anglos hoc anno rupto fœdere renouatum. Aquitani ab Edouardo Vualliorum Principe nimio tributo oppressi, Armeniaco, & Petragorico Comitibus authoribus, ad Carolum Regem prouocant. Ioānes Lancastrie Dux in Galliam cum exercitu traicit, sequēti hyeme redire coactus. Pontiuenses

An. Christi. An. Regni

ciecto Anglorum presidio, post annos cētum, ac duodecim, quā dotis nomine in Edouardi primi potestatem uenerant, Gallis se dedunt.

Philippa Regina hoc ipso anno moritur, extracto Oxonij magnificentissimo studiorum causa collegio, quod nūc Reginae collegium appellatur.

1368 xliij.

Leonellus Dux Clarentij Edouardi Regis secundogenitus, Mediolani cum Violante Galeatij primi Ducis sorore nuptias celebrat, domum rediēs in itinere moritur, Philippa filia unica superstite, quæ tertij dehinc prolis successionem Eboracensi familiæ Regni ius intulit.

1369 xliij.

Robertus Canolus Anglus Caletō profectus, instructo exercitu per Remorum, & Parisiorum fines iter ingreditur, ut Principi in Aquitania aduersus eos, qui deserant, uix consistenti se coniungeret. Angli ad Ligerim palantes Gesquinate Duce, à Gallis magnacade in castra compulsi.

Vrbs

An. Christi. An. Regni.

Vrbs Lemouicū ab Edouardo
Principe diripitur, atq; deletur.

1370 xliij.

David Rex Scotiæ sine uirili
prole moritur, cui succedit RO-
BERTVS STVARDVS
Davidis ex sorore nepos. Huius
successio à foemina inchoata, &
ad sextum Regem deinceps dedu-
cta, nostra iam ætate rursus in foe-
mina desijt.

1371 xlv.

Gesquinas Gallus, & Canolius
Anglus uterq; militari strata-
gemate insignis. Rupella à Gallis
obsidetur. Ioannes Penbruchen-
sis Comes cum quadraginta nauium
classe obseſis Rupellanis in auxi-
lium mittitur, sed interuentu clas-
sis ab Henrico Castellonenſi Regi
in Gallorum subsidium transmissis
se, Angli amissa classe, & Ioanne
præfecto ab Hispanis capto, gra-
ni prælio occisi. Ioannes Lanca-
strius Dux traducto per Galliam
exercitu, Gallos Rupellæ obsidio-
nem soluere cogit.

1372 xlvj.

1373 xlvij.

1374 xlvij.

Concilium Parlamenti Lon-

An. Christi. An. Regni.

dini habitum, in quo Rex exhausto in Gallicum bellum ærario, tū primum sacrorum reddituum censum egit, ac decimas sacerdotibus in belli sumptus imperauit, lege lata,, ut Episcopi nō amplius à sacerdotum collegijs, ut antea eligerentur, sed Romanorum Pontificum, Regumq; arbitrio designati cooptarentur. Decretū insuper, ne minora sacerdotia à Romano Pontifice impetrarētur, aut causæ nisi per appellationem, ad eundē deferrētur, pœna legis uiolatoribus indicta, unde postea lex Prouisionis, siue de Premoneri, ut uocant. Nōnulli hæc Ricardi secūdi temporibus assignant.

1373 xlix.

Io. Vuythclyffus hæresiarcha his temporibus emerfit, qui Oxoniensis gymnasij censura publicè damnatus, ad Boemos profugit.

1376 l.

Ioannes Dux Lancastrius, & Edmundus frater, Ioanni à Monteforti Britannie Duci contra Gallos pugnanti, in auxiliū missi. Ludouicus Andegauensis cum Gallorum copijs pedem referre cogitur

An. Christi. An. Regni.

cogitur. Romano Ponti. authore
induciae in duodecim menses com-
positae.

Ioannes Penbruchēsis Comes,
nauali praelio ab Hispanis captus
redemptusq; dum in Angliam re-
dit, in itinere moritur. Huius u-
xor Maria ē sancto Paulo Belgi-
cae Galliae oppido, illustris foemi-
na ad excitanda literarum studia
Cantabrigiae Museum nobile ex-
truxit, quod nunc Penbruchenſis
Aula uocatur.

Concilium Parliamenti Vuest-
monasterij, in quo tributum petē-
ti Regi à populo denegatum, &
Regij quæstores repetundarum
rei comperti, supplicio affecti.

Edouardus Princeps tabe con-
fectus moritur VI. id. Iul. Annum
ætatis agens XLVI. sepultus Cā-
tuarie, in templo maximo.

1377 li.

Rex finitis inducijs, in Galliam
expeditionem parās, morbo præ-
uentus, interijt. xi. Calend. Iul. an-
no ætatis suae. lxx. sepultus Vuest-
monasterij. Ricardus Edouardi
Principis filius, Burdegale in Gal

An. Christi. An. Regni.

lia natus, undecim annorū puer
xviij. Calend. August. coacto Prin-
cipum concilio, Vuestmonasterij
Rex coronatur, eius patrui Lan-
castrius, & Eboracensis Duces,
Regni gubernatores constituti.
Bukyingamiensi Gallici belli cura
delegata.

1373

i.

RICARDVS SECVNDVS REX
XX XII. Ann. XX XII.

1379

ij.

Edouardi Vuallie Principis fil.

1380

iiij.

Thomas Bukyingamiensis cum
exercitu Caleto profectus, Galliā
incursat, inde in Britanniam per-
transijt, quam in Ioannis à Mon-
teforti Ducis sui fidem uenire cō-
pulit. Schisma inter Vrbanum
VI. & Clementem Pontifices, tra-
ctata Gandavi pacis consilia di-
rimit.

Carolus Quintus Rex Gallie
moritur. Succedit CAROLVS
VI Rex annis xliij.

1381

iiij.

Concilium Parliamenti Vuest-
monasterij. Graue tributum in sin-
gula ciuium capita impositū. Can-
tiani, Strauo, & Tylerio plebeis
Ducibus, ciuilem tumultum exci-
tant;

An. Christi. An. Regni.

tant, Simonē Cantuariensem Archiepiscopum, Halisium Rhodanorum collegij præfectum, & Ricardum Carmelitanū Regi à confessionibus, securi percutiunt: Lōdini urbē diripiūt. Strauo dehinc seditionis authore, à Londinensi Prætoze pugione confosso, populi tumultus sedatur.

1382 v.

1383 vi.

Ricardus Rex pro Urbano. vi. Pont. Rom. contra Gallos Pseudoclementis fautores depugnaturus, collecto exercitu, Hērico Spēserio Nordouicēsi Episcopo bellī duce in Flandros, qui Ludouico Comiti sui obsequentes Gallis adhærebant, arma conuertit. Graue lingam, Damnum, et Burburgum oppida expugnant. Angli, mox pactis cum Carolo Rege conditionibus, Caletum repetunt.

1384 vij.

Rex Annam Vinceslai Imperatoris filiam in uxorem ducit.

Singulare certamē inter duos equites, Ansleium, & Cartonum altero alterum proditiōis in Regem accusante, Cartonus uictus, sui sceleris poenas dedit.

An. Christi. Ann. Regni.

1385 vij.

Leo Rex Armenia à Turcis expulsus, ex Gallia in Angliam trajicit, ut facta pace Gallum, & Anglum coniunctis copijs in Turcas conuerteret, sed re infecta, in Galliam redijt.

1386 ix.

Ioannes Viënenfis Gallici maris præfectus, in Scotiam contra Anglos mittitur. Caroli Regis maximus belli apparatus, ad Cluise portum ducum cunctatione, et uitempestatis abruptitur, atq; dimittitur.

Dux Lancastrius, Lusitanum contra Castellanium Regem armis iuuat, Edmundo fratre belli Duce in Hispaniam transmissio. Castellanus Rex profligatur, Edmundus cum uictore exercitu in Angliam redijt.

1387 x.

Concilium Parlamenti Vuestmonasterij habitum, in quo noui honores nobilibus delati, et Rogerius Mortimerius Merchia Vualliæ Comes, Rege sine liberis morturo, Regni successor declaratur, ex eo quod in matrimonium habcret Philippam, filiam unicam

Leo-

An. Christi. An. Regni.

1388 xi.

Leonelli Clarentie Ducis. Huius
postea hereditas ad Eboracensem
familiã deducta, Edouardo Quar
to legitimi Regni ius attulit.

1389 xij.

ROBERTVS III. Rex,
defuncto Roberto II. in Scotia
regnat.

1390 xij.

Dux Lancastrius, Castellæ Re
gnum, à Ioanne Henrici Nothi fi
lio occupatum, Constantiæ coniu
gis iure sibi hereditariũ repetēs,
cum copijs in Hispaniam trajcit.
Pax inter Reges ijs conditionibus
facta, ut Dux Catherinam filiam,
nuptum daret Henrico Ioannis
Regis filio, ac ipse, & Constantia
uxor, omni suo iure in Regno ce
derent: Ioannes Rex puellam do
taret, ac Duci & Constantiæ uxo
ri in singulos deinceps annos, tri
buti nomine penderet aureorum
uicena millia, et pro impēsis bellī
trecenta millia. Eodem tempore
Dux cū Lusitano affinitatem uin
xit, locata ei Philippa filia: Dux
compositis in Hispania rebus, in
Angliam reuertit.

An. Christi. An. Regni.

1391

xiiij.

Inducie cum Gallis in trienni-
um factæ.

Africum bellum, Genuensium
precibus, à Gallis, Anglis, & Ve-
netis susceptū. Barbari, imperata
ingenti pecunia, intra suos fines
compulsi, ac multi Christianorum
captiui redditi.

1392

xv.

Scoti prædatores, Anglicos fi-
nes Dunclmum usq; incurfant: le-
uia hincinde uario Fortune euen-
tu prælia. Henricus Northūbræ
Comes à Scotis captus, ac decem
aureorum millibus redemptus.

1393

xvi.

Inducie cum Gallis in annos
quatuor prorogatæ.

Hyberni tumultuantes pacan-
tur, Reguli eorum à Rege in gra-
tiam recepti.

1394

xvij.

Anna Regina moritur nullo
ex se prole suscepto.

1395

xviij.

Reges Gallus et Anglus, ad Ar-
deram propè Caletum conueni-
unt, XII. Calend. Nouembr. In tri-
ginta annos pactæ induciæ, & Isa-
bella Caroli Regis filia, annis fere
octo nata, Ricardo desponsa.

1396

xix.

1397

An. Christi. An. Regni.

1397 xx.

Thomas Glocestrensis, Regis patruus, mali animi erga Regem suspectus, insidijs de industria ab ipso Rege compositis Caletū usq; deportatus necatur. Lancastrius & Eboracensis, fratris sui necem uindicare conantes, placidis uerbis à Rege mitigantur.

1398 xxi.

Rex spretis patrum consilijs omnia pro suo iure agens, Henricum Lancastrij filium lesæ maiestatis crimine delatum, ac Thomam Mombrauim Norfolciæ Ducem Henrici delatorē in exiliū agit.

Ioannes Magnus Dux Lancastriæ moritur, Londini in D. Pauli templo maximo sepultus.

1399 xxij.

Henricus Perecus Northumbriæ Comes, quòd alieno erga Regem animo uidebatur, publicatis bonis, patriæ hostis declaratur.

Henricus Lancastrij filius, nobilium cōspiratione, ab exilio ad Regnum euocatus, inopinatò in Angliam reuersus, Ricardum Regem, nullo negotio captum, in arcem Lōdini conijcit. Coactò Principum cōsilio, Ricardus malè ad-

An. Christi. An. Regni

ministratæ Reip. damnatus, corona, et sceptro se abdicare uidetur. Hēricus Lancastrius, in eius locū Rex subrogatus, III. Iduū Octobris, Regni insignia sumit. Ricardus ad Pōtifracti arcē traductus, necatur, an. ætatis suæ XXXIII. Sunt qui inedia perijsse tradant.

1400

i.

HENRICVS QVARTVS REX
XXXIII. Ann. XIII.

Ricardi secundi patrueis.

Quos Ricardus in exiliū exegerat, domum reuocat, et carcere damnatos, liberat. Burdugalenses deiecti Ricardi sui uicem dolētes Aquitanos ad rebellionem excitant, quos Henricus, Thoma Perceio copiarum Duce, mitigat.

Holandius Excestriæ Dux, Ricardi Regis frater, cū aliquot nobilibus de Henrico interficiendo, dum is ludorū spectaculis interesset, conspirant. Capita coniurationis, detecti, necatiq;.

Edmundus Eboracensis Dux moritur, relictis Edouardo & Ricardo liberis.

Isabella Ricardi Regis uidua,

ad

An. Christi. An. Regni.

ad Carolum patrem in Galliam remittitur, ac triginta annorum induciæ antea cū Ricardo pactæ, ab Henrico confirmatur.

Claringtonis eques illustris, et octo Franciscani ordinis monachi proditionis insimulati, necantur. Valli tumultuantes sedantur.

1401 ij. Virgorniensis & Staffordiësis Comites, in Regem conspirant.

1402 iij. Pugna apud Salopiam, in qua Rex profligatis aduersariorū copijs, uictor euasit. Virgorniësis in pugna cecidit, reliqui capti, & occisi. Galli Cornubiam incurfant.

1403 iiij. Ricardus Eboracensis Archiepiscopus, defectionem à Rege parans, securi percutitur.

1404 v. Canolius Aquitaniæ præfectus militari laude insignis, moritur.

1405 vi. Londini in Carmelitanorum cœnobio sepultus.

1406 vij. Henricus Northumbriæ comes, in Eboracensi agro contra Regem in multuaria pugna captus occiditur.

1407 viij. Fanum Brioci in Britannia ab Anglis direptum, ubi Edmundus

An. Christi. An. Regni.

Cantie Comes maris praefectus
interijt.

Ludouicus Aurelianēsis Dux,
Caroli Regis frater Lutetiae occi-
ditur à percussorib. immisissis per
Ioannem Burgundiae Ducem, &
hinc Gallia tota in factiones diu
distracta.

1408 ix.

1409 x.

1410 xi.

1411 xij.

Rex, Burgundioni Duci con-
tra Aurelianensem auxiliares co-
pias mittit, ac eisdem copiis paulò
post Aurelianensem contra Bur-
gundionem iuuat: facta deinde in-
ter utrunq; pace, Angli, qui pro
Aurelianēsi stabant, suis stipēdijs
fraudati, plurima Galliae intulēre
incōmoda, & Engoemensem Co-
mitem Aurelianensis fratrem pro
obside abductum, annis xxxij. se-
cum in Anglia retinent.

1412 xij.

Jacobus I. Roberti Scotorum
Regis filius, patruī insidias uitatu-
rus, dum in Gallia nauigat, cum
classe interceptus, captiuus in An-
gliam ducitur.

1413 xiiij.

Rex expeditionem ad sacrum
bellum

An. Christi. An. Regni.

bellum parans, Vuestmonasterij
moritur xij. Calend. April. Can-
tuariae clatus. Henricus filius Mo-
nomothij in Vuallia natus v. id.
Aug. Rex coronatur.

1414

i.

HENRICVS V. REX
XXXIII. Ann. IX.

Quarti filius.

Duo præclara coenobia à Re-
ge extructa, alterũ Bethlehem ap-
pellatum, quod Cartusianis mo-
nachis incolendum dedit, alterũ
Syon, quod est Brigitenſium, uiro-
rum pariter, ac foeminarũ, utrun-
que ad Regiam Richemundiam,
in utraq; Thameſis ripa positum.

1415

ij.

Vuiceliſſitarum ſecta in Con-
ſtantiensī concilio damnata, in Re-
gem conſpirans, captis, & occiſis
ducibus opprimitur.

Rex in Galliam expeditionem
parans, Ricardũ Eboracensis Du-
cis fratrem, Scruppum, & Graiũ
equites in eum cõspirantes, in ca-
ſtris ſecuri percutit. Idibus Augu-
ſti Antonæ portu in Normanniã
ſoluit: Ariſlorum expugnat, Cale-
tum dein terreſtri itinere exerci-

An. Christi. An. Regni.

tum traducturus VIII. Calend. No-
uembris Dancinortij ad Blan-
gium oppidum pugnare coactus,
nouo stratagemate palorū septis
Gallorum equitum uim prohibē-
tibus, clarissima uictoria potitus
est. Decem Gallorum millia cum
multa nobilitate occubuerunt, &
totidem ferè capta sunt. Duces in-
terempti, Alenconius Ambarrus,
Lotharingus, & Brabantinus, Ni-
uernēsis Comes, & Alebretus ma-
gister equitum. Capti Aurelianen-
sis, & Borbonius Duces. Henri-
cus Rex parua clade affectus, ex-
cepto Duce Eboracense patruelē
caso. Rex Caletum, deinde in An-
gliam redijt.

1416

iij.

Sigismundus Imperator com-
ponendæ pacis causa, in Angliam
traijcit.

Bedfordiensis cum nouo mili-
tum supplemento in Normanniā
missus, Gallos nauali prælio uin-
cit, & Anglis Ariflori obsēsis
suppetias tulit.

1417

iiij.

Sigismundus imperator despe-
rata pacis compositione, magnis
muneribus

An. Christi. An. Regni.

muneribus à Rege donatus, in Germaniam redijt.

Rex, VI. Calend. Augusti, cum ingenti classe in Normanniã traiecit, Cadonium, Bellocassum & Lexouium urbes expugnat, & alia Normanniæ oppida capit.

1418 v.

1419 vi.

Rhotomagũ quinq; mensibus obsessum, oppidanis famæ oppressis, Henrico Regi deditur.

Philippus Burgundiæ Dux, iussu et cum Anglis societate, in patris sui ultionẽ, qui paulò ante ad Morterigolium in cõspectu Delphini de pace agere uolẽtis interfectus est, Carolum Regem, Reginam, Lutetiam, & quicquid suæ factionis habebat, in manus Henrico tradidit, & in Tricassibus Catharinam Caroli Regis filiam nubere illi coegit, ea lege, ut ij, eorũq; liberi Franciæ Regno succederẽt, & Henricus interea Rex Angliæ & rector Franciæ cognominaretur. Delphinus exheredatus, & proscriptus est.

1420 vij.

An. Christi. An. Regni

1421 viij.

Henricus Rex Catherinam uxorem in Angliam traducit, ubi maximo cum triumpho accepti. Humfredus Glocestriæ Dux, Regis frater, cum Philippo Burgundia, Gallici Regni gubernatores relictæ. Thomas Clarentij Dux cū Ricardo Varuici Comite, Normannia præfecti.

Iacobus Scotorum Rex per decem annos in Anglia captiuus, paetis conditionibus, in Regnum restituitur.

Dux Clarëtij ad Belliforte Andegauensium oppidum à Scotorum manu, quæ Delphino stipendia faciebat, occisus.

1422 ix.

Rex cognita fratris morte, suffecto in eius locum Somersetenſe ipse cum altero fratre Bedfordienſi in Galliam transmittit.

Catherina Regina filium Henricum, ad Vindeſorium castrum enixa.

Rex ad Vicennarum saltum propè Lutetiam, non sine ueneni suspitione obiit, pridie Cal. Septem. ann. etatis suæ. XXXVI.

Corpus

An. Christi. An. Regni.

Corpus in Angliam relatum, & Vuestmonasterij conditum, Fratres suos Duces, Ioannem Bedfordiensem, Gallie, Humfredum uerò Glocestrensem, Anglie, rectores esse iussit. Hoc ipso anno Carolus sextus Gallorum Rex obiit cui succedit CAROLVS VII. annis XXXVIII.

1423

i.

HENRICVS SEXTVS, REX XXXV. An. XXXVIII. Quinti filij infans.

Sub Glocestrensis patrui tutela relictus.

Ioannes Bedfordiensis, Philippus Burgundie, & Ioannes Britannie Duces, in Henrici pueri tutelam isto fœdere, Ambiani conueniunt.

1424

ij.

1425

iiij.

XVII. Calend. Septemb. Anglorum uictoria ad Vernoliturum in Gallia, ducente exercitum Bedfordio, ubi ad quinque Gallorum millia cæsi: captus Ioannes Alenconij Dux, & nobilium alij ducenti: Anglorum duo millia de siderati.

An. Christi. An. Regni.

Thomas Montacutus Sarisbiriensis Comes, Cenomanos, et Fannum Susannæ expugnat.

1426

iiij.

Die ueneris VIII. Cal. Iun. Roma apud S. Petrum in cōcistorio priuato, Martinus V. Pont. Henricum Beauforti Vintoniensem Episcopum, Regis patrum, Cardinalem declarauit.

1427

v.

Aurelium ab Anglis obsessum.

1428

vi.

Sarisbiriensis Comes, tormenti aheni pila ictus, interijt: Ducum deinde discordia, Anglorum res in peius abiēre.

1429

vij.

Ioāna Puella armata, Aurelienses obsessos commeatu iuuat, coactisq; hostibus obsidionem relinquare, ad VIII. id. Maij, Anglos uiriliter expellit.

Pataiense præliū, in quo cæsis & profligatis Anglis Ioānes Talbotus capitur. Puella Carolū Regem Remis consecrandum ducit.

Hēricus Cardinalis Vintoniēsis à Martino V. Pont. Legatus in exercitu contra Boemos mittitur.

1430

viij.

Puella Compendium obsessum ui, & astu ingressa, cum in hostes eruptio-

An. Christi. Ann. Regni.

eruptionem faceret, à Io. Lucen-
burgensi capitur, Rhotomagumq;
ad Ducem Somersetensem mitti-
tur, dein magicæ damnata exuri-
tur.

1431 ix.

1432 x.

Henricus Rex decimum æta-
tis annum agens, in Galliam tra-
ductus, in primario Lutetiæ tem-
plo, ab Henrico Cardinale Vinto-
niensi, promulgato Angliæ &
Franciæ Regis titulo, coronatur.

1433 xi.

Nicolaus Cardinalis sanctæ Cru-
cis ab Eugenio Quarto Pont. Ro.
conciliandæ pacis causa inter Gal-
los et Anglos Legatus, inducias in
sex annos paciscitur, quæ tamen
post sextum mensem uiolata sunt.

Henricus Rex Caletum in An-
gliam soluit.

1434 xij.

Talbotus Ambrosij Lori Galli
equitis permutatione, et persolu-
to insuper pretio redemptus, in An-
gliam remittitur, ac paulò post re-
integrato bello, copiarum præst-
itus in Galliam redijt.

Thomas Arundellie Comes ad
Gerboriam arcem in Bellocas-

An. Christi. An. Regni.

sibus, accepto uulnere, perijt.

Prælia inter Gallos & Anglos
uario cuentu in Normannia.

8435

xij.

Carolus Rex Fortunam belli
metuens, Burgundium ab Anglis
alienatum, ad se pertrahere co-
natur. Paci faciendæ Attrebatum
urbs destinata, ubi Nicolaus Pon-
tificis legatus, inter Gallū & An-
glum litis arbiter, leges foederis
proposuit, quas tamen Rex uter-
que respuit. Carolus, Burgundiū
præmijs ac promissis, in suas par-
tes adducit. Factiones ac inimici-
tiæ diuturnæ inter eos, sopitæ, &
sublatæ.

Ioannes Bedfordiensis, uir pæ-
ce, ac bello illustris, Lutetiæ mo-
ritur, Rotomagi in principe æde
sepultus.

7436

xiiij.

Burgundiæ Dux Caletum ob-
sidet, sed subueniente Gloucestrio
obsidionem relinquere cogitur.

Parisienses deturbato Anglo-
rum præsidio, Gallis se dedunt
mense Aprili, sicq; Lutetia urbs
Regia, post annos quindecim,
quàm in Anglorum potestatem
uenerat

An. Christi. An. Regni.

uenerat, sub Gallorum imperium
rediit.

Iacobus I. Rex Scotie suorū cō
iuratione occiditur, cui succedit
IACOBVS II. annis XXIII.

1437

xv.

Catherina Regis mater obiit.
Ouinus Tyderius Vallus, infimi
generis, eius maritus, relicto ex se
Edmundo filio, à quo postea Hen
ricus Septimus Rex futurus geni
tus est, quòd Regio thoro se cōmi
scere ausus sit: iussu Glocestrensis
bis in carcerem conijcitur, ac po
stremum capite plectitur.

1438

xvi.

1439

xvij.

1440

xviij.

Pacis conditiones inter Gallū
et Anglum Caleti propositæ. Ca
rolus Aurelianensis Dux post an
num XXVI. quàm in pugna Da
gnicortensi captus fuerat, redem
ptus dimittitur.

1441

xix.

Talbotus uario euentu contra
Gallos pugnat.

1442

xx.

Induciæ cum Gallis factæ.

1443

xxi.

1444

xxij.

Rex in matrimonium ducit Mar
garitam Rhenati Andegauensium

An. Christi. An. Regni.

Ducis, ac Regis Siciliae filiam.

1445

xxiiij.

Henricus Chiceleius Archiepiscopus Cantuariensis obiit, qui in rei literariae gratia bina collegia Oxonij extruxerat, unum mortuorum memoriae, alterum diuo Bernardo dicatum.

1446

xxiiij.

Dux Glocestrensis optimus Regni gubernator, per annos XXV. Margaritae Reginae odij, et Principum quorundam invidia, necatur.

1447

xxv.

Henricus Cardinalis Vintoniensis moritur, cui in Episcopatu succedit Guilielmus Vāfletus, collegij Magdalensis, in Oxoniensi academia author.

1448

xxvi.

1449

xxvij.

Violatae foris induciae. Plurima Normanniae oppida Gallis se dedunt.

1450

xxviij.

Cantiana seditio, Caddo plebeio Duce authore, concitatur.

1451

xxix.

Normania tota amissa post annos XXX. quam Henricus Quintus Anglis eam recuperauerat.

1452

xxx.

Aquitania amissa post annos CCXCIX. cum Henricus Secundus dotali

An. Christi. An. Regni.

dotali iure possessā acceperat, & postquā Henricus Tertius eandem à Philippo Augusto Gallorū Rege, Ioanni patri adēptam recuperauerat, annis CCXXII.

1453 xxxi.

Talbotus in Gallia, Burdegala recipit, idemq; mox pugna in Petrochorijs commissa, profligato exercitu occiditur, III. id Iul. Recuperata à Gallis Burdegala, & dehinc Gallici belli finis, ac ciuilis belli principium, ab Eboracēsi & Somersetenſi Ducibus exortū unde postea, per aliquot annos Anglia tota in factiones miserē distracta, & perpetuis nobilium cædibus funestata.

1454 xxxij.

Ricardus Eboracensis Dux ad Fanum Albani prope Londinum Regijs copijs congressus, cruenta pugna, Somersetenſem Ducē acie occidit, & Henricum Regem, uinctis more, Londinū trahit, seq; Regni protectorem dicit.

1455 xxxiiij.

1456 xxxiiij.

Varuicensis, & Sarisbiriensis Comites, se cum Eboracensi coniungunt.

1457 xxxv.

Sarisbiriēsis, in Bloretanis cā-

An. Christi. An. Regni.

1458 xxxvi. pis, profligato Regis exercitu uictor euadit.

1459 xxxvij. Pugna apud Northantonam, in qua Rex ab aduersarijs uictus capitur.

1460 xxxviii. Dux Eboracensis, coacto concilio, Regni hæres declaratur.

Iacobus Rex Scotiæ in Roxeburgi castri obsidione dum incautius tormentis assisteret, effracti unius frustis percussus, interijt: Succedit IACOBVS III. annis XXVIII.

Margarita Regina, commissa apud Vakfeldiam pugna, hostes deuicit. Dux Eboracensis in acie occiditur. Sarisbiriensis captus capite plectitur. Rex ad Fanum Albani, Margaritæ coniugis auspicijs, profligato Varuicense, liberati restituitur.

Edouardus Merchiæ Comes, Ricardi Eboracensis Ducis filius à suis militibus Rex salutatus, in Eboracensi agro collatis signis Hæricum in Scotiā abire compulit. Margarita Regina cum Edouardo filio in Galliam ad patrē Rhenatum

An. Christi. An. Regni.

natum confugit. Pugnatum est
Dominico palmarum die: deside-
rata utrinq; amplius uiginti An-
glorum millia.

Carolo Septimo in Gallia defū-
cto, succedit LVDOVICVS XI
Rex, annis XXIII.

1461

i.

EDOUARDVS QVARTVS
REX XXXVI. Ann. XXIII.

Ad Albæ rosæ, à Leonello Edo-
uardi Tertij Regis filio generis
sui initium referens, III. Calen. Iu-
lij Vuestmonasterij Rex corona-
tur: Fratres Georgius Clarentij,
& Ricardus Glocestriæ Duces
creati.

1462

ij.

Henricus collecta Scotorum
manu in Angliam reditū parans,
pugna apud Exhamum, à Ioanne
Montacuti Marchione profliga-
tur, ac paulò post ab exploratori-
bus interceptus, Londinum capti-
uus adducitur.

1463

iiij.

Ricardus Varuicensis Comes
de Edouardi Regis coniugio tra-
ctando Legatus in Galliam mit-
titur.

1464

iiij.

Edouardus Rex Elisabetham

An. Christi. An. Regni.

Riuerij Comititis filiam Graij æquitis uiduam in uxorem ducit, unde postea simultas inter Edouardum & Veruici Comitem.

1465 v.

1466 vi.

1467 vij.

Philippus Burgūdiæ Dux Bruggis moritur XII. Cal. Iul. Succedit Carolus filius, cui Margarita Edouardi soror nupta.

1468 viij.

1469 ix.

Varuicēsis Comes et Clarentij Dux Edouardi frater, inito fœdere, in Hērici Regis restitutionem contra Edouardum conspirātes, ad Banbericum pagum collatis signis Edouardū, profligato exercitu, uincunt: Penbruchensis Comes, & Riuerius Edouardi socer capti, interfectiq;. Edouardus hāc cladem uindicare parans, à Varuicēse ex improviso capitur, ac paulò post, ex arce in qua asseruabatur, amicorum opera clam dimittitur.

Pugna ad Stamfordiam, in qua Edouardus, profligatis hostibus uictor euadit. Varuicēsis Comes,

¶

An. Christi. An. Regni

Et Clarentij Dux, cum uxoribus
et magna suorum familiarium nu-
mero, in Galliam transmittunt.

1470

x.

Varuicensis cum Regina, Et
Edouardo Principe, in Hērici Re-
gis restitutionem, isto foedere, Lu-
douici Gallorum Regis auxilio,
sexto post mense quā in Gal-
liam traiecerat, in Angliam redit
Henricum carcere, in quo per de-
cem annos captiuus detinebatur,
liberat.

Edouardus arrepto nauigio in
Flandriam ad Carolum Burgun-
dium sororium confugit.

Conciliū Vuestmonasterij, VII.
Calend. Decemb. in quo Henricus
Rex iterum salutatus Et Edouar-
dus Regni hostis declaratur.

1471

xi.

Edouardus Caroli Burgundij
Ducis auxilio clam adiutus in An-
gliam traicit, Et III. id. Aprilis
post sextum decessionis mensem,
auctis eundo copijs, Et Georgio
fratre in eius partes adducto, ui-
ctor Londinum intrauit: Henri-
cus Regno exutus, rursus in car-
cerem conijcitur.

An. Christi. An. Regni.

Pugna ad Barnetum prope Lōdinum, in qua Varuicensis deletus exercitu, unā cum fratre Montacuti Marchione in acie occiditur. Cæsa utrinq; plus decem millia.

Margarita Regina paulò post cum Edouardo filio ex Gallia adueniēs, collecto suorum exercitu, prælio apud Teukisbiriā capitur: Edouardus Princeps trucidatur, Regina in Galliā remittitur: Henricus Rex abdicatus, in arce Londinensi necatur: Henricus Richemondiæ Comes, in Galliam fugit.

1472 xij.

1473 xij.

1474 xiiij.

Edouardus Rex, III. Non. Iulij cum ingenti exercitu in Galliam traiecit, Carolo Burgundiæ Duci contra Ludouicum Gallie Regem, opem laturus.

Pridie Calend. Septembris, Reges ad Piqueniacum in colloquiū ueniunt, & pacem componunt.

PHILIPPVS Comineus Eques Argentonius istorum temporum Historiam accuratissimè scribit.

1475

An. Christi. An. Regni

1475 xv.

1476 xvi.

1477 xvij.

1478 xvij.

Clarentij Dux, causa necdum
satis cognita, iubente fratre Rege
mense Februario clam in arce Lō
dinenſi necatur, relictis Edouar-
do & Margarita liberis.

1479 xix.

1480 xx.

1481 xxi.

1482 xxij.

Gloceſtreſis Dux, Scotiæ fines
incurſans, Beruicum expugnat.

1483 xxiiij.

Rex, V. Idus Aprilis moritur,
Edouardo Vuallæ Principe, &
Ricardo Eboracenſi Duce liberis
ſub Gloceſtrenſis fratris tutela
relictis. Corpus ad Vindeſorium
caſtrum, in D. Georgij templo ſe-
pultum.

Hoc ipſo anno deſuncto in Gal-
lia Ludouico XI: Succedit CA-
ROLVS VIII. Rex, an. XIII.
EDOVARDVS QVINTVS
REX. XXXVII. Menſ. II.

Annum agens ætatis undeci-
mum, necdum coronatus Gloce-
ſtrenſis patrui prodicione, unâ cū

An. Christi. An. Regni.

Ricardo fratre IX. Calend. Iunij
clam in arce Londinensi necatus,
Glocestrensis parricida pridie
Non. Iulij Vuestmonasterij Regi-
am coronam sumit.

1484

i.

RICARDVS TERTIVS REX
XXXVIII. An. II.

Henricus Dux Buchyngamiæ
de reducendo Henrico Richemō
diæ Comite, contra Ricardum Re-
gem conspirans, deletō exercitu
captus, apud Sarisbiriā capite
plectitur.

1485

ij.

Henricus Richemōdiæ Comes,
annis ferè quindecim in Gallia e-
xul, à Regni principibus, Ricar-
di tyrannidem ægrè ferentibus,
in patriam accitus, Calendis Au-
gusti ex Sequanæ ostio soluens, se-
ptimo post die Milfordiam Vual-
liæ portum appulit, XI. Calend.
Septemb. Ipse cum paucis militi-
bus, copiosissimo Ricardi Regis
exercitu propè Lecestriam con-
gressus, Ricardum à suis destitu-
tum acie occidit, & pridie Calen.
Nouemb. Vuestmonasterij Regiā
coronam sumit.

Pestilens

An. Christi. An. Regni.

*Pestilens sudor hoc anno primum
in Anglia.*

1486

i.

HENRICVS SEPTIMVS REX
XXIX. an. XXIII.

Edouardi Quarti gener, Eli-
sabetha Edouardi filiarũ natu ma-
xima in uxorem ducta: Hic pri-
mus militare satellitium ad corpo-
ris custodiam adhibuit.

Arthurus Princeps, mense Se-
ptembri Vuintoniæ nascitur.

1487

ij.

Puer quidã ignobilis, pro Edo-
uardo Varuicensi Clarentij Du-
cis filio, à sacerdote subornatus,
ingentem populi tumultum exci-
tat. Rex producto è carcere Var-
uicensi, tumultum sedat.

1488

iij.

Iacobus III. Scotorum Rex,
nobilium suorum cõiuratione oc-
ciditur, cui succedit IACOBVS
III. annis XXV.

1489

iiij.

Lamberti pueri, pro Edouar-
di Regis filio subornati factio op-
primitur.

Ioannes Lincolnienfis Comes,
Edouardi IIII. ex sorore nepos,
Margaritæ materteræ subsidio ex
Flādria, cum magna Germanorũ

An. Christi. An. Regni.

manu, Martino Suardo Duce trāf-
missis in Hyberniam contra Hen-
ricum Regem copijs, in Eboracen-
si agro collatis signis à Rege oc-
ciditur.

Eboracenses populari seditio-
ne Henricum Northumbriæ Co-
mitem interficiunt: tumultuantes
sedantur.

Hadrianus Innocentij Pontifi-
cis Quæstor in Anglia Bathonien-
sis Episcopus factus, postea ab A-
lexandro Sexto Pontifice Cardi-
nalis declaratus.

1490 v.

Rex, urgēte Maximiliano Im-
peratore exercitum in Galliā tra-
ijcit, Bononiā frustra oppugnat:
facta dein pace, certāq; pecunia
in singulos annos impetrata, in
Angliam redijt.

1491 vi.

1492 vij.

1493 viij.

Petrus Varbechius in Flādria
pro Edouardi Regis filio suborna-
tus, uarijs seditionibus Angliam
diu exagitat.

Guilielmus Stāleius Eques, qui
Henrico Regi in bello contra Ri-
cardum

An. Christi. An. Regni.

cardum uictoriam peperit, capite
damnatur.

1494 ix. Bellum in Scotos Petri Varbe
chij defensores, decretum.

1495 x.

1496 xi.

Cornubiensium seditio ad Bla
chetum collem prope Londinum
à Rege opprimitur, ducibus, ca-
ptis, et extremo supplicio affectis.
Scoti Anglicos fines incursant, et
Norhamiæ arcem oppugnant.

1497 xij. Carolus VIII. Rex Galliæ mo-
ritur : Succedit LVDOVICVS
XII. an. XVII.

1498 xij. Pax inter Reges Scotum, &
Anglum, Ferdinãdi Hispaniæ Re-
gis Legati interuentu, composita.

Petrus Varbechius in Hyber-
niam traicit, Cornubienses ad tu-
multuandum excitat, à Rege tan-
dem profligatus capitur.

1499 xiiij. Edouardus Varuicensis Clare
tij Ducis filius, Edouardi III. Re-
gis nepos, puerili etate Londini
in foro publico, innocens securi
percutitur.

Pestis in Anglia, Londini ad tri-
ginta hominum millia pericere, &

An. Christi. An. Regni.

Regia uilla ad Schænum incēdiō
consumpta: Rex et Regina pestis
uitandæ causa Caletum traijiūt.

1500

xvi.

Arthurus Princeps decimum
quartū etatis annū agens, XVIII.

1502

xvij.

Calen. Decem. Catherinam Ferdi-
nandi Hispaniæ Regis filiam in
uxorē accipit, et quinto post men-
se lenta febris moritur. Catherina
Henrico Arthuri Principis fratri
nubit, irrita ex Ro. Pont. authori-
tate prioris cōiugij religione: Ma-
trimonium hoc per uiginti annos
felicissimo euentu, suscepta etiam
prole continuatum, importuna
demum Henrici inconstantia ab-
ruptum, inexpertas, necdum fi-
nitas, Anglico imperio clades o-
stendit.

1503

xviij.

Elisabetha Regina, III. id. Febr.
Lōdini in puerperio moritur VI.
id. Aug. Margarita Regis filia na-
tu maxima Iacobo III. Scotorum
Regi nupta.

1504

xx.

Rex, oratores tres ad præstan-
dam Iulio II. Pont. Rom. de more,
obedientiam, Romam mittit.

Philippus

An. Christi. Ann. Regni.

1505

xx.

Philippus Castellie Rex cum coniuge ex Flandria, Hispaniam petiturus, ui tempestatis classe in Angliam disiecta, Regis hospitio exceptus, Edmundo Pola prius ex Flandria, uti conuenerat, restituto, inchoatum iter in Hispaniam perficit.

1506

xxi.

1507

xxij.

Nordonicum ciuitas tota ferè incendio absumpta.

1508

xxiiij.

1509

xxiiij.

Rex ad Regiam Richemondia moritur, IX. Calend. Maij. translatus ad Vuestmonasterium, & cum Regina sepultus.

Huius pij operis monumēta, tria D. Francisci familie cœnobîa, religioso apparatu extructa, duo, Regijs ædibus cōtigua Richemondia et Grynouichia, tertium ad Neuarchium castrū in agro Lincolnensi. Xenodochium item Lōdini in ripa Thamesis fluminis, splendido structuræ ornatu positum, ac D. Ioanni Baptistæ dicatum Ioannis Magni Laucastrie Ducis incolatu olim celebre, cui à

An. Christi. An. Regni.

Petri Sabaudienſis Principis memoria, qui eius loci prima fundamenta poſuiſſe dicitur, Sauoya, nomen inditum. Via item publica per XX. millia paſſuū à Londino uſq; ad Vindeſorium caſtrum per commodè munita.

His temporibus perfectæ literæ Latine ſimul, ac Græcæ felicifſimo ex Italia ingeniorū prouentū, in Britanniam uſq; diffuſæ. Principes nōnullos apud Anglos ſuis ſumptibus ad iuuanda paſſim bonarū artium ſtudia excitarūt.

Quo nomine Margarita Henrici Regis mater, illuſtris ſcœmina, hortatu Ioannis Fiſcerij Roſſenſis Epiſcopi, uiri perinde pij, atq; eruditi, in Cantabrigienſi Academia, binas ædes magnifico apparatu, in ſtudiorum gratiam condidit, magnisq; prouētibus auxit, unas Chriſto Seruatori, alteras D. Ioanni Euangeliftæ dicatas: eo item loci Ioannes Elyenſis Epiſcopus paulò antea alterius collegij, Ieſu nomini dicato, author extitit. Horum emulatione ducti Gulielmus
Lincol-

An. Christi. An. Regni.

Lincolniensis, et Ricardus Vintoniensis Episcopi, Oxoniensem academiam paribus studiis exornarunt. Hic corpori Christi, ille Brasynno se, ut uocant, collegia condidit. Istorum instituta secutus Ioannes Coletus, D. Pauli, uti uocant, Decanus, uerbi diuini concionator eximius, Henrico Regi propter insignem animi pietatem, doctrinamque apprimè charus, circa hæc tempora Londini scholam publicam elegantis structura posuit, eandemque suorum ciuium liberis gratuito in perpetuum erudiendis, amplissimo patrimonio dotauit.

Thomas Linacrus Medicus, cultissimus Galeni interpres.

Gulielmi tres, Grocynius, Lilius, et Latemerius, politioris literaturæ professione insignes.

POLYDORVS Vrbinas hucusque scripsit Historiam.

Hericus Octauus Septimi filius Edouardi Quarti ex filia nepos VIII. Cal. Iulij. Vuestmonasterij cum Catherina coniuge coronantur.

HENRICVS OCTAVVS
REX XL. Ann. XXXVIII.

P

An. Christi. An. Regni.

Calend. Ianuarij.

1511

ij.

Catherina Regina Henricum
filium parit, qui VI. Calend. Apri
lis moritur.

Darceus Regijs copijs præse-
ctus, in Hispaniam ad Ferdinan-
dum Regem contra Afros in au-
xilium mittitur.

Thomæ Hauardi cōtra Scotos in
signis uictoria, Andrea Bartono
nauali pugna superato, captoq;

1512

iij.

Edmundus Pola Dux Suffol-
ciæ, Edouardi Quarti ex sorore
nepos, capite damnatus.

1513

iiij.

Rex Henricus Octauus Iulij II.
Pontificis, et Maximiliani Impe-
ratoris authoritatem secutus, in-
dicto Gallis bello, cum instructissi-
mo exercitu Caletum trajicit. In-
terea Iacobus Scotorum Rex, An-
gliam omni militum robore penè
uacuam cum ingenti exercitu ho-
stiliter ingressus, collecto Regine
opera exercitu, in pugna ad Flod-
dum uicum in Northumbria, Tho-
ma Hauardo Surrei Comite belli
duce, pari propè utrinque cede
edita occiditur.

Galli

An. Christi. An. Regni.

Galli pugna in Morinis, quæ ab euentu Calcaria dicta est, profligati. Longeuillanus Dux Baiardus et Bussiis captiui in Angliam ducti. Morini, & Tornacenses obsessi, Anglis se dedunt. Rex copias in Angliam reducit. Hoc ipso tempore nauale bellum in ora Britania gestum. Prætoria Anglorum nauis cum Cordigera Gallie flammis absumpta.

1514 v.

Lögeuillani Ducis captiui opera pax inter Reges facta. Ludouicus Rex Mariam Henrici sororem uxorem accipit. Nuptiæ ad Abbeuillam, VIII. id. Octobris.

1515 vi.

Calend. Ian. moritur Ludouicus Rex, succedit FRANCISCUS I. Rex, an. XXXII.

1516 vij.

MARIA Henrici Regis filia Grynouichie nascitur, & Regni hæres declaratur.

1517 viij.

Maria Henrici soror, Carolo Brādonio Suffolciæ Duci nupta.

1518 ix.

1519 x.

Tornacum hoc anno Gallis restitutum.

Thomas Hauardus Surreius

An. Christi. Ann. Regni.

Comes, Regis præfectus, in Hyberniam mittitur.

1520

xi.

Reges Gallus et Anglus, splendidissimo utrinq; apparatu, ad Arderas conueniunt.

1521

xij.

Edouardus Dux Buchyngamiæ capite damnatus, XI. Cal. Maij.

Thomas Cardin. Eboracensis à Rege legatus in Galliam mittitur.

Hoc anno cū latè serperet per Germaniam Lutherana hæresis, atq; adeò in Anglia per multorū capitagrassaretur, Rex in fidei Catholicæ, et sacramentorū assertione præclarū uolumē edidit quod cū Leo X. Pont. Max. in Cardinaliū suorū coetu perlegisset, approbato, callaudatoq; catholici Regis iudicio, Regē ipsū, posterosq; ad perpetuā pij instituti memoriā fidei defensoris titulo insigniuit.

1522

xiij.

Carolus V. Imperator Caletō in Angliā traicit, VIII. id Iun. magnificentissimo apparatu à Rege exceptus, Londinum intrauit, indeq; ad Vindeforiū castrū honorifice deductus, post aliquot dies An. onæportu, in Hispaniā soluit

1523

An. Christi. An. Regni.

1523 xiiij. RHODOS Insula hoc anno à

Turcis expugnata VIII. Cal. Ian.

Christiernus Rex Daciæ Regno expulsus, in Angliam aduenit mense Iunio.

1524 xv.

Carolus Suffolciæ Dux, traiecto in Galliã exercitu, Picardiam uastat. Dux Albanie cum magna Scotorũ manu Verchium castrũ obsidens, ad Surrei aduentantis nuntium in fugam conijcitur.

Rex hoc anno à Clemẽte VII. Pont. Rom. Rosa aurea honoris causa donatus. Ioannes Clerk. Bathoniensis Episcopus, quo xenodochium Anglorum Romæ hoc anno instauratum, et Ricardus Paceus apud Clementem VII. Pont. Regij oratores Romæ.

1525 xvi.

Pax inter Reges Gallum, & Anglum composita.

1526 xvij.

1527 xvijij.

1528 xix.

Pestilens sudor hoc anno.

1529 xx.

Rex, & Regina suborta de matrimoniij sui iure questione coram Laurentio Campegio, & Thoma Eboracensi Cardinalibus Legatis

An. Christi. An. Regni.

1530 xxi. Londini causam dicunt.

1531 xxij. Thomas Cardinalis Eboracensis moritur, III. Calend. Decembr.

1532 xxij. Thomas Morus summa fide, et integritate scrinij magister, quem Regni Cancellarium uocant, sponte magistratu se abdicat.

Reges Gallus & Anglus Bonnae, & Caleti conueniunt mense Octob.

1533 xxiiij. Catherina Regina, CAROLI V. Caesaris matertera, post annos amplius uiginti à Rege indignè repudiata.

Anna Bolenia, cōtra decernente Clemēte VIII. Pont. Ro. pro uxore habita, & solēni ceremonia Londini coronata, III. Cal. Iunij.

VII. Idus Septembris Elisabetha Annae Boleniae filia nascitur. Maria Catherinae filia hereditario Principis titulo semet abdicare coacta.

1534 xxv. Elisabetha Barthonia monacha, multa de Rege sinistrè inuulgus uaticinata, cum aliquot saerarū literarū professoribus, Londini laquei supplicio necata.

Thomas

An. Christi. An. Regni.

Thomas Giraldinus Comitis Childarie filius, Hybernæ præfectus, patre in arce Londinensi uita defuncto, rebellionē excitat. Alanus Dubliensis Archiepiscopus in eo tumultu ab Hybernicis interfectus.

Concilium Parliamenti Vuest monasterij III. Non. Nouembr. in quo Rex sibi tanquā supremo capiti Ecclesiæ sacrorū prouentuum annatas, ut uocant, decimasq; per solui imperat. Monachi Cartusien- sium tres Regis decreto reclamantes, extremo supplicio affecti.

1535 xxvi.

Ioannes Fischerius Rossensis Episcopus, à Paulo III. Pont. Max. Cardin. declaratus, et Thomas Morus, uterq; religione, et doctrina insignis, quia Catherinæ Regine repudiū sua autoritate approbare recusasset, et quia Regi supremi capitis Ecclesiæ auctoritatem sibi assumēti, assentiri nollent, capitis supplicio, hoc anno affecti.

1536 xxvij.

Catherina Regina non sine ueneni suspitione moritur, mense Ianuario. Maio sequenti, Anna Bo-

An. Christi. An. Regni

lenia adulterij damnata, unà cum Georgio fratre, Norresio Vestenio, Breertonio, & Marco nobilibus, capite plectitur: altero post die Rex Ianam Semeriam, tertiam uxorem ducit.

Lincolnienses, & Eboracenses populi, hoc anno innouatum Regni, & religionis statum egrescentes, præterea, & frequentibus pecuniarum exactiōibus à Rege oppressi, coacto ad quinquaginta hominum millia exercitu, sacram expeditionem, militiam suam appellantes, contra Regem copias ducunt, sed regijs ducibus pugna abstinentibus, ac simulatis interim futurae concordiae conditionibus à Rege oblatis, ab armis discedentes, seuerissima paulò post animaduersione trucidantur. Duces eorundem aliquot ex nobilitate, uana reconciliatae gratiae opinione decepti, necatiq̃.

Paulus III. Pont. Max. Reginaldum Polum, Margarita Edouardi Quarti Regis nepte genitum, Rome, X. Calend. Ianuar. Cardinalem

An. Christi. An. Regni.

1537 xxviiij. nalem declarauit, quē paulò post
ad sanandam Henrici Regis men-
tem, in Angliam Legatum misit.
Sed is quum in Galliam peruenis-
set, de immani Regis seuitia præ-
monitus, qui missò ad Franciscum
Regem cum mandatis Brianio,
ut reiecta legatione Legatum i-
psum captiuum ad se in Angliam
duceret, postulabat, ex Gallia in
Flandriam deflexit, & Cameraci
aliquandiu commoratus, Leodiū
tanāem peruenit, ubi per aliquot
menses ab Erardo à Marchia Car-
dinali honorificētissimè acceptus
deinde Romam redijt.

Iana Semeria Regina, IIII. Idus
Octobris Edouardum filium ad
Vindesorium castrum enixa, duo
decimo post die moritur.

1538

xxix

Rex hoc anno D. Thomæ Mar-
tyris sepulchrum Cantuarie mul-
torum Regum & Principum do-
narijs olim insigne, hoc anno iu-
bente Rege, sublati donarijs, &
profanata diui Martyris memo-
ria destructum. Hoc ipso tempo-
re, direptis, ac dirutis ubiq; loco-

p 5

An. Christi. Ann. Regni.

rum monasterijs, monachi omnes
uestem mutare coguntur.

Mense Decem. Excestriæ Mar-
chio Edouardi Quarti ex filia ne-
pos, Henricus Mōtacuti Regulus
& Edouardus Neuillius Eques il-
lustris, quia Regis impietati mi-
nus fauere uidebantur, nullius in-
terim grauioris criminis comper-
ti, capite damnati.

1539 xxx.

Redingius Glasconiensis, &
Colcestrenses Abbates necati.

1540 xxxi.

Thomas Cromeuellus malis ar-
tibus summam authoritatem in
aula consecutus, & Regi per ali-
quot annos a consilijs omnibus
intimus, Essexiæ Comitatu dona-
tus, Iunio mense in publico foro
multis criminibus obiectis, capite
plectitur.

Anna Cliuentium Ducis soror
quam Rex per aliquot antea me-
ses in uxorem duxerat, coniugali
thoro repudiata, et Catherina Ha-
uarda Ducis Norfolciæ ex fratre
neptis, quinto iam inde matrimo-
nio Regi coniuncta.

Rhodiensium militum religio
hoc

An. Christi. An. Regni.

hoc anno tollitur, fundi Regio fisco addicti.

Arthurus Plätegeneta Edouardo Rege genitus, cū Honoria coniuge perpetuis carceribus dānati.

1541 xxxij.

Margarita Sarisbiriensis Georgio Clarētij Duce Edouardi quarti fratre germano nata, præter antiquū nobilitatis decus, toto uitæ suæ cursu sanctissima, septuageneria maior, capitis supplicio affecta, V. Calend. Iunij.

1542 xxxiij.

Catherina Hauarda Regina cū Durantio, & Culperio nobilibus adulterij insimulata, capite plectitur, & Catherina Paria uidua, sexto matrimonio Regi coniuncta.

Bellum inter Scotos et Anglos terra, mariq; gestum.

Iacobus V. Scotorum Rex moritur, Regina filiam Regni heredē paulò antea enixa.

1543 xxxiiij.

Fœdus cum Carolo V. Imperatore contra Gallos.

1544 xxxv.

Edinburgium in Scotia ab Anglis direptum.

Rex ingenti pecunia populo imperata, Caletum cum exercitu

An. Christi. An. Regni.

traijcit, Bononiam expugnat Idibus Septemb.

1545 xxxvi. Franciscus Gallie Rex expeditionem in Angliam parat.

Galli Vecte insulam incurfant.

1546 xxxvij. Pax inter Gallum et Anglum.

1547 xxxviij. Rex, obstructo suppurantis tibiae meatu, ardentissima febris correptus moritur, VII. Calen. Febr. Thoma Hauardo Norfolciae Duce cum Henrico filio Surrei Comite paulò antea in carcerem coniectis. Surreius iuuenis capite plexus, pater senex perpetuis carceribus dānatus. Edouardo Henrici Regis ex Iana Semeria filio, decimum ætatis annum agenti, Regium nomen delatum, Regnum per interreges, siue gubernatores (ut uocant) sicuti moriens Henricus mandauerat, administratum.

i.

EDOVARDVS SEXTVS.

LANCA-

LANCASTRII, ET EBORACEN-
sis de Regno contentiones.

LANCASTRIA, ET EBORACENSIS Regij sanguinis familia, Rosarum symbolis distincta, diu inter se intestinis bellis de Principatu contenderunt. Eius uero factionis initium huiusmodi fuisse fertur. Henricus Rex, eius nominis Tertius, duos ex se liberos genuit, Edouardum Vuallie Principem, & Edmundum Lancastrium. Edouardus minor natu, uti putabatur, quod forma prestanti, & indole egregia acceptior esset popularibus, Edmundo fratri maiori quidem natu, sed corpore deformi, Regno prepositus, ad quintam usque sobolem per centum & uiginti sex annos, legitimam Regie stirpis successionem, sine controuersia continuauit, donec Henricus eius nominis Quartus, Ioanne Lancastrio, Edouardi Tertij Regis filio genitus, Ricardo Secundo Rege uidetur turbato, Regnum obtinuit, Lancastrie hereditate, quae sibi materno iure ab Edmundo contigit, legitima Regni successionem iam antea fraudatam, Edouardi stemmate, a quo Ricardus originem duxerat, iure optimo prepositum iri debere dictitans. Quumque hac Regie stirpis simultate procures in duas factiones, partium studio distraherentur, factum tradunt, ut Lancastrij Rosa purpurea, & qui Edouardi partes sequebantur, cada in bellis uterentur. Successit Henrico Quarto, a

quo hæc fluxerunt, Quintus, Quinto, eiusdem nominis Sextus, quo regnante præpotentium familiarum, ambiguus diu antea populi fauor, parto ab externis bellis ocio, in harum, & illarum partium maiori animorum inclinatione, ciuilis contentionis initium fecit. Ricardus enim Dux Eboracensis, Edouardi Tertij Regis pronepos, Albæ Rosæ factionis Princeps, Leonelli Clarentiæ Ducis prosapia, quæ Ricardo Secundo Regi hæreditate proxima censebatur, Annæ coniugio in suam ipsius familiam traducta, ab Henrico Sexto Rege legitimum Regni ius repetit, quod post multas utrinque acceptas inuicem, illatasque clades, summo popularium, ac Principum consensu, Edouardo Ricardi Eboracensis filio contigit: qui Rex eius appellationis Quartus, Regnum aliquandiu summa pace, & quiete, sedatis factionibus, haud infeliciter administrauit, donec post eius mortem Ricardi Glocestrensis fratris ferox, & inquietus animus, præter publicas clades, priuata etiam familiæ suæ damna intulit: qui statim interfectis nepotibus eius tutelæ commissis, semet Regem dixit: & ut ex recenti parricidio, popularium animos ab affectate tyrannidis suspitione auerteret, Edouardum fratrem inhonestè genitum, magna temeritate, & inscitia diuulgauit, quum tamen Georgij Clarentiæ Ducis fratris Edouardo hæreditate proximi, liberos pari seuitia in carcere detineret. Sed hanc tantam tyrannidem diuinum numen haud diu inultam tulit. Henricus enim eius nominis Septimus, Lancastriæ factionis Princeps ab exilio reuersus, Ricardum Glocestrensem prælio superatum

superatum, uita, & Regno spoliata, utq; suam cum Eboracensi extirpatis factionibus, unam, eandemq; familiam faceret; Elisabetham Edouardi Regis filiam uxorem duxit, ac, ne quid post hac inclinatis ad defectionē animis eorum, qui masculam Edouardi progeniem regnare cupiebant (quorum iam conatus semel, atq; iterum post adeptum Regnum in se expertus fuerat) latius iam inde serperet, Edouardum Varuicensem Clarentiæ Ducis filium puerili ætate, maxima totius populi commiseratione, è medio tollendum curauit, & in Ricardo Polo consobrino suo, supremi ordinis Equite illustri, sui generis reliquias, splēdidissimo Margaritæ Sarisbiriensis Clarentiæ filiæ coniugio, nobili, & fecunda utrinq; prole auxit, sublatiſq; dehinc perniciosissimarum factionum nominibus, pacatissimum undiq; Regnum posteris reliquit. Hæc omnia, quò facilius intelligantur, breuiter, & succinctè adscripta Genealogiæ tabula indicabit.

REGVM GENEALOGIA.

Henricus

III.

Edouardus

Edmūdus

I.

Lancast.

Edouardus

Henricus

II.

Lancast.

Edouardus

Blanchus.

III.

IIII. Leonellus

I.

Ioannes

V.

Edmūdus Clarentie

Edouardus

Lancastrie

Thomas

Eboracēsis Dux.

Princeps

Dux.

Buckinger

Dux.

Dux.

Ricardus
I.

Philippa
Rogerius
Mortimeri
us Comes.

Ricardus
II.
Henricus
III.
Henricus
V.

FAMIL. Ioannes I.
LANCA-Somercet.
STRIA.
ROSA RV
BEA.

Ioannes
II.
Somercet.

Eboracēsis
Dux.

FAMIL. EBORACEN.

ROSA ALBA.

Ricardus II.

Eboracensis Dux.

Ricardus
Glocestr.
Dux.

Georgius Cla-
rentie Dux.

Henricus
VI.

Edouardus
IIII.

Elisabetha
Regina.

Margari-
ta.
Henricus
VII.

Edouardus
V.

Ricardus

Margarita Edouardus
Sarisbury. Varnicē.

Arthurus
Princeps

Henricus
VIII.

Marg.Scot.
Regina.

Maria Gal.
Regina.

Maria.
Regina.

Edouardus
VI.

Elisabetha
Regina.

PAVLI IOVII NO-
VOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Moschouia, in qua situs regionis
antiquis incognitus, religio gentis,
mores, &c. fidelissimè re-
feruntur.

*CAETERVM OSTENDITVR ERROR STRA-
bonis, Ptolemæi, aliorumq; Geographiæ scriptorum, ubi
de Riphæis montibus meminere, quos hac æta-
te nunquam esse, planè comper-
sum est.*

B A S I L E A E

M. D. LXI.

HIERONY. DELII ALEX.

Moschouijs quando lucem das gentibus, omnes
Paule, tibi debent lumina Moschouij,
Sed quum Moschouiam per te quoq; noscitet orbis,
Quid tibi quod, ni orbem, debeat, orbis habet?

IANI VITALIS.

Vix olim ulla fides referentibus horrida regna
Moschorum, & Ponti res glacialis, erat,
Nunc Iouio authore, illa oculis lustramus & urbes;
Et nemora, & montes cernimus, & fluuios.
Hec tibi Ruse dicat Iouius, quo nomine maior
Fama sit & Moschi, fama sit & Iouij.
Felicem o gentem, auspicijs quæ talibus exis
In lucem, o geminis inclyta numinibus.
Non poteras alio melius sub sydere nasci.
Quàm sub sceptrifera Palladis, atq; Iouis.

P. CVRSII.

Moschouiam, monumenta Ioui, tua culta reuoluens
Cæpi alios mundos credere Democriti.

PAVLI IOVII NO-

VOCOMENSIS, EPISCO-

pi Nucerini Moschouia ad Ioannem Ru-

sum Archiepiscopum Co-

sentinum.

FELAGITASTI amplissime antistes Rufe, vte ea quæ de Moschouitarû moribus à Demetrio eius gentis legato, qui ad CLEMENTEM VII. Pontificem nuper venit, quotidianis propè sermonibus didicissem, Latinarum literarum memoriæ commendarem, quû pro vetere tua pietate atq; virtute, ad amplificandam Rom. Pont. dignitatem, pertinere arbitrareris, si homines intelligerent, non fabulosi, aut omnino obscuri nominis regē, sed qui numerosissimis extremi Aquilonis populis imperet, in causa religionis, omnibus nobiscû sensibus coniungi, fœdereq; perpetuo colligari, opportunissimo tempore cupiuisse, quando nuper aliquæ Germaniæ gentes, quæ pietate cæteris omnibus præstare videri volebât insana atq; scelestâ defectione nō modò à nobis, sed ab ipsis etiam superis exitiabili errore descuiuerint. Cæterûm id munus impositum, quod certè grauioribus studijs occupatus iure optimo poteram recusare, egregia voluntate, celeritateq; perfeci, ne nimia mora vel accuratori castigatione gratiâ nouitatis exue-

ret: qua vel vna re, meæ erga te veteris obseruatæ studiū, præstandi q; officij voluntas manifestè declaratur, quum honoris iacturam facere, si quis ex hac ingenij tenuitate speradus est, quàm desiderium tuum longè honestissimum diutius frustrari maluerim. Vale.

REGIONIS primò situs, quem Plinio Straboniq; & Ptolemæo, parum notum fuisse perspicimus, pressa breuitate describetur & in tabula typis excusa figurabitur. Inde gētis mores, opes, religionem, militiæq; instituta, Tacitum imitati, qui à perpetuis historijs libellum de Germanorum moribus seiūxit, perstrictiore stylo narrabimus, eadem serè sermonis simplicitate utentes, qua nobis ab ipso Demetrio curiosa ac leni uestigatione laceßito, per otium exposita fuere. Demetrius enim haud ineptè Latina utitur lingua, utpote qui in Liuonia à teneris annis in ludo prima literarum rudimenta didicerit, et insigni uariarum legationum munere functus, plures prouincias Christianorū adierit. Nam quum antea ob spectatam fidem ac industriā, apud Sueciæ Daciæq; Reges, & magnum Prusæ magistrum oratorem egisset, nouissimè apud Maximilianū Cæsare, dū in eius aula omnis generis hominum refertissima uersaretur, si quid barbarū quieto dociliq; ingenio inerat, elegantium morum obseruatione deterfit. Causam uerò huiusce suscipiendæ legationis præbuit Paulus Centurio Genuensis, qui

quum

quum acceptis à Leone X. Pontifice commendatitijs literis, mercaturæ causa in Moschouiam peruenisset, cum Basilij Principis familiaribus ultro de consociandis utriusq; Ecclesiæ ritibus agitauit. Querebat enim Paulus insino, uastoq; animo, nouum & incredibile iter petendis ab India aromatibus. Fama nanq; cognouerat, quum in Syria, Aegyptoq; & Ponto negotiaretur, aromata ex ulteriore India aduerso amne Indo subuehi posse, atq; inde modico terrestri itinere superatis Paropanisidis montium iugis, traduci in Oxum Bactrianorum amnem, qui iisdem serè montibus, quibus Indus oritur, aduerso fonte in Hyrcanum mare raptis secum multis amnibus ad Strauam portum effunditur. Porro ab ipsa Straua tutam facilemq; nauigationem uideri usq; ad emporium Citracham ostiumq; Volgæ amnis, inde uerò aduersis semper amnibus, Volga scilicet & Occha & Moscho, in urbem Moscham, ab Moscha autem terrestri itinere Rigam & in ipsum mare Sarmaticum, omnesq; Occiduas regiones facile perueniri posse, contendebat. Vehementer enim & supra æquum, Lusitanorum iniurijs erat accensus, qui India magna ex parte armis domita, occupatisq; omnibus emporijs cuncta aromata coemerent, & in Hispaniam auerterent, atq; ea, grauiore quàm antea pretio ac impotenti quæstu omnibus Europæ populis uendicare consueuissent, quin et diligèti adeò cura Indici maris litora perpetuis classibus custodirent, ut eæ negotiationes penitus intermissee, atq; deserte uideantur, quibus per sinum Per-

ficum, ac aduersum Euphratem, et per Arabici maris
 angustias, secundoq; demum Nilo per mare nostrum
 Asia omnis atq; Europa abunde & uiliore quidem
 pretio complebantur, deteriore etiam Lusitanorum
 mercimonio, quum remotissimæ nauigationis incom-
 modo, sentinaeq; uitij aromata corrumpi, eorumq;
 uis & sapor, odoratusq; ille spiritus, multa demum
 mora in Olyssipponensibus conditorijs promercali-
 bus euanescere, atq; expirare uideatur, quū asseruatis
 semper recentioribus, uetera tantum & multo quidē
 situ mucida uenundari quereretur. Cæterum Paulus
 quanquam de ijs rebus acerbissimè apud omnes disse-
 rendo, & Lusitanis ingentem conflando inuidiam,
 multo auctiora fore uectigalia regia, si id iter aperi-
 retur, & aromata ab ipsis Moschouitis, qui tantā eo-
 rum uim omnibus ferculis absumerent, uilius emi pos-
 se perdoceret, nihil tamen quod ad eam negotiationē
 pertineret, impetrare potuit: quoniam Basilius homi-
 ni externo ac ignoto, eas regiones quæ ad Caspium
 mare & Persarum regna aditum præberent, minimè
 aperiendas esse existimabat. Itaq; Paulus omnibus ex-
 clusus uotis, ex mercatore legatus factus, Basilij lite-
 ras Leone iam uita functo ad Hadrianum Pontificem
 retulit, quibus ille cum multo uerborū honore egre-
 giam uoluntatem erga Romanum Pontificem ostende-
 bat. Paucis enim ante annis Basilius ardente cum Po-
 lonis bello, quū Lateranensis conuentus haberetur,
 per Ioannem Daciæ Regem, huius Christierni qui nu-
 per regno expulsus est, patrem postularat, ut iter tu-
 tum

tum legatis Moschouitis ad urbem Romam præbere
tur. Verùm quum eodem fortè die, & Ioannes Rex &
Iulius Pontifex ab humanis excessissent, sublato ad id
sequestro, consilium mittendæ legationis omisit. Ex-
arsit subinde bellum inter ipsum & Sigismundum Po-
lonie Regem, quod quū insigni ad Borysthenem par-
ta uictoria à Polono feliciter confectum esset, Romæ
supplicationes sunt decretae ueluti deuictis caesisq;
Christiani nominis hostibus, quæ Rex & Regem ipsū
Basilium, & uniuersam gentem ab Rom. Pont. haud
mediocriter alienauit. At quum Hadrianus Sextus
Fato extinctus Paulū iam secundo itinere accinctum
destituisse, successus ei Clemens VII. illum etiam
tū Orientis iter insano animo uoluantem, cum li-
teris in Moschouiam transmisit, quibus Basilium pro
pensissimis adhortationibus inuitabat ad agnoscen-
dam Romanæ Ecclesiæ maiestatem, feriendumq; com-
munibus in religione sensibus perpetuū fœdus, quod
illi maximè salutare atq; honorificum fore testabatur
ita ut Pontifex polliceri uideretur, se ex sacrosancta
authoritate Pontificia eum Regem collatis regalibus
ornamentis appellaturum, si reiectis Græcorum dog-
matibus ad authoritatem Romanæ Ecclesiæ se confer-
ret. Cupiebat enim Basilius Regij nominis titulum cō-
cessione Pontificia promereri, quum id dare sacrosan-
cti iuris esse et Pontificiæ maiestatis iudicaret, quan-
do & ipsos quoq; Cæsares à Pontificibus Maximis
diadema aureum & sceptrum Romani imperij in-
signia accipere, inueterata consuetudine cognouisset.

quanquam & id pluribus à Cæsare Maximiliano le-
 gationibus postulasse ferebatur. Igitur Paulus qui fe-
 liciore aliquanto cursu, quàm multo cum quæstuper
 currere terrarum orbem ab ineunte ætate didicerat,
 quanquam senex et antiqua stranguria tentatus, pro-
 spero celeriq; itinere Moscham peruenit, ubi à Basi-
 lio humaniter est susceptus. Fuit interea in eius aula
 menses duos, diffususq; uiribus, & eius immensi itine-
 ris difficultate deterritus, quum Indicæ negotiationis
 spes omnes ac inexplicabiles cogitationes penitus ab-
 iecisset, cum Demetrio legato priusquàm cum in Mo-
 schouia peruenisse putaremus, Romam redijt. At Pō-
 tifex magnificentissima Vaticanarum ædium parte,
 ubi laquearia aurata, lecti serici, aulaeq; eximij ope-
 ris uisebantur, Demetrium suscipi & togis sericis ue-
 stiri iussit, attribuitq; ei comitem, ac rerum diuinarū
 pariter & urbanarum monstratorem Franciscum
 Cheregatum Episcopum Aprutinum, longinquis sæ-
 pe ac dignissimis legationibus functum, qui ipsi De-
 metrio uel in Moschouia, Pauli sermonib. erat notissi-
 mus. Porro Demetrius, ubi aliquot dierum quietè re-
 creatus est, deterfis elotisq; sordibus, quas longo ac
 laborioso itinere contraxerat, assumptoq; insigni
 patrio habitu ad Pontificem deductus, cum de more
 supplex adorauit, munusq; Zebellinarum pellium
 suo, Regioq; nomine obtulit, tum uero Basilij literæ
 datæ, quas ipsi antea, & demum Illyricus interpres
 Nicolaus Siccensis in hanc sententiam Latinis uerbis
 transfulerunt. Clementi Papæ pastori ac doctori Ro-
 manæ

manæ ecclesiæ, magnus dominus Basilius Dei gratia Imperator ac dominator totius Russiæ, nec non magnus Dux Volodemariæ, Moschouiæ, Nouogrodie, Pleschouiæ, Smoleniæ, Ifferiæ, Iugoriæ, Permnæ, Vet chæ, Bolgariæ &c. dominator & magnus Princeps Nouogrodie inferioris terræ, Cernigouiæ, Razaniæ Volotchæ, Rezcuiæ, Belchiæ, Rostouiæ, Iaroslauie, Belozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiniæq; &c. Missistis ad nos Paulum Centurionem ciuem Genuensem cum literis, quibus nos adhortati estis, ut uobiscum, cæterisque Christianorum Principibus consilio ac uiribus coniuncti esse uellemus, aduersus Christiani nominis hostes, ac nostris uestrisq; legatis ultro citroq; commeandi tutum ac expeditum iter patêret, ut mutuo amicitie officio, de amborum salute, & statu rerum cognosci possit. Nos autem Deo bene atq; feliciter adiuuante sicuti hætenus, aduersus impios Christianæ religionis hostes impigrè constanterq; stetitimus, ita & in posterum stare decreuimus. Itemq; cū cæteris Christianis Principibus consentire, et pacata itinera præstare parati sumus. Quas ob res mittimus ad uos Demetrium Erasmum, nostrum hominē cum hac nostra epistola, Paulumq; Centurionem remittimus. Demetriū autē celeriter remittetis, eumq; incolumem & inuiolatum usq; ad fines nostros esse iubebitis. Idem nos quoq; præstabimus si cum Demetrio legatum uestrum mittetis, ut sermone ac literis certiores de rebus administrandis reddamur, sic, ut perspiciatis Christianorum omnium uoluntatibus, nos etiam

optima consilia capere ualeamus. Datum in dominio nostro in ciuitate nostra Moschouia anno ab initio mundi septimo millesimo tricesimo, tertio Aprilis.

Ceterum Demetrius uti est humanarum rerum, et sacrarum præsertim literarum ualde peritus, occultiora de magnis negotijs madata habere uidetur, quæ mox cum priuatis cõgrediis expositurum speramus: nã à febre in quam ex celi mutatione incidere, pristinas uires et natiuum uultus ruborem recuperauit, ita ut Pontificijs sacris quæ in honorem diuorum Cosmæ et Damiani, solenni apparatu, musicisq; concëtibz confecta sunt, sexagenarius senex, et cum uoluptate quidem astiterit, et in senatum uenerit, quum Campegius Cardinalis à Pannonica legatione tum primum rediens, à Pontifice omnibusq; aulæ ordinibus exciperetur, quum et sacrosancta Urbis templa et Romanæ magnitudinis ruinas, priscorumq; operum deploranda cadauera mirabundus inuiderit, ita ut credamus eum propediem explicatis mandatis, cū legato Pontificio Episcopo Scarense, dignisq; acceptis à Pontifice muneribus in Moschouiam esse rediturum. Moschouitarum nomen recēs est, quanquã de Moschis Sarmatarum affnibus Lucanus meminerit, et Plinius Moschos ad Phasidis fontes supra Euxinum ad Orientem consituat. Eorum regio latissimos habet fines et ab Aris Alexandri magni circa Tanais fontes ad extrema terrarum, Borealemq; Oceanum sub ipsis ferè Septentrionibus extenditur, campestris magna ex parte, et pabuli quidem ferax
sed

sed æstate pluribus in locis admodum palustris. Nam ea omnis terra magnis frequētibusq; amnibus irrigatur, qui ubi niuib; Hybernis multo solis uapore colliquatis & resoluta ubiq; glacie contumescūt, campi passim in paludes abeunt, cunctaq; itinera continētibus aquis et coenosa illuue defœdātur, donec nouæ hyemis beneficio restagnantia flumina, ipsaq; paludes iterum cogantur, & uias solidissimo constratas gelu, uel trāsituris curribus præbeāt. Hercynia sylua quotam Moschouie partem occupat, ipsaq; passim positis ubiq; edificijs incolitur, iamq; longo labore hominum rarior facta, non eam sicuti pleriq; existimant, horridam densissimorum nemorum impenetrabiliumq; saltuum faciem ostendit. Cæterum ea immānibus feris plenissima per Moschouiam perpetuo tractu inter Ortum solis, & Boream ad Scythicum Oceanum excurrere traditur, ita ut spes hominū eius finē curiosè scrutātium, infinita magnitudine sua semper eluserit. Ea in parte quæ uergit ad Prusiam, Vri ingētes & ferocissimi, Taurorum specie reperiūtur, quos Bisontes uocāt, itemq; Alces ceruina effigie & cū carnea proboscide altisq; cruribus et nullo suffraginum flexu Lozzi à Moschouitis, à Germanis uerò Helenes appellati, quæ animalia C. Cæs. nota fuisse uidemus. Præterea Vrsi inusitatæ magnitudinis, & prægrandes Lupi atro colore formidabiles. Ab ortu Moschouia finitimos habet Scythas qui Tartari hodie nunciantur, gentem uagam & bello omnibus seculis illustrem. Tartaris pro domibus sunt carricetonibus co-

rijsq; conteſti, ab quo uitaẽ genere Amaxouios anti-
quitas eos appellauit: pro urbibus uerò ac oppidis im-
menſa caſtra, non ſoſſis aut materiæ clauſtris, ſed infi-
nita ſagittariorum equitum multitudine uallata. Diui-
duntur Tartari per Hordas, ea eſt eorum lingua con-
ſentientis in unum populi congregatio ad effigiẽ ci-
uitatis. Hordis ſinguli præſunt Imperatores, quos ge-
nus aut bellica uirtus dedit: ſæpe enim cum finitimis
bella gerunt, ac ambitioſè admodum & atrociter de
Imperio decertāt. Hordarum infinitum propè nume-
rum eſſe conſtat, quippe Tartari ad Cathayum uſq;
celeberrimam in extremo ad Orientẽ Oceano ciuita-
tem, latiſſimas ſolitudines tenent. Porro qui proximi
ſunt Moſchouitis, mercaturæ commercio & frequēti-
bus eorũ irruptionibus ſunt noti. In Europa ad Dro-
mon Achillis Taurica in Chersoneso ſunt Præcopitæ
quorum Principis filiam Selymus Turcarum Impera-
tor uxorem duxit. Ii Polonis maximè ſunt infeſti, la-
teq; inter Borifthenem & Tanaim cuncta populan-
tur, et cū Turcis ſicuti religiõe, ita et cæteris in rebus
mirificè conſentiūt, qui in eadem Taurica Caſſam Li-
gurum coloniam obtineut, Theodoſiam antiquitus
appellatam. Ii uerò Tartari qui inter Tanaim & Vol-
gam amnem in Aſia latos campos inhabitāt, Baſilio
Moſchouitarum Regi parēt, & Imperatorem aliquan-
do eius iudicio deligunt. Inter eos Cremij inteſtinis ſe-
ditionibus laborātes, quum antea opibus & belli glo-
ria maximè ualuiſſent, paucis ante annis uires ſimul
ac omnem dignitatem amiſerunt. Trans Volgam,
Caſanij

Casani Moschouitarum amicitiam religiosè colunt, ac eorum se clientes esse profitentur. Ultra Casanios ad Boream sunt Sciabani multitudine armentorum, ac hominum potentes. Post eos sunt Nogai, qui summam hodie opum bellicæ laudis obtinent authoritatem. Eorum Horda quàm amplissima nullam habet Imperatorem, sed Reipublicæ Venetæ more, multa seniorum prudètia, strenuorumq; uirtute gubernatur. Ultra Nogaios haud magno ad Meridiem deflexu uersus Hyrcanum mare, Zagathai Tartarorum nobilissimi oppida lapide constructa incolūt, regiamq; habent Samarcandam urbem eximie magnitudinis & claritatis, quàm Iaxartes maximus Sogdianæ amnis interfluit, atq; inde ad cætum miliaria in mare Caspiū effunditur. Cum ijs populis ætate nostra Hysmael Sophus Rex Persarum dubio sæpe euentu bella gessit, timorèq; eorum adductus, dum uires omnes imminuentibus opponuntur, Selymo una acie uictori Armeniā, Taurisiumq; regni caput prædæ reliquit. Samarcanda urbe ortus est Tamburlanes, siue ut Demetrius dicendum monet, Themircuthlu qui Baiazetem Ottomanum huius Solymani tritauum apud Ancyram Galatiæ urbem ingenti prælio superatum cepit et per omnē Asiam ab se terribili maximi exercitus impetu deuictam, ferrea inclusum cauea in triumpho pompa circūduxit. Ab hac regione ad Moschouitas plurima uestis serica adducitur. Cæterum mediterranei Tartari nihil præter equorū perniciem greges, & nobiles nulla filorum textura, sed coactis ex lanis, candidos

centones præbent, è quibus Feltriæ uestes penulæ ad
 perferendam omnem imbrium iniuriam idoneæ, at-
 que pulcherrimæ conficiuntur. A Moschouitis autem
 laneas tunicas & argenteam monetam petunt, quum
 ab ijs omnis corporis cultus, superfluæq; supellestilis
 apparatus contemnatur, solo etenim centone ad ira-
 ti cæli contumeliam fortiter sustinendam contenti sunt
 & solis confisis sagittis hostem arcent, quanquam dū
 in Europam excurrendum esse decreuissent, Princi-
 pes eorum ferreas galeas & loricas gladiosq; falca-
 tos, à Persis nostra tempestate coemerint. A Meridie
 Moschouitarum fines ijsdem ab Tartaris clauduntur,
 qui supra Meotim paludem in Asia & circa fluuios
 Borysthenem & Tanaim in parte Europæ planiti-
 em ad Hercyniam uergentem tenet. Roxolani, Getæ
 & Bastarnæ, antiquitus eam plagam incoluere, un-
 de Russiæ nomen effluxisse crediderim: nam Lithua-
 niæ partem, Russiam appellant inferiorem, quū ipsa
 Moschouia Russia alba nuncupetur. Lithuania itaq;
 ab Cori uenti flatibus Moschouiam spectat, ab Occa-
 su uerò, mediterranea Prussia atq; Liuoniæ ipsis Mo-
 schouiae finib. inferuntur, ubi mare Sarmaticū ab Cym-
 bricæ Chersonesi angustijs irrupens, lunato sinu ad
 Aquilouem inflectitur. In extremo uerò eius Oceani
 litore, ubi Noruegia atq; Suetia amplissima regna,
 isthmo ueluti quodam continenti adheret, Lapones
 existunt, gens supra quàm credibile sit, agrestis, suspi-
 ciosa, et ad omnis externi hominis uestigiū, nauigiūq;
 conspectum, maximè fugax. Ea neq; fruges, neq; po-
 ma,

ma, neq; ullam omnino uel terræ uel celi benignitatē nouit. Sola sagittandi peritia cibum parat, uarijsq; ferarum tergoribus uestitur. Gentis cubilia, cauernule siccatis repletæ folijs, cauiq; arborū stipites quos uel intromissa flāma, uel ipsa uetustas inducta carie fabricat. Aliqui ad mare, ubi ingens est captura pisciū in eptis sed felicibus artificijs piscātur, duratosq; sumo pisces, tanquam suas fruges recondunt. Laponibus exigua corporum statura, luridi cōtusiq; uultus, pedes uerò uelocissimi. Ingeniaeorū ne ipsi quidem proximi Moschouitæ nouerunt, quum eos parua manu aggredi, exitialis insanix esse dicāt, magnis uerò copijs inopē rerum omniū uitam ducētes lacesisse, neq; utile neq; omnino gloriosum unquam existimarint. Ii cā didissimas pelles quas Armelinas uocamus, cum uarij generis mercimonijs permutant, sic tamen, ut omne mercatorum colloquiū conspectumq; defugiāt, adeò ut mutua rerum uenaliū collatione facta, & relictis medio in loco pellibus cum absentibus & ignotis sincerissima fide permutationes transigantur. Ultra Lapones in regione inter Corū, & Aquilonē perpetua oppressa caligine, Pigmeos reperiri, aliqui eximie fidei testes retulerūt, qui postquā ad summū adoluerint, nostratis pueri denum annorum mensuram uix excedant, meticulosum genus hominū & garritu sermonē exprimēs, adeò ut tam simiæ propinqui quā statura ac sensibus ab iustæ proceritatis homine remoti uideantur. Ab Aquilone uerò innumerabiles populi Moschouitarum imperio parent, qui ad Oceanum

Scythicum itinere trium ferè mensium extenduntur. Proxima Moschouæ regio est Colmogora frugibus abundans, quam interluit Diuidna fluuiorum totius Septentrionis longè amplissimus, qui alteri fluuiio minori in mare Balthæi erumpenti, nomen dedit. Is statim & Niloticis similibus incrementis nec incertis anni temporibus circūiectos inundat campos, pinguiq; alluuie, argenti cæli iniurijs, sæuisq; Aquilonis flatibus mirificè resistit, quū niuib; imbribusq; auctus inflatur, adeò lato alueo in Oceanum per incognitas gentes in speciem ingētis pelagi deferitur, ut expedito nauigio unius diei remigatione trāsire nequeat. Vbi uerò aquæ mox resederūt, uastæ passim insule fertilitate nobiles relinquūtur. Frumentū nāq; terræ traditū nullo aratri beneficio prouenit, admirabiliq; celeritate naturæ festinantis ac nouā superbi amnis iniuriam timentis, oritur simul, et adolescit atq; in aristas educitur. In Diuidnā influit Iuga amnis, in ipsoq; confluentium angulo celebre est emporium nomine Vstiuga à Moscha Regia urbe sexcentis miliaribus distans. In Vstiugam à Permijs, Pecerris, Inugris, Vgulicis, Pinna-gisq; ulterioribus populis præciosæ pelles Martarum Zebellinorumq; Luporū, Ceruariorum, & nigrarū, albarumq; Vulpium cōportantur, et ab ijs uario mercimonij genere permutantur. Zebellinos uerò leuiss pilorū tenui canicie probatissimos, quibus nunc Principum uestis fulcitur, & delicata matronarum colla, expressa uiuæ animantis effigie conteguntur, Permijs et Pecerri præbent, sed quos ipsi ab remotioribus etiā gentibus,

gentibus, quæ ad Oceanum pertinent, per manus traditos accipiant. Permij, & Pecerri paulo ante ætatē nostram more gentilium Idolis sacrificabāt, nunc uerò Deum Christum colunt. Ad Inugros, Vgolicosq; per asperos montes peruenitur, qui fortasse Hyperborei antiquitus fuerunt. In eorum iugis nobilissimi falcones capiuntur: ex ijs genus unum est candidum guttatis pennis, quod Herodiū dicunt. Sunt & Hierosolachi Ardearum hostes & sacri, & peregrini, quos antiquorum Principum luxus in aucupijs non agnouit. Ultra eos, quos modò nominaui, populos, Moschouitis Regibus tributa pēdentes, aliæ sunt nationes extremæ hominum, nulla certa Moschouitarum peregrinatione cognita, quando nemo ad Oceanū peruenerit, sed fama tantū ac ipsis plerunq; fabulosis mercatorū narrationibus audita. Satis tamen constat, Diuidnam innumerabiles trahentem amnes, ingenti cursu ad Aquilonem deferri, mareq; ibi esse longè uastissimum, ita ut illinc ad Cathayum legendo oram dextri litoris nisi terra intersit, nauibus perueniri posse certissima coniectura credendum sit. Pertinent enim Cathayni ad extremam Orientis plagam ad Thraciæ fermè parallelum, Lusitanis in India cogniti, quum proximè ad coemenda aromata per regionem Sinarum, Melacham usq; ad auream Chersonesum nauigarint, uestesq; ex Zebellinis pellibus attulerint, quo uel uno argumento non longè ab Scythicis litoribus Cathayum urbem abesse putamus. Cæterum quū à Demetrio quereremus an apud ipsos ulla de Gothis populis uel

fama per manus à maioribus tradita, uel ex ipsis literarum monumentis memoria superesset, qui ante mille annos, & Caesarum imperium, & urbem Romam omnibus iniurijs deformatum evertissent: respondebat & Gothicae gentis, & Totila Regis nomen clarum esse atque illustre, in eamque expeditionem coiuisset plures populos, et ante alios, Moschouitas, creuissetque eius exercitum ex colluue Liuniorum & Circumuolganorum Tartarorum, sed propterea omnes Gothos fuisse appellatos, quoniam Gothi qui insulam Islandiam siue Scandauiam incolebant, authores eius expeditionis extitissent. Iis maxime finibus Moschouita ex omni parte clauduntur quos Modocas Ptolemæo fuisse credimus, hodie autem à Moscho amne haud dubie sic dicti, qui & Regiae urbi quam intersluit, suum quoque nomen indiderit. Ea est omnium Moschouiae urbium longe clarissima, tum situ ipso, qui regionis medius esse existimatur, tum insigni fluminum opportunitate, domorumque frequentia, & munitissima arcis celebritate. Ob longo etenim aedificiorum tractu, secundum Moschi fluminis ripam ad spatium quinque miliarium extenditur. Domus in uniuersum sunt lignae, distinctae in triclinia, coquinas, et cubilia, capacitate amplae, nec struaturis enormes, aut nimium depressae: trabes enim ingentis magnitudinis ab Hercynia sylua supportantur, quibus ad rubricae lineam delibratis, & contrario ordine inter se ad rectos angulos coniunctis & confibulatis, exteriora domorum septa singulari firmitate, nec multa impensa, & summa celeritate constituuntur. Domus
ferme

fermè omnes, & ad usum olerum, et ad uoluptatē priuatos habent hortos, unde raræ urbis circuitus longè maximus apparet. Singulæ regiones singula habent sacella, sed cōspicuo in loco templū est Deiparæ Virgini dicatū celebri structura atq; amplitudine, quod Aristoteles Bononiensis mirabilium rerum artifex, et machinator insignis, ante sexaginta annos extruxit. Ad ipsum urbis caput, Neglina fluuiolus qui frumentarias agit molas, Moschum amnē ingreditur, peninsulamq; efficit, in cuius extremitate arx ipsa cū turribus ac propugnaculis admirabili pulchritudine Italorum architectorū ingenio constructa est. In subiectis urbi campis capreolorū et leporū incredibilis multitudo reperitur, quos nemini plagis & canibus sectari licet, nisi Princeps id ad uoluptatē intimis familiaribus uel peregrinis legatis indulserit. Tres fermè urbis partes duobus alluuntur fluminibus, reliqua uerò, latissima fossa, atq; ea multa aqua ex ipsis amnibus corruata præcingitur. Vrbs etiam ab aduerso latere alio flumine quod Iausa dicitur, munita est, id pariter in Moschum paulo infra urbem euoluitur. Porro Moschus ad Meridiem excurrens in Ocham amnem multo maiorem, apud oppidum Columnā sese effundit, nec magno inde itineris spatio Ocha ipse, & suis & alienis undis magnus & tumens exoneratur in Volgam, ubi ad confluentes sitū est oppidum Nouogrodia minor, de nomine maioris urbis ex qua deducta est ea colonia, nuncupatum. Oritur Volga qui antiquatus Rha fuit, è magnis uastisq; paludibus qui candidi

lacus appellantur. Sunt eæ supra Moschã inter Aquilonem & Corum, emittuntq; cunctos fermè amnes, qui diuersas in regiones diffunduntur, uti de Alpibus videmus, è quorum iugis ac fontibus Rhenũ, Padum ac Rhodanum, innumerabilesq; minores fluuios manare compertum est. Siquidem eæ paludes pro montibus perenni scaturigine, humorem affatim præbêt, quum nulli omnino montes ea in regione multa etiã hominum peregrinatione reperiãtur, ita ut Riphæos montes & Hyperboreos toties ab antiquis celebratos pleriq; Cosmographiæ ueteris studiosi, penitus fabulosos esse arbitrentur. Ex ijs itaq; paludibus, Diuidna, Ocha, Moschus, Volga, Tanais atq; Borysthenes oriũtur. Volgam Tartari Edilum, Tanaim uerò Don appellant: ipse Borysthenes, Neper hodie nũcupatur. hic paulò infra Tauricam in pontum Euxinũ decurrit. Tanais autem à Meoti palude, ubi Azoum est nobile emporium, excipitur. Volga uerò ad Meridiem Moscham urbem relinquens uasto circuitu ingentibusq; mæandris primò ad Orientẽ, mox in Occasum ac demum ad Austrum magna aquarum mole præcipitatus in Hyrcanũ mare deuoluitur. Supra eius ostiũ urbs est Tartarorum nomine Cytracham, ubi à Medis Armenijsq; & Persis mercatoribus nundinæ celebrãtur. In ulteriore Volgæ ripa Tartarorum oppidum est Casanum, à quo Casaniorum Horda nomen ducit, distat à Volgæ ostio Capsioq; mari quingentis millibus passuum. Supra Casanum autem centesimo & quinquagesimo miliari ad ingressum amnis Suræ,

Basilii

Basilii qui nūc regnat, Surcicum oppidum condidit ut in ea solitudine mercatoribus ac uiatoribus, qui de rebus Tartaricis ac eius inquietæ gentis motibus proximos finium præfectos certiores reddunt, certa & tuta mansio cum tabernis hospitalibus statueretur. Moschouitarum Imperatores uarijs temporibus, uti ex usu præsentium rerum fuit, uel libido, noua ac obscura loca nobilitandi longius pertraxit, apud diuersas urbes Imperij atq; aulæ sedem habuere. Siquidem Nouogrodia quæ Caurum & Solem & ferè Occidentem spectat uersus Liuonium mare non multis ante annis totius Moschouiæ caput fuit, summamq; semper obtinuit dignitatem, propter incredibilem ædificiorum numerum, latissimiq; & piscosi lacus opportunitatem & uetustissimi ac uenerabilis templi famā quod ante quadringentos annos Byzantium Cæsarium æmulatione, sanctæ Sophiæ Dei filio Christo dicatum fuit. Nouogrodia perpetua quasi hyeme & tenebris longissimarum noctium premitur: nam Polum Arcticum ab Orizonte sexagintaquatuor gradus eleuatum uidet, sex ferè gradibus ipsa Moscha ab Aequatore remotior, qua cæli ratione solstitij tempore propter exiguas noctes continuatis ferè solis ardoribus æstare perhibetur. Vrbs quoq; Volodemaria Regiæ nomen adepta est, quæ ad Ortum solis ducentis amplius miliaribus à Moscha distat, eoq; sedem Imperij ab strenuis Imperatoribus necessaria ratione translata ferūt, ut ex propinquo, quum tum bella continenter cum finitimis gererentur, paratiora

*praesidia aduersus Scytharū irruptiones opponerēt,
 est enim citra Volgam in ripis Clefmæ amnis sita qui
 in Volgam euoluitur. Ceterum Moscha, uel ob eas,
 quas diximus dotes, Regiæ nomine dignissima iudica-
 tur, quoniam medio quodam totius frequentioris re-
 gionis ac Imperij loco sapientissimè constituta, muni-
 taq; arce & fluminibus, cōsensu omnium, præcellen-
 tiæ meritam laudem honoremq; nulla ætate defutu-
 rum sibi uendicasse cæterarum urbium collatione ui-
 deatur. Distat Moscha ab urbe Nouogrodia quingē-
 tis millibus passuum, medioq; fermè itinere Ottoferia
 Volgæ amni imposita occurrit. Is amnis uti fonti pro-
 ximus, nondum receptis tot annibus exiguus lenisq;
 permeat: inde per nemora & campestres solitudines
 Nouogrodiam peruenitur. Porro à Nouogrodia ad
 Rigam proximū Sarmatici litoris portum paulomi-
 nus quingentorum miliarium iter est. Isq; tractus su-
 periore commodior putatur, quum frequētes habeat
 uicos, urbemq; Plefchouiam uiaē impositam, quā duo
 amnes complectuntur. Ab Riga autem, quæ magni
 magistri militiæ Liuoniorū ditionis est, ad Lubecam
 Germaniæ portū in sinu Cymbricæ Chersonesi milia-
 ria paulo plus mille periculosa nauigationis nume-
 rantur. Ab urbe Roma uerò Moschā duobus millibus
 & sexcentis miliaribus distare compertum est, bre-
 uissimo scilicet itinere euntibus per Rhauennā, Tarui-
 sium, Carnicas alpes, Villacumq; Noricum, & Vien-
 nam Pannonicam, atq; inde superato Danubio per
 Olmutium Morauorum usq; ad Cracouiam Poloniæ
 regiam,*

regiam, mille & cētum miliaria existūt. Ab ipsa uerò Cracouia ad Vilnam Lithuaniae caput, quingenta, & totidem ab ea urbe ad Smolenchum ultra Borysthenem sitū, & à Smolenchō ad Moscham sexcenta cōputantur. Verū id iter quod est à Vilna per Smolenchum ad Moscham, hyeme per niues longo cōcretas gelu, lubricamq; sed multo attritu solidatam glaciem expeditis in curribus incredibili celeritate cōficitur: æstate uerò nisi difficili laboriosoq; itinere cāpestria superari nequeunt. Nam ubi niues perpetuis solibus dissolui eliquariq; cōperint, in paludes coenosasq; uoragines abeunt, uiris pariter, & æquis inextricabiles nisi ligneis pontibus infinito propè labore consternētur. Terra Moschouia in uniuersum, neq; uitem, neq; oleam, neq; paulo suauioris pomi frugiferam arborem præter melopepones & cerasa producit, quum teneriora quæq; gelidissimis Boreæ flatib. exurātur. Cāpi tamen tritici, siliginis, mili, paniciq; & omnis generis leguminū segetes ferunt, sed certissima messis in eera, et melle cōsistit. Regio enim tota fœcundissimis apibus plena est, quæ non in manufactis agrestium aluearibus, sed in ipsis arborum cauis probatissima mella conficiunt. Hinc per syluas, & opacissimos saltus, frequentia, ac nobilia apum examina ramis arborū pendentia uidere est, quæ nullo æris crepitu colligere sit necesse. Reperiuntur sæpe fauorum ingentes massæ arboribus conditæ, ueteraq; mella deserta ab apibus, quū singulas arbores, in uastis nemoribus rari agrestes minime perscrutentur, ita ut in admirandæ

crassitudinis arborum stipitibus, permagnos mellis lacus aliquando reperiant. Retulit & cum multo omnium risu Demetrius legatus, ut est ingenio comi, & faceto, proximis annis uicinie suae agricolam, quæ di mellis causa in prægradem cauam arborem supernè defiliisse, eumq; profundo mellis gurgite pectore tenuis fuisse haustum, ac biduo uitâ solo melle sustinuisse, quum uox opem implorantis in ea sylvarum solitudine, ad uiatorum aures penetrare nequiuisset, ad extremum uerò desperata salute mirabili casu, ingentis ursæ beneficio inde extractū euasisse, quū fortè eius beluæ ad edenda mella more humano, se demittentis, auersos renes manibus cōprehendisset, & eam subito timore exterritam ad exiliendū tum tractatu ipsō, tum multo clamore concitasset. Nobile quoq; linū, & cannabum in restes, multaq; item boum tergora & massas ceræ ingentes, Moschouitæ in omnē Europæ partem mittunt. Nulla auri argentiue uel ignobilioris metalli, ferro excepto, apud eos uena, secturæ reperiatur, nullumq; est tota regione, uel gemmarū, uel preciosi lapilli uestigium. Ea omnia ab externis populis petūt: naturæ tamen iniuria, quæ tot bona prorsus inuiderit, uno pellium nobilissimarū mercimonio resarcitur, quarū precium incredibili hominū cupiditate et luxu ad cōcreuit, ut in singulas uestes suffulturæ, nullenis aureis nummis ueneant. Fuit autē tempus quo hæc uilius emebantur, quū remotissimæ Septentrionis nationes politioris cultus, nostræq; adeo anhelantis luxuriæ penitus ignaræ, summa simplicitate,

plicitate, eas uilibus ac ridiculis sæpe rebus permutarent, ita ut uulgo Permij, atq; Pecerri, tantum pelliū Zebellinarum pro ferrea securi rependeret, quātum earum simul connexarum ipso securis foramine, quo manubriū induitur, Moschouitæ mercatores extrahere poterant. Ante quingentos annos Moschouitæ gentilium Deos coluere, Iouem scilicet, Martem, & Saturnū, & plerosq; alios quos sibi insano errore hominibus ex industrijs, aut Regibus antiquitas finxit. Tūc uerò primū Christianis sacris initiati, quū Græci Antistites haud satis constantibus ingenijs à Latimorū Ecclesia dissentire cœperunt, factumq; est, ut Moschouitæ eos religionis ritus quos à Græcis doctoribus accepissent, ijsdem sensibus, & sincerissima quidē fide sequerentur. Spiritū enim sanctū tertiā in diuina Trinitate personam; à patre Deo solū produci persuasū habent, quū rectissima ueritate à patre simul Christō que filio proficisci credendū sit. Verū ea controuersia apud Conuentum Florentinū præsidente Eugenio quarto Pont. magna partium contentione agitata, eū exitum habuit, ut pertinacia Græcorum in sermone potius quā in sensu castiganda uideretur, quū Græci Antistites euidentissimis cōuicti rationibus, Spiritū sanctum à Patre per Filium produci faterentur. Sacramentum quoq; non ex azimo, uti iure debemus, sed fermentato pane conficiunt, idq; sub utraq; specie, sicuti soli apud nos sacerdotes, panis scilicet diuiniq; sanguinis, ab eorum presbyteris uniuerso populo cōmunicatur, quo maximē errore imbuti Boemi, paulo

ante patrum nostrorum memoriam à Latinorum ecclesia descuerunt. Ceterum quod ualde alienum à Christiana religione esse uidemus, nullis sacerdotū suffragijs, nullaq; propinquorum, aut amicorum pietate iuari mortuorum manes arbitratur, fabulosumq; esse Purgatorij locū putant, è quo tandem piorum animæ, cum diuturna ignis poena, tū multis parentationibus, indulgentiaq; summorum Pontificum expiatæ immortalī felicitatem beata in cæli sede consequantur. Ceteris in rebus easdem ferè ceremonias tenent, quæ à Græcis usurpatæ sunt, Romanamq; ecclesiam ceterarū omnium Principatum obtinere, superbè et peruiaciter negant, sed ante alia, ludæorū genus, uel memoria quidē horrent, nec eos intra fines admittūt ueluti pessimos atq; maleficos homines, qui etiam nouissimè Turcas aenea tormenta conflare docuerint. Christi uitæ miraculorumq; omniū historia ab Evangelistis quatuor cōscripta, itemq; Pauli epistolæ, dum sacra fiunt, è suggestu clariore uoce recitatur, probatæq; uitæ sacerdotes homelias Ecclesiæ doctorum publicè legunt, etiam ijs horis quibus sacra minimè cōficiuntur: non enim oratores cucullatos qui aduocato populo concionari, et ambitiosè nimis atq; subtiliter de diuinis differere soliti sunt, admittere fas putant, quoniam rudes imperitorum animos simplici potius doctrina, q̃ altissimis arcanorum interpretationibus ad sanctiorem morum frugem euadere, uiri solidæ religionis arbitrantur. Hos, quos modò diximus, sacros libros, itemq; noui ac ueteris instrumēti enarratores
 præterea

præterea Ambrosium, Augustinum, Hieronymum atque Gregorium, in linguam Illyricam traductos habent, religioseq; custodiunt. Antistites, Principesq; minorum sacerdotum singulis urbibus, pagisq; præfecti sacra curant, controversias dirimunt, et moribus depravatos summa quadam uindicandi potestate persequuntur. Regem sacrorum quem ipsi Metropolitam uocant à Constantinopolitano Patriarcha petunt. Archimandritæ autem et Episcopi, cõiectis in urnam meliorum nominibus, sorte ducuntur. Eorum uerò hominũ qui humanis cupiditatibus ultro renuntiãrũt, diuinariũq; rerum contemplationi & sacrarum ministerio sese dedicarunt, duplex est genus, utrunq; cœnobita incolit, sed alterum est uagum et per orbem errans, frequenter ab alijs cœnobijs transiens, quodammodo sine loco fixum, alterũ constat ex sanctioribus monachis, quorum ordinem diuus Basilus instituit: ijs ne limine quidem uel in suprema uitæ necessitate, pedem efferre fas est. Procul enim ab oculis profanorum singulari duritie uitæ in occultioribus adytis degunt, summãq; subactæ carnis & confirmati in religione animi opinionem præbent. Vniuersus populus quater in anno & pluribus semper diebus iciunare consuevit, abstinetq; ab esu carnium, ouorum, & lactis. In Vere primum, more Latino post diem Cimerum, mox adulta Aestate in honorem diuorum Petri et Pauli, & initio Autumni demum, quum assumptæ in cælum Mariæ uirginis memoriam celebramus, postremò sub ipsam Hyemem quum aduentus Domini pronunciat.

Per hebdomadam uerò, diem Mercurij sine carnibus diem autem Veneris sine ouis lacteq; traducunt, sed Saturni dies mensa omnibus obsonijs opiparè referta hilariter excolitur. Ceterum secus ac nos solemus, nullas festorum dierum uigilias obseruant. Religiosissimè templa uenerantur, adeò ut ea neq; uiros neque foeminas Venereis pollutos complexibus intrare fas sit, nisi prius priuatis balneis abluantur. Sapeq; accidit ut còplures utriusq; sexus sacra audientes extra limen consistant, & propterea à petulcis iuuenibus recentis incontinètiæ notati, facietis aliquando nutibus salutentur. In ipso natali die Ioannis Baptiste, & in Paschate, trium Magorum, presbyteri sacratos panes paruos, toti populo largiuntur, quorum esu febribus conflictatos alleuari existimant. Alia quoq; sacra, certo anni tempore apud flumina gelu concreta celebrantur. In ripa tabernaculum constituunt, & aduocata nobilitate, hymnos numerofo concentu pronunciant sacraq; lymphæ multa aspergine, profluentem purificant, & solenni ceremonia stratum & consecratum circumcisa & reuulsa glacie protinus aperiunt. Iis rebus rite confectis, si qui adsunt languentes uel morbo si, in flumen desiliunt, & sacris aquis abluuntur, quibus ob id elui morborum sordes persuasum habeant. Defuncti uti apud nos, mediocri funeris populi comitantibus presbyteris efferuntur, capite mappa uelato. Ceterum non in templis, uti apud nos, propriè sepeliuntur, sed in septis ac exterioribus templorum uestibulis sepultura tradun-

traduntur, ijsq; more nostro quadragenis diebus parentant: quod certè mirum uidetur quum in Purgatorio loco expiari animas & criminū pœnam ullis amicorum supplicijs, ulloq; pietatis officio mitigari penitus negēt. In cæteris, eadem quæ à nobis de religione sentiuntur, constantissimè credunt. Moschouitæ Illyrica lingua, Illyricisq; literis utuntur, sicuti & Sclauui, Dalmatæ, Boemi, Poloni, & Lithuani. Ea lingua omnium longè latissima esse perhibetur: nam Constantinopoli Ottomannorū in aula familiaris est, & nuper in Aegypto apud Memphiticum Sulthanū & equites Mamaluchos haud ingratis auribus audiebatur. In hanc linguam ingens multitudo sacrorū librōrū, industria maximè diui Hieronymi & Cyrilli, trās lata est. Præter quoq; patrios annales, Alexādri etiā Magni, Romanorumq; Cæsarum, itemq; M. Antonij & Cleopatæ memoriam ijsdem literis commendatā tenent. Philosophiam uerò & syderalem scientiam, ceterasq; disciplinas & rationalem medicinam nunquam attigere, ijq; pro medicis se gerūt, qui alicuius paulo ignotioris herbæ uires, se pluries obseruasse profitentur. Anni apud eos non à natali Christi sed ab ipso mundi initio numerantur, qui non à mēse Ianuario sed à Septembri incipiunt. Leges toto regno habent simplices, summa Principum & iussimorū hominū æquitate conditas, & propterea populis ualde salutare, quoniam eas ullis Causidicorum cauillationibus interpretari, atq; peruertere non licet. De furibus, sicarijs & latronibus supplicium sumunt. Quū

de maleficijs questionē habēt, reos multa gelida aqua
supernē demissa perfundunt, quod intolerandū tor-
menti genus esse perhibent. Nonnunquā obduratis et
contumacibus, ut confessio criminis exprimat, li-
gneis caneolis digitorū unguēs conuelluntur. Iuuen-
tus omnis uarijs ludis sed militiæ proximis sese exer-
cet, in stadio cursu contēdit, in palæstra colluctatur,
pernicitati equorū studet, omnibusq; præmia & præ-
sertim sagittariorū peritiſſimis proponuntur. In uni-
uersum Moschouitæ statura sunt mediocri sed qua-
drata & ualde torosa, cæsiq; omnibus oculi, prolixē
barbæ, crura breuia et uentres extenti. Equitāt cōtra-
ctis admodū cruribus, & peritiſſimē uel auersi & ſu-
giētes, sagittas emittunt. Domi opiparē potius quā
lautē uiuunt: nanq; omniū fermē cibariorū quæ uel à
luxuriosissimis desiderari possunt, mense eorū et par-
uo quidē pretio passim instruūtur. Gallinæ siquidem
et anates singulis sepe argenteolis tenuibus nummis
ueneūt: maioris minorisq; pecoris incredibilis est co-
pia, & occisæ media hyeme iuuençæ, concretis gelis
carnibus duorū ferē mensium spacio nō putrescunt.
Venatione, & aucupio, uti apud nos, nobiliora obso-
ma parantur: nam uenaticis canibus, et plagis omnis
generis feras capiunt, et asturibus, atq; falconib. quos
mirificos regio Pecerra præbet, nō modò phasianos,
& anates, sed cynos, & grues consecrātur. Astures
ex genere infimo aquilarum, uel miluorum: falco-
nes uerò accipitrum nobile genus antiquis fuisse pu-
tamus. Capitur quoq; auis subnigra, puniceis superci-
cilijs,

eliijs, magnitudine anseris, quæ pulparū sapore phasianorū superat dignitatē. Moschouitica lingua Tetrao nūcupata quæ Plinio Erythratao uocatur, Alpinis populis cognita, & maximè Rhætis qui saltus ad Abduæ amnis fontes ineolūt. Ingētes etiam sapidissimosq; pisces, et ante alios sturiones, quos siluros antiquitus fuisse putamus, Volga præbet, & ij quidē hyme multa inclusi glacie, recētes pluribus diebus asseruantur. Aliorū uerò piscium multitudinē fermē incredibilem, ex candidis, quos diximus, lacubus expiscantur. Vino natiuo quū penitus careant, aduectio uti solent, sed in festis cōuiuijs tantū, & sacrificijs. Ante alia Creticum subdulce, maximo in honore habetur, sed in usum medicinæ tantū, uel principalis luxuriæ ostentationem, quū miraculi loco sit, eductum Cretæ per Gaditanas fauces, et tātis cōclusi maris, Oceaniq; fluctibus agitatum incorrupta suauitatis ac odoris dignitate, inter Scythicas niues, ebibisse. Popuius uerò Medonem bibit ex melle lupulisq; decoctum, quod picatis in cadis ueterascit, & ex antiquitate nobilitatē adsequitur. In usu quoq; sunt birra atq; ceruisia sicuti apud Germanos Polonosq; uidemus, quæ ex tritico, & eaq; uel ordeo decoctis, omni cōuiuiο circūferuntur. Hanc quadā cognata cum uino potestate, largius cōpotantibus ebrietatem inducere adfirmāt. Medonem ac birram per æstatem in frigidare infusa poculis glacie, uoluptatis gratia solēt: nā ingētia glaci frusta nobilium in cellis subterraneis singulari studio reconduntur. Sūt, et qui in delitijs habeant succum ex

subausteris cerasis expressum, qui perspicui, & purpurisantis uini colorem, & saporem iucundissimum refert. Vxores & foeminas non in eo honore sunt apud eos uti apud cæteras gentes: nam propè ancillarum loco habentur. Viri insignes earum uestigia mirum in modum obseruant, & pudicitiae diligentissime cauent. Non enim adhibentur conuiujs, neq; sacrorum causa remotiora templa petere, aut temere in publicum egredi permittuntur. Cæterum uel ab externis hominibus, & exiguo quidem pretio ad Venerem omne uulgus foeminarum facile pellicitur adeò ut parum earum amoribus studere uiri nobiles existimentur. Basilius ante uiginti annos Ioannem patrem amisit. Is Sophiam Thomæ Paleologi qui latè in Peloponneso imperabat, Constantinopolitaniq; Imperatoris erat frater, uxorem duxit. Ea tum Romæ erat Thoma patre, Turcarum armis Græcia pulso. ex hac quinque liberi felici foecunditate suscepti, ipse Basilius, Georgius, Demetrius, Simeon, & Andreas. Demetrio et Simeone iampridem morbo absumptis, Basilius Salomoniam Georgij Soborouij, eximia fidei atq; prudentiae consiliarij filiam, in matrimonium sibi collocauit cuius foeminae singulares uirtutes una sterilitas obscurat. Solent autem Moschouitæ quum de uxore ducenda deliberant, omnium toto Regno puellarum uirginum delectum habere, ac forma, uirtuteq; animi præstantiores ad se perducere iubere, quas demum per idoneos homines, fidelesq; matronas inspiciunt, ita diligenter, ut secretiora quoq; ab ijs contrectari explorariq;

rariq; fas sit. Ex ijs uerò magna, atq; sollicita parentiū expectatione, quæ ad Principis animum responderit regijs nuptijs digna pronuntiatur. Ceteræ uerò, quæ de formæ pudicitiaq; & morum dignitate contendebant, sæpe eadem die in gratiam Principum, proceribus atq; militibus nubunt, sic ut mediocri loco natæ plerunq; dum Principes, regiæ stirpis clara stemmata contemnunt, ad summum regalis thori fastigium, uti & Turcas Ottomānos solitos esse uidemus, pulchritudinis auspicijs euehantur. Basilius quadragesimum septimum ætatis annum non attingit, specie corporis eximia, animi uirtute singulari, suorumq; studio, ac beneuolentia & rebus gestis, progenitoribus suis antefereendus. Nam, quum per sex annos cum Liuijs, qui septuaginta duas urbes fœderatas in eius belli causam trahebant, armis contendisset, paucis legibus datis potius quàm acceptis, uictor discessit. Polonos quoq; initio statim ipsius Imperij, acie profligauit, Constantinumq; Ruthenum copiarum ducem captū, & catenis uinctum Moscham perduxit. Sed ipse aliquanto post ad Borysthenem supra Orsam urbem, ab eodem Constantino, quem dimiserat, magno prælio est superatus, ita tamen ut Smolenchum oppidum quod antea Moschouitæ occupabant, post tantam etiam uictoriam à Polonis partam, in ditione Basilij relinqueretur. Sed aduersus Tartaros & maxime Europæos Præcopitas, sæpius secundo prælio à Moschouitis est dimicatum, ulciscendis fortiter iniurijs quas illi repentinis incursionibus intulissent. Supra

enim centum & quinquaginta milia equitum Basilii ad bellum ducere consuevit distinctis per uexilla turmis, quæ suos duces sequuntur. Regiæ alæ uexillo inscripta est Iosua Hebræi imago illius, qui ut sacræ referunt historiæ, à Deo maximo longissimum diem, retardato solis cursu pijs precibus impetravit. Pedestres copię nullo propè usui sunt in illis uastis solitudinibus, tum ex ipsa ueste quæ fluxa talarisq; est, tum ex hostium consuetudine, qui cursu potius & equitandi celeritate, quàm uisitaria pugnæ, uel ipso congressu militiam exercent. Equi eorum statura infra mediam existunt, sed robusti & uelocissimi habentur. Equites præpilatis hastis, clauisq; ferreis & sagittis rem gerunt. Paucis falcati sunt gladij. Corpora uerò clypeis rotundis, ut Asiatici Turcæ, uel inflexis & angularibus parmis, more Græcorum, itemq; lorica & galea pyramidalis proteguntur. Basilii etiam sclopetariorum equitum manum instituit, multaq; aenea tormenta Italarum fabrorum artificio conflata, suisq; imposita curribus in arce Moschæ uisuntur. Ipse insigni apparatu & singulari comitate, qua tamen regia maiestas nulla ex parte corrumpitur, publicè cum proceribus atq; legatis epulari solet, magnumq; inaurati argenti pondus duobus abacis expositum eodem triclinio conspicitur. Nullam prætoriani militis cohortem, præter ipsam familiam corporis custodiæ causa, circum se habere uel alibi alere consuevit. Ab urbana enim fidei multitudne stationes habentur: nam unaquæq; urbis regio, foribus, cancellisq; sepi-

tur,

tur, nec temere per noctem, aut sine lumine in urbe
uagari licet. Aula omnis constat ex regulis & ex ipso
militum delectu, qui per statos mensium circuitus, fre-
quentandæ, nobilitandæq; regiæ causa per uices ad
implenda comitatus officia è singulis regionibus ac-
cerfuntur. Porro exercitus omnis quum bellum in-
gruit, uel hostibus indicitur, ex euocatis ueteranis, no-
uisq; prouinciarum delectibus cogitur: nam cunctis
in urbibus præfecti militiæ iuuentutem inspiciunt, i-
doneosq; in ordines militum transcribunt, quibus ex
æratio prouinciarum, certa pacis tempore sed ea qui-
dem exigua stipendia persoluuntur. Verum qui mili-
tant, immunitate uectigalium gaudent, & cæteris pa-
ganis præstant, regiaq; gratia omnibus in rebus potē-
tes existunt: patescit namq; ueræ uirtuti nobilis locus,
quum bellum geritur, siquidem egregio & in omni
rerum administratione salutari instituto, ad suum
quisq; spectatum facinus, uel perpetui
præmij uel ignominia sempiternæ
fortunam adsequitur.

C 2

F I N I S.

BENEDICTI LAMPRIDII.

Hos dono Iouius mittit tibi Ruse labores,
Anfractus longos, & spatia ampla maris.
Hæc quoniam nemo melius te iudicet, unum
Vllæ nec terræ, nec maria ulla latent.
Magna quidem Iouius donat tibi Ruse, sed ipse,
Longè maiori munere dignus eras.

PAVLI IOVII DE- SCRIPTIO LARII LACVS.

DIONYSIVS SOMENTIVS

*Nicolao Sfondrato, Comiti Riperiæ, Regiõ-
que senatori ampliss. S. D.*

VM proximis superioribus die-
bus Larium mihi lacum adire
contigisset, illuc ab ampliss. ordi-
dine vestro tui gratia missus, vt
quorundam maleficorum homi-
num, homicidij reorum, ditionis tuæ causam
cognoscerem, magna animi voluptate viridẽ
illum, & verè gemmeũ lacum inspexi, pulchri-
tudinem eius totiusq; orę illius amœnitatem
crebra oppida, frequentesq; populos admira-
tus, inter alia ad aspectum Bilatij, eiusq; altis-
simi promontorij, duos vel potius tres lacus
prospectantis, obstupui. Adeò tenet animum
uarijsq; modis afficit, & delectat longissimus
ille tractus aquarum, dextra, læuaq; iucundis-
simum oculis spectaculum præbens. Quid di-
cam de magnificentiss. edibus ac Regijs, quas
ad medium ferè collem habes, quantumvis
numerosæ familiæ capaces? quid de perenni
saluberrimaq; in superiore môtis parte aqua?
quid de pulcherrimis hortis à citreorum, &
medicorum pomorũ amœnitate beatissimis?

Quid de toto colle, ficu, olea, cuiusvis generis
 fecundis arboribus, viteque in primis gene-
 roso vino exuberante, vestito atque ornato?
 Ut præteream mirabilem illum aditum, ascen-
 sumque ab imo lacu ad summum montis per
 scalas, quæ per octingentos amplius gradus
 miro artificio è durissimo lapide fabricatos
 facilem ascendentibus viam præstant. Ad
 summam, nunquam aliàs iucundiorem vidi lo-
 cum: quem tu per iocum, cum me satietas hu-
 manarum rerum ceperit, gratissimam mihi se-
 dem, laborumque quietem destinas, ac offers.
 Munere illo functus domum cum rediissem,
 tibi que quid mihi de regione illa visum foret,
 percunctanti, quantam cœpisssem voluptatē,
 exposuissem, dixisti velle te mihi delectatio-
 nem eandem renouare, oculisq; loca eadem
 sine ullo viæ labore subijcere, proferri que sta-
 tim ex bibliotheca tua Pauli Iouij libellum
 quendam iussisti, quo ille iucundè simul & e-
 leganter totius Larij lacus amœnissimum si-
 tum, locorum, ac hominum vtrunque ripam
 habitantium, nomen, ingeniumque describit.
 Hunc ille libellum in gratiam patris tui, viri
 clarissimi, & nunquam satis laudati, olim scri-
 pserat. Auidè paucis horis totum perlegi, vi-
 susque mihi dignus est, qui publicè cunctis
 legendus præberetur, pulchrumque in pri-
 mis tibi, & honorificum esse iudicaui, si in ma-
 nus hominum exiret. Magna enim ex parte
 in describenda dititione tua est occupatus,
 quam ad Larij dexteram ripam magnam am-
 plamque

plamque summa cum dignitate obtines, &
iustissimè regis. Rectè itaque iudicio meo fe-
ceris, remque tibi ac nobilissimæ familiæ tuæ
honorificam, si tam elegantis opusculi copi-
am orbi quàmprimum impertiueris. Quod te
facturum pro summa prudentia tua, amoreq;
erga cuncta studiorum genera mihi faci-
lè persuadeo. Vale. Medio-

lani, Calend. Iunij,

M. D. LVIII.

c 4

PAVLI IOVII LA- RIVS,

AD FRANCISCVM SFONDRATVM.

COMENSEM Lacum, Franciscæ Sfon-
drate senator amplissimæ, ab Etruscis La-
rium, uti omnium Italiæ principem, an-
tiquitus appellatum fuisse, Cato in Origi-
nibus tradit. Ad quod Virgilius Maro, antiquitatum
eruditissimus, quum in Georgicis, TE LARIMA
XIME, diceret, alluisse uidetur. Eius oram, in qua e-
ximie nobilitatis tetrarchiam tibi & posteris tuis uir-
tute quesuisti, periucunda nauigatione percurrimus
annotauimusq; diligenti commensuratione utrinque
litora lambendo, sinus, promontoria, peninsulas, fon-
tes, sigillatimq; oppida, & uicos, ac in his quæ litera-
rum memoria, et laude digna uidebantur, ut id, quod
à me proximis diebus optimo iure postularas, cumu-
latè, nec sine celeritatis gratia solueretur. Efficit autè
Larium, aut certè in immensum adauget Abdua, lim-
pidissimus amnis, qui ab Adua monte, à quo nomen
accipit, excelsò Rheticarum Alpium iugo delapsus,
raptis secum multis torrentibus in Larium per Vol-
turenam uallem euoluitur. Adulam pro Adua cor-
ruptè legimus apud Ptolemæum: nam ea uox Græ-
cè inaccessum significat, ita ut hinc liquido constet,
montem à Græcis nomen accepisse. Is enim & hodie
Graius

Graius appellatur, maximorum amnium fontibus nobilis, siquidem Danubij, Rheniq; origines in aduersa Aduæ regione referuntur. Adiacet Graij radicibus Burnium oppidum, ad urbis effigiem maximè turritum, aquarum calidarum balneis ad pituitæ morbos percelebre: nec multum inde absunt Abduæ fontes, argenti fodinæ, secturæq; ferrariæ, & in rigentibus gelu cantibus crystallus, pari periculo, quæstusq; à montanis hominibus colligitur. Has Aduæ rupes Claudianus Poeta, quum Stiliconem aduersus Gothos armato exercitu in Germaniam penetrantem celebraret, iucundissimè descripsit his uersibus:
 Protinus umbrosa uestit quæ littus oliuæ
 Larius, & dulci mentitur Nerea fluctu,
 Parua puppe lacum præteruolat ocyus, inde
 Scandit inaccessos brumali sidere montes.

Et alio in loco,

Sublimis in arcton

Prominet Hercyniæ confinis Rhetia syluæ,
 Quæ se Danubij iactat Rheniq; parentem.

Et in alio loco,

Sed lacus Hesperia, quo Rhetia iungitur ora,
 Præruptis ferit astra iugis, panditq; tremendam
 Vix æstate uiam. multi ccu Gorgone uisa
 Obriguere gelu, multos hausere profundæ
 Vasta mole niues: cumq; ipsis sæpe iuuentis
 Naufraga candenti merguntur plaustra baratro.
 Interdum subitam glacie labente ruinam
 Mons dedit, & trepidis fundamina subruit hastis,

Pendenti malefida solo, per talia tendit
Frigoribus medijs Stilico loca.

Ab his Alpibus Abdua sexaginta milliū cursu, in-
Larium decurrit, mediam Volturrenam uallem pro-
scindens, adeò multis mæandris tortuosus, ac ingenti-
bus impeditus saxis, ut nec tutò rates sine remige pro-
fluenti cōmittantur. Eam uallem, celebritate insigniū
oppidorum & præstantissimi uini fœcunditate ditis-
simam, C. Sempronio, uetustissimo Italicarum rerum
scriptori, notam uidemus. Id uinū faciliè inueteratur,
& in multos sepe annos perdurat, fitq; odoratus,
quum maximè canescit, tanta potestate, ut ab honore
mensarum in uarios medicinæ usus transferatur, mel-
leo utiq; liquori, quàm perspicuo uino, similis. In in-
fima uallis parte ad ostium Abduæ Larium influentis
Volturrenæ urbem florentibus Etruscorum rebus
ædificatam fuisse, Paulus Longobardus asseuerat,
de cuius situ, ruinisq; suo loco dicemus. Decet enim
à Como patria, unde ei hodie nomen, descriptionem
lacus exordiri. Nam portu urbis egressi ad læuam e-
nauigauimus usque ad extremum lacum, ut inde per
aduersa demum litora confecto circuitu reuertere-
mur. Oroborum stirpem esse Comum, Cato in Origi-
nibus tradit. Nam Græcos, qui colonijs suis terrarum
orbem compleuerunt, auctore Cornelio Alexandro
magnam Italiæ partem imperio tenuisse constat. Hi
crescentem à paruis initijs urbem, Græco nomine Co-
mum, id est Vicum appellauere. Ceterum à Gallis Se-
nonibus, qui Etruscos, Græcā gentem, uictricibus ar-
mis

mis summa Italiae parte depulerant, Comum adau-
ctum, & planè conditum fuisse, Trogus Pompeius au-
ctor est, eo ferè tempore, quo Mediolanum, & Ber-
gomum, & Brixiam ab iisdem Senonibus ædificatas
legimus. Verùm Comenses, supra uetustatem origi-
nis, Caesaris dictatoris magnificentia & patrocino no-
bilitantur, quando incomparabili iudicio uir, oppor-
tunitate, amoenitateq; situs, ut credi par est, inuitatus,
in eam urbem nouos colonos deduxerit, in queis ad
quingentos nobiles Græcos fuisse Appianus, & Sue-
tonius tradūt, unde & Græcorum familia honestissi-
mi nominis apud nos adhuc uiget: & id Græcis lite-
ris inscripti filices abundè testantur. Verùm nō aliun-
de magis claritatem appetimus, quàm ab ipsis Roma-
næ magnificentie monumentis, quæ passim & in ur-
be, & in agris uel nihil tale indagatibus occurrunt.
Ea diligenti, cruditoq; studio Benedicti Iouij fratris
excerpta, relataq; in iustum uolumen, quum histo-
riam patriam scriberet, apud exterarum gentes lecti-
tantur. In ædes quoq; nostras nuper transtulimus in-
gentis epistylj fragmenta, Cesariani, uti arbitror,
theatri titulum cubitalibus literis longè pulcherri-
mis exprimentia, eiusq; triumpho marmore candido
celata effigies in amplissima tabula è ruinis emer-
sit: & ad nos quoque summa cum uoluptate delatum
est Caesaris dictatoris caput, colosseæ propemodum
statuæ habitu Pontificis maximi, infula uelatum, uti
per similem uidere licet in numismatibus argenteis,
ita ut aliquando speremus, ad publicam dignitatem,

ex eodem loco statuæ truncum, & non multis quidē operis eruturos. Orta igitur à Græcis urbs nostra, condita à Gallis, à Romanis illustrata, duos Plinius æternæ dignitatis uiros protulit: et paulo ante Cæciliū poetam, Catulli sodalis sui carmine celebratum, Atiliūq; grammaticum, Plinij Cæcilij laude, & marmorea base apud nos illustrem. Promeruerat enim ille uirtutis & pietatis ergò à gratissimis ciuibus, quū liberaliter artem professus, ex testamento uniuersam substantiam suam ad rempublicam pertinere uoluisset. In eius basis latere, & hoc quoq; præter titulos suauissimum distichon incisum est,
Morborum uitia & uitæ mala maxima fugi:

Nunc carco pœnis, pace fruor placida.

L. quoq; Fabati, qui Plinij Cæcilij profocer fuit, eximie magnitudinis elogia uisuntur. Is Fortuna, & dignitate amplissimus, auctore Cornelio Tacito, aduersus Neronem orbis portentum, uel hoc uno consilio illustris, generoso spiritu coniurarat. Et eius Caninij quoq; liberalitatis marmorea monumenta extant, qui sub Traiano bellum Dacicum Græco poemate exorsus, crebris Plinij cohortationibus accēdebatur, ut aliquid ederet, quod esset perpetuò suum. Neque mirum est, Cæsarem, hunc potissimum deducendæ colonie situm delegisse, inhabitasseq; eam, aut frequentasse summæ claritatis uiros, quum Plinius Cæcilius, & Cassiodorus ad copiam rerum omnium præcellentem, ad incomparabilem subuectionum commoditatem, ad cæli temperiem, & deniq; ad ipsas humani generis

neris delicias constitutam fateantur. Quicquid enim mirum in modum excultæ montium radices ferunt, quicquid syluosa, excelsaq; nemora humanis usibus præbet, quicquid in herbidis ac insertis cælo alpium iugis armenta progenerant, subiectus, & seruiens locus excipit, urbiq; dominæ facili conuectione dilargitur: qui demum undiq; piscosus, & passim olea, uite, lauro, citreisque nemoribus litora redimitus, lætissima facie nauigantibus arridet. Quatuor montes quadrata facie planitiem includunt, in qua urbem ipsam fluuiatili cancro persimilem positam, ab alto conspiciamus. Duobus enim suburbijs, Coloniola scilicet, & Vico influentem, lunato sinu Larium duabus ueluti chelis amplectitur. Ab aduersa uerò parte suburbiū, quatuor ferme stadijs inter Orientem atq; Meridiem exporrectum, molliter inflexam extendit caudam. Vbi uerò coeuntium inter se montium fauces itinera coarctant, pinnatæ quadrati lapidis ingentes portæ, singulos aditus præcludunt, opportunæq; totidem in excelso arces ingressus militares tuentur. Ab ortu Castrum nouum apparet, fatiscente iam subtus tota rupe, ruinæ modo collapsum. A Meridie Baradellus, Luitprandi Regis opus, Turrianorum Principum carcere insignis, in edito iugo conspicitur saxosæ uia, quæ tendit ad Heluetios. Ab Occasu insidet Carnesinū castellum, cuius conspicua turris in priuatæ uillæ peristerium abiisse uidemus. A Septentrione autem Larius consumpto cursu in urbem diffusus, ueluti mole sua, summotis late montibus, ipso portu subiectæ ur-

bis excipitur. Intra hæc circuentium montium septa, campi aliquot stadiorum urbem circundant, aut segete nobiles, aut uirentibus pratis iucundi, aut hortensibus delicijs florentes, quæ omnia ad ocij uoluptates, & hippodromon, & gestationes, & amœna ambulantibus spatia præbent. Montes ipsi castigatis apicibus, & compresso ad æquissimam planitiem dorso uel in summa iuga carris permeabiles, ab aprico litore uinetis, & frugiferis arboribus exculti, ornatique frequentibus uillis & templis, spectantium oculos mirè implent, nec tamẽ exatiant: quin ad salubritatem uentos arcent, Boreamque præsertim flexuosis obijcibus frangunt, ita ut mirum, uideatur, niuosis inclusos montibus mitiorem experiri hyemem; & diuersa pariter ratione, neque æstuosos solstitij dies, ingentibus protecti umbris, neque per noctes ardentis Caniculæ uestigia, sed aerem suauius auris mitigatũ sentiamus, quando Mediolani tã prope per hybernos dies rigidior matutina aura, uti ab exposita planitie rapidius incidente, gelata ora hominum abradantur, & in refertissima urbe immodicis æstate feruoribus torreamur. Porro ab aduersa parte, qua in se ipsos obiecti solibus cadentes umbras excipiunt, præalta nemora ostentant ad uenationes, ad aucupia opacissimòsque recessus, ita ut passim ueluti æstiuis uoluptatibus arridente natura, & frigidi fontes subsiliant, & auiculæ decantent, & umbrosa diuerticula ad quiescendum uiatores alliciant. Sed ne dulcedine patriæ fufius lasciuire uideamur, subiiciemus
epistolam

epistolam Cassiodori, qui hæc poetico more iucundissimis tractibus celebravit. CASSIODORVS Gaudio-
so, Theodorici Regis epistolarum magistro salutem
dicit. Cum multis itineribus Como ciuitas expe-
tatur, ita se eius possessores præ ueredorum assidui-
tate suggerunt esse fatigatos, ut equorum nimio cur-
su ipsi potius atterantur, quibus indultu regali be-
neficium præcipimus custodiri, ne urbs illa positio-
ne sua libenter habitabilis rare scat incolis, frequen-
tia læsionis. Est enim præter montium deuia & lacu
purissimi uastitatem, quasi murus quidam planæ Li-
guriæ, quæ licet munimen claustrale probetur esse
prouinciæ, in tantam pulchritudinem perducitur, ut
ad solas delicias instituta esse uideatur. Hæc post ter-
gum campestria culta transmittit, amœnis uectationi-
bus apta, & uictualibus copijs indulgenter accomo-
data. A fronte sexaginta millibus dulcissimi æquoris
amœnitate perfruitur, ut & eius recreabili delecta-
tione satietur, & piscium copia nullis tempestatibus
subducatur. Merito ergo Como nomen accepit, quæ
tantis lætatur compta muneribus. Hic profectò lacus
nimis amplissimæ uallis profunditate susceptus, qui
concharum formas decenter imitatur, spumei litoris
albore depingitur, circa quem conueniunt in coronæ
speciem excelsorum montium pulcherrimæ summi-
tates; cuius oræ pratorum liminibus decenter orna-
tæ, quasi quodā cingulo Palladiæ syluæ perpetuis ui-
riditatibus ambiuntur: super hæc frondosæ uinæ late-
ra montis ascendunt. Apex autem, quasi quibusdam

capillis castanearum densitate crispatus, ornante natura depingitur. Hinc riui niueo candore relucentes in arctam lacu altitudinem præcipitati descendunt, cuius finibus ab Austro ueniens Abdua fluuius faucibus apertis excipitur. Qui ideo tale nomen accepit, quòd duobus fontibus acquisitus, quasi in proprium mare deuoluitur, qui tanto impetu uastissimi æquoris incidit, ut nomen retinens, & colorem in Septentrionem obefiore aluei uentre generetur, putes quandam lineam fusciorum in aquis albentibus esse descriptam, miroq; modo influentis discolor natura conspicitur, quæ misceri posse simili liquore sentitur. Hoc & in marinis quidem fluctibus fluuiorum inundatione cõtigit. Sed ratio ipsa uulgariter patet, ut torrètes præcipites limosa fece corrupti, uitreo sint æquori discolors. Hoc autem iure putabitur stupendum, quòd simile tantis qualitatibus elementum per pigrum stagnum uides ire celerrimum, ut amnem per solidos cãpos putes decurrere, quem se peregrinis undis non uideas colore posse miscere. Quapropter incolis harum rerum iure parcitur, quando amœna omnia delicatã sunt ad labores & facile onus afflictionis sentiunt, qui uti similibus delicijs consueuerunt. Fungantur ergo munere regali perpetuo, ut, sicut gaudent natiuis epulis, ita eos exultare faciat munificentia principalis.

Hanc urbem beatam delicijs, florentem opibus, & libertate, fortunaq; sua gaudentem, cõspiratione quatuordecim ciuitatum Mediolanenses ab hinc annis quadrim-

quadringētis, imperante Lothario in cineres redegerunt, auctore & principe Iordane Cluio eorum antistite. Is trinis castris post diu obsessam, oppugnatamque urbem eō Comenses, ab insularis socijs desertos adegit, ut, desperatis rebus, cum liberis, ac uxoribus classe profugerent, & urbs deserta, spectante ciuium classe, cremaretur. Huius diri belli historia inepto, sed robusto carmine decantata, in archiuijs Comensium religiosè custoditur: cuius auctor est M. Cumanus, qui bello interfuit, & pleraque alia pedestri demum stylo in tanta eius seculi scriptorum orbitate, nobis|gratissima scriptitauit: sic enim tumido uersu opus orditur:

Bellum, quod gessit populus cum gente superba;
Annis ab ea clade uigintitribus, quum ingruēti in Italiā Federico Aenobarbo Cæsari, Comenses uindictæ libidine, præsto fuissent, in quota solatij parte Mediolanum barbarorum sæuitia deletum uiderunt. Tum uerò Cæsar, ut socijs gratiam referret, Comum restituit: immunitate, libertateq; donauit. Eam uerò liberalitatem Cæsar Augustali diplomate ex latissimis membranis, quæ adhuc incorrupta seruantur, benignè testatus est: eius quoq; auspicijs, quæ uidemus, moenia, & turres eximij operis Comenses ædificarūt: auctaq; demum est opibus ciuitas, mercaturæ, lanificijq; præsertim industria, quum laneos pannos in Orientem usq; transmitteret. Industria ergo opulentiam fecit, è qua mox superbia orta est, quæ intestina bella peperit: atq; ita insanis factionibus seruientes Vicani

Rufconiꝯ familie principes, alternante Fortuna partiuꝯ successus, urbem euerterunt. Eo modo attriti mutuis cladibus, urbe late incendijs deformata, tædio calamitosæ libertatis, ultro in ditionem Actij Vicecomitis concesserunt. His ab Actio ducentis annis bis urbs nostra rediuiuis opibus resurgens, direpta est semel à Pandulpho Malatesta, imperante Insubribus Ioanne Maria, cui inhumana crudelitas dignum uitæ exitum parauit, iterū ante sexdecim annos ab Hispanis, quū syncerè deditis auiditate prædæ fidē uiolassent. Secutum demum est execrabile id bellum inter Cæsare, & Franciscum Sfortiā, quod toti Italiæ fatale fuit, ut omnium simul fortunæ conciderēt: quo tempore Petrus Arias Hispanus inusitata tyrannide ita Comenses afflixit, ut sub hoc prægrauī tributorum pondere fatiscētes, quo nunc premimur, nihil iam de salute speremus, nisi hoc Gallico bello Cæsar aut optimam pacem, aut opimā uictoriam sibi & nobis attulerit: sed cum hæc amariores nos reddant, ad Larij delicias reuertemur. Igitur ad læuam è Vici suburbano soluētibꝯ, ubi opacissima Plinij Platanus olim fuit, epistolis eius celebrata, in cuius memoriam honoremqꝯ Musarū, et Apollinis, iucundissimi prospectus Musæum nostrum ædificamus, occurrunt quinqꝯ uillæ ad radices Olympini montis, qui contra portum respicit, Grumellia, Succota, Cerasia, Tabernula, Gerentiana, æquis ferè spacijs inter se distantes. Hinc uertente se in orbem Olympino in Larium effunditur Blesia flumē & lapideo ponte oblongo, & frumentarijs molis, &

in ostio Troctæ piscis captura insignis. Eum piscē antiquitus Lupū appellatū fuisse, in libro de Romanis piscibus abundē monstrauius: datur enim ei palma, qui Maio mense in ostio Blesie sit captus. Ultra pontē cœnobium, oppidulum ex ambusis ædificijs, et structura interrupti portus paucis ante annis opulentū. Paulo supra cœnobium, ad secundas excelsi Busbinij montis radices, uisuntur Platea, Rubenna, Toldiniū, rara, sed eximij tritici fruge gaudentes. In summo cacumine cum templo Deiparæ uirginis specula est admirabili prospectu. Inde Larij fluctibus alluuntur Garinnia, et Speciana, honestissimorum ciuium uillæ. Sequitur nobile ficetis, et tegulari lapide Multrasiū in ualle algida sonantis amniculi umbrosis cotibus impositum. Inde recto itinere sequuntur Furij geminæ sacræ turres, et mox Caractum, lapicidis et naualibus fabris frequens. Hinc paulum sese Larius ter-
ris insinuat, et, dum rursus refugit, Lellium exigua cuspide in undas porrigitur, oliueta passim et in primis Curtianas elegantes uillas ostentans. Inde demum lunatis utrinque ripis Turregiæ promontorium excurrit, adeo ut à Careno oppositi litoris non amplius decem stadiorum spacio distet: neque alibi Larius angustior reperitur. Is uicus agrum habet accliuū et ob id gradata planitie, uite, olea, lauris, et fontib. peramœnū, ita ut is situs toto lacu mihi potior uideatur, quā ab aliquo priscae elegantiæ, et arridētis fortunæ uiro lucis lentis ædificijs debeat exornari. A Turregia rursus litora sensim curuātur, prolatatoque sinu uisitur Bien-

nium in ardua, & aprica montis radice propendēs. Inde duodecim ferme stadijs adest Arcennium, in intimo recessu perampli sinus positum, edificijs, arce, priuatis turribus, & lapideo ponte nobilis uicus. Interfluit enim medium amnis ex umbrosa ualle delapsus, quā iter est octo millibus passuum ad Lugani lacum, per Inteleuinam uallem multis frequentem pagis uenationeq; & aucupijs iucundam. Ab Arcennio stirpem ducunt Lauizarij, uigente olim Vicana factio ne Comi opibus potentes: quorum unus hodie Arcennij Georgius multa hospitalitate nobilitatis nomen tuetur. Dum Arcennij sinu euehimur, ad laeuam in arduum montem, & subamaro quidem ascensu, unde illi Græcum nomen, suspicitur Picra oppidum cum arce, frumenti candoris, & magnitudinis eximie ferax. Gloriatu & rapis Nursinis æquē similibus. In ora cum fornicato ponte, qui regiam uiam sternit, Camogia torrens, atq; inde Colonium ignobilis pagus: Tum uerò fons largus, frigidus, perennis, ab oliuetis inumbrantibus nomen accipiens. Is saxeo naturali cratere tantisper retentus, dum uiatores & nauæ potant, in lacum effunditur. Sala demum pagus occurrit, cum uetusta arce in adito, negotiosis piscatoribus frequens. Hinc enim incipit Euripus ille Gemmeus Cæcilij Plinij, à multa intercurrentium piscium captura pernobilis. Contra id Salaniani litoris spatium porrigitur insula, protenso in longitudinem dorso, cadauer antiquæ urbis decreto Comensium nauigantibus ostentans, ut eius poenæ exemplo Lariani populi pa-

li parentem suam Comum urbem fidelius colere monentur. Fuit hæc clara Gothorum temporibus, qui tantum in eius urbis munitione confidebant, ut in ea totius gentis thesauri conderentur. Paulus Longobardus in historijs scribit, Comacinam insulam in Lario lacu ab Ariperto, Longobardorum Rege, captam, euerfamq; fuisse, quum fortè in eam Ausprandus, Luitperti pueri Regis nutricius & tutor, prælio ad Nouariam uictus profugisset. Cæterum post Caroli Magni aduentum, qui Longobardicum regnum euertit, instauratam insulam inuenio. Ab hac Iouiorum familia nostra originem trahit, extantq; opulentia maiorum nostrorum monimenta, diuæ Mariæ Magdalænæ templum, in Stabio uico contra insulam per Euripiū breuissimo duorum stadiorum traiectu distans. Ei maiores Iouij agros ex fundis suis, in alimenta egenorum, uiatorumq; liberali pietate contribuerunt: & per sexcentos annos manet apud nos incorrupta dicendi præfecti, & sacerdotis prærogatiua. Propterea et hodie quoq; in gentilitio insigni, ad argumentum originis, castellum Insulæ, ambiente Lario, impositum, gestamus, addita Romana Aquila, qua Federicus Aenobarbus domum nostram honestauit; sicut & dudum columnas Herculeas, munere Caroli V. Cæsaris, studijs nostris impensè fauentis addidimus. Post deletum uerò Mediolanum, Comenses, Aenobarbi opibus adiuti, recentem Insulanorum perfidiā uindictantes, Insulam funditus euerterunt, Insulanis Varenam migrare iussis, ad publicam seueritatem de

creto adiecto, ne quis unquam in Insula edificaret; ita ruinis ingentibus deformata, quadringentis annis permansit; hodieq; durante tantum templo, quod religione inuiolatum fuit, solis cuniculis habitanda relinquitur. Contra Insulam, Spuranum, Stabiumq; & ulterius Canonica uocatum templum archisacerdote & creditu celebre. Inde Balbianum, quod Insule suburbium fuit, ubi maiorum nostrorum reliquias, fundum scilicet, & ruinosas magnificentiae singularis ædes possidemus. Balbianum à Campouico, interlabente Perlana, infestissimo torrente dirimitur. Is à ualle prærupta defluit, in qua antiqui monachi in syluestri admodum loco diui Benedicti templum posuerunt, non longè ab Ossucio uico largissimi fontis, & olearum copia celebri. Caterum à Campo oppidulo Isthmus incipit, quo promontorium Lanaetum, nemoroso dorso, & excelsæ arcis uestigijs superbum, terris innectitur. Id magno ambitu adeò in diuersa litora porrigitur, ut superioris Larij tractus, & ipsi Insulae, & ijs, quæ notauimus, quinque pagis penitus abscondatur. Humani capitis effigiem id Lanaetum præbet, ita ut Isthmus ceruicis locum obtineat: distāt uerò litora minus stadijs quinque, intercedente peramœna planitie, cuius iugera propter eximiam rerum omnium fertilitatem uiginti aureis auide coemuntur. In angustâ ceruicis margine turris Vacania uisitur, Aquilonibus hyeme perflata, sed æstate umbris iucundior. Sequitur concauo litore Lennum, templo, & sacerdotibus, edificijsq; pluribus, & priscae antiquitatis

quitatis monimentis memorabile. Ad Lennum proculdubio uillam Plinij fuisse iudicamus ; quam ille Lario incumbētem, à depresso litore Comœdiam appellare solebat, atq; inde facile è fenestris, & è lectulo piscabatur. Supra suspicitur cœnobium, ab algido fonte Aquafrigida nuncupatum, unde ab excelsa per amœnaq; porticu cuncta litora, & nauigantium cursus despectare licet. In extremo uerò promontorio diui Ioannis templum fluctibus alluitur, è quo per turbidas tempestates noctu, tanquam è Pharo, sacerdotes nauigantibus lumen præbent. Inde rursus litora recedunt, efficiturq; Larius lato pelago similis. Nec multum abest à Lenno Buzanicum, & mox diui Laurentij templum ad litus. Hinc molli flexu terreni colles, consiti uinetis, paululum excurrunt, donec producta cuspide ad læuam recedant introrsus. A Tremetio pago Griantei uini præstantia, & foecunda planitie percelebri, aliud promontorium, nequaquam scopulosa, aut montuosa collium prominentia, sed plana, redimitaq; oleis, & uitibus, in Larium procurrit. Hinc Catenæ Apie nomen nautarum temulentia fecisse uidetur: qui ibi, ueluti expleto mediæ navigationis cursu, à remigij labore libentissimè conquiescunt, quum nullibi liberalius, aut meracius caupones præternauigantibus propinent. Inde se litus ad Occasum recuruat, sinumque efficit, in quo positum est Minacium, Francisco Caluo poeta nobile, & maximè clarum, marmoribus priscis quæ Minicij, Flaminis T. Vespasiani titulos ostendunt.

dunt; memoria nostra honestissimis uiris, atq; diuitijs
 florebat; nunc factionibus, & bellorum incommodis
 diu quassatum, exusta magna tectorum parte, penè
 funditus interijt. Minacianis finitimi sūt Caneriones
 qui uallem incolunt ad Lugani lacum pertinentem.
 Id genus hominū ingenio factioso, sagaci, & maxime
 cruento, perpetuas, dirasq; in ea uicina contentio-
 nes exercet. Sequitur Nobilius uicus, atq; inde abru-
 pte cautes, quæ Saxa raucida uocantur: per eas inci-
 sa est uia militaris, quæ in Germaniam ducit, & Re-
 gia uocatur. Illac, ad sagittæ iactū, nemo sanus eques
 transit, quum, fallēte uestigio in subiectum à præalta
 rupe lacum, horribili despectu uertente oculos, faciliè
 prouoluantur. Inde Caieta accliu et aprico sinu gau-
 det, patrum memoria consito Creticis uitibus, his e-
 tiam nunc dignitatem originis prædulci sapore tuen-
 tibus. A Caieta statim illæ rupes, sed iam nemorose
 nec iumētis omnino difficiles, in Larium exeunt timi-
 do quodam procursu, donec Aquæseriæ profluentis
 impetu frangantur: ita Saxa raucida desinunt. Supra
 Serie uallem, eiusdem nominis, & paulo editius posi-
 ta uisitur Breia. Inde recto litore Calaguritani ordi-
 nis cucullatorum cœnobium aditur, cum Deiparæ
 Virginis insigni templo, in uestibulo populetum ha-
 bens, quod fluctibus alluitur, hortosq; citreis & me-
 dicis arboribus longè latissimos. Ibi uetustæ ingen-
 tis arcis radices uidere est, quibus opportunè super-
 ædificatum esse templum animaduertimus. Duobus
 inde stadijs, æquissimo, per amœnoq; litore, Rhetio-
 nicum

nicum abest, oppidum uiris ac ædificijs frequens, & copijs multarum rerum abundans: nam montes, qui supra sunt egregiè percoluntur ab indigenis hominibus maximè laboriosis, & faciendæ fabrilis operæ longinquas regiones magno quæstu petentibus. Commendatur & id oppidum Turrianæ familiæ antiqua stirpe, è qua nomen ducit Paulus contribulis noster à lectissimarum literarum elegantia medicus insignis. Oritur statim à Rhætionico eiusdem nominis promontorium, turrita arce conspicuum, atq; inde litorea sinuoso tractu ad Musium oppidum reflectuntur. In medio sinu duo tèpla, quæ inter se paucis stadijs distant, fastigiatis eleganter sacris turribus conspicua, Vito, & Martino diuis dicata. Porro Musium, ab sæuæ infestæq; arcis memoria cunctis ferè Larij ac colis execrabile, portum habet quadratis silicibus exstructum. Adsurgit uerò supra ascensu multis gyris, & flexibus uerrucosa rupes, in qua sita erat summa arx & specula totius lacus, trinis per gradus castellorum munitionumq; coronis circumdata. Eam paucis ante annis extruxerat Triuultius, bello clarus, & demum Iacobus Medices Insuber, per occasionem bellorum custodiæ impositus, occuparat. Hunc demum graui bello domitum inde expulit Franciscus Sfortia, adiutus Heluetiorum, Rhætorumq; auxilijs, qui eas arces finitimis funestas, cum ingenti ruina tantorum operum radicitus cuerterunt. In Musiani promontorij latere maiores nostri cædidi marmoris fodinas inuenère, quo templū maximum Comi, magnificè con-

structum, exornatumq; unius seculi labore, conspici-
 mus. Ea uerò rupes, uti diximus, in ostitationem
 tot castellorum exporrecta, alterum sinum aperit,
 Musio aduersum interuallo, per cōuexa montis nul-
 le passuum. In hoc Aduncū oppidum cubat, & ipsum
 multis uicis exiguis per latera montium sparsis, opu-
 lentum. Rursus ab Adunco, quod ab effigie litoris no-
 men accepisse uidetur, æqua planities, uinctis cōsita,
 profcissaq; aratris, terrenam linguam sensim effert,
 absconditq; Grabadonam, quæ secundum Bellanum,
 de quo mox in dextro litore dicemus, toto Lario sum-
 mam obtinet claritatem. In prominentia sunt geni-
 næ sacræ ædes conspicuis turribus, & paulo altius à
 litore Augustiniani ordinis cueullatorum cum exi-
 mio templo coenobiū. Inde ipsa sinuatis ripis Graba-
 dona in longum producit. Ibi nuper Curtonum
 familia domestici apparatus lautitia, honestissimis o-
 pibus, & clarorum uirorum hospitij florens, inte-
 stinarabie per mutuas cædes se ipsam ad non dubiū
 interitum confecit. Sequitur in proximo Domasium,
 Grabadonæ par, si utriusq; agri dotes æstimemus. In-
 de rursus planum, & arborosum litus paululum pro-
 minet, occultato Geræ uico, ad quem paucis inde sta-
 dijs Suricū succedit, quod ultimum consummati cur-
 sus portum nauigij grauioribus præbet. E regione
 Surici Volturrena uallis petitur, breuissimo traiectu,
 sed maximè uadoso, propter Abdæ supra irrumpen-
 tis impetum. Suis enim uorticibus, nihil propè commi-
 stus, sed discolor Larianis aquis, arenæ cumulos tra-
 hit.

hit. Propterea auorum nostrorum memoria Picininus, clarissimus Imperator, quum acie dimicaturus cum Venetis copijs, exercitum trajcere properaret, tardantibus nauigijs, subitarij operis sublicitus pontem incredibili celeritate constituit, atq; inde mox prouectus, insigni parta uictoria, hostes cecidit. Earum sublicarum exesi stipites adhuc apparent apud Oloniam turrem, quam nuper Rhæti diruerunt. Non longè ab Olonia Volturrenam urbem antiquitus fuisse constat, quæ ualli nomen dederit: uisunturque hodie uestigia dirutæ urbis ad Burgum franconem, unde fossa nauigabilis ad Delebium usque perducitur; sed ea per æstatem tabanis, & culicibus infamis stagnante ibi Lario, & inclementem reddente aerem. Existimant id fuisse opus Francilionis, qui Mauricij Cæsaris auspicijs, cum Longobardis ad Comum, & in Comacina insula, Volturrenæque ualle bellum gessit. Ab Olonia turre ad Liuionem excelsum montem, recta margine desinens Larius paludes relinquit, quæ Volturrenæ uallis frontem aperiant. Ea in dextram inter Aquilonem, & Orientem solem, ut diximus, ad Aduam montem, Burniumque oppidum extenditur. A proximo autem Larij litore octo millibus passuum distat Morbonium, ab intemperie earum paludum nomen accipiens. Id magnitudine, & diuitijs urbi persimile, nundinis, & frequenti mercatu celebratur. Medio fermè itinere montibus adiacet Delebium, ut diximus, Venetorum clade & templo, quod in ipsa uictoria dux uouerat, insigne.

Cæterum de Volturrena alijs sit peculiare negotium: nos ad Larium conuertimur. Abdua tota ualle demissus, nequaquam recta per campos in Larium discursus habet; sed ad leuam in saxa Coderiæ montis distortus inuehitur, deuoratisq; radicibus tandem ingentiæ cauium obice refractus in Larium pellitur, adeò irato, & contumaci cursu, ueluti indignatus, ut permisceri nolit, & inter uitreas & liquidissimas undas spumofus, & turbidus deferatur. Ab eius ostio excurrit Larius ab Boream, alio ueluti alueo per octo millia passuum inter altissimos montes usq; ad eum uicum, qui è re nomen habet, Summolacum. Ibi dextrorsus excipitur Mera fluuius, qui Clauennam oppidū præterlabens, octo millium spacio per uallem cursum intendit. Hæc per interiora Alpium iter habet ad Curiam Rhetiarum. Porro à leua, redeuntibus Suricum non longè ab ostio Meræ amnis, Metiola uicus, & Nouatum, materiæ copia, & disectorijs machinis notum. Coderiæ enim montis iuga, quibus Volturrena, & Clauennatium ualles dirimuntur, & larice, et proceris abietibus sunt referta. In asperissimis autem saxis caprearum, & ibicum greges uisuntur, & eius generis syluestris caper, cui Stambuco nomen est: is colore, & magnitudine, uel procerum asinum æquat, oblonga & falcata in humeros cornua demittens, quibus, admirabili naturæ subsidio, morte se eripit, quā à uenatoribus in extremam rupium oram compellitur, cōtractis siquidem pedibus, insertaq; pectori ceruice, in orbem se conuoluit, atq; ita cornuum abside protectus

protectus terga nobili decreto, præceptis rotæ modo
 illæsus aer derupta prouoluitur. Huius generis esse
 putauerim capreas, quas in tetrica Sabinae iugis Ro-
 tas appellari M. Varro prodidit. Ceterum à Nouato
 Rhæti dudum per latera cautium, ultra Abdnæ ostiū
 præcis, excauatisq; cautibus uiam duxerunt, ut in-
 de pedibus Voltærenam intrent. A dextro uerò late-
 re, petentibus Suricum, Dacium ignobilem pagum ui-
 demus. Igitur descripturis aduersam è Surico regio-
 nem, interiacente Lario Lineonis montis cacumina
 spectantur. Is altissimus omnium perhibetur, à quo se-
 runt reliquorum montium seriem perpetua ueluti ca-
 tena usq; in Dalmatiam extendi. Sub Lineone sunt u-
 beres campi, à capite lacus nomen sumentes, accipi-
 trum aucupijs (nam coturnicibus abundant) ad oble-
 ctationem aptissimi. Ceterum tria omnino promon-
 toria ab his campis in Larium efferuntur, quæ toti-
 dem piscosos sinus efficiunt. In his piscatores uimineas
 caueas per autumnum in profunda uada demittunt;
 & quum hyeme in his pisces stabulentur, ad prima-
 ueris signa omni piscium genere plenissimas funibus
 educunt. In primo castellum cum turre conspicitur,
 & introrsus sinu in medio situm est Colecum uicus.
 Secundum uerò promontorium ædificijs caret. At ter-
 tium cæteris amplius, ac amœnius humani pedis simi-
 litudinem repræsentat, ueluti per extremam tibie
 partem litoribus adiuncti, ita ut talo Comum, planta
 Aduncanum litus, digitis uerò superiora duo promō-
 toria respiciat, tãta litoris enormitate, ut à digitis ad

tibiæ iuncturam oblongo, & angusto sinu lacus irrumpat, penè effecta insula in Euripum abiturus, si præcisa ceruice paucorum passuum Isthmus equaretur. In eius promontorij digitis cœnobium, quod Plonam uocant, ædificijs agrisq; opulentum uisitur, cum uiridarijs perpetuo muro præcinctis, & peculiari ad eas delicias extructa mole, quæ portum efficeret: sed ea per contemptum Christianæ religionis, auarissimè neglecta, direpta penitus obolescunt. Ab hoc uerò Plonæ promontorio regna tua panduntur, in quæ peruenimus. Incipiunt enim ab Isthmo statim Dorensium uineta Musiano promontorio aduersa sicuti Plonæ cœnobio è regione Grabadona conspicitur. Inde stadijs fermè duodecim saxo adiacet Corenum cum arce, unius Sigismundi Medici iucundis ædibus clarum: nam ex perenni, & largissimo fonte, qui in hortis multo cum murmure muscosa è caute profilit, hilariter potat, & è fenestris, hamis, & arundine piscatur; ita ut eam uillam non ineptis coniecturis esse arbitrer, è qua ille apud Plinium foedissimi morbi ulcere consumptus, uitæ tædio in Larium se proiecit, sequente uiri casum admirabili charitate uxore fortissima. A Coreno sensim litora cuneantur, & in campos abeunt: in his situm est Delphium, fertili planitie oppidum, in proximo monte arcem uetustam ostendens. Inde Varro defluit amnis, qui campos intersecat. Aperiunt sese montes paulò supra arcem, atq; inde est iter in Introciam uallera. Sequitur Bellanum ad parue pernobilis urbis effigiem, omnibus eruditæ artis ornamentis, & naturæ dotibus admodum illu-

stre, quod ueluti in ditione tua Metropolis, portum
habet è quadrato lapide classium capacem, insignè-
que prætorium iuri dicundo, atque item augusta fa-
cie templum, quæ Actius Vicecomes, & Ioannes pa-
truus Mediolanensis archiepiscopus, pari magnifi-
centia, & religione condiderunt. Adiacet Bellano
Cultonius ager, generoso uino percelebre: quem de-
missus à præalta ualle, ubi arx est, Pluuerna fluiuius
inundat. In tergo sunt nemorosi montes cum opulen-
ta Saxina ualle, è qua Turrianos Insubrû Principes,
oriundos fuisse constat; qui postea à Vicecomitibus
pulsî, imperio deciderunt. Bellanenses hyeme pluri-
mum algent: sed eorum frigora propinquitate sylua-
rum facîle luculentis ignibus superantur. In eo op-
pido cæteris præcellunt, quum salubri admodum
cælo æstates uerna temperie lætissimas traducant
Hieronymus, & Dantes Stupanij, fratres, à multo
splendore urbanæ uitæ elegantissimi senes: famam-
que oppido ingenij dotibus affert Nicolaus Boldo-
nius, in gymnasio Ticinensi medicinam docens; quo
comite, monstratoreq; , tertrachie tuæ oram descri-
psimus. A Bellano Varenam petentibus, in medio fe-
rè cursu, promontorium Murca: ad id Cultonius
ager finitur. Inde Saxis in circulum sese flectentibus
imposita occurrit Varena: cuius oppidi uinetis ni-
hil generosius, nihil hortis à citreorum, & medico-
rum pomorum amœnitate beatius. In aprico enim,
& erecto litore odoratæ syluæ perpetuo uirent, ita
aptè exceptis in orbē solibus, ut Varenatibus Bella-

nensium, alterna sorte, autumnus prælongus, & suo tempore suavis, contusa duritie hyemis, cum uerna temperie coniungatur. In ea saxa coloniam Varenam ducere coacti sunt Insulani, Comensium proditione infames; qui & sacra secum tulerunt, quum illi uni eius tractus, Ambrosianos ritus non sequantur. Aedificauere noua in sede binas arces, alteram in humero dextro ad Larium, alteram in edito montis iugo, imminuentem ædificijs, & speculam toto à lacu præbentem. Ibi enim maxima Larij latitudo, trifariam se in diuersa proscindentis, ad Pythagoræ literæ similitudinem, uti mox in descriptione Bilacij referemus. Negat se ortum ab Insulanis, quum genus suum altius deducat, Ioannes Maria Scotus, iurisconsultus inter Varenates facile princeps. Porro in Meridiem molli flexu, circumacta Varenæ saxa per amœnum sinum aperiant: in quo sacratarum uirginum templum, & mox Lacteus amnis, qui statis temporibus oritur, & deficit. Effundunt medijs montes ingenti occulto specu, per tubũ magnæ fenestræ persimilem, spumofum, & propterea aspectu lacteum amnem adulto uere. Si fitur uerò totus paulo ante brumam, adeò exhaustus, ut credi par est, interraneis cauernis, ut sine humoris uestigio, arduus ille in accliu alueus penitus inarescat. Cupiuere nonnulli periculosa curiositate, cum finalibus per fauces intrare antrum, ut eius profluentis admirabilem ortum, atq; obitum deprehenderent: sed in tenebris ad multum spatium progressus reuerberatus in ora spiritus cum sibilo faces extinxit. Ferunt

runt autem pastores, in illa nascentium alpium congerie, ingenti amphitheatro parem, inter montes depressam, & concavam planitiem reperiri, in quam uernis solibus liquatæ niues ueluti subiecto cratere excipiantur, poroso quidem fundo, & sensim conceptas aquas in profundos specus instillante, explētēq; obiter occultas quasdam mensuras, unde postea redit dantibus labris expansus, & præcipiti momento temporis decidens effundatur. Lactei amnis aquæ natura est, ut euecti pisces in ea demersi durante rigore in triduum seruentur, uiui autem, uel dudum capti, contracta lymphæ, celeriter expirent. Propterea ad litus infra molas frumentarias, quas suo impetu decidens conuoluit, ædificata sunt morientium uiuaria, ut inde pisces iumentis ad fora Insulæ exclusa tabe deferantur. A Lacteo, sub perpetuis uinetis, Veterianæ exile promontorium, & post id, paucorum stadiorum interuallo, aliud eiusdem nominis multo minus, nauigantibus occurrunt. Tum uerò prominet Lierina: & peninsulam in Lariū extendit, in qua uestigia muniti olim castelli, & priuata itē ædificia uidemus. Hic ager culturæ nequaquam ingratus, aspectu & fertilitate singularis uidetur. In eo enim tractu, quum hinc Larius, atq; inde subducti montes certatim recedant, planitiem oleæ, & uitibus pulcherrimam relinquunt. Inde sequitur Oleum olei ferax, nec lapicidinis ignobile, è quæis nigerrimus lapis exciditur, quo pilares columnas in templo maximo Comi maiores nostri adfabrè fecerunt, quū nondum Musiana mar

mora reperissent. Ab Oleio uico statim abrupta illa cautes ad Larium intumescit, ita ut contegat ex propinquo Mandellum oppidum, positura, celo, campis ubertate nulli postferendum. Despectat subiectum portum eximij operis quadrangula turris: quam tu integere, ornareq; instar prætorie domus cogitas: sed meo iudicio rectius, & luculentius feceris, si designatam in id opus pecuniam feliciore sumptu in alium locum facili instauratione transuleris. A Mandello longè maximus eo tractu sinus oritur, ad Roboreum usque promontorium pertendens. Introrsus sunt diui Georgij templum, mox Teolum, atque inde Laurentiana ædes, Abbatiaq; uicus, & iuxta prominentiam cœnobium Seruilianum ordinis. Hinc ultima cuspis sex tantum stadiis ab aduerso litore distans, è qua Sfortiani duces nuper, inito successu, catenam in aduersum litus protendere cogitarunt, ut hostilium classium excursiones impedirent. Refleçtit se statim Roboreum, panditurq; lacus in suam latitudinem. At in intimo cubiti flexu diui Martini templum eminet, & in alto procul à litore Dorbinium oppidulum cum torrente, qui in duas partes Roboreum discindit: inde asperæ glabræq; cautes uiam militatam ad litus coarctant, ita ut propugnaculo, & porta aditus præcludatur, qui dicitur Calodrius. Sequitur Cessimia regio, uino subaustera iucunditate admodum clara: desinit ea in præcisas Ludouici Sabellij cautes, miserabili interitu infames. Is Calendis Maij, quum in excelsis montibus, festa hilaritate, frondosæ ad ornamenta domo-

domorum arbores de more à Leucensium iuuentute succiderentur, fallente uestigio prolapsus in sinum excelsissimæ cautis decidit, suspensusq; exili ramusculo tam diu hæsit, donec, nunciato à præternauigantibus casu, qui pendentem conspexerant, ad ferendam opem ab uniuerso oppido concurreretur: uerum infelix, quum nec demissos funes occupatis manibus deprehendere, nec ardentissimum solem diutius ferre posset, quinque horarum cruciatu superatus, inter suspicientium parentum, amicorumq; lachrymas animum despondit, & corruit, frustra ante substrato solo, quum penè prius, quàm illideretur, ut ipsa proscissi aeris exanimatus concidisset. Circumuecti eas rupes Leucum adimus, munitionis fama, & fori celebritate frequentatum. A Clarentio, & Calendone annibus includitur. Cingitur muro, & propugnaculis, arceq; turrita ad portum opportunè firmatur: nā in proximo sūt Veneti imperij limites. Inde Abdua è Lario auctiores undas trahens seipsum rapit, peruenitq; ad incomparabilis structuræ pontem; quem tribus inter se diuisis exemptili ponte castellis & turribus, totidemq; custodum fidei commendatum Vicecomites animi magnitudine priscis Romanis comparandi, ab hinc ducentis annis edificarunt. Inde Abdua, pluribus anguillarum excipulis strangulatus, insulam efficit ad Pescarenum uicum, rursus que arctis faucibus erumpit, & in lacum contento cursu diffunditur. A summo lacu, Meræq; ostio per Varenam, & inde ad exitum, ad Abduam triginta

octo miliarium mensura colligitur. Contra Leucum montis Barri excelsa cacumina assurgunt. In dextro Barri humero, Michaeli templum constituit Desiderius Longobardorum Rex ultimus, sicuti & alij superiores Christiana pietate memorabiles, diuæ Mariæ sanum in iugo, quod hodie pro specula uisitur, et cœnobium Cliuatense in proximo opulenta cum dote condiderunt. In ea montis parte, quæ uertitur ad Occasum hybernum, Barræ uetustissimæ urbis uestigia spectantur, non longè à Galbiato pago: de Barræ interitu Plinius memorat. At, emissio iam Abdua, Larius molliter assurgentis Barri ipsius radices fluctibus alluit, & ad Malgratum uicum paulatim latiore pelago se insinuat, sed mox excurrente promontorio castigatur: in eo castellum eminet. Sequitur autem in cauo flexu contra Malgratum per Isthmum nomine Parietes uicus, ueteris oppidi speciem præbens. Inde radices in fertiles campos æquatur, pertinentq; à Parietibus fauces per amœnæ ad Eupylim lacum, qui, uti alio loco ostendimus, subito tremore, quassata tellure, cæco aliquo telluris hiatu repente haustus, in minores aliquot lacus abiit, altioribus scilicet uadis subsidente aqua, quum eminentiores desereret. Ex his maximus est Pusianus tuæ ditionis, ab eo Cliuatensis & Annonius ferè cōiuncti, demumq; Serius ipse, qui piscoso ostio Lambrum emittit, omnes Percarū præpinguium captura notabiles. Plebis Incini lacus, corrupto uocabulo, hodie dicuntur, quum ibi nobis ciuitas fuerit Licinorum, quam Plinio notam uidemus.

Ceterum

Ceterum Larius, ubi camporum margines lambēdo
 præterijt, latera demum Regalis montis fluctibus
 pulsat. Is est editissimus, contra Roboreum ad-
 uersi litoris promontorium, ubi breuissimum tra-
 iectum esse, superius ostendimus. Inde recto, nemoro-
 soq; nusquam uite consito litore Ouiū sub rupe e-
 xesa, monosyllabo nomine uocatū, unde aperitur ual-
 lis Asinae regio, Lambri fontibus, & familijs ex uctu-
 tissima Romanorū nobilitate insignis. In illa enim flo-
 rent Curiones, Carbones, & Billieni, qui omnes im-
 perio tuo latē parent. Id, intercedente lacu, apricam
 Mandelliani agri frontem respicit. Sequitur Vassen-
 na agro syluoso, & uinetis Ouio melior. In eius por-
 tu quadrata facie scopuli pedamentum ingentis tur-
 ris ad nobilitatis indicium ostentant. Inde Alimonta
 Ambrosianorum cucullatorū secessus, Liernae oppo-
 sita. Moxq; Piscalium cum sacratis uirginibus, atq; ē
 modico sinu erumpēs Bilacium promontorium; quo
 nihil spectatius, iucūdius, salubriusq; reperitur. In iu-
 go Pliniana fuit uilla; quam ille Tragœdiam, quod grā-
 dibus scopulis, ueluti focculis sustineretur, appellare
 solebat, quum inde duos lacus, ueluti duo maria, de-
 spectaret. Condita demum fuit in eo cacumine arx no-
 bilis ē lapide quadrato, quam, uti asylum maleficorū
 hominum, ante centum & quadraginta annos Ioan-
 nes Galeacius Vicecomes, Philippi pater, salubri con-
 silio diruit, decreto adiecto, ne in posterum instaura-
 ri posset. Propterea Marchesinus Stanga, quum Lu-
 douici Sfortiae, ē summo gratiae loco, fortunis utere-

tur, non in summo, sed media montis regione, ad Meridiem uersa fronte Regiam uillam constituit; quam nefaria Cauernionum libidine incendio deformatam aliquot annis uidimus. Infra ad Occasum Bilacium oppidum undis alluitur, totius Larij præfectura, & nobilitate ædificiorum, molisq; perample ante intestina bella clarissimum. Eo promontorio Larius defluens, ab Olonia turre, ueluti ingenti rostro discinditur, exitq; in longè maximam æquoris planitiem, tribus in diuersa discursibus Pythagoræ literæ figuram representans. Triquetrum siquidem interuallo, & fermè æquali, Bilacium, Varena, Minaciũ, sex millium passuum occupante pelago dirimuntur. Inde ad læuam in aduerso Piscali j litore, Lopia uiciscum templo æmulatione religionis sacratarum uirginum domo insigni. Inde sancti Ioannis pagus, cucullatis diui Dominici uberrimas uindemias reddens. In ceruice quoq; Bilacij promontorij, quod penè præterieram, quũ à litore distet, cœnobium Augustinianorum cucullatorum conspicitur, medicis arboribus, et cultissimis uinetis refertum, ita ut sacratæ uirgines Piscalianæ, Lopianæq; horum cœnobiorum seueritate atq; præsidio pudicitiam commodissimè tueantur. Inde sexdecim fermè stadijs Gros gallia Saxa crebris repulsi à Lauacio Larij fluctibus uerberantur: ea Saxa ingentes habent specus, in quos burburi pisces statueræ hominis magnitudinem æquantes, æstate se recipiunt, spectanturq; tantum, uitreo in fundo captatæ umbram, quum retia uehementis impetu effringant, grauiq;

graviq; squamarum serie thoracati sagittas uident. Sequitur Lecenum, in quinque tenues diuisum pagos, quos inter densissima uineta directo litore conspiciamus. Aquosa inde uina, sanæ uappæ proxima, agris expetuntur; quibus famam auctoritatemq; attulit Ludouici Sfortiæ gustus probantibus medicis, qui æstuosis uisceribus, calidisq; podagris aptissima iudicabant. Nos autem Grianteo, aut Vareniano, cum musta feruent, ad medietatem Leceniana nobili temperamento permiscemus, quæ demum delicatas uires spirant, & nitido cæcio colore salienti in poculis sistentibus arrident. Succedit Cauancolæ promontorium Arcenniano sinu, quem diximus, ad interloquenda litora auido procursu insertum. In eo templum est cum uberrimo fonte, & quadrati lapidis parua mole. Aedituus laternam cum lumine, præbentibus oleum nautis, ad subsidia tēpestatū, paucis ante annis protēdebat, ut corriuarent qui à Lanacteo pharo turbidis noctibus descendebant. Hinc ille sinus maximè incuruus ad Turnium usq; promontorium per quadraginta stadia distenditur. In quo præcipuam Nessium oppidū, in algida caute suspensum, ad æstiuas uoluptates obtinet claritatem. Id præcipiti, frigidissimoq; amne diuisum, lapideo ponte coniungitur. Ibi captare perennes auras, & conspectu Larij, frondosorumq; montium placidè frui festiuèque item ad marmoream mensam coenitare pingui co secessu gaudentibus licet. Non procul à Nessio recurui montes cubitum ostentant in quo fontem à fuga Seria nuucupatum,

multo murmure, strepētis aquæ nautis frequentatum, incumbentes supra castaneæ arbores connexis inter se ramis decenter à solibus defendunt : nec postea toto illo sinu ædificia ad litus uisuntur, præter exiguas ad stationes nauium domos, quæ superioribus pagis certis tramitibus respondent. In conspectu enim sunt Carenum, Quartianum, Pomponiana, & cæteris fortunatius sita Palantia, eximiarum ceparum fertilitate pernobilis, atque item Lemna, Molinæque. Supra hæc nequaquam ardui, & pabulosi montes in acutos apices attolluntur, per quos pastorebus sæpiissime agmina ceruorum occurrunt. Hinc ad pauca stadia fons ille duorum Pliniorum præconio, & admirabili fluxus, & refluxus uarietate memorabilis; quem descriptione attingere, non ineptum modò, sed nefas esse putauerim; ne, æmulatione parum ingenua, aliquid rectè addere uideamur; quando illi, diuino florentes ingenio, cuncta, quæ hodie nihil immutato naturæ miraculo contemplamur, incomparabili styli iucunditate nobis expresserint. Succedunt inde syluæ, uinetæque Turnensium, & supra ea in edito mons Platus, sacratarum uirginum templo & præalta specula longè spectabilis, & mox ipsum lunato litore Turni promontorium; in quo oppidum per gradus ædificatum, noua instauratione reflorescit. Quum enim afflicti aduerso belli successu Gallicum nomen contumacius, uel, uti uideri uolunt, constantius coluissent, incendio patriæ intempestiui studij sui poenas dederunt. Eandem quoque fortu-

nam

nam tulit Parlasca, paucis ante annis oppidum insi-
 gne incolarum nobilitate, & excelsis domorum stru-
 cturis, quod modò singulari cum dolore luctuosæ cla-
 dis præterijmus. Inde sequitur Blenum, & ipsum ui-
 netis suis, quoniam Orientem solem non uideant, a-
 pud languentes stomacho, dignitatis, & gratiæ fa-
 mam inueniens, quum uina leuitate quadam inno-
 xia à tenui innatòque uigore refractis, & dilutis præ-
 ferantur. A Blenio peruenimus ad uberrimæ scatu-
 riginis fontem, quem ab aquarum copia iure optimo
 Magnum appellant. Inde sequitur Mirabella domus
 pendenti imposita scopulo, & mox duobus inde sta-
 dijs Genium promontorium, in quo uastæ amplitu-
 dinis ædes cum templo, & uiridarijs, Decurionum
 decreto pestilentia morbosus reseruantur. Inde statim
 flectentibus sese ad læuam ripis: urbs ipsa Comum un-
 dique turrata conspicitur. Nos uerò ad suburbana
 Coloniolæ uertèdo proram, uineta, uillas, hortos le-
 gimus, & sexto die completo uniuersæ adnauigatio-
 nis cursu, qui per oram centum & uiginti millibus
 passuum conficitur, unde solueramus, intra portus
 fauces nauem intulimus. Tu uerò, qui harum rerum
 præclarus es æstimator, qua fide scripserimus, facile
 uidebis. Nihil enim tributum est fabulis, ita ut hinc
 dissolutæ, uagæq; narrationis ueniam impetrare non
 desperem; quando etiam abs te iussa, efflagitatæque
 nō meo quidem, sed alieno potius stylo tractauerim.
 Nec tamen dispudet tantisper ab historiæ seueritate
 discessisse, ut studium nostrum uel hac una erga te

liberali comitate testaremur: nā qui tanto ore raptā
Helenā cecinisti, remissione fortasse musa Larium de-
cantabis, uel uno Bembi exemplo, qui Benacum Gi-
berto Mæcenati nostro, iucundissimè descripsit. Ta-
bulam quoque huic ioculatorio labori nostro con-
iunximus, ad locorum mensuras exactissimè deli-
neatam; quæ fortasse erit ipsis Commentarijs, lenoci-
nante pictura iucundior. Sed hoc imperiti ui-
derint. Tu certè intelliges, mutas, et in-
anes fore tabularum figuras, nisi
literarum lumen ac-
cesserit.

F I N I S.

PAVLI IOVII NO-

VOCOMENSIS MEDICI, ET

Episcopi Nucerini de Romanis Piscibus libellus, ad Ludouicum Borbonium Cardinalem ampliss.

VADES Reuerentissime ac illustrissime Domine qui etiã iure optimo compellere potes vt ea literis tradam, quæ de Romanis Piscibus eruditè atq; subtiliter fuere disputata, quum te & Ioãnem Lotharingum præclarissimi ingenij Cardinalem Clemens Pontifex familiari conuiuio, veluti animũ remissurus, hilariter excepisset. Res est cognitu, tra ctatuq; difficilis, cùm propter infinitam ferè naturæ piscium varietatẽ, quæ me & plerosq; alios admodũ curiosos hactenus irritò labore fatigauit, tum propter incredibilem scriptorũ discrepantiã, qui ex multiplici linguarũ varietate perpetuas huiusmodi studijs tenebras offuderũt. Quibus de causis necesse est, vt animus rei difficultate permotus, totũ hoc munus, quod maiorib. doctrinẽ, exactiorisq; neruis esset extẽdendũ, haud medio criter reformidet. Sed ea est dignitas, amplitudoq; tua, & morũ suauitas cũ singulari optimarũ literarũ cupiditate cõiũcta, vt honoris mei vel gloriolæ, si qua ingenuis studijs parta est,

iacturam planè facere, quàm honestissimo de
 syderio tuo penitus deesse malim. Verùm tu
 postea iudicaueris, an ego qui rem tam diffi-
 li s argumenti & maiorem omnino ingenij fa-
 cultatem postulantis suscepi, impudentiæ cul-
 pa vacauerim, quum eius nominis veniam ià
 deprecet, vt officiosus & perhumanus appa-
 reā. Proinde hunc libellum ab acrioribus cen-
 soribus minus seuerè iudicari velim, quando
 eum festiua quadam hilaritate ueluti ludibun-
 dus, dum multi per hæc Saturnalia, aleæ cæte-
 risque voluptatibus vacarent, antiquis meis
 earum rerum obseruationibus memoria repe-
 titis, excogitauerim, & aliqua ex parte perfe-
 cerim. Eritque hic male feriatum hominis inge-
 nuus labor, fortasse præludium iusti, absolu-
 tique operis, si qui literis ac industria pollent,
 proposita oculis, & à me quasi per trāsennam
 commonstrata, accuratius contemplari, ac v-
 berioribus interpretationibus illustrare vo-
 luerint. Ego certè hoc munere, & tibi in
 primis, & illis gratum fecisse videbor, animus
 que etiam meus tanquam amœniore diuerti-
 culo recreatus ad institutas absoluendæ hi-
 storix lucubrationes & firmior & alacrior re-
 uertetur. Exhibet enim in publicum prope-
 diem huiusmodi laboriosissimi operis pri-
 ma decas non sine aliqua spe immortalitatis,
 & tum quidem multo auctior & ornatior, si
 eam tibi & Francisco Regi tuo, quem libera-
 libus studijs delectari audiuius, aliquan-
 do

do placuisse cognouero. Vale. ex Vaticano.
 III. Calendas Aprilis. M, D. XXIII.

PISCIVM, QVI IN HOC OPERE
continentur, singula Capita.

De Piscibus in genere	Cap. I.
De Capidolio	Cap. II.
De Boue bellua & Canicula	Cap. III.
De Sturione	Cap. IIII.
De Vmbrina	Cap. V.
De Tynno	Cap. VI.
De Lechia	Cap. VII.
De Coruo	Cap. VIII.
De Spigula siue Lupo	Cap. IX.
De Cephalo	Cap. X.
De Aurata	Cap. XI.
De Dentice	Cap. XII.
De Fragolino	Cap. XIII.
De Salpa	Cap. XIII.
De Sargo	Cap. XV.
De Capone	Cap. XVI.
De Laccia	Cap. XVII.
De Trigla	Cap. XVIII.
De Sauro, Tracuro & Scombro	Cap. XIX.
De Afello & Merula	Cap. XX.
De Boca	Cap. XXI.
De Gobijs	Cap. XXII.
De Scorpene	Cap. XXIII.
De Perca & Melanuro	Cap. XXIII.
De Rombo & Passere	Cap. XXV.
De Solca	Cap. XXVI.

De Citula siue sancti Petri pisce.	Ca. XXVII.
De Torpedine	Cap. XXVIII.
De Raia & alijs	Cap. XXIX.
De Congro	Cap. XXX.
De Murena	Cap. XXXI.
De Acu	Cap. XXXII.
De Anguilla	Cap. XXXIII.
De Lampetra	Cap. XXXIII.
De Trocta	Cap. XXXV.
De Tinca	Cap. XXXVI.
De Lucio	Cap. XXXVII.
De Rayna siue Burbaro	Cap. XXXVIII.
De Polypo, Sepia & Loligine	Cap. XXXIX.
De Locusta	Cap. XXXX.

PAVLI IOVII LI- BELLIDE PISCIBVS RO

manis. Cap. I.

SINGVLORVM piscium nomina, naturāq; indagare, sicuti infiniti propē laboris est, & doctrinæ haud mediocris ita præsens non erit instituti, quū Græci authores qui naturæ rerum abdita diligentissimè perscrutati sunt, suāq; nomina singulis rebus indiderunt, de toto aquatiliū genere uarijs uoluminibus abundè cōscripserint. Neq; ipsum Plinium ciuē meum penitus imitabor, qui ut Græcorū inuēta Romanis literis exprimeret, tota natura ubiq; mirificè repræsēntata, non modò conclusi maris, ac fluminum pisces, uerū etiam ipsas belluas toto Oceano fugientes persecutus est. Itaq; nostrorum litorum finibus non abscedam, atq; ij tantū pisces, è quibus Romæ generosa parantur obsonia, è Thyrreno mari, fluuijs, ac lacubus Italiæ citabuntur. Neq; mirum curiosis esse debuerit, si quæ ueteres prodidere, nostræ tempestatis piscationi, omni ex parte minimè cōsenserint. Nam, & si easdem semper animantium species perpetuo naturæ ordine terra mariq; fuisse, nequaquā sit dubitandum multa tamen uarijs de causis uariata, atq; immutata uidentur. Insani siquidem Principes quibus opes ludibrio erant, sicuti hominum, ita & piscium colonias aliquando deduxēre, ut luxuria in promptu haberet, quæ paulò ante frustra concupisset, & nouos

inde incolas ipsa litora miraremur.

Scarum enim illum prænobilem in Græcia piscem quem Ennius poeta, ob excellentiam Iouis cerebrū uocitabat. Optatus Tyberij Cæsaris libertus, ut ante eum Lucullus, cerasum Campanis litoribus importauit, cuius sobolem uel penitus interiisse, uel, ut credi par est, longo patrij maris desiderio abductum, in Græciam remeasse putamus. Acipenser quoq; ille Regum mensis usurpatus, & conuersa in caput squamarum serie insignis, eadem ratione, quod fortasse fuerit inquilinus, hac ætate proculdubio euauit. Peregrinantur enim sua sponte pisces, sæpiusq; natalibus locis demigrant, tædioq; litorum, uel ab innata lasciuiâ, ad quærendas nouas sedes per immensa pelagi spatia deferuntur. Nouos etiam pisces retibus exceptos piscatores admirati sunt, quos de extremis maris recessibus, imisq; profundî gurgitibus prouenire, uel per Gaditanas fauces in nostrum à uastissimo Oceano irrumperè credendum est, sicuti etiam certis annorum curriculis inusitati generis aues è diuersa terrarum regione in Italiâ aduolasse traduntur. Multa quoq; piscatoriæ artis instrumenta defecere, quum eius præcepta, aut per manus tradi, aut literarum memoriæ, intercidentibus ueterum libris, demandari ne quiuerint: & contra nouæ fraudes, aliæq; insidiæ à recentioribus sint excogitatæ, quæ res non mediocrè ad dinoscendos pisces difficultatem attulisse uidetur, ita ut existimare liceat quosdam pisces, uno argumento quòd nusquam appareant, uitare retia, atq; astu nostrorum

[illegible]

rentiꝫ excelleret, Romanis culinis protinus inferretur, eosꝫ tum maximè sapos pisces aestimarèt, quos & maximo piscantium labore, & summis sumptibus quæsiuissent. Sed hoc certè parum fuerit, Ionij incolæ perforatis inclusos caueis captiuos trahere, adniti busꝫ remis ac uelis longinqua uerrere maria, ut Magnæ Græciæ obsonia non recentia modò, uerùm adhuc spirantia Romani lurcones absumerent: quum in quibusdam Cæsaribus ea quoꝫ prurientis gulæ petulantia fuerit, ut in maritimis regionibus pisces fastidirent, quos postea in montanis, locisꝫ mediterraneis quum essent, ueluti sordescente uenatione per dispositos equos, & quidem multa timentium seruorum diligentia adduci curarent. Adinuentæ quoꝫ fuère piscinæ, quas ad mare insano quidem sumptu extruebant, ut sæuientium aliquando uentorum rabies & hac quoꝫ hominũ industria uinceretur, nec castigari luxuria posset, etiam si Aeolus atq; Neptunus, cæteraꝫ ponti numina, infensa ac infesta epulantibus esse uoluissent. Itaq; nullo anni tempore, nullisꝫ in locis, etiam à mari procul remotis, egregij Romanis mensis pisces defuère. Siquidem studium eius rei, curamꝫ illam, inueterati gentis mores excoluerant: quando nulla uel frigidulo (ut poetice dicam) digna equite cœna censeretur, quæ marinis dapibus caruisset. Nos uerò contra, nisi lege coacti piscibus uescimur, quum certis diebus uolucrum aut quadrupedem esitasse, piaculum sit, ita ut, si animi religione soluerentur, nunquam profectò pisces ipsos, sed capum,

pum, perdicem, ganeones pro Mulis, auratis, ac Lupis sectaturos appareat, atq; hos tantum fortasse, quum gula quotidianis expleta ferculis, noua sibi ad inuitandam famā diuerticula quæsiuerit. Tantumq; abest, ut pisces cupidius affectemus, ut quadragenis illis Verni ieiunij diebus, neq; Deorum metu, neque infamia permoti, aliquando ad uorandas carnes, detestanda cupiditate rapiamur. Quibus de causis effectum est, ut neglecta piscatione, uetera piscium nomina penitus exoleuerint. A nostris enim Vere tantum ipso, enixè, certatimq; piscantibus omnis generis pisces minimè capiuntur. Etenim pisces pro uarietate temporum, modò uagantur, modò latibula quærunt, in quibus se condant, neque illorum captura est nisi certis ferè temporibus.

Clupeæ ad prima statim Veris signa, quum ciconiæ aduentant, subire Tyberim solent, inclināte Vere nusquam apparent. In Lario etiam lacu Pigus piscis ille clauis caligaribus insignis, ut Plinius refert, non aliàs unquam à me, hoc etiam curiosè quærente, conspici potuit, quàm Vergiliarum ortu, quibus maximè diebus Turdi gregatim ab alpibus in uineta deuolare consueuerunt. Sed id præsertim in caussa est, cur sæpius fallamur & difficillimè uera ea uocabula deprehendamus, quod alijs atque alijs nominibus diuersi litorum tractus (ut Plinianis uerbis utar) eosdem pisces appellent. Nec mirum, quum rem Romanam, ita uolentibus Fatis, Barbaræ nationes

affligerint, ipsaq; Europa externarum gentium repleta colonijs, iam pridem ueras literas, & antiquam dignitatem amiserit.

De Capidolio Cap. II.

Maximus inter pisces qui hæc litora attingat, Capidolius ab Romanis appellatur. Vnum ex his, paucis ante annis, uasta corporis magnitudine oculis ac dentibus truculentum, irata maria ingentibus propulsum fluctibus humilia in uada detruserunt non longè à Grauiscis in ora Tuscorum. Inhæsit multa reciprocantis pelagi iactatione fatigatus arenæ, quam pondere suo impetuq; sulcauerat. Neq; inde sua oppressus mole circumagere sese præ inertia, aut euadere potuit, quā maria modò tantis inflata fluctibus, subsecuta tranquillitate, frustra eluctantē frequentibus prægrandis caudæ flexibus, fugamq; in altum multo gemitu molientem, quieto, uadosoq; in litore destituisſent. Ergo perpetuis ueluti circumuallatus aggeribus, crebro multoq; reſlatu indignabundus & exspirans circūſuſis populis prædæ atq; ſpectaculo fuit, membratimq; securibus cæſus, & ſubditus prælis in lucernarum uſus liquorem præbuit. Tanta erat bellæ uastiſtas, tantaq; eius dorſi altitudo, ut facile utrinque pariter equitatibus mutuū aſpectum eriperet. Fuere miraculo ingentia oſſa in templorum ueſtibus ſuſpenſa, & in his præſertim oculorum receptacula, quæ orbem prægrandis dolij æquabant. Sed ea res mox in prodigium uerſa eſt, ſicuti triſti admodum euentu

uentu statim apparuit. Quum enim æstiuī soles fœda putrescentis belluæ uiscera feruoribus excitata sanie corrupissent (quanquam aggesta materia teterrimi odoris fastidio cremaretur) breui tamen adeò fœtido noxiq; uapore regionem suapte natura pestilentem infecit, ut ea inauditi spectaculi uoluptas multis incolarum funeribus eo autumnō constiterit.

Non multis quoq; ante annis alia eiusdem generis bellua non longè ab Arni fluminis ostio, sæuiente austri flatibus tempestate, uadis illisa est, quam morbo ac senio multaq; agitatione confectam similis accolarū concursus diffecuit, extractisq; ad spectaculum coctis, spinæq; spondylis, continuò concremauit, ne graui eo halitu adfectus insalubrior redderetur. Capidoliū à Plinio Orcam uocatum esse crediderim, quam spectante populo Romano Claudius Cæsar Ostiensi in portu, longo plagarum ordine conclusam, ueluti maximo in circo, uel ipsa naumachia, Prætoriana classe inuectus, circumfusoq; milite, expugnaui atq; confecit, nec minore quidem spectaculi gloria, quàm antea serpentem ad Bagradam Attilius Regulus admotis castris, & directis catapultis atq; balistis oppresserit. Orca cum Balenis continenter bella gerunt, & toto Oceano cruentissimis inter se prælijs dimicant, utræq; Gaditanum fretum aliquando ingrediuntur.

Est & in Oceano cetarij generis Rota, quam uidit Lusitana classis, dum extremum Aethiopiæ promontorium superaret: geminas dorso rotas gestare uide-

batur, ad earum similitudinem quæ frumentarias molas impellente uento editioribus in locis circumducunt. Extimuere tantæ belluæ congressum periti nautæ qui modò ignoti maris immensos fluctus, certaq; pericula contempserant, satiusq; uisum conuersis uelis fugam capere, quàm expectare belluam, terribili fragore uasta, spumosaq; maria proscindentem, & superbo fremitu ueluti conspectis hostibus prælium ciuentem. Neq; eam terruere excussa nauibus tormenta quorum boatibus ea maria resonabant, fugientesq; proculdubio immanis bellua uastis mæandris adnataundo fuisset consecuta, uentis ac uelis celeritate cedentibus, nisi mirabunda subsitisset, quippe quæ perpetuam intententibus fugam satis gloriosa insectatione uictoriam expressisse uideretur.

Conspicitur & Phisiter piscis extra colūnas Herculeas, Flator ab Latinis appellatus, qui frequenti re flatu præaltas undas euomere solet, ita ut procul nauigiorū uela ob spumantis aquæ cādorem appareāt. Ea belluæ superiore biennio quibusdam Cæsarianis è Britannia in Hispaniam trajicientibus magnum terrorem incussere, quum Gallorum nauigia ea uelorum specie è longinquo representassent, qui tum ardente bello, ea maria infestis classibus obsidebant. Sed iam Oceano suas belluas relinquamus, quum sercula mensurarum potius, quàm naturæ maris tam multa miracula sinus narraturi.

De

De Boue bellua & Canicula
Cap. III.

SED antequàm ad eos pisces, qui conuiuijs in-
suntur, proposito ordine ueniamus, Bos ille in-
gentis latiꝑ; corporis, natantium hominum deuora-
tor, minimè erit prætereundus. Is admirabili callidita-
te in mari nostro grassatur, portusꝑ; & exculsa ædi-
ficijs litora sæpius frequentat, inde occultus & quasi
torpens simulata segnitia natantes adoritur. Bendi-
nellus Saulus Cardinalis sæpius referre solebat, se ad-
modum adolescentem cum alijs eius ætatis sodalibus
natandi studio, non longè à portu in mare altius pro-
uectum, in huiusmodi belluam incidisse, quæ sedato
ac maximè tranquillo in mari quæta & immobilis
distinctè atq; perspicuè uisebatur, cuius aspectu adeò
expauerit, ut timore præpediente ab solita natandi pe-
ritia penè destitutus, ægrè se receperit: Aethiopem
uero qui peregregius erat urinator, quiꝑ; ipsis adole-
scentibus corpora eorum ac animos maris periculis
paulatim insuefacièdo, natandi artè tradebat, subsidè-
ti in insidijs belluæ obuium celeri natatu prodijisse, si-
ue ut pauentium mentes, eius monstri incursum conspè-
natas, despecto periculo confirmaret, uel ut ipse ad-
referendū miraculum belluæ effigiem propius intue-
retur: sed belluā præde intentā illū temere adnatan-
tè immani exceptū hiatu confestim deuorasse, neq; a-
lia infelicitè peregūtis Aethiopis edita signa præter-
spumā cruentam, agitato in mari ebullientem, ita ut

prius multiplici & peracuta dentium serie confixus, quàm deuoratus esse crederetur. Oppianus hominidâ bouem elegantissimè descripsit, cuius sententia à Lippo pulcherrimis uersibus Latine tralata est, quum cæteri authores de hoc nullam ferè mētionem fecissent.

Est & infesta natantibus ipsa Canicula, quæ morti feris potius dentibus mordicus homines dilacerat, quàm deuoret, quum capite tantum sæua, castigatum habeat uentrem, & in prælongam ac tenuem exeat caudam, cuius astus, naturamq; multo simul metu, multaq; audacia memorabilem, si referre conarer, insulsissimè facerem, quum Plinius incōparabili elegantia breuitateq; uti mûri eius ingenij mos fuit, suo loco eam expresserit.

De Sturione Cap. III.

EX omnibus piscibus, qui lautioribus apponuntur mēsis, nullus est toto mari uel annibus ipso Sturione procerior atq; sapidior. Siquidem ubiq; terrarum & maximum pretium & summam dignitatē hac ætate semper obtinuit. Maria hunc gignunt, sed eum flumina maximè nobilitant, pinguescit enim dulcium aquarum haustu, subagrestemq; illum saporem exuit, qui præalto in mari cōcipitur. Magnos amnes perquàm libenter subit, propterea in Nilo, Tanai, & Danubio, Padôque fluminibus maximè reperitur.

Caput eius rostratum est, & ad effigiem quadratæ pyramidis protensum. Os illi est sine maxillis, sine dentibus

dentibus, diuersum penitus ab reliquorum pisciū forma, idq; sub mento in ipsa propè iuguli parte ad similitudinem fistulæ harundineæ rotundum, semperq; patens, & chartilagineum & summè candidum, cuius hiatum in procerioribus hasta brachij crassitudine haud facillè impleret. Cæterum totum caput dura potius & callosa chartilagine, quàm certis ossibus cōstat, quod ex lento quodam & præpingui mucore cōcretum esse uidetur. Naribus autem omnino, quæ illi pertenuēs sunt supra rostrū, refrigeratur, quū branchijs omnino latis careat, & si quā hauriēdo recipit aquam, illam eodem prono ore statim regerit. Toto autem dorso crassiores quædam squamæ ossea duritie, certo numero ordineq; distinctæ, intercurrente spinæ acie ad elegantiam eminent, uti in magnificentioribus ualuis hodie uidemus, quas ferrei atq; inaurati clauī certa serīa confixi decentissimè figurāt, cæteræ corporis partes cuticulari & scabro admodum operimento potius quàm perpetuis squamis integuntur, idq; ad subuiridis atriq; coloris speciem.

Quo nomine autem ab antiquis Sturio fuerit appellatus, haud facillè diuinauerim, quando grauissimi nostræ tempestatis scriptores uarijs sententijs inter se dissentiant, quæ quidem magno etiam interuallo à ueritate discrepant. Et has quidem sententias uanis in nixas coniecturis aliquanto facilius erit confutare, quàm uerum certumq; nomen celebratissimi piscis in medium afferre. Satis tamē fuerit, curiosos de alienis erroribus admonuisse, ut aliud ipsi accommodatius

ac melius inuestigent, si nos fortasse minus proprium
 nomen inuenisse uidebimur. Raphael Volaterranus,
 qui laboriosissimum cunctis de rebus uolumen condi-
 dit, arbitratus est cum hodie Sturionē esse, qui apud
 Græcos Labrax, apud Latinos uerò Lupus fuerit, cu-
 ius opinionem pleriq; Romanæ Academiæ proceres
 & ante alios Thomas Phædrus & Portius Camillus
 omnibus conuiujs probauerunt, his maximè addu-
 cti argumentis, quòd Lupus Tyberinus longè omni-
 um piscium apud Romanos esset laudatissimus, & is
 maximè qui cloacas Urbis intraret, atque inter duos
 pontes caperetur, qua una modò conditione Sturio-
 nes omnium iudicio summam saporis commenda-
 tionem accipiant, sicuti eos Horatius & Iuuenalis, i-
 temq; M. Varro & Plinius & Macrobius celebra-
 rint: referre etiam ad prisce nominis coniecturam,
 Sturiones hodie à nostris piscatoribus Lupos appella-
 ri, solereq; eos capto eo pisce, quum retia trahunt,
 clariore uoce præ letitia, Lupi nomen ingeminare.
 Quæ coniecturæ multis rationibus mihi admodum
 friuolæ uidentur, quum id genus argumēti apud Dia-
 lecticos fallacissimū sit: Lupi Tyberini sunt delicatissi-
 mi, sed Sturiones Tyberini sunt delicatissimi, igitur
 Sturiones sunt Lupi. In hoc enim non comparatur to-
 tum Luporum genus cum alijs piscibus, sed eorū qui
 in Tyberi capiuntur, ab his, qui in alto degant ma-
 ri, differentia exprimitur. Ridiculum enim esset
 etiam apud mediocriter intelligentes Parasitos Lac-
 ciam, Spigolam, atq; Lampetram in Tyberi pariter
 captos,

captos, qui mox Latine nominabuntur, uno prelato Sturione in secundis dignitatis gradibus collocare, quum Sturio non semper sit gratissimus, ut pote qui in medijs tantum solstitij feruoribus laudetur. Poggius doctioris Pogij filius in senectute non modò eruditus, sed usque ad iracundiam in conditura ferculorum morosus, & uehemens Parasitus, quum Sturionem apud antiquos Lupum fuisse & ipse crederet in pontificijs, quas maximè sectabatur, cenis, dicere solebat, ueteres insulsum habuisse palatum, quòd tantopere Lupum celebrassent: cum enim carnes habere cum præduras, tum multa glutinosioris succi exuberantia insuauis, quæ prius appetentes satient & expleant, quàm delectent. Propterea non domini, sed familiæ potius mensis apponendum esse censebat uno tantum excepto capite, cuius elixi & leucophago conditi latebras & recessus omnes ipse furcula simul ac digitis auidissimè scrutabatur. Sed ne in refellendis eorum argumentis nimium immoremur, dicamus Lupum alium esse piscem à Sturione, Spigolam uulgari nomine nuncupatum, quo probato, Sturionem illis sine nomine relinquemus. Spigola hodie apud Romanos est, qui in Venetia Varollus, Lupacius in Liguria, in Hetruria Araneus, & Lupus in Hispania uocitatur. Romanus inter Tyberinos captus pontes, omnium consensu palmam obtinet: constat enim piscatorum testimonio, qui pluris illum quàm in alto captum mari, lautorum obsonatoribus uendunt. Is admodum uorax subire

cloacas solet, & mediæ cryptas intrare Suburræ, ut ait Iuuenalis. Circa sterquiliniæ & cæcicias sordes moratur, obuia quæq; deuorat, nec piscibus ullis, uel corruptissimis escis parcat. Paucis ante mensibus quum in foro piscario ingens spigola exenteraretur, oblongus serpens in uentre repertus est. Quibus de causis in Tyberi mirum in modum pinguescit & adolescit: nec abnucrim etiam Sturiones subire amnem, & pinguioribus aquis gaudere, eosq; tanto sapidiore esse quanto magis à maris litoribus recesserint. Sed hæc ratione lupo & Sturio idem esse minimè probatur, quum utraq; differentia ambobus æquè conueniat: subire enim amnem Tyberinum, & ea pastione gaudere atq; pinguescere, proprium potius spigolæ, quàm Sturionis esse uidetur, quoniam non comparamus Sturionem in alto captum, cum eo quem in urbe expiscamur, quum nunquam ferè Sturio uel certè rarissimè in præalto mari capiatur, ut piscatorum testimonijs clarè deprehendimus: at contra spigola & ex alto mari & ex amne Tyberi quotidie hamis uel retibus extrahatur, ita ut Horatium id innuisse clarè admodum existimemus, quum dicit:

Vnde datum sentis, lupo hic Tyberinus an alto
 Captus hiet, pontesne inter iactatus, an amnis
 Hostia sub Tusci? laudas insane trilibrem
 Mulum, in singula quem minuas pulmèta necesse est.
 Ducit te species uidco, quid pertinet ergo
 Proceros odisse lupos? quia scilicet illis
 Maiorem natura modum dedit, his breue pondus.

Ieiunus

ieiunus stomachus rarò uulgaria temnit.

Patet igitur lupos capi & in alto, & inter pontes, quod euidentissimum in spigolis hodie contingit.

Facit etiam ad coniecturam non contemnendam, illud, Captus hiet. Quis enim unquam Sturionem uidit hiantem? Quum os sub rostro habeat, & immobile & angustum, quodq; nullo uel uertebrae uel ductilis mandibulae beneficio dilatari potest, in spigola autem sit repandum & latum, uti semper in ipsis uidemus, soleantque ad elegantiam obsonatores malo arancio lassatas illas hiantis oris maxillas adimplere.

Neq; illud obstitit quod dicere solebat Amiterninus pertinax Grammaticus, qui perpetuas cum syllabis lites exercuit, Horatium scilicet dixisse proceros odisse lupos, ut significaret paruos maioribus esse praestantiores, quod ad amussim Sturionibus ipsis congruere uideatur, quando lurcones & diligentissimi quiq; ganeonum paruos Sturiones, quos Porcelletas appellant, repudiatis maioribus consecretentur. Plurimum enim à poetæ sensibus bonus ille Grammaticus aberrabat: Nam Horatius proceros lupos cū seipsis minoribus non comparauit, sed cum mulis trilibris, sicuti paulò post apertissime declarat, dicens maiorem à natura modum lupis esse datum, qui mulis parum crescentibus sit denegatus: uerum is tū egregiè, & magno quidem cum ioco, quum superbè contenderet, à nobis coarguebatur: interrogatibus enim quem nam antiquitus piscem fuisse spigolam putaret

quam adeo libenter ipse edere soleret, si Lupus Sturio diceretur, respondebat illam esse Squillam, ridendo quidem errore, ut in proprio capite de Squilla, quum de Iuuenalis uersibus ageretur, diffuse narrabimus. Sed id me plurimum mouet, quod Spigola hodie in Hispania Lupus appelletur, quæ una terrarum Latinæ linguam magna ex parte incorruptam conseruauit, ipsiq; Ligures proximum Latino eius piscis nomen pronuncient. Cæterum ad tollendam huius questionis ambiguitatem Aristotelis sententiam adducemus: Ait enim Lupum esse squamigerum, & quaternis pinnis innatare: quæ differentiæ ipsum Sturionem excludere uidentur, quum non squamis, sed cute potius aspera contegatur, nec quaternis pinnis ad natandi usum instruatur. Præterea Galenus in tertio de Alimentis: Lupum ait, subtiliorem generare sanguinem, & propterea cum perdicis carnibus quadam similitudine conuenire, quod nemo sanus medicus Sturioni attribuere audebit, quum crassum potius humorem adgeneret, & ualde lentum, quod uiscosum dicunt, ipsisq; aptius adultæ uitulæ carnibus, quam perdicum leuissimis pulpis æquiparetur. Cornelius quoque Celsus ad corroborandam Galeni authoritatem, Lupum & Mulum inter pisces leuioris esse alimenti apertissimè dicit, quod & nostra quoque experientia cotidie comprobatur. Porro ipse diuus Ambrosius in Hexahemero, teneritudinem in Lupo mirificè laudat, sicuti Plinius in eodem molli-

molliciem extollit, quum nec Sturionis prateneræ sint carnes, & Luporum longè tenerrimæ consensu omnium habeantur. Putauère etiam Plinium quum Lupos à candore lanarum Lanatos dictos asserat, de Sturione intelligere uoluisse, quòd Sturionum carnes plurimum albicare uideantur quasi Lupi, uel argentearum squamarum candore, uel summo illo lactearum carniū albore, cæteros omneis pisces non superent. Illud quoque Martialis: Laneus Euganei Lupus excipit ora Timaui, eorum opinione aper- tè redarguit, quoniam Timaus flumen in finibus Aquileiensem, cuius ostia celebrata à Vergilio, hodie magna ex parte extenuata, oblimatâque, Sturiones non habet, qui tamen Varollis & Troctis abundat. Quòd si dicatur Martialem pro Timaui Me- doacum, qui hodie Patauinorum Brenta est, accipere uoluisse, eadem ratione respondemus, quum Brenta manifestè, aut nullos, aut certè paucissimos, & qui- dem minutulos Sturiones ferat, ita ut Martialis cele- braturus Sturionem insulse admodum ad Timauium recurrisse uideatur, quum in propinquo Padum ha- beret, & sua magnitudine insignem, & multa Stu- rionum copia longè clarissimum.

Ad certiore quoque opinionis nostræ fidem perti- nere uidetur, id quod à piscatoribus non sine miracu- lo de Spigolis hodie recitatur, quos ut hamo hæserint statim discurrere magno nixu, dilatareque uulnera referunt, ut hamorum insidiæ excarnificato sponte gutture excidant, atque eo modo in libertatem se uen-

dicare, id quod distinctè Plinius ipse Aristotelem secutus, commemorat.

Ex aduerso autem constat Sturiones solis retibus capi nūquam uerò hamis, præsertim si cubito maiores fuerint, eosq; piscatores referunt magno impetu plagarum sæpe maculas dilatare & abrumpere consueuisse, proptereaq; accidere, ut hamis nō capiantur, quoniam Sturiones lambendo, sugendoq; potius, quam uorando, inepto ad escam corripicendam ore, sine controuersia alantur. Cæterum id me plurimum admonet, ut lupum Sturionem esse non posse certissimè credam, quoniam & lupi omnium fermè scriptorum testimonio & spigolæ hodie, hamorum lineas dētibus serratis abrodere soleant, quod Sturiones ipsos, quī dentibus manifestè careant, efficere posse nemo sanus affirmauerit. Extat quoq; apud Columellam dictum illud Philippi admodum luxuriosum, qui apud hospitum Cassino in oppido lupum sibi in cœna appositū gustabundus expuit, addens, Peream, inquit, nisi piscem putauī, quasi uellet innuere, solos Tyberinos lupos piscis nomine dignos esse, cæteros autē lupos inter quisquilias potius quàm inter pisces esse reponendos: ex quo ego planè conijcio, illū lupū Sturionē esse minimè potuisse, quando eius tractus amnes qui sunt in Cassinate agro & in Arpinatiū finibus, Sturiones nō ferāt. Quisnā autē fuerit ille lupus M. Philippi palato ingratus, docebimus, quum de troctis agetur.

Secunda opinio de nomine Sturionis Franciscum Philelphum principem habuit, in qua etiam nunc quosdam

quosdam è nostris Transpadanis exoletæ admodum eruditionis, esse uideo. Is ut erat inter imperitos audax, utpote qui rudi illa tempestate Græcarum literarum notitia, clarius atq; insignis euaserat, Sturionem Latine esse Attilum, pluribus per totam Italiam epistolis super ea re scriptis diuulgauit, indoctos appellans non sine uerborum contumelia, qui secus ac ipse crederet, de ui eius uocabuli sentire uoluissent. Sed tãtum abest, ut uerum nomen inuenerit, ut ipse dum alios inscitie bonarum literarum arguere contendit, in alium aliquanto grauiorem errorem pueriliter sit lapsus. Scribit enim Sturionem nullo modo Lupum esse, quoniam Lupus sine controuersia, is hodie sit piscis, qui ab omnibus Lucius appellatur, quoniam Lycos Græcæ, Lupus sit, qui postmodum immutata litera in Lucium, deprauantibus Latinis abierit. Exprimitq; Philelphus effigiem illius Lucij oblongi piscis, extenti capitis & oris maximè denticulati, qui furuas per trāsuersum fascias habet, dorsum item atrū, & uentrem admodum candidum, quiq; amnibus ac lacubus totius Italiae maximè sit familiaris, quasi præproperus senex nō animaduernerit Lupū quadrupedem lycum, piscem uerò Labraca à suis Græcis appellari. Sed per Deos immortales, quæ nam insania fuerit, Lupos tantopere ab omnibus authoribus commendatos, dicere eosdem esse, qui uulgo Lucij uocentur, quum Lucij plebeia potius inter obsonia censeantur, quàm Romæ nobilium usurpentur mensis, ita ut nunquam, nisi in summa marinorum penuria

sicut aliquando accidit piscatione tempestatibus sublata, in mensam ueniant, & id tumetiam ad honestandum potius patinam, ut dicunt, quàm ad conuiuias eo edulio conciliandos. Dicebat Poggius Lucio, etiam ex Cimino lacu, & ei quidem præpingui nullam unquàm inesse gratiam, nisi cum solus in maxima conuiuiarum inedia prandijs apponeretur. Miror quoque tantæ lectionis hominem apud Ausonium ea carmina minimè lectitasse, quibus Lucius ignobilis piscis alius à Lupo, apud Belgas & Britānos frequens nominatur, ut proprio capite de Lucio mox dicemus. Neque mirum esse debet, si Lucius apud antiquos parum celebratus esse uideatur, quum paucos præter unum Ausonium, authores curiosius etiam lector sit inuenturus, qui de lacuum & fluuiorum piscibus fecerint mentionem: quando Lupum inter marinos pisces, qui tamen flumina subeant, ab omnibus adnumerari, Lucium uerò nunquam intrare maria, uno totius Europæ consensu manifestissimè constet. Cæterum Philelphus Sturionem antiquitus fuisse Attilum asserbat, unius Plinij authoritati innixus, qui in nono Naturalis historie, quum de Thynnorum magnitudine loqueretur, dicit: Sunt & in quibusdam amnibus haud minores, Silurus in Nilo, Esos in Rheno, Attilus in Pado inertia pinguescens, ad mille aliquando libras catenato captus hamo, nec nisi bouum iugis extractus. Quibus ad ductus uerbis, Attilum non posse esse aliud à Sturione putauit, quum Sturiones illos prægrandes, qui in Pado caperentur, piscium eius amnis longè ma-

gè ma-

gè maximos arbitraretur, quod manifestè falsissimū est. Nam Attilus is est, qui à Ferrariensibus Adelius seruato antiquiore uocabulo nuncupatur, piscis inquam ipso Sturione amplior, & effigie, sapore, pretio, & tota serè natura ab eo dissimilis, atq; adeò diuersus, ut in prouerbiū Ferrariæ uenerit, quum duas inter se res maximè distantes significare uolūt, eas sic differre, ut Sturionem ab Attilo dicant, uti nuper nobis etiam confirmauit Ferrariensium legatio, ab Alfonso Atestino ad Clementem Pontificem missa, cuius erant principes Casellius celeberrimus iure consultus, & Antonius Costabilis grandæuus senex, usu rerum & uitæ splendore insignis. Tertia opinio Sturionem apud Plinium Torsionem fuisse affirmat, cuius præcipuum authorem Theodorum Gazam extitisse complures arbitrantur. Eam paucis ante annis acerrimè defendebat Longolius Gallus singularis doctrinæ iuuenis, & qui proculdubio summum Latine eloquentiæ fastigium fuisset adeptus, nisi mors immatura eum in medio optimorum studiorum cursu sustulisset. Adducebatur ea maximè ratione, quòd Plinium uidebat Sturionis formam atque naturam in capite de Torsionibus expressisse, quum dicit: Delphinorum similitudinem habent, qui uocantur Torsiones, distant & tristitia quidem aspectus: abest enim illa lasciuiæ, maximè tamen rostris canicularum maleficientia assimilati. Horum enim uerborū testimonio, Sturiones iidem qui Torsiones esse uidebātur, atq; ea præsertim cōiectura, quòd

quum minorem quàm in Delphinis uideamus, cum aspectu ipso, tum natatu lasciuiam præ se ferant, etiam fistulam habeant, uti in Delphinis conspicitur, quāquam diuerso modo à natura sit indita. Nam Delphini per suam expirant & refrigerantur fistulam: ea autem pro ore Sturiones utuntur, quum, uti supra diximus, & per nares & paruas branchias aerem pro uitalibus refrigerandis attrahant: nouitiumq; hoc Sturionis nomen, antiquo Torsionis uocabulo primum alludere, ipse Longolius arbitraretur. Quibus adductus argumentis Theodorus Gaza, ut erat in transferendis Græcorum sensibus, Plinianorū uerborum obseruator atq; imitator diligentissimus, apud Aristotelem in octauo de historia Animalium Phocænam, Torsionem uerterit, ueluti ab ipso Plinio uocabulum mutuatus. Ceterum si bona cum uenia bonis mortuis licet refragari, nos docebimus Theodorum Torsionem pro Sturione nequaquam acceperisse uel si acceperit, plurimū errauisse: Plinium quoq; per Torsionem ipsum, quem nunc quærimus, Sturionem significare minimè uoluisse: Siquidem Gaza quum Aristotelem Latine interpretaretur dicentem in octauo de historijs Animalium: In pōto fera nulla est, præter Delphinum & Phocænam, pro Phocæna Torsionem dixit, quæ Phocænam sciebat ab Aristotele inter uiuiparos pisces esse connumeratū, quum Aristoteles alios pisciū esse ouiparos, alios aut uiuiparos, id est. q. catulos parerēt, dixisset. Nemo aut adeò imperitus est ut nesciat Sturiones esse ouiparos, ut ex cotidiano usu deprehen-

deprehenditur, & ex salsamentis Caiarijs, quæ ex ouis Sturionum sine controuersia conficiuntur. Neq; enim credendum est, tantæ eruditionis ac diligentie hominem, uti fuit Theodorus, adeò pueriliter fuisse hallucinatum, præsertimq; cum hûc ipsum locum alter à Plinio fuisse cõuersum animaduertetet, qui pro Phocæna non Torsionem, sed Vitulum marinum substituerit, ut diligenter Hermolaus in Castigationibus annotauit.

Præterea apud Aristotelem Phocæna Sturio esse non potest, quum in sexto de natura Animalium, ubi eius effigiem exprimit, clarissimè dicat, Phocænas omnino carere branchijs, sed branchiarum loco fistulam habere, quod Sturionibus minimè accidit, quoniam præter fistulam oris, uti diximus, branchias manifestè habent, quanquam paruas & angustas, si illas tantæ molis pisci comparemus, ita ut Sturio nullo modo Phocæna esse possit. Subiungit quoq; Aristoteles Phocænam nasci in Ponto, quod de Sturione minimè dixisset, quando Sturiones omnibus ferè in maribus facile reperiuntur, magnamq; eorum copiam insignes fluuij alant, siue in mare nostrum, siue in ipsum Oceanum euoluantur. Quòd uerò Plinius Torsionem Sturionem esse putauerit, minimè crediderim uel hoc uno argumento, quòd Sturionis & magnitudine et frequentia, & ipse deniq; pretio admodum celebrati piscis, ab ipso Plinio nullam præterquam hoc uno in loco, mentionem factam esse uideamus, quum uel minimos & in edulijs etiam prædamnatos pisces, nō mo-

dò in nono peculiari Aquatiliū libro, sed in alijs obiter locis sæpius nominet atq; depingat. Vnde putandum est Plinij Torsiones, sicuti Aristoteles asserbat, in Ponto Euxino potissimum uersari, nec temere per alia maria, extra Helleſponti, Thraciæ Bosphori angustias euagari. Porro Plinius, si uerba Aristotelis cōsideremus, pro Phocæna Torsionem intellexisse uidetur, qui Torsio eodem teste, maleficus est, quoniam Canicularum rostris assimiletur: & ipsa quoque Phocæna ab Aristotele ueluti maximè malefica feræ nomine nuncupatur. Sed Sturio quomodo maleficus esse possit, non uideo, quum dentibus omnino careat sic fortasse à natura formatus, quoniam piscibus non alatur: Ridiculum enim esse dicere, Sturionem in pisces grassari per ipsam tantum lasciuiam: Nam magni pisces alios persequuntur, ut interemptis ueluti proprio pabulo uestantur. Sed ut hanc inueteratam de Torsione opinionem penitus conuellamus, paulò post alium à Torsione & quidem sæpius ab ipso Plinio celebratum piscem Sturionem esse monstrabimus. Quarta opinio Hermolai Barbari fuit, uiri nobilissimorum studiorum gloria insignis, qui rogatus sententiam in tanta eruditorum dissensione, per epistolam Paulo Cortesio respondit: Sturionem antiquitus Hyccam fuisse ex testimonio Athenæi hac coniectura adductus, quòd Hycca porcum significet, Sturionem autem porcelletam, quum præsertim sit paruus, appellari à nostris magna eius nominis conformitate. Nihil enim melius hætenus inuenerat

Hermolaus,

Hermolaus, utpote qui ingeniosus & prudens incipias iam de Lupo, Attilo, ac Torsione opiniones repudiaret. Potuit eum mouere Ambrosius, qui in Dominica passione dicit, Gutto siue Gulo Porcellum amat, ut comedat, quasi per Porcellum Ambrosius Hyccam expresserit: & in Hexahemero ait, Iudæos marinis Porcis uesci, quibus terrestribus non uescantur. Sed hæc coniectura frigida admodum uidetur, quum alius sit in mari Porcus piscis, diuersus à Sturione, hodièque plures obesi pisces, & qui præpingue abdomen habent Porci à piscatoribus appellantur, sicuti Thynnum à Strabone & à Polybio, Porcum appellatum esse uidemus. Caterum ipse Hermolaus in Corollario quod Dioscoridis interpretationibus appendit, Iulidas ait uocatos esse Porcos, qui tamen longè diuersissimi sint à Sturionibus: Syagrim quoque piscem appellari potuisse à nomine suis. Athenæus quoque, qui Hyccam autoritate Callimachi, sacrum ueluti ob saporis excellentiam appellari dicit, mentionem de alio pisce intulit, quem Hyn, id est, suem uel aprum nūcuparint. Alij etiam Græcorum Porcum marinum Psammatida uel Psammitin cognominatum putant, ut clarè appareat Hermolaum, Hyccam Sturionem esse, pro constanti in ea epistola affirmare minimè debuisse, præsertim quum in Castigationibus Plinianis, & in ipso Corollario, de nomine Sturionis plurimum ambigere uideatur. Quem modò Tomum Thurianum posse esse dicat à Thurijs oppido Italie in Brutiorum ora, ut ipse opinatur

dictum, alludente uocabuli similitudine, præsertim quum Athenæus asserat Tomum Thurianum in Italia delicatissimum esse obsonium, modò eum putet esse Galeotè uel Xiphiam Strabonis auctoritate, no dò eum dictum fuisse affirmet Scyllam & Lamiam et Carchariam, ad extremum uerò tot nominum diuersitate perplexus fateatur, uel Sturionem antiquitus his appellationibus uocitatum esse, uel sic dictum à Thuriano Tomo delicatissimò obsonio, quod tantopere à Græcis celebretur. Sed illud me præsertim mouet, quòd nemo authorum, quos legerim, præter unū Athenæum de Hycca pariter & Tomo Thuriano fecerit mentionem, quando Sturio celebratissimus piscis, ut sæpius dixi, certo claroq; nomine fuerit appellandus. Verum hæc nostra inuenta, quæ ludendo excogitauimus, in bonam partem à lectoribus accipi uelim, atq; eo animi candore quo scripsimus à doctioribus perpendi. Non enim is sum, qui obtrectatione alienæ laudis eruditior uideri uelim, quum ulla in parte cum his, quos supra redargui, uel ingenio, uel eruditione minimè sim conferendus. Igitur in tanta eruditorum altercatione licebit & mihi propriam attulisse opinionem, ita tamen ut cum præfatione prius attestet, me tandiu in ea sententia permanfurum, donec aliud, quod magis arriserit, diligentiores inueniant. Dicamus igitur Sturionem ab antiquis Silurum fuisse appellatum, quem pro Glani Theodorus apud Aristotelem interpretatur. Sed de hoc, quum plures apud me certiores sint cōiecturæ, hoc uno tamen maxime

ximè argumento adducor, ut Sturionem opiner esse
 Silurum, quoniam mirum hercle uideatur, quòd hac
 ætate, quis nam piscium antiquitus Silurus fuerit, pe-
 nitus ignoremus, qui adeò in mari ac fluuijs testimo-
 nio Aristotelis, Plinij, Athenai, & Ausonij sit celebra-
 tus: ex aduerso autem de Sturionis antiquo nomìne
 plurimum dubitemus, qui sit omnium ferè totius or-
 bis fluuiorum incola longè notissimus. Neq; enim cre-
 dendum est, ueteres adeò insulsi fuisse gustus, ut arbi-
 tremur eos Sturionem minimè cognouisse, aut Silurū
 ipsum ueluti aliquo naturæ defectu, tota eius generis
 extincta sobole, penitus euanuisse. Silurus, authore
 Plinio atq; Ausonio, fluuiatilis pariter ac marinus est
 & quidem prægrandis, sed præcipua magnitudine
 in Nilo & Gange, ueluti amnium maximis, ceterum
 carne prædulci, nullis ossibus uel spinis interstitis, ro-
 stro item, caudaq; Delphino simillimus, ita ut com-
 pellare eos libeat, qui propterea Torsionem Sturio-
 nem esse uolebant, quòd effigie ac rostro Delphinis
 assimilaretur. Id uerò me etiam plurimum mouet,
 quòd in Nilo, Borysthene, atq; Danubio, uti Plinius
 de Siluris ait, etiam nunc frequentissimos Sturiones
 esse cognoscamus. Nam in omnibus Nili ostijs & su-
 perius propè Memphim Aegypti Sturionem expi-
 scantur. In Borysthene uerò, qui hodie Neper est am-
 nis, Phasiq; & in ipso Tanai apud Tanam emporiū
 tanta eorum est copia, ut cetariæ ibi institutæ sint offi-
 cinæ, in quibus ea salsamenta ex Sturionum ouis sali-
 tis, quæ Cauiaria dicimus, itémque ipsa schinalia ex

summo Sturionis spinali dorso, sale, fumoq; inueterata conficiantur. In Danubio autem adeò frequentes sunt & magni, ut ex eo minores etiam amnes subeant qui in ipsum influunt, sicuti Drauam, Sauum, & Tybiscum, & ut mirum non sit eos etiam Menim amnem subire, sicuti Plinius ait, propter Lisboum, in quo Siluri, ut in Danubio, innatantes equos deprimant. Menim autem cum Hermolao eum amnem esse putauerim, qui alio nomine dicitur Oenus: is Sucuorum gentem è Vindelicia ab Austris, qui Norici sunt, diuidit, Danubioq; miscetur, ita ut ab Istro Istrionem piscem hunc esse dictum putem, quo in amne sit insignis, ut hodie uidemus & Athenæo placet, qui Silurum Istriæ num siue Danubianum honoris atq; excellentiæ causa ubiq; nominauit. Sed audiamus Ausonium de Siluro in Mosella canentem, qui ignobiles etiam Tincas minimè præterijt:

Nunc pecus æquoreum celebrabere magne Silure
 Quem uelut Actæo perductum tergora oliuo,
 Anniculam Delphina reor, sic per freta magnum
 Laberis, & longi uix corporis agmina soluis,
 Aut breuibus defensa uadis, aut fluminis uluis,
 Aut quum tranquillos moliris in amne meatus
 Te uirides ripæ, te cærule turba natantum,
 Te liquide mirantur aquæ, diffunditur alueo
 Aestus, & extremi procurrunt margine fluctus
 Talis Atlantico quondam Balæna profundo.

Quid enim certius notari, exprimere potuit his uersibus quàm pro Sturione Silurus? Qui et magnus et fluuiatilis

uiatilis pariter ac marinus, et Delphino similis, ac ipso tergo uerum olei colorē referre uideatur. Conueniunt profectò hæc omnia Sturioni, & quidem ad amussim, ita ut necesse sit eos qui id negauerint, & asserre aliquem magnum piscem ex his fluminibus pro Siluro, qui sit à Sturione diuersus, & alium ostendere apud Ausonium, per quem Poeta Sturionē uoluerit demonstrare. Non enim credibile est, eum qui minimos quosq; fluuiatiles propria nomenclatura persecutus est, ipsum Sturionē proculdubio uel sua magnitudine, uel dignitate annicularum Regē adeò somniculoſe præteriſſe. Illud quoq; opinioni noſtræ aliqua ex parte ſuffragatur, quod in Canariæ inſulæ amnibus (ea ad Atlanticum uergit Oceanum) multi ac optimi Sturiones piſcatione capiantur, uti Hiſpani, Luſitaniq; referūt, qui dum nouas incogniti Orbis terras inuſitata ac admirabili nauigatione per immenſum Oceanum quærūt, Fortunatis inſulis aquationis gratia quotidie applicant: Cuius Canariæ amnes ipſe Plinius Siluris abundare commemorat. Neq; mirum eſt, quum is piſcis omnium magnorum amnium ſit familiaris, uti in Thameſi Britannia, alijsq; amnibus qui in Oceanum erumpunt, manifeſtè conſpicimus. Hiſpania autem omnis Sturionem, Sulium appellat, ita ut parum ea uox à Siluro qui item & Sulus dicitur, abeſſe uideatur: Quando, ut ante dictum eſt, una terrarum Hiſpania ueterem Romanæ linguæ ſonum atq; ipſa uocabula non ſine rubore dediſcentis Italiae retinuerit. Quomodo autem Siluri in Sturiones

abierint, nuper docuit, & quidem, ut arbitror, felicissimè inuenit Michael Syluius apud Clementem Pōtificem Lusitaniæ Regis legatus, qui uti est optimarū literarum atq; omnis antiquitatis scientissimus, testatur Sulios longè optimos, omnium confessione in Asturia reperiri, unde Asturiones dicti sint, ueluti ab regione nobilissimos producente nouum cognomentū, uetere repudiato nomine, retulisse uideantur. Diuus quoq; Ambrosius opinioni huic nostræ astipulatur, quum dicit: Silurus de aliorum piscium uermibus uiuit. Sturiones nanq;, uti diximus, grādiusculos pisces deuorare nequeunt, quum ore sub rostro à natura cōstituto, non faciliè nisi minutissimos corripiant, & propterea solis suctionibus nutriantur, ut etiam Albertus Magnus asserit, apparetq; hodie in his euisceratis, in quorum uentriculo, qui perangustus est, nunquā deuorati pisces reperiantur. Subdit tamen Ambrosius, inutilis sæpe præda piscātium, ut uideatur in edulij Silurum minimè commendare, sed ego, in syllabam temere à librarijs additam putauerim, siquidem Silurus apud Athenæum dicitur sapidissimus. Quū enim Latum piscem Siculo in mari frequentem uellet laudare à carnis candore suauitateq;, eum Danubiano Siluro comparauit. Neq; illud Plinij parum conuenire Sturioni autumaui, quum dicit: Silurus carne præduli, nullis ossibus spinisue interstitis, quum Sturionem habere ossa manifestè appareat. Existimo enim Plinium intelligere uoluisse Silurum una tantū perpetua, qua traicitur, spina esse contentum, nullasq;

lasq; subinde spinas (uti in alijs accidit) à spondylis oriri, quibus tota caro, corporisq; ambitus ueluti costis sepiatur, delicatæq; illæ pulpæ multo cùm fastidium periculo comedentium contineantur. Cæterum, uti ego arbitror, Sturiones non eo in pretio fuere antiquioribus, ut nostris tēporibus uidemus, siue quòd eius caro per se dura, & multo mucore pinguedinis repleta, celeriter sui desiderium primis mense congressibus auferat, siue quòd pergrauis ac molesta tenuioribus stomachis esse deprehendatur. Videtur & nonnullis Iuuenalem, uilem omnino piscem Silurum annotasse quum dixit: Vendere municipales fracta de merce Siluros: sed uēditorem potius uilem quàm mercedem ipsam, hoc est, Crispinum ab Aegypto, Iuuenalē innuisse crediderim, qui Siluros fractos, id est, membratim cæsos, uti hodie uidemus, aliquando in humiliore Fortuna uenditarit. Quo in loco Iuuenalis, Georgius Merula oculatissimus Grammaticus, Siluros non esse multum absimiles à Sturionibus arbitratur, utpote qui iam animaduenerat illos qui Lupum, Attilumue, Torsionemq; & Hyccam, Sturionem dicerent, à ueritate plurimum errauisse. Quantum autem pertinet ad piscis naturam, dicimus eum tardè concoqui, & propterea ex eius excretionibus multam generari pituitam. Vitium eius carnis aliqua ex parte tolleretur, si in tabellas pollicis digiti crassitudine secaretur, torrereturq; in craticula, & quidem ex præcepto Galeni, oleo, sale, acetoq; leni, atq; iterata aspergine inditis, sed qui palato potius quàm stoma-

cho studere uidentur, elixum eum cum leucophago passim comedunt. Is quū toto ferè capiatur anni circuitu, æstate tamen adulta lōgè probatissimus æstimatur. Siluri felle cū Attico melle permisto suffusos boū oculos ueteres inungebant, ut Aetius affirmat, qui medica artis præcepta Græco sermone conscripsit. Sed id potius ex eius humoris acredine, quàm ab occultiore Siluri piscis proprietate prouenire putauerim, quum etiam ex felle quadrupedum ac uolucrum, & inter alias perdicum, ægris hominum oculis nota collyria iniicere soleamus.

De Vmbrina Cap. V.

Secundum Siluros, Sciena è grādibus primam sa-
poris obtinet claritatem. Eam M. Varro & Co-
lumella Vmbram appellant, quam & Ennius quoq;
celebrauit, ut ex Apuleio deprehenditur dum ait: Me-
lanurum, Turdum, Merulamq; Vmbramq; marinā.
Hæc tota latioribus squamis integitur, denticulata
est, & Aristotelis, Plinijq; authoritate in capite lapi-
dem habere consuevit: agilis est & plurimum uorax.
Propterea Ausonius ait, Celer Vmbrā natatu. Capitur
cum Siluris frequenter circa ostia fluuiorum & in
alto etiam, quod Siluris non contingit. Ipsa quoque
diebus Canicularib. pinguescit, pariq; ferè pretio cū
Siluris æstatis tēpore uenundatur: eam hodie Roma-
ni Vmbrinam uocant. Capita Vmbrarum, sicuti et Si-
lurorum Triumuiris rei Romanæ conseruatoribus
dono dantur, qui piscatores inueterata quadā consue-
tudine

tudine eorum capitum tributi nomine uestigiales fecerunt. Capiti enim summa inest gratia, autoritate etiam Arcestrati, qui in parandis obsonijs, quod eorum ingeniosissimus esset artifex, Dædalus à Græcis appellabatur. Is Vmbrini capitis nobilem quandam condituram, ut apud Athenæum uidere est, multis carminibus expressit: propterea hodie etiam, quæ pretio parari non possint, gulosi ea capita quàm auidiissimè consecretantur. Extat adhuc in ore quorundam facetorum ridenda fabula de T. Tamisio, qui Romanis aulicisq; salibus erat insignis, sed gulæ adeò proposita, ut infamis haberetur. Is quum per seruum, qui in foro piscario in eam curam intentus excubare solebat, ingentis Vmbrae caput Triumuiris delatum esse cognouisset, in Capitolium protinus ascendit, ut simulato apud magistratum negotio, sermonèque de industria protracto, prandium captaret. Verum illud Triumviri iam Riario Cardinali donandum decreuerant: ita Tamisius quum limine curiæ efferri ingenti coronatæque patina caput illud nobile conspexisset, primo deceptus consilio, illud subsecutus est præmissis seruo, qui uestigijs deferentium ministrorum insisteret. Nec multò post quum Riarianis aedibus inferretur, bene habet, salua res est, inquit Tamisius, opiparè excipiemur: erat enim in primis mensæ Riariæ, quæ longè omnium semper lautissima fuit, familiaris. At Riarius, ut erat natura munificus, maximè, inquit, hoc Triumvirale caput maximo debetur Cardinali, statimq; Federico Sæseuerino proceritatis

admirandæ Cardinali transmittitur. Colligit extem-
 plo togam Tamisius, Riarium intempestivæ munificen-
 tiæ incusans, in mulamq; resilit, & munus ad Sanseue-
 rianam domum consequitur. Idem pari liberalitate
 facit Federicus, caputq; ipsum splendidis exornatum
 uerbis, aurataq; illatum patina Ghisio publicano di-
 tissimo deferri iubet, quod ei multo ære alieno, graui-
 busq; usuris obstrictus erat. Volitat tertia iâ spe au-
 dâ frustratus gulâ æstuans Tamisius, festinabundusq;
 incallescere iâ die in Transyberinos hortos quos ipse
 Ghisius magnificentissimos extruebat, contedit: ibiq;
 fessus admodum & multo sudore madidus, quod gra-
 uis sit abdominis, quarto à Fortuna decipitur: quip-
 pe qui Ghisium caput illud recentibus floribus redimi-
 tum adamato scorto, cui ab forma eruditissq; illece-
 bris Imperiæ cognomen fuit, ut extemplo deferretur,
 curantem reperit. Flectit itaq; indignabundus ha-
 benas retro, nec tamē subiratus gulæ, quæ Herculeos
 labores attulerat, & ad Imperiam iam multo sole Six-
 tini pontis semitam exurente adequitat. Ad extremū
 anhelantis gulæ ea uis atq; libido fuit, ut qui per to-
 tam urbem fuerat raptatus, idem & togatus & se-
 nex cum scorto admirante noui hominis aduentum,
 nullo pudore discubuerit, sic ut mirari desinamus A-
 pitium, qui, ut ait Athenæus, cum Linterni Astacos cā-
 cros piscaretur, audissetq; longè maximos & nobi-
 lissimos in litore Aphrico reperiri, eò propere sti-
 mulante gula, insigni nauigio delatus est. Statimq;
 prius quam in terram descenderet, occurrentibus ibi
 piscatoribus

piscatoribus cum Astacis, quod famæ expectationiq; minimè respondissent, protinus conuersis uelis, nec salutata quidem Africa in Italiam ad grandiores Astacos sit reuersus. Cæterum eadem propè Vmbrinæ ac Siluro carniū conditio, utræq; enim, ut diximus, non mediocre imbecillioribus stomachis negotium facere consueuerunt.

De Thynno Cap. VI.

Thynni multitudine sua omnibus litoribus sunt noti, gregatim uagantur, ob id in Euripis maxima eorum est captura. Irrumpunt Maio mense in mare nostrum ab Atlantico Oceano cogentibus Xyphijs, hoc est, Spathis piscibus, qui telo à rostris prominente instructi, eos toto mari persequuntur. Simplicissimi sunt pisciū, propterea uel inanibus ter-riculamentis acti facile uadis atq; litoribus intruduntur: eo modo Gaditanus populus infinitam eorum multitudinem magno quæstu solenniq; spectaculo re-
tibus extrahit. Saturantur inde captorum recen-
tibus pulpis circumfusæ gentes, reliqua illorum mul-
tudo cetarijs infertur, saliturq;: asseruati uerò men-
bratim cadis celebri mercimonio per omnem serè Eu-
ropam diffunduntur. Verum solo abdomine ualent;
quæ pars à Romanis Tarentellum dicitur, quòd etiā
Tarentino in sinu, ubi opima piscium omnium captio
ra est, Thynni sale asseruentur: reliquæ corporis par-
tes, utpote quæ pingui succo admodum careant, in i-
gnobilis populi usum ueniunt, quæ Melandrya à Pli-

nio nuncupantur. Primus ab ipso statim ouo Thynnorum foetus Cordylla dicitur qui mox in Limarias euadit: ex Limarijs autem adolescentibus Pelamides fiunt, sic à luto dictæ, quas nunc etiam Palamias uocamus: quum uerò Pelamides pedalem excessere magnitudinem, in Thynnos abeunt: porrò ex Thynnis, ut Athenæo placet authoritate Sostrati, quum in summum excreuerint, Orcyni infesti cæteris piscibus efficiuntur. Adeò enim Thynni augentur, ut Plinij testimonio, caudæ eorū latitudinis duorum cubitorū reperiuntur, qui postea quindecim talētis pependerit. Sed huic opinioni aduersari uidetur Aristoteles, quū asseueret Thynnos biennio uitam finire, idq; esse cōpertum uerisimili admodū ratione, quoniā certo anno cum piscatoribus Limariæ defecissent, Thynni etiam sequenti anno defecerunt, ueluti omnibus ferme captis Limarijs nullæ reliquæ supersuerint, quæ in Thynnos adolescere potuerint, ita ut credā Thynnos biennij ætate excedētes alijs nominibus appellari, ut Orcynus & Pompilus nauigiorū comes, quem de genere Thynnorū esse Plinius arbitratur. Circa ortum Caniculæ æstrū patiuntur, parua animāte sub pinnis aculeū infigente, quod dolore incitati, nauigia plerūq; transuolant. Idē accidit Xiphijs, quos modò nominavi. Capiuntur ij circa Zephyriū quod extremū est Italiæ promontoriū, Spartiuentum à nautis hodie nūcupatum. Retulit Ioannes Marius Cataneus Nouariēsis multarum literarum notitia insignis, qui Locrensi in litore

litore Xiphiorum piscationi interfuit, eos tanta esse ingenij docilitate, ut Græcanicum sermonem, quo ille Magnæ Græciæ tractus utitur, ab Italico distinguere uideatur, idq; admirandis argumētis deprehendi, quū Græcas uoces minimè reformident, ad Italicarū uerò sonum repente diffugiant, quod complures Brutij testati sunt. Ii in Oceano Indico, in tantā augentur magnitudinem, ut ualidissimis rostris Lusitanariū nauium latera ad sesquipalmm aliquando perforarint. Xiphij bonitate & pretio Siluris fermè sunt æquales, uerū hæc litora rarò adeūt, ueluti qui per petuis maris æstibus, ut in fretu accidit Siculo, gaudere uideantur: propterea Xiphij forma, ut in alijs fiet piscibus pictura non exprimetur, quòd eum uidere hætenus mihi non contigerit. Sed Thynni pariter ac Xiphij, quum œstrum patiuntur, ueluti noxij damnantur mensis. Ceterū Thynni eximie pinguescunt, adeò ut Porci iure ipso nuncupentur, cum etiā ut Polybius tradit, in profundis litoribus, ut porci solent, glandibus uescantur. Thynni recēti pulpa iuxta uentrē, ipsoq; pingui sumēne, sicuti palato grati, ita stomachis languidioribus, quibus nausēā pariunt, ualde inimici, circa uerò dorsum & caudam contraria ratione; quemadmodum ab nimia ariditate parū delectant, ita superfluo nudati humore minus officiunt. Falconius Etruscus plebeius ganeo, sed eruditioris gule quū in Hispania cetarijs præesset, nouū ac sapidissimū obsonij genus ē Thynnorum uentre cōmentus est, circumciso abdomine umbilicos enucleando,

& sale, acetoq; & feniculo inclusos cadulis condien-
 do, ita ut mox id cibarij genus pleriq; appeterent, ac
 propter iucunditatem mirarentur, quem modò ut in-
 utilem ex officinis euertere consueuissent. Sed in uni-
 uersum saliti Thynni, sicuti uim alleuandi intermor-
 tui gustus mirificam habent, ita multa bile aggenera-
 ta, sanguinem incendere, iecinoraq; adurere consue-
 uerunt. Recentes pulpæ rectissimè coquantur in uino
 Corsicano & oleo, pipere etiam cum cepis minuta-
 tim cæsis supperaddito, quod genus condimenti Aze-
 minum Ligures uocant. Pelamides autem multum
 nutriunt & urinam cient, sed tardè coquantur autho-
 re Athenæo, qui tamē eas salitas stomachis cōferre te-
 statur. At Thynnorū iecinoribus mira proprietates in-
 esse traditur ad prohibēdam puerorum lanuginē, im-
 probo quidem Mangonum inuento, qui quum mares
 castrare dirum atq; crudele nimis ducerent, ipsa ta-
 men uirilittatis initia retardare, ueluti proposita ple-
 niore libidine, contendebant.

De Lechia Cap. VII.

EST & alius generosus piscis magnitudine atq;
 colore medius inter Thynnum & Vmbram,
 quem Rom. pariter & Ligures Lechiam appellant.
 Eam aliqui Centrinam antiquitus fuisse arbitrantur,
 quoniam pugnacissima sit, & atris solidioribusq; acu-
 leis, quanquam non omnino longis circa dorsum ar-
 mata, ut Oppianus de Centrina expressit. At Le-
 chia Corio integitur minimè squameo, sicuti in Thyn-
 nis

nis uidemus, sed leui & splendido, quod argenteum est, & cœruleo colore perfusum, caudæ uerò pinna crescentis Lunæ figuram efficit, concava illa rotunditate ad circini ductum effigiata. Eius etiam generis quæ latiore[m] habet uentrem, uulgo piscatores Lopidam & alium Lopida aliquanto minorem Stellam appellant. Ego Lechiam antiquitus fuisse Amiam putauerim, quam Plinius cum Thynnis exire Pontum asserit: nam tota specie maximè Thynnis cognata esse uidetur: & Oppianus audaces Amias appellat, quas comparat Thynnis, & inire prælia cum Delphinis dicit. Aristoteles quoq; Amias carniuoras esse, & ferratos habere dentes, branchiasq; coniectas testatur, quæ branchiæ adeò patulæ mihi minimè uidentur in Lechia, uti in alijs, ueluti Vmbris & Lupis & Coracinis conspiciamus. Sed ut de hoc nihil certi proferam uerba Oppiani me mouent, qui dicit Amias hirudinum more, Delphinatorum exugere sanguinē, quod Lechijs attribui iure non potest, quum & in tripedalem crescant magnitudinem, & peracutis dentibus, solidisq; aculeis sint instructæ, quibus armis non surgendo, sed pugnando per uulnera & cedem, de Delphino uictoriam consequantur. Verum hoc de minoribus fortasse Amijs dixisse Oppianum aliquis existimabit. Illud quoq; Aristotelis de Amijs parum Lechijs conuenire uidetur: Ait enim propterea Amias sic dictas, quòd gregatim uagentur, Lechias autem solitarias sæpius capi manifestum est, quod rarò accideret, si turmatim uti Thynni, & pleriq; alij pisces per

altum & litora deferrentur. Ceterum ut Amiam hodie Lechiā esse credamus, etiam id argumēto esse potest, quod Amiæ et prætenera et gustui suauissima carne à Græcis authoribus esse traduntur: nam, uti citat Athenæus, et Epicharmi, qui de Sirenibus scripsit, & Archippi antiquissimi poetæ carmina extant, quibus Amiæ ab ipsa gratiore pinguedine magnopere commendantur. Ipse quoq; Arcestratus, qui uniuersam terrā, cunctaq; maria peragrasse uisus est, ut gulæ delicias, singula ubiq; edulia explorando, gustandoq; diligēter exquireret, Amiā ueluti nobilissimum piscem in nuptijs Hebes celebravit, docuitq; solenni præcepto eam felicissimè coqui, si conspersa origano, et inuoluta iunco, cucurbitæq; folijs ad prohibendū succi delicatioris effluuiū mitioribus flāmis torreretur. Mōdò autē constat Lechiam laudatissimo sumine & sapore præpinguiū pulparū esse preciosam, cuius capita Sturionū, Umbrinarumq; capitibus Romæ omnium iudicio præferuntur. Probatissima autem in Ligustinis litoribus capitur. Ottobonus Fliscus genere ac hospitalitate illustris, quum Genuæ essem, festiuo matronarum conuiuiο tricubitalem nobis apposuit Lechiam, quæ non modò Romanorum sed & pelagiorum piscium omnium laudes magno interuallo superauit, ita ut aliqui subtilioris gulæ homines pulparū suauitate allecti semesa ex Lechijs obsonia in contumeliā auium atq; quadrupedū, in alterū diem reponi sibi plerunq; præcipiant. Quo fit ut Lechiam procul dubio fuisse Amiam fateamur, quum nullum qui insi-

gni

gni sapore præstet, piscem sine certo Latino nomine
simus relicturi, & nullus ab ipsa Lechia piscis hodie
nobis occurrat, quem Amia nomine appellare audea-
mus. Neq; enim mihi persuaderi potest, ut eam in illo-
rum sententiam, qui Lechiam eum esse piscem credūt
quem pro Sturione Hyccam putauit Hermolaus, co-
leui argumento, quòd Hycca præposito articulo, sic
ti nunc Italiae ueterem elocutionem amittentis mos
est, in Lechiam abiisse uideatur. Porro Icesius in li-
bro de Materia, Amias ab optimo succo teneritudine
que commendauit, aitq; non multa cum difficultate
in uentriculis secerni, sed non multum omnino præ-
bere nutrimentum.

De Coruo Cap. VIII.

COruum eundem esse & Coracinum Theodo-
rus Gaza existimare uidetur, ueluti à Coruo
Coruulus, siue Coracinus descendat: cui Hermolaus et
Volaterranus refragantur, quoniam authoritate A-
thinaei Coracinus à uerbo Græco, quod genas oculos
que frequenter mouere significat, nō autem à Coruo
qui Græcè sit Corax dictū existimēt. Ego autē secus ac
Volaterranus putat, Coruū genere ipso à Coracino
minimè differre arbitror, ea maximè ratiōe, quòd de
Coruo nullā ferè à probatis scriptoribus mētiōē fie-
ri cōstet: authoritate uerò omnium antiquorum Coraci-
nus sit et latus piscis & subniger & squamosus, quæ
differentiæ ei, quem nos hodie Coruum appellamus
manifestè consentiunt: nam Coruus gibberosus est, &

proportione cæterorum squamosorum admodum
 latus uidetur, uti accidit Coracinis, quos Parmenio
 Rhodius, qui scripsit de re Coquimaria, ut allegat A-
 thenæus, Platistaticos à latitudine corporis appella-
 uit. Nigricantes quoq; in Coruis pinnas conspiciamus
 quas Aristophanes in lib. de Palustribus, Coracinis at-
 tribuit. Sunt enim pelagij & fluuiatiles Coracini. Ve-
 rum hæc nostra flumina nullos aut certè rarissimos
 ferunt, in Nilo tamen, Plinio Martialeq; authoribus,
 & in amne Bethi ulterioris Hispaniæ reperiuntur:
 Gadibus uerò & circa fretum Herculeum laudatissi-
 mi simul ac maximi, pares Niloticis capiuntur, quos
 Zeos, & item Fabros à colore atræ fuliginis appella-
 bant. Coracinus ex his est piscibus, qui commodè at-
 que feliciter saliantur, sicuti Galenus in libro de Ali-
 mentis refert. Eum salitura Eutidemus apud Athenæū
 qui de salsamētis scripsit, Sarpedam uocari affirmat,
 ita ut Persius idem intellexisse uideatur cum dicit:
 Sarpedamq; aduehe ponto.

Nos uerò cum æstate frequentius quàm hyeme, ut Pli-
 nius author est, eum capiamus, feruenti oleo ad me-
 diam cocturam mergere, & extractum protinus sale
 acetoq; in sportulis myrti folijs certo ordine substra-
 tis reponere solemus, qua industria aduersus omnem
 caloris contumeliam per hebdomadas asseruatur. Co-
 racinus & præsertim Niloticus prædulces habet car-
 nes: quem uerò proximis litoribus expiscamur, tripe-
 dalem ad summam non excedit magnitudinem, sed
 carne & aridiufcula, & ob id ab his qui gulæ delitio
 sius

sius student, parum laudata. Athenæus elixo tostum meliorem esse testatur: nos uerò contraria consuetudine, quum recentes & grandes nanciscimur, æneis excoquimus cacabis simplici in aqua, extractumq; uirentibus petroselini folijs coronamus, sicuti etiam fit in Vmbrinis, quas & sapore & squamarum latitudine plurimum referunt. Neq; id inepta ratione: nam duriores eorum pulpæ omnem penitus saporis gratiam amitterent, nisi aliquo iuris lenocinio ab innata illa duritie mollirentur. Cæterum quanquam concoctu sunt difficiles: paralyticis tamen mirè conferunt, ut author est ille Plinius qui de Medicina librum conscripsit. In Coracini capite lapillus inuenitur, quem puerorum collo pro amuletis suspensum, regio morbo aduersari, ignobiles quidam authores tradiderunt.

De Spigola siue Lupo Cap. IX.

Lupum antiquitus fuisse, quem Romani Spigolam, Varollum Veneti, Etrusci Araneum, Hispani Lupum, Ligures uerò Lupacium appellant, in capite de Siluro diffusè monstrauius. Solertissimus piscium habetur, idem & delicatissimus, præsertim è Tyberi, & inter duos pontes, quòd aquæ subiecti fluminis ab multis cloacarum effusionibus pinguiorem escam subeuntibus præbeant. Lupus hamo captus uulnera contempto dolore fortissimè laxat, & excusso hamo protinus refugit: inclusus uerò retibus, imis

in uadis sulcum crebro motu caudæ reiectis harenis facit, atq; ita subterlabitur, ut Oppianus author est, et hodie piscatores, maioribus etiam miraculis additis, uno consensu fatentur. Propterea ab ipsa uehementia à Græcis Labrax appellatur. Parit bis in anno Lupus, ut Aristoteli placet. Summa inest saporis gratia hyeme captis et Ianuario præsertim mense: tunc enim et teneritudine, ut diuus ait Ambrosius, et mollitie, candoreque, ut Plinius asseuerat, maximè commendantur. Luporum aliqui sunt lanati uel lanei à candore, ut Plinio Martialiq; uidetur: aliqui uarij, ut Columellæ placet, qui in piscinis, ait, includi posse Lupos sine macula, quos secernit ab his qui uarij sunt, ita ut proculdubio credam Varios maiores apud Ambrosium esse de genere Luporum, quos et Troctas appellat. Troctam enim esse Lupini generis apparet, ut aspectu, mutuaq; naturæ collatione perspicitur, ut latius in capite proprio de Trocta differemus. Ceterum Luporum carnes in ratione ualetudinis à Galeno mirificè laudantur, quòd subtiliorè generent sanguinè, et perdicis carnibus equiparètur. Athenæus autem Lupos ait boni esse succi, et non multi nutrimenti, quorum tamen superfluitates non faciliè secernantur: sed Cornelius Celsus Lupos sicuti et Mulos, leuioris esse alimenti testatus est.

De Cephalo Cap. X.

MVgiles Græco nomine Cephalos Romani uocant, qui in plura genera partiuntur. Aliqui enim

enim à capitis amplitudine Capitones: aliqui à promi-
 nullis inferioribus labris Labeones, qui hæc cognomē-
 ta Romanis familijs indiderunt: alij item Cestres, alij
 Bachi, alij demum Myxini & Chelones & Leuchisti
 & Mucones appellantur. Capitones mēse Decembri
 grauescere ait Aristoteles, qui id genus piscium & in
 mari et in stagnis et in fluminibus gigni, ut uidemus,
 asseuerat. In uniuersum Mugiles sunt uelocitate admi-
 rabili, ut sagittæ arcu emissæ, quā lasciuiunt, uel retia
 saltu trāsuolant, esse uideātur: è mari aliquādo amnes
 et ex fluuijs ipsa maria ingrediūtur. Animal est mini-
 mē maleficiū, utpote quòd alga tantum ac herbis, atq;
 his quæ in profundo uado ac ripis sunt, quisquilijs
 nutriatur: propterea ceteri pisces qui minimē in a-
 lios grassari solēt, Mugilē, ut sanctū ac optimū in ho-
 nore habēt & uenerātur. Probat eos Galenus, qui ma-
 rinis fluctibus exercentur; eos uerò, qui in stagnis &
 fluminibus urbiū sordes & sterquilinia alluētibus, ma-
 ximē detestabiles asseuerat, quòd ex eo alimento ad-
 modū sœculento uitiū contrahāt. Dorionis quoq; au-
 thoritate marini fluuiialibus præponūtur: sed ij præ-
 sertim sunt pessimi, qui sua sponte in stagnis atq; pa-
 ludibus ex limo nasci dicuntur, ut sunt qui in Etruria
 ex Prillino lacu apud Orbatellum ad mediterranea
 deferuntur, ita ut & illos etiā uituperare liceat, quos
 Padusæ atq; ipsi lutulenti Fossæ Clodiæ canales, uisco-
 re prætenere Ferrariensibus & Venetis copiosissi-
 mē præbent. Icesius Græcus author Athenæo perquā
 familiaris, idē et coquus et medicus, cephalos et gustui

gratos & laudabilis succi esse asserit. Galenus uerò eos tardissimè, & multo quidem uentriculi cum labore digeri, atq; secerni prædicat, præcipitq; in eorum conditura debere addi herbam origanum, cuius uirtute facilior excursus ad uentrem inferiorem fieri uideatur: eos tamē salitos minus noxios esse testatus est. Nos uerò Cephalos omnes plenius eos in cœna comedentibus dolorem capitis, quem morbum medici recentiores Cephaleam dicunt, post paucas horas inducere sæpe deprehendimus, maximè si ad lautiores cœnas stomachi tenuiores accesserint.

De Aurata Cap. XI.

VEteres non modò Auratam piscem in honore habuerunt, sed & Sergij Romani patritij luxuriosa eius piscis æstimatione perpetuum familie cognomentum fecere: siquidem à mari, Auratarum, aliorumq; pelagiorum piscium semina atq; uiuaria in mediterraneos lacus deferebant, ut in obsequium popinarum tralata maria uiderentur, quæ preciosa edulia dulcioribus denegata undis, improbo opulentiorum studio, cotidianis cœnis copiosè suggererent: sic Auratas, Lupos & Murenas suburbani lacus, Sabatinus & Ciminus, & multo remotiores Vulsinensis & Velinus aliquando procrearunt, quæ seminaria degenerante sobole, quum externi pisces parum feliciter alienis in sedibus prouenirent, paulatim interière. Ex Auratis quæ toto passim mari mira fecunditate progignuntur, Tarentinam antiquiores prætulerunt,

tulerunt, sed eam maximè, quæ illata Lucrinis stagnis concharum esu pinguesceret, ut ait Martialis illo in carmine:

Non omnis laudem pretiumq; Aurata meretur,
Sed cui solus erit Concha Lucrina cibus.

Nonnulli optimorum studiorum laude insignes existimant inter Auratas Scarum illum antiquis pretiosissimum piscem à piscatoribus uendi, qui dentes humauis similes, & ad ruminandas maris herbas plurimum idoneos habeat, maximeq; squamarum specie Auratis assimiletur: ceterum ego crediderim eum non facile à nobis deprehendi errore uendentium, qui similitudine decepti, neq; animaduersa saporis nobilitate in foro piscario eum Auratis & Sargis commiscere consueuerint, consensu tamen piscatorum Sapphirus piscis, sic à cyaneo eius gemmæ colore dictus inter Auratas longè sapidissimus existimatur, qui fortasse Scarus antiquis fuerit. Porro Auratæ æstate raro, hyeme autem frequentissimè capiuntur, quæ tum laudatiores existunt. Ipsæ inter ceteros pisces peculiari quadam dote singularem & saporis simul & salubritatis gratiam obtinent, authore Cornelio Celso, qui eas in ratione ægrorum alendorum leuioris nutrimenti existimauit. Rectè coquentur si ex præcepto Galeni, eas in craticula subditis mitioribus prunis, oleo & sale, acetoq; consperseris.

De Dentice Cap. XII.

Synodontes pisces Latini Dentices uocāt, proximos Auratis & Pagris : habent enim prominulos dentes, & sunt lati, subrubraq; uarietate conspiciui: appellatur & hic Synodus à Græcis, alio nomine Charax, id est, uallatus, uti est perpetua extantium dentium serie septus. Athenæus eum in fretis longè optimum esse ait; qui & salubrior est Galeno auctore, quum in uniuersum meliores euadant, quos plurima iactatione, inquieta æstuosaq; maria fatigarint. Eum Actius Syncerus Neapolitanus huius ætatis poeta nobilissimus in Lusibus piscatorijs celebrauit, quum dicit:

Dat Rhombos Simuessæ, Dicarchi littora Pagros,
Herculæ Mulum rupes, Synodontas Amalphis.

Synodum Latini ueteres pariter ac neoterici uulgo Dentice appellunt, probantq; eum ex Illyrico Dalmatieq; litoribus, & præsertim ex Salona atq; Tragurio: quæ gentes concisum in frusta, & semicoctum multo croceo & perspicuo gelu condiunt, cadisq; includunt, ita ut toto ferme anno per omnem Italiam, & Romæ idem aduectitius & recentissimus habeatur. Id genus autem obsonij medici magnopere detestantur, & ante alios Petrus Aponensis, qui rudi illa tempestate diuini Conciliatoris cognomen in ea optimarum literarum strage promeruit. Is enim pisces semel coctos asseruatosq;, & præsertim uasorum conclusos operculis mortiferam qualitatem acquirere, mandantesq; cer-

to

to plerunq; ueneno inficere, ratione atq; experimen-
to deprehendisse affirmauit.

De Fragolino Cap. XIII.

A Vratas sequuntur Pagri, siue Phagri, Fragoli
ni uulgò dicti, ex his qui assantur piscibus lō-
gè probatissimi. Sunt enim & gustui gratiores, & sto-
macho nequaquam molesti, utpote qui ratianobilitè
febricitantibus ipsis conceduntur. Nā prater id quod
de omnibus saxatilibus Auicēna intellexit, Pagri nul-
lam uiscosi lentiq; humoris exuberantiam habēt, qui
etiam ipso iure conceduntur: quoniam quum uniuersum
piscium genus frigide atq; humide sit naturæ, hu-
mida frigidaq; cibaria febricitantibus Hippocratis au-
thoritate debentur: ut aliquando mirer quosdam scru-
pulosiores medicos, quum febris adsit, totum propè
piscium genus perdamnare. Phagros Romani & ma-
gna pars Tyrrheni litoris accolarum Fragolinos, Ve-
neti Albores: ipsi uerò Ligures, antiquo seruato no-
mine Pagros appellant, quos, quum sesquipalms ma-
gnitudinem excesserint, in Dentices siue Synodontas
euadere communis piscatorum consensus existima-
uit. Si pisces à colore ipso (apparent enim rubro uino
madefacti) Erythrinis & Iecinoribus piscibus assimi-
lātur, authore Pseusippo, ut ait Athenæus. Cuius testi-
monio manifestè reprehēduntur, qui Fragolinos Op-
piano atq; Aristoteli Erythrimos esse putant, quos
Theodorus Gaza Latine Rubeculas interpretatus est
quum ibi Athenæus Phagros Erythrinis comparet.

qui sint genere diuersi, sed in ipso colore conueniant. Verum id me plurimū mouet, ut ab illorum opinione recedam, quòd Aristoteles & Plinius Erythrimos uel Rubeculas grauidas & plenas ouis, toto anni tempore capi asserant, quum in eo genere mares non sint, quod Fragolinis minimè accidit, qui passim pluribus anni mensibus sine ullo ouorum uestigio comeduntur. Illud quoq; accesserit ad confirmandam opinionem: nam dum grato palato Fragolinorum capita exugimus, plerunq; tenuior lapillus dentibus importunus occurrit, sicuti Aristoteles & Plinius eorum capitibus inesse testantur. Videmus etiam eorum corda triquetrae figurae similia, ut antiqui prodidēre. Pagri ex sententia Iocsi, Vere ipso, Arcestrati autem, exortu Caniculæ sunt præstantiores: nos autem hyeme eos longè sapidissimos experimur, sed ad summam saporis gratiam accersendam, ganeonum iudicio tres omnino conditiones requirere dicuntur, scilicet ut sint & recentes, & frixi, & frigidi, ita tamen ut Arancij mali succo ac modico pipere torpescerent eorum pulpæ aliqua ex parte molliantur & excitentur.

De Salpa Cap. XIII.

Salpa piscium pulcherrimus nomen retinet, atq; omnibus notus est: siquidē eum à ceruice in caudam per argentea latera, aurea, rubentesq; lineæ certis distinctæ interuallis decentissimè depingunt. Vnde Græci antiquiores Mnaseæ Colophonio, quòd poema uarium edidisset, Salpæ cognomētum indiderint.

Frequens

Frequens est & procerus in Balearico mari, & præsertim ad Ebussum insulam à copiosissimis salinis celebratam. Appellatur ab aliquibus, ut Plinius auctor est, obscœnus piscis, quòd percoqui non possit, nisi ferula uerberetur. Solitarius est, paritq; bis in anno Luporum more. Natura astutus esse perhibetur, & longè omnium liquidissimè audit: æstate melior est, & è toto mari circa Mitylenem probatissimus. Caterùm ille Arcestratus, qui in coquinaria à Græcis alter Theognis uel Hesiodus existimatus est, Salpam semper malum nobili carminè pronunciauit, ita ut mirum minimè uideatur, si hodie quoque is piscis, qui tam opèrosè atque eleganter à natura depingitur, ab optimatum mensis ut insulsus & mendax sit repudiatus.

De Sargo Cap. XV.

IN hæc maria Sargus non semper (quanquam sit notus) enauigat, qui Brundusij Ennij poetæ testimonio longè optimus habetur, præsertim si prægrandis fuerit: li nanq; quos Romæ habemus, Auratam magnitudine uix excedunt, quam etiam latitudine, atq; argenteis squamis referūt. Sargus Autumno & Vere parit, ut ait Aristoteles; is alios minimè comitatur ueluti superbus. Nullam inesse gratiam litoralibus, ait Plinius, quod mirum uidetur, quum is maximè circa litora capiatur, ut in libro de historijs Animalium Aelianus latissimè disseruit, ubi Sargos ait caprarum esse amatores, eosq; propterea facilè capi ad earū um-

bram, quam in extremis litorum marginibus, & scopulis collocatæ aduersus solares radios in æquora proijciāt, & extendant, atq; ea specie, amore præferui di faciliè alliciantur. Optimus est Sargus occidente Oryonis sydere: tum enim uites foliorum honore spoliantur. Archestratus in Popinalibus delitijs mihi sæpius allegandus, Sargum siccæ carnis esse, ac ob id assatum eum & calidum, caseo acetoq; conditum probat, sicuti uno edicto omnes siccioris pulpæ pisces cōdiendos præcipit, secus ac in præpinguibus & teneris sit necesse, qui solo sale atq; oleo inditis, in craticula sapidissimè percoquuntur.

De Capone Cap. XVI.

CApo litoribus nostris familiaris, Venetis autē ignotus, caput habet ualde magnum, & illud quidem enorme, quadratum, & nullis uestitum pulpis. Oculi in eo sunt admodum rigentes, extēta supercilia, os languidū, minuti dentes, sub mento autem ob longæ ac rubentes pinne ad impexæ barbæ similitudinem, cætero autem corporis trunco rotundus est, et teres, decrescitq; in caudā æqualiter extenuatus quousq; in postremam desinat caudæ pinnam. Porro uentrem habet ualde candidū, sed puniceo colore Mulorum similitudine uariegatū, dorsum autem flauescere potius quàm rubescere uidetur: solidis quoq; & albicantibus constat pulpis, sed qui tamen aliquanto salubrior sit, q̄ sapidior, eruditioribus præsertim Gnathonibus, qui illū ueluti aridiusculū aspernantur. Reperiuntur & alij Capones, qui bifurcata habent rostra,

stra, & dorsum offeis squamis armatum, quos in genere Caponum piscatores ipsi mares esse testantur. Ego autem aliud genus esse crediderim. Ceterum hæc est uera & expressa Caponis efficies, quæ dum pisciū antiquiora uocabula quæritarem, mihi haud temere de singulis dubitati, nō mediocre negotium fecit, quā modò illum à magnitudine capitis de genere Capitonum alludente recenti nomine esse putarem, modò Orphum ab oculorum aspectu & rubro colore arbitrarer, modò Erythrinus siue Rubecula ob eundem puniceum colorem esse uideretur. Nulla enim ex recenti gentium appellatione antiqui nominis coniectura adferebatur, ut pro certo possem aliquid eruditorum auribus dignum affirmare, quum Romani eum Caponem, Organum Ligures, Galli uerò Roscettum, quod eorum lingua rubetum sonat, appellent. Sed Capitones de genere Mugilum, uanamq; subinde eius nominis coniecturam esse deprehendimus, sicuti existimare uidetur Volaterranus, qui imprudenter Caponem putauit esse Labeonem. Orphum uerò maiorem esse piscem, & unica etiam traiectum spina, quòd in cæteris rarissimè accidit, & deniq; tardissimè eum mori, si etiam cultro medius diuidatur, auctoritate Aeliani, Athenæi et Oppiani clarè constat. Erythrinum quoq; esse non posse eadē ratione appareret, qua opinionem de Pagro refellimus: quoniam is toto anno grauidus, ouisque plenissimus capiatur; Capones autem magna ex parte uentre uacuo reperiuntur. Sed nos eum proculdubio de Mulorum

genere esse putamus, parati mutare sententiam, si actiores meliorem attulerint. Siquidem Mulum expressissimè refert & capitis effigie & ipso colore puniceo qui nullis alijs in piscibus, excepto Capone & Mulo, ea claritate conspicitur. Aliqui enim barbam habent, qui Barbati & Barbatuli à multis, & præsertim à Cicerone dicuntur. Quod autem duo sint Mulorum genera apud Athenæum planè perspicitur: anteposit enim Barbatū Mulum imberbi Mulo, sicuti Sophron poeta iudicabat. Plinius quoq; id Muli genus, quod est diuersum ab his qui gemina barba capillari insigniuntur Alutarium appellauit, quod Barbatorum comparatione uilissimum erat. Volaterranus in hoc decipi uisus est, quoniam Mulos barbatos eos esse, quos uulgus Barbos uocat, arbitratur, Barbos scilicet uiuaces illos, & ab ouorum malitia ualde noxios, quum Barbatus sit marinus, hic uerò Barbus sit fluuailis. Ab Ausonio enim Barbus uiuax celebratur: qui etiam eo argumento, quòd tardè moriatur, de genere Mulorum Barbatorum esse non potest, quoniam Muli, teste Plinio, sicuti & nos sæpius uidimus, quum primum extracti retibus fuerint, protinus expirent, contra uerò Barbi uenales in lacubus ligneis, ut in Ticinensi foro uidere est, diutissimè uiuant. An autem Alutarius is sit qui Capo nuncupatur, in medio relinquemus. Nec etiam absurdum foret, sit pro Capone Citharus acciperetur. Natura enim qualitateq; pulparum, ut Galenus innuit, Citharum à Capone non multum differre deprehendimus.

De

DeLaccia Cap. XVII.

Laccia piscis Romanæ Academiæ doctissimos quosq; diu torsit, quum in Vrbe longè sapidissimus haberetur, nec facîle reperirent quoniam Latino uocabulo foret appellandus, adeò ut ipse Pomponius Letus Grammaticorum eius ætatis princeps, & Platina idem ab ingenij monumentis & diligens historicus, & cocus industrius, temere Lupum esse crediderint duplici quidem errore, quando & quid Laccia antiquitus fuerit, & qui sit hodie Lupus Tyberinus, penitus ignorasse uideantur. Is piscis subtilissimis coniectus est squamis, & argenteo fulgore conspicuus, pulparum uerò mollicie, saporeq; admodum delicatus: uerum adeò frequentibus ac molestis spinulis præ teneræ eius carnes impediuntur, ut in conuiujs illarum tædio atq; periculo summæ suauitatis gratiam amittant. Subeunt Laciæ Tyberim amnem ad prima Veris signa, sed tum strigose & ab quadam marinæ falsuginis ariditate parum amabiles, quæ mox paucorum dierum mora Tyberinis in undis mirifice pinguescunt, rarò cubitalem superant magnitudinem, et incipiente statim æstate in maria reuertuntur, sic ut reliquo tempore rarissimè appareant. Præter ipsum Tyberim, Arnus, & Umbro in Etruria, in Campania uerò Liris & Volturnus laudatissimas præbent: in Pado quoq; reperiuntur haud ignobiles, in Galliæ uerò, Hispaniæq; amnibus longè maximæ, sed quas sapientiores parasiti Tyberinis minimè esse comparā-

das existiment. Hispani Saualos, Alosas Galli & Campani, Etrusci autem & Veneti uetere seruato nomine Clupeas appellant: apud Aristotelem uerò, Strabonē, Aelianum, Oppianum, & Athenæum, Thrissas legere est, quam uocem Alosam interpretantur Theodorus Gaza & Gregorius Tiphernas, ita ut idem esse & Thrissam & Alosam, & Clupeā, quam modò Romani Lacciam appellent, manifestè appareat, quoniā Ausonij poetæ Alosa, quum dicit: Stridentesq; focis obsonia plebis Alosas, Romanæ Lacciæ, uti Galli referunt, omnino simillima sit, & Clupeæ Venetæ atq; Etruscæ, idem esse cum Laccijs censeantur. Verbanus lacus, qui hodie Maior cognomine nuncupatur, item & ipse Larius Acones pisces ferunt, effigie ac sapore Laccijs persimiles, uerum magnitudine inferiores, ut pote qui ad summum, pedalem mensurā nō excedant. Vere quoq; sunt graciles natura à Laccijs plurimum diuersa, Autumno autem quàm optimi. Neq; illud obstitit quod à plerisq; dicitur, Clupeam eandem & Lacciam esse non posse, quando Clupea tantæ (ut uidemus si Laccia sit) nobilitatis piscis ab antiquis authoribus Latinis parum celebratus esse uideatur: nā unus mihi pro omnibus Ennius poeta amplissimè satisfacit quum dicit:

Omni^{bus} Clupea præstat, Mustela marina,
Mures sunt Aeni, aspra ostrea plurima Abydi,
Mus Mitylenæ est.

Celebrat etiam alios pisces, sicuti uidere est in his carminibus quos Apuleius in Apologetico citauit. Id uerò ac-

rò accidisse crediderim, quoniam Clupea toto ferme anno deliteſcant, tantumq; per anguſto illo adoleſcentis Veris tempore, quo ſolum inſigni ſapore præſent, ueluti in oſtentionem ſui, amnes ſubeundo capiantur, ita, ut acutè & perurbanè dixerit Hieronymus Vida, idem ſummus & religioſiſſimus poeta, quum in conuiuium de Polyporum, Luporumq; prudentia diſſeretur, neminem Clupea piſce prudentiorem ſibi uideri, quoniam non aliàs, niſi quum obefus eſſet, appareret, & quidem opportuniſſimo tempore quando Vere ipſo, per ſacras leges ſublatis carniū obſonijs, ipſi piſces in ſummo honore à Chriſtianis habeantur. Cæterum Laccie uberrimè nutriunt, ſed glutinoſioris alimenti excrementa in ſtomachis non facile atteruntur, propterea ab ipſis exhalationibus intempèſtiuam ſomnolentiam inducere, & ſitim augere exiſtimantur, præſertim ſi appetentibus ad explenda, uel mediocris etiam gulæ deſideria, minimè deſuerint: quod paucis, uel certè ipſis tantum è ſummo ordine nobilibus, ob eius piſcis graue pretium, raritatemq; contingit.

De Trigla Cap. XVIII.

LAtini ueteres Triglam à Græcis appellatā, Mulum uocauère, à colore Muleorum calciamentorum, quæ languidum ruborem illum, uti in Perſici & Cyclamini herbæ inuerſis folijs cōſpicimus, repræſentat, ut, referente Plinio, Feſteſta exiſtimauit. Trigla uerò nomen ob id à Græcis fuiſſe inditum, quòd

Dianæ Hecate dicaretur, quæ sit triformis, unde Vergilius dixerit, Tria uirginis ora Dianæ. Ea uerò de causâ Dianæ sacrificari testatur Athenæus, quoniâ Trigla lepores marinos hominibus mortiferos, uti uenatici canes uenatricis Deæ auspicijs persequatur. Eam Romani hodie, quum iam uetus Latinum nomē exoleuerit, Græco uocabulo Triglam appellant. Fuit is antiquorum prodigo luxu adeò insignis & pretiosus, ut sæpius argenti puri pondere à priualis etiam Quiritibus emeretur, quum pedis longitudinem superaret. Galenus ut erat acerrimus Romanæ luxuriæ castigator, unius eius piscis æstimatione plerumq; miratus est eorum gulam, qui tantulum piscem tanti emerent: cui eruditi Ganeones subtilissimè respondebant, proceriores propterea quæri, quòd in maioribus & maiora capita et ampliora iecinora, ad condenda uaria pulmenta inuenirètur, ut ex Horatiano carmine, quum dicit: Mulum in singula quæ minuas pulmenta necesse est: & ex Plinij uerbis, qui Alecem ex iecinoribus Mulorum confici affirmat, manifestè apprehenditur. Trigla ter in anno parit, nec amplius, quoniam ter foetis uermiculus innascatur, qui genitalia semina protinus abrodat. Trigla admodum sunt uoraces, ita ut humanis etiam cadaueribus uescantur sicuti in hanc sententiam expressit Oppianus, quum dicit: Trigla uorat sœdas sordes, & mergit in aluum Omnes illuuiæ ponti. Probantur Muli qui Barbatæ sunt duplici crime à mento defluente: altera species ignobilis, Alutariū uocatur: in Thasi insula litoribus optimi

optimi & maximi euadūt: apud nos hyeme & subur-
bano in mari capti maximè laudantur. Ligusticis e-
nim & Venetis, itemq; Neapolitanis, non ea saporis
gratia, quanquam sepe multo grandiores in conui-
uia ueniant. Galenus ait Trigla carnem neq; pingue,
neq; lentam aut uiscosam esse, sed duram atq; friabile,
propterea gratam gustui, & digestionem facilem, & in
genere alimenti naturæ hominum congruentem & ma-
ximè accommodatam: sed eam Plinius neruis inutile
existimauit. Rectè atq; salubriter in craticula coqui-
tur, quæ longè sapidior erit, si petroselini subfrixæ
folia, atq; instillatus cum oleo Arancinus succus acces-
serint. Apitius nepotum ille maximus gurgis in Ga-
ro, quod ex salitorum Scombrorum muria liquamen
erat, uiuos Mulos, ut sapidores euaderent, enecauit.
Triglam si in uino suffocetur, idq; à uiro protinus e-
bibatur, impediendæ Veneris potestatem habere A-
thenæus, authoritate Therpsiclis affirmauit, qui &
mulieres quoque, si illud itidem potauerint, minimè
posse concipere, testatus est.

De Sauro, Trachuro, & Scombro Cap. XIX.

SAurus antiquum nomē adhuc retinet, nec pedis
magnitudinem excedit, minores fricturæ nomi-
ne ueniunt. Sunt enim multa piscium genera, quæ ob
paruitatem in sartagine frixoria seruēt oleo coqui-
tur, sicut Trigla, Bocæ, Sombri, Trachuri, Pagri, &
Aurata, & propterea uno nomine frictura uulgari-

ter appellantur. Sauros Galenus à carniū mediocritate laudauit, quòd mediæ sint inter duras & molliores. Athenæus quoq; eos sapidiſſimos eſſe ait, ſi exemptis branchijs, caſeo, ſale, atq; origano condiantur. Trachina & ipſa etiam in fricturæ numerum reſertur, quam Trachurum, ut Oppiano uidetur, eſſe putamus, uel, ut Athenæo placet, Trachidam eo argumento, quòd infeſtam & propè letalem ſpinam in ceruicibus habeat, et bimas item alias, et quidē acutiſſimas ab auribus prominētes. Hic piſcis oblongus eſt: ac tenuis & falcatus in uentrem, cuius latera lineæ frequentes & obliquæ uergentes ad cæruleum colorem pulcherrimè deſcribunt. Scombrum uerò noſtri Lacertum appellant, qui à Venetis antiquo nomine nūcupatur. Cornelius quoq; Celfus eum pro Lacerto accipere uidetur, ex quo ſaſamentum fieri ait: interpres etiam Galeni antiquior & ineptior, Saurum Lacertum appellauit. Sombri & oblongi & exules ſunt, & ſulphureo colore cōſpicui, præſertim quum in aquis uagantur, Vere pingueſcunt, quo tempore Venetijs inter delicatiora obſonia reputantur. Romæ autem ab innata quadam ſiccitate ſunt ignobiles. Iceſius minores Sombros maioribus antepōnit, quos bono ſucco nutrire uentres autumat, ſed qui tamen difficilis ſecretionis habeantur.

De

De Afello & Merula
Cap. XX.

Asellum proprio nomine Ligures, Romani uero Scarmum & Merluzum appellant: capite est admodum lato, pressoq; ut in Gobijs uidemus, ore autē maximè denticulato ac patulo, cætero corpore est oblongior, squamæ sunt admodum minutæ, et uergentes ad cinereum colorem, sicuti in Asellis quadrupedibus conspiciamus. M. enim Varro Merulam, Turdū, Vmbramq; & Asellum à colore quem referant, ait appellari. Aselli dum æstui soles feruescunt, ardoris impatientia latitant, sicuti Glaucus & Aurata, nec quoties pariant, inueniri potuit, ut ait Aristoteles. Eorum genera sunt duo, maiores Banchi, qui in bipedalem magnitudinem augentur, & minores quod Callarias uocant. Plinius eos in capite lapillum gerere, & delicatos esse commemorat. Galenus uerò cum saxatilibus æqualem habere carnē attestatur. Sunt et Turdi subuiridi colore & frequentibus guttis, ut in uolucris uidemus, uariegiati atque insignes, itēque Merulæ, Cocyges à Græcis appellatæ, quæ ab medio quodam colore inter atrum atque subfuluum, Merulis auibus assimilantur. Sed in aquatiliū genere, non eam habent saporis nobilitatem quam Turdis & Merulis auibus ueteres attribuere. Siquidem & Turdi admodum insulsi sunt, & Merulæ, ut Athenæus ait, difficillimè concoquuntur, in quarum conditura Arcestratus ille poeta parasitus, cum

casco, maloque granato, & sale atque oleo Silphium admiscuit, quod (ut Hermolao placet) Laserpitij genus est: sed quomodo is succus concretus & odoratus in conditura piscium conuenire possit, alij uiderint. Sunt & Phycides Tincarum uiridium colorem atque effigiem referentes (Fici uulgò nuncupantur) qui procerum patinas rarò implent, quum insipidissimi sint.

De Boca Cap. XXI.

Dorsum picturatum habet Boca, piscis notus omnibus fermè litoribus, atq; uno tantum nomine nuncupatus: dictus est à uoce, propterea quòd sacer sit Mercurio eloquentiæ Deo, sicuti Citharus Apollini, Dianæ Trigla, Libero patri Cittulus, Veneri Apua, & ipsi Neptuno Pompilus nauigiorum comes. Aristophanes autem Byzantius, ut Athenæo placet, Bocā potius Boopam appellari debuisse asserit: quoniam is piscis prægrandes habeat oculos, sicuti et Silurum potius Sciurum à crebro motu caudæ nuncuparit. Cæterum Bocæ foecundissimæ sunt, & gregatim capiuntur, solentq; eas piscatores in oleo acetoq; semicoctas cum myrto plurima in canistris asseruare quæ postmodum in remotissimas à mari Italiæ regiones mercimonij causa deferuntur.

De Gobijs Cap. XXII.

Gobio uel Gobius Venetijs frequens, & pingui ténacitate delicatus, rarissimè Romæ conspicitur: pro squamis uariam cutem habet & ualde

de lubricam. Candicantes nigris, Plinio authore, præferuntur, uirides autem sunt pessimi, semipedalem longitudinem non excedunt, circa litora parere solent, ut Aristoteli placet, & uadoso potius in mari ac aestuarijs quàm in alto, uel ubi fluctus scopulis alliduntur, quanquam & eius generis maiores sint ex saxatili genere, quos & Caulinas & Cothonas, ut Hermolao uidetur, Siculi uocauere. Icesius Gobios multi esse succi & facilis digestionis asserit, sed qui et exiguum simul & malum præbeant nutrimentum. Galenus autem dicit Gobiones circa arenosa litora & saxosa promontoria esse, & gustui gratos, & in prima & secunda digestionem facile secerni: contra uerò qui ostijs fluuiorum & stagnis caperentur, ualde detestabiles. Sunt etiam fluuiales Gobij ex Verbano præsertim & Lario lacubus, qui insignes habentur, ipsis iecinoribus palato gratissimis, eos & Strincios & Botetrisias Insubres appellant. In Etruria quoque in Marina præsertim amniculo, qui ex Apennini iugis apud Pratum oppidum in Arnem euoluitur, Ictij sunt pisciculi delicatiores, Gobionibus admodum similes, qui quum effigiem illam mirè exprimant, etiam in tantum carne eundem saporem habent.

De Scorpæna Cap. XXIII.

Scorpionem & Scorpænam Aristoteles diuersos facere uidetur: idem & putauit Atheneus qui citat Aristotelem: unde Hermolaus quoque ipse in Corollario nihil pro certo affirmarit. Ceterum Scorpæna

fermè omnes uernaculo nomine nuncupamus piscem subrufum, uariumq; & multis armatum aculeis, cute autem minimè squamea, sed Gobionis similitudine lubrica, qui, ut ait Ambrosius, uenenato aculeo sit truculentus. Eorum unum genus pelagium est, alterū palustre, illi rufescunt, ij uerò nigricant, qui & minus probantur: pariūt bis in anno. In uniuersum Icesij auctoritate uentrē leniunt, facile secernuntur, & quū multo abundant succo, multum etiam alimenti præbent. Epicharmus in nuptijs Hebes, Scorpænam ait esse solitarium, & marina uesti alga: minores qui semipedalem longitudinem non excedunt, maioribus anteponuntur iudicio Archestrati, qui fuit obsoniorum structor longè subtilissimus.

De Perca, & Melanuro Cap. XXIII.

Percas pelagias Romæ rarò uidemus: assilantur hæ Menis ipsis, quæ hodie Menulæ dicuntur: nam subfurcas habent zonas, quibus ipsæ toto corpore squamosæ & argenteæ distinguuntur, in dorso impares eminet aculei tenui inter se membrana cōiuncti. Propterea Athenæus Percam ait spinis esse coronatam, & insigni uarietate conspicuā. Pulchræ quidem sunt, gratæq; gustui, & languētibus salubres. Plinius inter saxatiles eas cōnumerat, et ex ijs qui hyeme capiantur. Dux & magister Percarum est Melanurus, qui alio nomine Oculata dicitur à magnitudine oculi, ut Theodorus interpretatur: uarius est, & frequen-

quentibus guttis conspersus, nō ab similibus Auratæ. Verum natura, ut Aeliano placet, piscium & timidissimus idem & cautissimus: nā ex ipsa maris tranquillitate piscatorum aduentum præcognoscit, mergitq; se profundissimo mari: si uerò in summas aquas fuerit enatandum, agit circa scopulos, & mira sagacitate in spumis latitat, quas infracti scopulis fluctus continuè excitant. Cornelius Celsus Oculatam in genere alimenti maxime probauit. Numenius uerò Melanuros uim obstruendarum uenarum habere, et multo Sargis sapore & succo inferiores esse testatur, ita ut Melanurus alius ab Oculata esse uideatur, sicuti sensisse Plinium putamus, qui Oculatam Soleis atq; Passeribus admiscuit, & in eodem uersu utriusq; mentionem separatim facit, quod & diligentissimus Hermolaus animaduertit, quum in hoc pisce aut Plinium aut Theodorū errauisse arbitraretur. Id uerò Gazam mouere potuit, quoniam Aristoteles, quum de Scaris mentionē faceret, semper Melanurum illi coniunxit, idemq; fecisse Celsus uideretur: nam Scarum semper cum Oculata nominauit, quasi quum Melanurum dictionem Græcam reformidaret, Oculatam pro Melanuro substituerit, qui piscis à Latinis, uti hodie Venetijs & alibi Ochialis propter oculorum magnitudinem nuncupatur, non autē is à nigricie caudæ, sicuti Græci appellabant, Nigricauda uel Atricilla uocetur: sed Melanurus, qui Neapoli frequens est, Romæ raro conspicitur, sic ut nemini mirum esse debeat, si eius ueram effigiem instituto picturæ opere minime refe-

remus. Cæterum Perca, ut ait Aristoteles, in flu-
uijs & lacubus etiam uersantur. Iq; hodie in Gallia
summam obtinent dignitatem alendis febricitantibus
appellantq; eos Galli antiquo nomine Percas, quos ce-
lebrauit Ausonius Gallus, quum dixit in Mosella:

Nec te delicias mensarum Perca silebo,
Amnigenas inter pisces dignande marinis,
Solut puniceis facilis contendere Mulis.

In Italia autē laudatissimi sunt è Lario lacu, quos No-
uocomenses ipsi Percecos appellant. Eos fama est suis
se aduectitios & inquilinos, tralatis scilicet seminibus
è lacu Eupyli, qui Lambrum emittit amnem, ut memi-
nit Benedictus Iouius frater in Larianis lusibus ad
Minitium Caluum:

Eupylis exigua sum Percecus ortus in unda,
Meq; peregrinum Larius inde tulit.

Sed Eupylis multo minores, quàm Larius Percecos
producit, quoniam magna ex parte uel influentium
aquarum defectu, uel occultiore aliquo hiatu terræ
haustus multis ante annis exaruit, abiitq; in tres mi-
nores lacus, aquis in depressiora loca subsidentibus,
qui à Licino foro uetere oppido, quod & ipsum inte-
riit, plebis Licini Lacus hodie nuncupantur. In
Lario Perca ad pedalem crescunt magnitudinem,
croceas pinnas habet, & maturescantibus præsertim
uiuis ab ipso pingui & præteneris interaneis magno
pere commendantur. Medici serè omnes Gallie Ci-
salpinæ Percas ægris robustioribus apponere non du-
bitant, præsertim si crudarum uuarum succo, quem
agrestam

agrestam uocant, diligentissimè condiantur. Diocles quoque medicus in libro de Salubribus, ut Athenæo placet, Percam è saxatilibus qui molliores habeant carnes, ut sunt Turdi, Merule, Gobij, & Phycides, plurimum laudauit.

De Rhombo & Passere Ca. XXV.

HActenus de squamosis piscibus, nunc de planis agemus, qui spinas habent, & de his quæ ab Aristotele Selache, quod spinis careant, & à Plinio cartilaginata appellantur. In his principatū obtinet Rhombus, sic dictus fortasse ab instrumēto Thesfalico magico, quod Rhombum, id est, rotundum sit: est enim hic piscis longè latissimus, & ouali figura rotundior, quæ forma in instruendis aciebus Rhōbi nomine à scriptoribus rei militaris appellatur, unde Mart. Quauis lata gerat patella Rhombum
Rhombus latior est tamen patella.

Pfittæ nomine uocarunt, ita ut Psitta genus ad Rhombum, Passerem & Soleam esse uideatur. Aristoteles nanq; Rhombi nusquam meminit. Sed Passeres, sic hodie nuncupati à Romanis, magnitudine saporeq; & figura etiam oblongiore à Rhombis differunt, in eo quoq; dissimiles, quoniam dexter situs sit resupinus Rhombis: laeuus autem, Passeribus & Soleis. Ceterum Rhombus inter planos obtinet principatum, quem nobilis quidam aulæ procerum circa popinales delitias ingeniosissimus aquatilem Phasianum appellare solebat, non absurda quidem comparatione,

sicuti & Soleas Externis, Lampetras Coturnicibus, Lupos altilibus Capis, Sturiones uerò Pauonibus adæquauit, ut ex Coquinarijs cōmentarijs, quæ eius coei nomine circūferuntur, licet intueri. Capitur Rhombus toto anno, & circa pinguiorem arenam & arenulas, extremasq; litorū margines natat transuersus, cōuoluitq; se certis flexibus strabonum more, ut situs oculorum uitium emendet, suaq; potius latitudine, quàm pinnarum adminiculo fretus cursum dirigit, omnium profectò & temporum & locorum piscis, idēq; & delicatus & salubris, hyeme tamē quàm æstate, & in Italia Rauennæ, quàm alibi multo laudatior. Rhomborum pulpæ sunt candidæ, & pressò quodam humore succulentæ, quæ affatim & salubriter aluat, modò in prima concoctione, quæ celebratur in stomacho, superflue earum partes perfectissimè secernantur. Galenus in alendis conualescentibus Rhombos in iure simplici cum modico sale, porris & anetho intritis percoquebat. Sanis autem, & his qui sensum appetentis stomachi deiectum habuissent, tostos in crate acetoq; conspersos, uel fixos cum garo ac uino apponere consueuit.

De Solea Cap. XXVI.

Sequitur Solea, Lingulaca à M. Varrone nuncupata, ab Athenæo autem Buglossus, quòd bouinæ linguae effigiem imitetur, hodie in lautioribus conuiuijs, in summa etiam cæterorum piscium copia, magnā obtinet claritatem. Probatur hyeme & fixa Arancij

rancij mali succo, pipereq; conspersa. Maxima in Belgicis Oceani litoribus reperitur, nostrates pedalem longitudinem raro superant. Solea maleficos pisces defugiunt, eaq; solum frequentat loca, in qua belluae minimè accedunt, ita ut argumento sint maleficos non esse, ubi ipse, ueluti soluta metu uagentur. Solea leuissimum adgenerat nutrimentum in stomacho, facile concoquitur, & in secundis uenarum & iecinoris digestionibus nulla fermè noxiarum superfluitatum excrementa relinquit.

De Citula, siue sancti Petri pisce
Cap. XXVII.

Piscem è genere planorum, similitudine Istricis ipsa dorsi acie aculeatum, capite exteto, ore latissimo, cuius maxillae ex perspicua membrana consistere uidentur, Romani Citulam & sancti Petri piscem, uti & Veneti, Ligures autem Zaphirum appellant. Sunt in eius utroq; latere gemini orbes, qui bina imprimantium digitorum uestigia esse uidentur. Sapore pretio, & effigie, si caput abscideris, ipsi Rhombo persimilis. Quo autem nomine Latini ueteres, Graeciq; illum appellarint pro constanti affirmare non ausim. Quibusdam uidetur esse Chalcis de genere Rhomborum apud Columellam. Putaui ego illum esse Acanthiam, qui sit de genere Galeorum apud Athenaeum, sic dictus, quod spinosus sit: & certè si Galei prolem ore suscipiunt, ut eam ab inuadentium piscium iniuria tueantur, hic piscis ante omnes, os habet aptissi-

mum, ut ea pietatis in filios officia cōmodissimè præstentur. Acanthiæ certè Oppiano è genere Galeorum sunt & aculeati, sed is fortasse est qui à nobis Columbus piscis appellatur, infimæ plebis obsonium, qui oblongus est, & cartilaginatus, spinamq; habet in dorso. Aliquando quoq; dubitavi, an esset Citharus, quem sæpius Galenus cum Rhombo nominavit, asserens Rhombos sapidiore & meliores esse Citharis, ut manifestè in mensa utriusque collatione deprehendimus. Inuenio tamen apud Athenæum piscem Citulum dici cari Libero patri, sicuti Citharum Apollini, Triglam Hecati, Apuam Veneri, qui, si nominis coniecturam sequemur, profectò Citula Romanus antiquorū Græcorum Citulus esse poterit.

De Torpedine Cap. XXVIII.

Torpedo effigie, potestatéque admirabilis, sic dicitur, quoniam capta in retibus, priusquam attingatur, piscatorum manus stupefaciat: propterea Veneti eam Sgramsum, quod est, torpescentis mēbri affectus, appellant, Romani autem modò Battipotam, modò Foterisiam, frequentius uerò Oculatellam dicunt, quòd in eius dorso quinque ocellos sub nigros ipsa natura depinxerit. Subrufa est pronā parte, supina autem candida. Auerroes, cæterique philosophi, Torpedinem ea qualitate manus adficere, qua ferrum à magnete lapide pertrahatur, existimarunt. At Galenus Torpedinem inter pisces, quibus uescimur, in tertio de Alimentis nominavit, quan-

quanquam ea hodie à plebe, egentissimisq; hominibus tantum comedatur.

De Raia & alijs Cap. XXIX.

Sunt etiam è planis Raia & Squatina: & item compo siti ex utrisq; Rhinobates siue Squatraia quæ foedæ sunt aspectu, atque esu admodum iniucundæ, quum inter sordidæ plebis atq; pastorum obsonia censeantur. Raiarum fel auribus sanandis aptissimum est. Squatinarum autem scabrum tegumentum, ad poliendum ebur propter asperitatem ab artificibus expetitur. Ex eo cultellorum & falcatorum ensium uaginas Turcæ, Barbariq; maritimi admodum pulchras conficere solent, quas Sagrimas appellant. Est etiam huius generis Pastinaca, idem & Turtur & Trigon, quæ à mortifero aculeo letalis ab Oppiano dicitur, quo Vlysses ictus à filio perierit, hodie Bruccus dicta. Hæc simul & Raia & supra citati pispes è Mustelino sunt genere, prolem tamen ore (ut alij solent eius speciei) suscipere nequeunt propter caudarum asperitatem.

De Congro Cap. XXX.

Post planos pisces oblongi & lubrici citabuntur, & ante alios Conger subalbus & teres, qui ingentis anguillæ speciem præ se fert. Hunc Icesius ait omnibus gregalibus piscibus durior, & ob raritatem carnum tenuissimè nutrire, neque laudabilem præbere succum, eum tamen stomacho minimè esse

molestum aut incommodum. Idq; Galenus affirmat, qui dicit Congros parum asferre nutrimentum, ceterum facillime eorum carnes digeri atq; secerni, ita ut mirer Albertum Magnum, quum dicit Congros nativa quadam proprietate lepram morbum generare. Cōgros in immensam crescere magnitudinem apud Sicyonem Peloponnesiam Eudoxus tradit, ita ut currum longitudine superent. Porro Archestratus in lib. de Legibus ventris, Congros in Italia longè optimos iudicauit, quod mihi nequaquam uerisimile uidetur. Quando neq; hodie aulæ principes, neq; ipsi cupediore Congrū magnifaciant, soli; Hispani Romanæ urbis inquilini, eum exoticis quibusdam pultarijs incoctū, in summo honore habere uideantur.

De Muræna Cap. XXXI.

Muræna toto mari sunt frequentes, sed in Siculo longè maximæ atq; optimæ: eas Columella Flutas appellauit, quod summis in aquis fluitet, unde accidat, ut in nimijs solis ardoribus exusta cute sese mergere nequeant, amissaq; flexuosi motus agilitate capiantur. Sunt maculosæ, et in collo aliquot stellas ad formam Septentrionis habere dicuntur, quæ statim morientibus euanescent. Mira in ijs sagacitas: nam ut se captas sensere, hamum auidissime deuorant, dentibusq; lineam protinus abrodunt & effugiunt. Veteres Romanos à uiuacitate potius quàm à saporis præcellentia Murænas aestimasse crediderim, quoniam magna eorum copia in cotidianos usus, uiuarijs inclusa

*inclusa diutissime poterat asseruari, cæteris piscibus,
 aut tædio carceris, aut uitio piscinarum facile pere-
 untibus. Constat enim C. Hircium ex uiuarijs epulo
 triumphali, dictatori Cæsari sex milia Murænarum
 mutuò appendisse. Mansuescunt, & de manu hominis
 escam accipiunt. Crassus ille, cognomento diues, Mu-
 rænam alilem adamauit, adeò ut Fato functam ali-
 quando luxerit, & tumulto indiderit. Extat quoq; il-
 lud falsissimū Crassi dictum, quum L. Domitio admo-
 dum ridenti, atq; admiranti, quòd mortuam desleret
 Murænam, respōdit. Mirum quidem esse quòd extin-
 ctum piscem lachrymis prosequeretur, sed multo qui-
 dem admirabilius, quòd ipsæ tres à se elatas uxores
 non lugeret. Extulerat enim tres uxores Domitius,
 quas quidē ueneno, ut dotibus potiretur, sustulisse di-
 cebatur. Aliquæ etiam scemina in delitijs Murænas
 habuerūt, ut Antonia Drusi, quæ uni spectatæ māsue-
 tudinis gēmatas inaures addidit. Vescuntur humanis
 carnibus Muræna, idq; Vedij Pollionis crudelitate
 uerum esse apparuit, qui damnatos seruos in uiuariū
 demergebat, ut illi non extemplo sed paulatim in mi-
 nutissimas discerpti partes, Murænarum morsibus ab-
 sumerentur. Ferunt Murænas in cauda uitalem spiri-
 tū habere, propterea illas aliquāto celerius interimi,
 si in extrema caudæ parte potius quàm in capite susti-
 bus uerberentur. Sanga Romanus poeta lepidus,
 quū Pyrgorū in litore piscaremur, docuit Murænas
 ab antiquis exossari, Plauti autoritate, ut eorū car-
 nes nullis impeditæ spinis gratiores redderentur,*

ingentemque ille Murenam binis bacillis utraque manu comprehensis mediam astringendo detergendoque, rectè & festiuè admodum exossauit. Serpentis cum Murænis coire, quas sibilo è profundis in litus euocent, D. Ambrosius & complures antiquorū tradunt, cui opinioni Athenæus refragatur auctoritate Andreae, qui de his quæ falsò creduntur, librum edidit. Muræna toto anno pariunt, estq; de genere earum Murus robustior & grādiior, & unicolor, Larici ligno colore persimilis, ut Aristoteli uidetur, quem Myrimum Plinius appellat. Inuenitur & Muræna fluuiialis multo minor, quæ unam tantum habet spinam, & Gallarias, auctoritate Dorionis, ab Athenæo nuncupatur, ita ut arbitrer hanc minorem Murenam intelligere uoluisse Athenæum pro ea, quæ à nobis Lampetra uocitetur, sed de hoc mox diffusè differemus. Murænarum carnes non minus nutriunt quàm Anguillarum atque Congrorum, ut Icesius asserit. Verum ab duritie quadam innata, & ex tenaci humore laboriosissimè digeruntur, sed à lactibus eximijs summam commendationem accipiunt, quibus Heliogabalum Cæsarem insana prodigalitate, quum in mediterraneis esset, aulam omnem ac rusticos pauisse Lampridius in Historijs affirmavit.

De

De Acu Cap. XXXII.

EST & Acus de Longorum genere, quæ à Græcis Raphis & Belone dicitur: rostrum habet gruis uel ciconiæ similitudine, colorem uerò argenteum, spinam autem, ut Albertus Magnus annotauit, uiridis coloris. Hic piscis sero parit, & per æstatem tantum, utero dehiscente tempore partus, secus ac cæteris accadat piscibus, qui ipso uulue foramine pariunt, ut Aristoteles existimauit. Humidum, bonumq; succum eius carnes præbent, sed tardiusculè cæterorum comparatione concoquantur.

De Anguilla Cap. XXXIII.

Anguillas, quòd anguibz assimilentur M. Varro dictas existimauit. Nascuntur ex limo, algarumque putredine imis in lacubz & fluuijs nullo coitu, nullaque foetura, ut ait Aristoteles. Viuacissimæ sunt: quoniam branchias habent per angustas, unde etiam fit, ut turbidas aquas difficillimè tolerant. Reperiuntur & in mari Anguillæ secundis annibus deuectæ secus ac alijs contingat piscibus, qui è mari subire amnes, allecti aquarum dulcedine consueverunt: & eæ quidem multo sapidiorez uidentur, quàm ipsæ progeneratæ nutritæq; in amnibz, ueluti quæ uiscosum, lentumque illum habitum penitus exuant, sal sarum aquarum egregio temperamento. Neq; tamen credendum est, in alto ac profundo mari dulcior rem deesse humorem, quo maximè pisces foueantur:

Nam ut ait Aristoteles, in profundis uadis aquarum dulcium uenæ perennes existunt, & in ipsa marinariū aquarum mole portio certa dulcioris humoris reperitur, quum maris aqua, neq; simplex sit, neq; ut aliqui uoluerunt, purum elementum: argumēto sunt uasa cerea è nauigijs in altū demissa, quæ paucarū horarum spatio dulci aqua per meatus subtilissimos recepta, manifestissimè replentur, ut Democritus ante Aristotelem, & utroq; posterior Theophrastus, experimento deprehenderunt. Ceterum Anguillæ in mari rarissimè, frequēter uerò in omnibus fermè fluuijs ac lacubus Italiæ capiuntur. Sed ingentes & sapidissimas alit Vulsinensis lacus, quarum incredibilem multitudinē capi uidimus in excipulis ad egressum Martæ amnis fabricatis, cum Alexander Farnesius Cardinalis Leonem Pontificem in eam amœniß. regionem ab Vrbe uenandi studio secedentem regali magnificētia suscepisset. Anguillas omni ex loco, omniq; tēpore, et præsertim circa solstitium, medici detestantur. Stomachis enim & renibus sunt inimicæ, sed præcipuum sentiunt nocumentum ex earum obsonijs, qui arenulas mingere consueuerunt, quoniā illæ Ang. lavi glutino in calculos cogi & astringi uideantur. Podagra quoq; laborantibus manifestè officiunt: nec ullis morbis medentur, sic ut iniquè fecisse natura uideatur, quæ tam suauem refutandis expuendisq; piscibus saporem indiderit. Ceterum Anguillas minimè noxias, sed quæ propter exilitatem commodè ueribus torreretur non possint, gignit Serius Cremonensis

agri

agri fluuiolus, qui in Abduā excurrit: Vidæ poetæ pater-
ternas possessiones interluit.

De Lampetra Cap. XXXIII.

Subeunt Arnū & Tyberim Lampetræ, atq; in
Sijis præsertim omnibus ad generosum habitum
adulescunt. Anguillis, uel paruis potius Murænis assi-
milantur: sunt enim lubricæ & nigricantes, tendente
tamen earum parte prona ad cæruleum colorem, u-
troq; autem gutturis latere foraminulentæ, si quidem
septenis paribus fistulis mirabili ordine à natura fa-
bricatis acceptam aquam emittunt, quum branchijs
omnino careant, nec cubitalem excedere magnitudi-
nem soleant. Omnibus autem Galliæ Cisalpinæ riuu-
lis, ipsisq; præsertim Ticini atque Adduæ emissarijs
multæ reperiuntur pretiosæ admodum, quanquam
minimi digiti crassitudinem rariß. superent. Sed Ro-
manis præcipua nobilitas à magnitudine atq; sapore
adeo, ut denis sepe aureis singulæ ueniant, ipso præ-
sertim Vere quo maximè probantur: Neq; enim dum
ieiunamus & frugi esse debemus, luxuria castigatur.
Retulit Platina in Culinarijs suis duorum Cardina-
lium luxu, superbiaq; certatium obscenatores cenium
aliquando argentorum nummum uni Lampetræ
pretium fecisse, quum in foro piscario ambitiosius
contendendo eum piscem pertinaci atq; insana profu-
sione ueluti ad hastam licitarentur. Lampetram
neoterici quasi à lambendis petris dictam putant,
quam Græcis Galeum, Latinis uerò Mustelam fuisse

arbitramur. Eam Ennius poeta pretiosissimis æqualem facit, & Plinius bonitate Scaro proximam esse testatur, & Ambrosius gustu suaucem uocat.

Porro Galeorum plura sunt genera, ut apud Aristotelem, Athenæum, Oppianumq; ac ipsum præsertim Galenum licet intueri: dicitur enim piscis Mustela, è Galeis siue ex Mustelino genere, ut Theodorus Gaza passim interpretatur, prolem ore suscipere & rursus emittere, ut illam à piscium maleficorum iniuria tueatur. Cæterum Galenus in tertio libro de Alimentis Philotinum deprehendit, qui Galeum in ordine duras habentium carnes collocabat, quum Galaxias sit is piscis è genere Galeorum, quem Latini Mustelam appellant, Piscis (inquit) & mollis & apud Romanos gloriosus. Neque enim ille uetus pariter ac ineptus Galeni interpres unquam pro Galeo Mustelam interpretatus est: quod profectò Theodorus fecisset, qui semper nominibus Græcis, pro uirili, Latina uocabula reddere consuevit. Icesius pariter in lib. de Materia, è genere Galeorum meliores & molliores Asterias appellauit, ita ut fortasse putandum sit eum pro Asteria Lampetram innuere uoluisse, quòd Lampetra quasi à maculis, quanquam obscurioribus stellata sit, & mollis & delicata. Inuenio quoq; nōnullos authores, qui paruam Murænā pro Lampetra intelligant, ut ait Athenæus autoritate Dorionis, apud quē fluuiialis Muræna, quæ marina sit, multo minor, Gallaria nuncupatur, quoniam unam tantum habet spinam. Potest quoque accidere, ut idem sit Gallaria

Gallaria Athenæi, & gloriosus Galaxius Galeni, u-
nius literæ commutatione: neque mirum esse debet,
quum utriusq; authoris Græci codices corruptissimi
habeantur. Albertus quoq; Magnus Lampetram
Murænam parvam appellauit, ~~quædam~~ ~~quædam~~ ~~quædam~~
~~opus~~ ~~opus~~ ~~opus~~, minimè tamen hoc somniasse pu-
tandus est, quum ex ueterum potius commentarijs la-
boriosissime excerptis, quàm à multo nobilioris inge-
nij acumine, tot tantaq; uolumina condiderit. Id ue-
rò me plurimum mouet, ut Galeum pretiosum apud
Græcos, nostratem hanc Lampetram non esse existi-
mem: quoniam is Galeus, qui Rhodi longè omnium
delicatisimus est, ab Archestrato in eo libro, quo ui-
tam quærit Sardanapali, dicitur esse Accipenser, qui
Plinio authore, rarus inuentu est, & squamis ad os
uersis conspicuus. Verùm ipsi Græci infinita quadam
nominum congerie Accipenserem appellant, ut qui
modò Elloperem, modò Callionymum, modò Anthiam
& pulchrum, & Callichthyn, quem etiam ministri
cum tibijs coronati conuiujs inferrent, eum uocare
consueuerint. Sed ut arbitrer Lampetram antiqui-
tus fuisse Mustelam, Plinius apertissime suadet, quum
dicit in lacu Rhatie Brigantino Mustelam esse mari-
næ æmulam. Nanq; is hodie lacus Hydrius est in Tri-
dentinorum finibus, qui proculdubio antiquitus fuit
Brigantinus. Is emittit amnem Clisium, in quo Lam-
petræ reperiuntur. Sebinus quoq; Brixianorum la-
cus Brigantino proximus, qui hodie Hiseius dicitur,
& Ollium amnem emittit, ut plures eius accola mihi

affirmarunt, aliquando Lampetras Etruscis ac Romi.
specie, saporeq; simillimas præbuit. Neq; propte-
rea dixit Plinius marinæ æmulam, quia captam mari
intelligere uelit, marinæ enim sunt, quæ in Arno ac
Tyberi capiuntur. Distant siquidē longo interuallo
pulparū bonitate ab his quas in alto mari expiscari
aliquando solemus, quum subaridæ agrestesq; sint, ita
ut exprimere Plinius uoluerit Mustelas, quæ nunquā
mare attigerint, sapore commendandas dulcibus in
aquis reperiri. Neq; enim Plinium Lampetras par-
uas (quas Lampetroccias uocamus) marinis cōpara-
re uoluisse credendum est: nam si de paruis intellexis-
set, ad Brigantinū ignobilem lacū, et ipsis abstrusū in
alpibus minimè fuisset recurrendum, quum uti supra
diximus, tota Gallia Cisalpina in omnibus fluuiolis
ac riuis copiosissimè reperiantur. Vnde uerò Lampe-
tram antiqui Mustelam appellarint, incertum est. Ve-
rū ego piscem illum à longitudine candoreq; uētris
& à tergoris superioris subluteo colore (uti in qua-
drupedibus Mustelis uidemus) dictum esse putauerim.
Fuēre aliqui eruditiores nostræ tempestatis, qui Lam-
petram apud Plinium Lumbricum fuisse crederent,
quum in IX. dicat: Duæ omnino sunt pinnae lōgis pi-
scibus, ut Lumbricis & Anguillis & Congris, quum
& Lampetræ sint longæ, et Lūbricis terrestribus cer-
to confinio aſsimilentur. Verū locum ibi depraua-
tum esse ostēdit Alcyonius uir doctus, quū Plinius ea-
dem uerba ab Aristotele mutuatus esse manifestè de-
prehendatur. Verba autem Aristotelis, hæc sunt ex li-
bro

bro primo de Nat. Anim. Quæ autem in genere na-
 tantiū pedibus carēt, hæc aut pinnis natant, ut pisces:
 quorum alij quaternas, binas scilicet parte prona &
 binas supina habent, ut Aurata, ut Lupus: Alij binas
 tantum, qui longi leuesq; sunt, ut Anguillæ & Cōgri:
 aut nullas omnino habet, ut Muræna, sed ita mari u-
 tūtur, ut terra serpentes, modoq; simili repunt in hu-
 more. Theodorus autem uertit leuibus loco lubricis,
 quandoquidem in mendosam Plinij lectionem incidit
 nec satis animaduertit, quo pacto castigare eam opor-
 teret, ut librariorum uitio lubricis dictionem in Lum-
 bricis addito, m, litera abiisse omnino credendum sit.
 Porro Hermolaus in Castigationibus Plinianis nihil
 de Lumbricis differuit, in Corollario autem apud
 Dioscoridem, quū Mustelam nominaret, quis nam is
 piscis apud neotericos esset, cautissimè subticuit, ut po-
 te qui de eo pisce nihil certi adhuc se cōperisse memi-
 nerat. Quòd si hæc nonnullis qui in explorata ueri-
 tate morosi sunt, minimè satisfecerint, operæpretium
 erit, eos Lumbrici nomen pro pisce apud aliquē ido-
 neū authorem reperire, quod certè nunquā (nisi fal-
 limur) uel accuratissimæ lectione poterit inueniri. At
 si Lumbricus erit piscis, qui Lāpetra dicitur, testimo-
 nio alicuius fortasse authoris ab inferis reuocati: quis
 demū contrā piscis erit ipsa Mustela a b antiquis tātò
 pere celebrata? quum nullus ferè sit piscis palato gra-
 tissimus, cui suum nomen, idemq; antiquū non reddi-
 derimus? Lampetræ igitur suauissimæ sunt, Martio ta-
 men Apriliq; mensibus tantum: nam incipiente æstate

durescit neruus interior, qui illis pro spina est. Ceterum delicatiore quodam condimento multo maiorem, quam ab ipsis pulpis, nobilitatem accipiunt. Necare enim eam in Cretico uino solent, eique myristica nuce os claudere, et foramina illa totidem caryophyllis adimplere, in teganoque conuolutam in spiras additis auellanis tritis, medulla panis, oleo, uino Cretico, aromatibusque ad temperatiores prunas certis momentis sedulo excoquere: Quo condimento Leo X. in minore Fortuna, ioci caussa, ut conuiuium exhilararet, Marianum cucullatum, salsum et ridiculum hominem, memorabili impostura decepit. Namque funem instar Lampetræ incoctum, multoque illo iurulento immersum gradum in patina apposuit, ut notam omnibus eius edacitatem, gulamque eluderet, qui iam magna pultarij parte absumpta Pseudolampetram aggressus, diu, multumque cum ea maxillis ac dentibus inherente colluctatus, cachinnum cunctis tollentibus facetissime respondit: Vtinam sic mihi sepius illudatis: nam in hoc condimento non modo funes, sed et ipsas catenas, quibus insani uobis similes uinciuntur, et cum uoluptate quidem absumerem.

Ceterum Lampetrarum pulpis nullam uim noxiam inesse putandum est, quando et duricie et lento pingui prorsus expoliatae sint, quibus maxime conditionibus pisces stomachis incommodi esse consueverunt. Dicere autem eas ab occultiore potestate neruis aduersari, impudentis uel scrupulosioris ingenij esse putamus.

De

De Trocta Cap. XXXV.

QUID Trocta Romanis antiquitus fuerit, haud faciliè adfirmauerim, quando unus tantum è Latinis Ambrosius, solus ex omnibus Græcis authoribus Aelianus Troctam nominarint, & id quidem admirandum est, quum omnium qui dulcibus in aquis generentur, hic piscis longè nobilissimus æquali cunctarum gentium iudicio censeatur. Quam ob rem in hoc præsertim pisce condonandam mihi ab eruditis ueniam existimo, si ingenuè me nondum eius uocabulum à ueteribus usurpatum reperisse, minime inficiabor. Sed Troctā de Luporū genere fuisse apud antiquos crediderim, uti Moderatus Columella curiosos atque oculatos lectores admonere uidetur, quum Lupos sine macula piscinis includi posse asseueret, aliosq; esse Lupos dicat, qui uarij appellentur, ita ut Luporum alij sint sine macula, id est, marini, qui & amnes subeant, alij Varij, hoc est, fluuiatiles, qui dulcibus in aquis generentur, unde & Troctam ab aliquibus inglorijs authoribus Varium maiorem appellari uidemus: certè Trocta admodum uaria est, nigrigantibus maculis totum dorsum speciosè pingentibus. Spigolæ uerò unicolores potius atque argenteæ esse uidentur, quanquam & ipse ueluti ad retinendam Lupini generis appellationem, sub atris punctis sed minoribus & languidioribus, quàm in Troctis uideamus, notatæ sint. Neq; enim arbitrandum est Columellam per Lupos traductos in Ciminum & Saba-

tinū lacus, uel Troctas uel Lucios intelligere uoluisse
 superuacaneum enim fuisset Troctas indidisse, quarū
 maximam copiam suburbani amnes omni tempore
 suggererent, ut ex Reatinis, Sublaqueanisq; & ex i-
 pso Tyburtino Aniene quotidie uidemus. Præterea
 neq; Romanæ luxuriæ neq; admirabilioris magnificē-
 tiæ fuisset, alios quā pelagios pisces illis in lacubus
 disseminasse: de marinis enim Columella loquebatur
 & quidē nobilissimis, ut de Auratis et Murænis simul
 cū Lupis ipsis clarē testatus est, quos tamē omnes defi-
 ciente paulatim eorum sobole, quū diu naturæ repu-
 gnare nequiuerint, penitus interiisse manifestē uide-
 mus. Improbūq; illud factū & dictum luxuriosum
 Philippi apud Cassinatē hospitem certissimam facit
 coniecturā, Lupum illum, quem ut insulsissimi sapo-
 ris expuerat, et probro subinde fuerat persecutus, fuis-
 se Troctam, quū in illis annibus Cassinatium, Sorano-
 rum & Arpinatium Troctæ plurimæ capiātur, quas
 Spigolis Tyberinis pinguioribus minimē cōparandas
 Philippus esse iudicabat. Plinius quoq; aliquos Lu-
 pos à candore lanatos appellari dicit, et illud quidem
 proprie & eruditè: nam Lupos, id est, Troctas in uni-
 uersum, secundū carnes rubescere, Spigolas autem pe-
 lagias pariter ac Tyberinas insigni candore albicare
 clariss. constat. Caterū Troctā non facili in Tyberi
 reperiēs, sicuti nec ipsam Spigolam alijs in annibus
 Vrbi propinquis. Cur autem solus Aelianus Troctam
 ampliore elogio celebrarit, propterea id accidisse pu-
 tauerim, quòd ille fuerit Prænестinus, apud quos Trō-
 ctæ

et plurimæ subiectis in annibus capiantur. Quæ etiam ratione D. Ambrosium Antislitem Mediolan. ueluti Larianis Troctis assuetum, uulgato etiam tum eius piscis nomini inservire uoluisse credendum est. Sed Aelianus Troctam è genere marinorū facit, quæ cum Delphinis pugnare soleat, sic ut id nomē nostra ti Troctæ parum conuenire uideatur: eā dicit continuos habere dentes, & eos quidē incisorios, captāq; hamo nō retrocedere, sed continuē sequi, ut eo deglutito, inferiusq; demisso, lineā abrodat, propterea à piscatoribus hamos anse lōgioris fuisse excogitados: sal tatrixq; ab eo Trocta appellatur, quod et nos hodie uidemus: nam eas aduersus amnes, uel è præruptissimis etiā cautibus decidentes incredibili impetu subire compertum est: ab Nare enim fluuiio in Velinū lacum, qui hodie Pedelucus est, stupenda uelocitate, uolucrum modo ascendere creduntur, qui lacus ab altissimo mōtis uertice certis primò coarctatus angustijs, & mox tota aquarum mole præcipitatus, nec subiectis quidem cautibus madefactis, ueluti è cælo in ipsū profluentem Narem effunditur. Nos quoq; Troctas maiores audiuius in Larij ripis lasciuo excursu extremas harenæ margines aliquando ad iusti passus lōgitudinem prosulcasse. Troctæ longè omnium maximæ centum aliquando librarum pondo Lario in lacu progignuntur, & quidem omni alio, uel marino etiam piske sapidiores, præsertim si Maio mense & in Bresciæ torrentis ostio capiantur: mortuæ paucissimis horis summam illam saporis gratiam amittunt,

quoniam ob pinguem illam teneritudinem quàm o-
cysime computrescunt. Coquuntur concisæ in tabel-
las in lebetibus lapide ijs torno fabricatis, simplici in
aqua, multo salc indito, aliâq; subinde accersita con-
dimenta penitus aspernantur. Musco enim quodam
pruinæ simili paulò post sponte emisso, rubentes pul-
pæ protinus efflorescunt, ita ut quum refrixerint mul-
to gratiores esse uideantur. Morus tamen nobilis pa-
rasitus, qui plurima eruditioraq; in obsonijs pulmen-
ta commentus est, Troctam cubitalem in præpinguis
capi iure coquendam esse censebat, sicuti & Phasia-
num adultum, quem mediocriter in eodem capi iure
elixare, ac demum ad auertendam ariditatem, quæ
torrendo conciperetur omenti hœdini reticulo mul-
tis caryophyllorum clauis confixo inuolutum ad mi-
tiores prunarum uaporem in ueru percoquere con-
suevit. Soleo ego plerunq; mirari quosdam, qui ut
sapientiores uideantur, Benacinum Carpionem, Pada-
num Silurum, & è mari plures pisces Larianis Tro-
ctis uel antepondere uel exæquare solent, & itè Soranæ
Troctæ in eo genere principatum attribuunt, quum ma-
ximè fallantur. Neq; enim obsoniorum adeò imperitus
esse possum, ut temere de hac re iudicare sim existi-
mandus, quum ex supero inferoque mari, cunctisq;
propè totius Italiæ lacubus ac fluminibus nobilissi-
mos pisces lautis sæpe conuiujs gustauerim, & certa
comparatione contulerim: sed fortasse euenit, ut ho-
mines ea maximè probent esculenta, quibus à pueri-
tia insueuerint, uti nobili accidit Florentino, qui quum

in cœna Leonis Pontificis pelagij pisces uario discubentium iudicio certatim atq; impensè laudarentur, Extollatis, ut lubet, inquit, conuiuæ marinos pisces, ego certè Thrasymentiam Tincam conditam leucophago, his uestris Triglis, Spigolis & Rhombis prætulero: quod dictum ut insulsum, omnibus præ risu lachrymas excusit, & in prouerbum paulò post receptum, authori, qui antea ignotus erat, maximam attulit claritatem. Assueuerat enim ille Tincæ pisci, qui à Florentinis mediterraneis hominibus, sacri præsertim ieiunij tempore, in summo honore habetur.

Troctæ pinguiore, ut sunt Larianæ, multo succo replere corpora, genitalemq; humorem copiosè suggerere dicuntur, uti Auicenna de omnibus prope piscibus, si recentes & calidi comedantur, uno edicto pronunciauit: ægris tamen euidentissimè nocent, utpote quæ tardè, laborioseq; in stomachis atterantur et secerantur. At fluuiales, quæ aduerso torrentium impetu fatigantur, atque occurrentibus in equalium uadorum petris illis castigatione summa & aridiusculas carnes ostendunt, medici blandiores ægris apponere commendareq; non dubitant. Quas etiam in paralyticorum cibarijs magnopere laudauit ille Plinius qui elegantem librum de Morbis atq; remedijs conscripsit. Fuit is proculdubio Plinio Naturalis historię scriptore, & Plinio Cecilio posterior, uocatusq; est Plinius Valerianus medicus, cuius marmoreum sepulchrum Comi, ubi Pliniorum familia floruit in templo D. Proбини, aquæ sacre labello suppositum, &

pulcherrimis incisum characteribus conspicitur.

De Tinca Cap. XXXVI.

Tincae nomen habet nouitium & recens esse uidetur, quando eius piscis priscauthores, uno excepto Aufon. nusquam meminerint. Est tamen celebratus apud Ciceronē quidā facetus orator Placentinus, cognomine Tinca, qui fortasse ab eo pisce sit cognominatus: quemadmodū Florentiæ Larētius Medicus senior, uti erat perurbanus, cuidā celebris familiæ ciui se domi Tincam ingentē exquisita arte coctā falso iactanti, Tincæ cognomē, quod illi postea fuit æternū, indiderit. Ego uerò palustres hos pisces nullo in pretio apud antiquos fuisse putauerim, et propterea nullis literarum monumentis fuisse celebratos: meq; plurimū mouet Aufonius, qui Tincas & Lucios ignobilissimis piscibus adnumerauit: neq; eum uetera uocabula subditis nouitijs nominibus suppressere credendum est, quum cæteri omnes pisces ab eo ueteri nomine celebrentur. Sed Tinca quanquā plebeius sit piscis (sicuti tota fermē Italia cōspicimus, & Aufonij quoq; testimonio notū est, quum dicit: Virides uulgi solatia Tincas) aliquādo tamen in lautorū mēsas uenit, & ex his Romæ præsertim Marsicana è Fucino lacu, qui nūc Celanus dicitur. Fucinianæ labrū inferius tritiū habent, quod eius generis inditiū est, quippe quæ plurimū saxoso eius in lacus uado uolulentur. Fert et laudatissimas paruius ille lacus quartodecimo ab Vrbe lapide apud Bacanā syluam, quā Antonino Pio notam

Itinera-

Itinerario esse uidemus, quibus non modò plebei, sed splendidi etiam optimates sæpius uescantur. Nobilis ille inter aulæ proceres lōgè omniū ætatis nostræ pōpinalis lautitiæ studiosissimus, qui ducēta milia aureo rū nummūm, in uentrem se cōdidisse aliquando gloriatus est, Tincas Bacanianas Autumno captas, allio, laridoq; contritis, additisq; odoratis oleribus & multo aromate, in teganis ad uaporem tepidioris furni felicissimè percoquebat. Fert & Tincas, quanquā minores, sapore tamen minimè contēnendo sanctæ Praxedis lacus, in Latij, Sabinorumq; finibus, qui Regillus antiquitus fuit, illa nobili deuictis Samnitibus pugna celebratus: sed eæ cum Rais & Squatimis, ceterisq; uilissimis piscibus apud Pantheon ignobili foro infimis hominibus uenundantur. Platina in Culinarijs suis foedè lapsus est, quum Tincas antiquitus Mænas fuisse existimauit, quæ sine controuersia ij sunt pisces, qui Mænula uel Giruli à Venetis appellantur, pisces inquam, noti & Ciceronis auihoritate uilissimi.

Cæterum medici Tincis omnibus uim quandam inesse ad progignendam febrem existimant, quoniā maxime in coenosis degāt, & putrescentis limi sordibus uescantur. Verum eas scissas per dorsi longitudinem, pedumq; & manuum plantis applicatas ardētis febris feruoribus plurimum aduersari quidam putarunt ex secta Iudeorum: qui quanquam sordidè admodū, & ridentibus alijs talia experirentur, aliquando tamen ipsis æstuantibus exoptata blandimenta feliciter attulisse comperti sunt.

De Lucio Cap. XXXVII.

Lucius nusquam mari, ubiq; autem stagnis ac lacubus cum Tincis frequentissimè reperitur, qua una ratione, qui eum antiquitus Lupum fuisse existimant, manifestè conuincuntur. Ausonius quoque Lucium nominat cum Tinca, quem tamen ab olido nidore ingratum mensis esse testatur: propterea non facile dijudicauerim, an is sit qui Lucius ab Italis, à Gallis uerò Brossettus dicitur, quoniam is inter gratos secundæ clâssis ipsorum fluuiialium, in Gallia Belgica censeatur. Venditant eum omni tempore uiuum, innatantemq; ligneis uuarijs Britanni, uentremq; illis ultro cultris aperiunt ad ostentandam eorum pinguedinem, quæ plagis exprimitur, ut emptores aspectu suminis alliciantur, neq; refutati propterea commoriuntur: cocunt enim protinus patentia uulnera Tincarum contactu, quòd earum tenaci illi uie, ueluti glutinoso medicamine solidentur.

Thrasymenus lacus eius generis longè maximos atq; optimos nutrit: Bicubitalem enim aliquando excesse re magnitudinem: post Thrasymenos è Cimino, qui hodie Russilloni lacus dicitur (fuit is uicus antiquitus rus Syllanum) laudatiores Romæ habentur: nã quos præbet Bracciani lacus, qui olim Sabatinus fuit, & sapore & magnitudine sunt inferiores. Effigiem Lucij, quum de Lupo ageretur, adamsim expressimus ita ut posteri, quem ego piscem Lucium nominarum minime sunt dubitaturi. Hic piscis admodum salubris
omnium

omnium medicorum iudicio putatur. Cæterum ab insula quadam pulparum siccitate nullam unquam in optimatum mensis laudem uel cōmendationem adeptus est, ita ut ij nostrates Lucij cum Gallicis dignitate minimè sint comparandi, & te, tuosque conuiuas lautissime Ludouice aliquando deceperint, quum obsonatores Galli incomperto adhuc agresti illorum sapore dum emerent, sola proceritatis specie ducerentur: non enim maximi semper optimi: Nam in omni genere piscium media ætas, quæ nondum summam magnitudinem impleuit, Cornelij Celsi auctoritate commendatur. Cæterum Luciorum mandibulæ tostæ, in pulueremque redactæ, si aurei pondere cum uino sumantur, in uesica & renibus calculos frangere consueuerunt.

De Rayna siue Barbaro
Cap. XXXVIII.

Alunt singuli Italiae lacus suos pisces, qui cæteris eius generis anteferantur: Nam sicut in arboribus, cæterisq; animalibus uidemus, sic & in ipsis aquatilibus contingit, ut aliæ atq; aliæ aquæ diuersis piscibus occultiore quadam proprietate, uel à terreno, uel à pastione, uel ab ipso demum cælo prorsus accersita, non solum ad maiorem corporis amplitudinem, sed etiam ad ipsam saporis felicitatem plurimè conferre uideantur. Probare enim ficus è Liguria solemus, Etrusca persica, Vesuuianas uuas, à Clodia fossa, Padiq; ostijs melopepones, Appulas amygdalas,

Campana malagranata, Picentes oliuas, è Romano agro poma Apia, è Sabino pyra Mustea, Tarētinas iuglandes, castaneas è Clauenna Rhæticis proxima alpibus, Nursina rapa, & ex Vmbria expetita Romæ terræ tubera: ex animantibus item boues Insubres, iuuenecas Romanas, Tuscos apros, uitulas Surrentinas, hœdos Vmbros, arietes Pistorienses, gallinas Patauinas, & columbas Interamnenses à magnitudine saporeq; plurimū commendamus. Larius igitur lacus ob longitudinem à Vergilio maximus nūcupatus, pisces longè omniū maximos gignit, Troctas centum aliquando librarum pondere & Burbaros ducetorum: sed Burbari illi ingentes uideri potius liquidis ac perspicuis in undis quàm capi retibus possunt, quū ea impotenti impetu plerunq; dilacerent: subeunt solstitij diebus umbrosos specus, in rupibus Licinianis, quæ sunt in aduersa Larij ripa cōtra Insulam, Euripumq; illum gēmeum à Cæcilio Plinio celebratum. Eos industrius quidam sacerdos sagittis arcubalista emissis, quum in profundo quiescentes, fuscinis atq; tridentibus attingi non possent, uulnerare conabatur: neq; tamen sagittæ longo alligatæ funiculo, nisi auersis officiebant, quum illa squamarum serie thoracati, earū iētus facilè repellerent. Sunt & in Mātuario lacu, qui restagnante Mincio amne late diffunditur, Barbari pisces sapore longè optimi: nā Lariani sola magnitudine sunt insignes: rarò ij bipedalem excedere magnitudinem solent, lati sunt, & ingentium subauratarū squamarum specie, rotundoq; item labro auri colore

refe-

referente, pinnisq; pariter subcroceis longè pulcherrimi. Eos Veneti Raynas, ipsi uerò Ticinenses, Placentiniq; & cæteri Padi accolæ Carpenas appellant. Huiusmodiiores carnes, sed tamen innoxias habent, quòd nõ tenaci sed aqueo potius humore abundant. Lingua autem maximè ualere dicuntur: nam & sapore præstat, & uim habet augendæ Veneris, sicuti in Tinçarum & Anatum linguis experimur.

De Polypo, Sepia, & Loligine Cap. XXXIX.

PRæter squamosos pisces, & lubricos, & planos est etiam mollium genus, sic dictum, quoniã ad tactum molle sentiatur, ut sunt Polypi, Loligines, & Sepiæ. Constat Polypus corpore admodum paruo, & in medio ad emittendam aquam, fistulato, quod pluribus brachijs & crinib. instruitur, quibus, uti est omnium fermè pisciũ solertissimus, obuia quæq; cõprehendit, ligat, inuoluit, atq; flagellat, et ipsis deniq; ostreis siliceo tegumento egregiè munitis insidias molitur. Sunt enim ei cirri multiplices, plurima in extremis prætenturis acceptabula, itemq; frequentes pediculi, manúsque plicatiles, quibus admiranda facinoradum uenatur, edere consuevit: hiantibus siquidem conchis lapillum imponit, ut illis sese occludendi facultatem eripiat. Leonem, qui ualidam Murenã chelarum forcipibus necat, cirris inuoluit, complexumque sugendo paulatim interimit. Repit quoque frequenter in terram, oleas ascendit, & in ædificia ali-

quando transgreditur. Refert Plinius Polypum insignis audaciæ ac magnitudinis in cetarijs Hispaniæ irrepsisse noctu ad lacus ligneos, salsamentaq; exedere & populari consueuisse: ad extremum præfectis fures obseruantibus, latratu canum deprehensum, expugnatumq; totius familiæ cōcursu, atq; agrè telis ac tridentibus fuisse confectū; cuius cadauer ad insignis pugne memoriam Trebius Niger proconsuli L. Lucullo transmiserit. Polypus ultra bimatum non uiuit, quem expirare in Venere aliqui prodiderunt. Caput eorum cartilagine constat, quæ celeriter durefcit, immaturamq; illis senectam adferre solet. Carnes Polyporum Galeni atq; Athenæi authoritate duræ sunt & difficillimæ digestionis. Si uerò concoquantur, nō omnino malum, aut exiguum præbent alimentum. Salsugine autem sua Veneris pruritus excitant, & mirificè languidis atq; defessis auxiliantur. Afferuntur Venetias ex Illyrici Dalmatiæq; ora sale inueterati, quorum acceptabula & extremitates cirrorum à senibus ad parandam sobolem expetuntur. Alexis poeta in Pamphila, ut citat Athenæus, quum incitamenta Veneris percenseret, Bulbum & Polypū ante alia celebrauit. Plinius quoq; ille, qui de Medicis librum conscripsit, ut alibi diximus, Polypos cardiacis conferre arbitratus est. Sepia autem & Loligo in hoc differunt, quòd Sepia latior, Loligo longior est, hæc rubrum, illa nigrum in timore liquorem emittit. Inest Loligini, quæ hodie Calamarium dicitur, gladiolus perspicuus & crystallo persimilis. Sepia

pia autem corpulentiam quādam habet inter spinā
 & os mediam naturæ fungosæ atq; friabilis. Vtrique
 sicuti & in Polypo, sunt barbæ, crines, & accepta-
 bula, sed aliquanto breuiora, quibus escam corrip-
 unt: corporum uerò alui aliquāto capaciores quā
 in Polypis, quod natura prolixioribus postea capilla
 mētis in Polypo compensauit. Sepia, ut ait Athenæus
 in lib. de Medicina piscium, elixa uentri confert, suc-
 cus eius subtilem reddit sanguinem & mouet crism
 per hemorrhoidas. Oua autem eius auctore Plinio
 urinam cient, renumq; pituitas detrahunt. In uniuersum
 uerò mollium genus difficillimè in stomachis con-
 coquitur, si autem coquatur, plenius nutrimentum
 præbet. Qua ratione, ut ait Athenæus, Venerem ex-
 citare dicuntur: nam in concoctionibus primis, quā
 maximè laboratur, uentum plurimum generari ne-
 cesse est, quo maximè uirilia insentur, & Venus ipsa
 uel in senibus quanquam languidula, reuiuiscat.
 Nobis uerò manifestè compertum est, quacumq; ob-
 sonia ex mollibus piscibus conficiantur, in stoma-
 chis studiosorum, aut ociosorum ægerrimè coqui
 multaq; subinde incommoda corporibus adferri, quo-
 niam primæ digestionis uitia in hepatis, ac uenarum
 secretionibus rectè corrigi non possunt, neq; sanguis
 ad idoneam puritatē elaborari, qua maximè de caus-
 sa, Clementi Pontifici Max. ex huiusmodi mollibus
 obsonia appetenti, in mensa palàm totum eorum ge-
 nus sapissimè sim detestatus.

De Locusta Cap. XL.

Mollibus piscibus Crustacei succedunt, inter quos Locusta primā obtinet dignitatē, eam Aristoteli Carabū esse Theodorus existimauit. Oppianus autē pro Carabo Leonē intelligit, qui Theodoro sit Cammarus: nam ubi praeliū Carabi cum Muræna multis uersibus elegantissimē describit, Carabus denticulato forcipe instructus exprimitur, quo Muræna collum corripit. Ceterū sine cōtrouersia Locusta est Carabus, quanquā, ut ait Hermolaus, hæc nomina cōfundantur: pedibus siquidē eius forcipes desunt, ut ait Aristoteles. Præterea Locustā corpore rubenti, aculeato & aspero esse constat, ut ex Suetonio etiam apparet, qui Tiberiū ait, apud Capreas piscatori faciem Locusta perfricari iussisse, quod ille à tergo insule per denia atq; aspera, ut Locustā dudum captā offerret, ad se improuisus erepsisset. Contra uerò Cammarus, qui Leo apud Pliniū est, uti etiam nunc uulgarī appellatione nuncupamus, & forcipes habet pro manibus, & corpore leui atq; cæruleo, multisq; subnigris maculis splendet, ut Arist. pulcherrimē depinxit, et nos quotidie uidemus, quem etiā Astacū appellauit Oppianus. Nos uerò Cammaros appellamus eos qui dulcibus in aquis reperiuntur, ad paruorum Leonum effigiem, qui dum coquūtur, protinus rubeſcunt. Eorum maxima habetur copia in Gallia Cisalpina, quæ est frequentibus amniculis irrigua. Sunt & Maie grandiores, rotundiore uentre, gressu in terra segnes

segnes, in aquis autem uelocissima, Veneti Granceuo-
las uocant, quarum rotundioribus testis specula inclu-
dere ad elegantiam solent. Sunt et Paguri, Granciporri
hodie nuncupati. Item Squilla sine chelis, quas Oppia-
nus ceterique omnes Graeci Carides appellant: eas mi-
rum in modum commendauit Apitius in Coquinario
opere, Romani hodie Cammerugas & Pernocias uo-
cant. Sunt qui arbitrentur Squillas esse id Cancrorum
genus, quod Gibbum Aristoteles appellauit, uidentur
enim Squilla admodum Gibba. Quid autem sit Squil-
la Iuuenali illo in carmine:

Aspice quam longo distendat pectore lancem,
Quae fertur domino Squilla: Ego putauerim illum Cru-
staceorum nomina confudisse, uoluisseque intelligere pro
Squilla Locustam aut Leonem, qui dominis apponi con-
sueuerint: per Cammaros autem illos scilicet paruos de-
signasse, quod Locustarum ingentium collatione, ueluti
minutuli, ignobilioribus conuiuiis apponeretur. In uni-
uersum Crustacea ab ouis commendatiora sunt, pingue
scereque solent plenilunijs: authore autem Galeno totum
Crustatorum genus ob carniuum duriciem difficillime co-
coquitur, salsumque humorem adgenerat, sed aliquanto
mitiorem ipsis Testaceis, de quibus mox agemus. Can-
cri autem & Cancelli, qui caudam non habent, latoque
corpore & ualde rotundo constat, quique colore rufes-
cunt, & appensi lineis apud sacellum Hadriani portus
uenundantur, hecticis & lenta febre laborantibus
mirè conueniunt, quoniam humidum, leueque & ualde
refrigerans alimentum praebent, praesertim si (uti pra-

cipit Galenus) in aqua prædecocti magna ex parte
 falsuginem innatam exuerint. Hunc Cancrum, qui
 Græcè est Carcinus, si in patella uratur uiuus, sub ca-
 nis syderis ortum, quum Sol in leonem Zodiaci tran-
 sit, à rabido cane commorsis mirificè auxiliari Ae-
 schirion Galeni præceptor affirmauit. Pelops autem
 Medicus Galeno etiam familiaris id à qualitate mate-
 riæ ipsius Cancri, non autem à peculiari eius naturæ
 proprietate prouenire testatur, cuius opinionem
 nemo ferè secutus est. Sed Dioscorides intellexit
 de fluuiatilibus Cancris, quos cum uite alba concre-
 matos admista gentiana, rabie affectis prosperè sem-
 per exhibuit.

De Ostreis & alijs testaceis Cap. XLI.

E Testaceorum genere Romæ in pretio haberi-
 tur Ostrea, Pectunculi, & Tellinæ. Ostrea
 mittit Corsica, sed rarò & sæpe olida, quoniam ad-
 uersis tempestatibus impedita nauigatione, uel præ-
 donibus Mauris intercluso mari, non faciliè ad Urbem
 perueniunt. Ea uerò quæ à Pisauri litore paucis ante
 annis afferebantur, extincta ueluti earum progenie
 penitus abierunt. Ostrea, quum Romana res magni-
 tudinis atq; luxuriæ fastigium teneret, à Brundusio
 in Lucrinum lacum transportabantur, quæ ueluti ea
 peregrinatione gaudetes, adoptatæq; dulcibus aquis
 mirificè pinguescebant. Fuereq; Ostrea adeò in ho-
 nore ipsis gulæ proceribus, ut in remotissimas à mari
 regiones

regiones ligneis lacubus apportarentur. Refert Athenæus Apitium nobilem parasitum, qui Superioris nomine appellari promeruit, uasis summa industria fabricatis ad Traianum in mediterraneis Mesopotamiae contra Parthos bellum gerentem recentissima Ostrea detulisse. Ea maxime probatur, quæ magnarum nauium carinis adhærent, & ab urinatoribus de manu colliguntur. In uniuersum Ostrea, ut ait Galenus falsum humorem aggenerant, & præsertim si cruda comedantur, propterea tentiginem in salacibus plurimum adaugent: aluum quoque ea mouere Plinius Medicus asserit, qui et eorum testas ambustas dysentericis prodesse, frixam uero eorum carnem à ueneno comestile porci marini liberare testatur. Plinij autem Naturalis historiae scriptoris autoritate, stomachum reficiunt fastidijs medentur, molliunt leniter aluum, tenasmonicos iuuant, & Veneris pruritus salugine sua uehementer incitant, coctaque in testis distillationibus prosunt. Affinem Ostreis Pectines siue Pectunculi, quos hodie Conchulas dicimus, naturam atque saporem habent. Sunt striatae et subrubra carne, & in Tarentino sinu laudatissimæ, & grandiores quæ auriti Pectines Latine appellantur. unde Horatius dixit: Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum. Sequuntur paruæ illæ Conchulae à ueteribus Latinis Mytili, à Romanis autem hodie Græco nomine Tellinae nuncupatae, quæ bellariorum locum obtinent, sunt enim gratæ gustui, uerum arenulis scatent, & propterea calculosis officiant. Cinerem earum casum pilorum in palpebris

prohibere Oribaius affirmat. Sunt & alia Concha-
rum genera prope infinita, ut Purpureæ, Buccinæ, Aul-
res, Digiti, Ungues, Patellæ, Cochleæ, quæ consultò
præterimus, quoniã suburbano in mari rarissimè ca-
pientur. Est & Echinus non ingratus principum
mensis spinoso castaneæ tegumento assimilatus, cuius
generis est Echinometra multo maior, in alto tantum
mari progenitus, quem Aristoteles urinæ distillationi
bus efficacissimè mederi testatus est. Venit et inter mē-
sarum delicias Vertibula siue Vrtica, callus quidam
ad magnitudinem iuglandis, cuius durities, ut ait Ari-
stoteles, media est inter testam & corium, colore sub
pallido & rubenti: ea frequenter in Pyrgorum lito-
re ad Centumcellas reperitur, quam sicuti palato iu-
cundissimam, ita & stomachis minimè in salubrem
esse coniicimus.

De Salsamentis Cap. XLII.

Superest ut de Salsamētis pauca attingamus, quæ
adeò in honore apud Græcos fuerunt, ut Athe-
nienses Chereptrili, qui Salsamenta uenditabat, filios
in gratiam patris ciuitate donarint. Romani quoque
huic rei plurimum studuerunt, ut ex Plinio licet con-
iectari. Garū ante alia in pretio fuit liquamē ex sali-
torū Scombrorum muria confectū, quod in uarios cu-
linæ usus ueniebat; conficiebatur optimum in Africa
quod sociorum quoq; appellatum est, sed id hodie pe-
nitus exoleuit. Maxima nunc gratia est Cephalorum
ouis, quæ geninis folliculis circumcisa parte suminis
recen-

recentibus Cephalis eximuntur, quæ Græco nomine paßim Oa Taricha, id est, salita nuncupantur. Secundum Oa Taricha eminet Cauiarium quod ex Sturionū ouis in Ponto conficitur, ita ut salita in massam ingentē cogantur, & cadis includantur, cruda ea comedimus, uel in panis crustulis ad prunas ustulatis: modico enim igne Salsamenta in uniuersum indigent, auctoritate Athenæi, qui, quū de celeriter factis loquimur, in prouerbiū cecisse ait, Citius quā Salsamenta coquātur, sicuti de Asparagis Latini usurparunt. Cauiaria Iulio secundo Pont. Max. mirificè placuerunt, quòd deiectum ei ciborū gustum sepius alleuascent, et siti, uimisq; pariter, ut in senibus accidit, mirē lenocinari uiderentur. Sunt etiam in summa cōmendatione ex ipsis Sturionū pulpis Spinalia, sic uulgò nuncupata, quæ laricinis lignis assimilantur. Laudat & Moronē, ignoti nobis piscis prædura frustra, ualdeq; rubetia, quæ Meotidis paludis accolæ mercimoniij caussa transmittunt. Ea prius exedi commodè non possunt, nisi aquæ calidæ persusione molliantur. Sardæ, quæ Plinio, Theodoroq; sunt Trichæ, itemq; quæ uocantur uulgò Aleces aliquanto Sardis minores, in magno usu alendis familijs existunt. Sunt ij digitales pisciculi, qui longè optimi in Liguria saliantur: eas aliqui Apuas esse uoluerunt, quæ auctoritate omnium ferè antiquorū ex limo fiunt, & in magna copia apud Pyreum Athenarum portum capiuntur. Ex Cimbricis quoque litoribus Aringhæ, pedales pisces, in cratibus, sale ac fumo inueterati, nobis afferuntur.

quibus Hermolaus cū eas citaret propriū nomen nō indidit, utpote qui Alecis uocabulum ab illis gentibus usurpatum non probabat. Adducuntur quoq; ex finibus Gothiæ atq; Noruegiæ cubitales Merlucciæ, adeò duræ & extensæ, ut fustibus assimilentur, quas in delitijs Germanorū, qui Urbem incolunt, esse uidemus. Sed Thynnis præcipuè fora omnia & tabernæ salsamentariorū replentur, de quibus late, in proprio capite differuimus. Salmones etiā Gallia Belgica quotannis mittit, sed in plebis usum, quum saliti pristinam nobilitatem amittant. Ceterum ex salitis palmā, omnium confessione ætate nostra obtinēt Carpiones ex Benaco lacu, qui subfrixi modicè saliuntur. Referunt ij Troctarū saporē, atq; ipsam corporis speciem: nā & pulpæ eorum rufescunt, & argentea tergora uarijs punctis depinguntur. Sed quæ in Troctis nigra sunt, in Carpionibus rubra cōspicimus, ita ut is piscis qui Ausonio Salar uocatus est, proculdubio esse uideatur, quū in Mosella dicit: Purpureisq; Salar stellatus tergora guttis. Nullibi quàm in Benaco ex omni Italia Carpiones gignuntur: propterea factum esse crediderim, ut antiqui qui de piscibus scripserunt, ueluti de ignoto pisce potius quàm de ignobili nullā fecerint mentionē. Porro omnis generis salsamēta sanguinem inflāmant, bilem augent, & strangurijs obfunt: his uerò qui multa insulsa pituita repleti habēt stomachū, siccando, detrahendoq; auxiliantur: immo deratè uerò his utentes, uel etiā senes ipsos uehementer ad Venerē incitare, pleriq; anihores tradiderūt.

F I N I S.

INDEX AVT POTIVS

NOMENCLATURA PI-

*scium qui in hoc opere con-
tinentur .*

A

Acanthiæ	148
Acones pisces in Verba no & Lario	134
Accipenser piscis rega- lis	80. 157
Acus piscis	153
Adrianus Pontifex hebe- tis ingenij & gustus	81
Aelianus Prænестinus fu- it	162
Aeliani opinio de Tro- cta	163
Aethiops egregius vri- nator voratur	87
Alberti Magni error de Congro	150
Amiz natura	117
Amiternini Grammati- ci error	93
Amygdalæ Apulæ	169
Anguillæ vnde dictæ & vnde nascantur	153
ingētes & optimæ	154
in mari reperiuntur	153
quibus noceant	154
Apia poma Romana	170
Apitij cognomen & fa- ctum	177
gula & historia	111
Apri Tusci	170

Apua Veneri sacer pi- scis	140
Aquas dulces mari non deesse	153
Araneus piscis	91
Archestrati gula	118
Arietes Pistorienses	170
Aringhæ	179
Aristotelis de Lupo sen- tentia	94
Asellus	139
Aselli pictura	139
Asteria	156
Attilus Ferrariæ Adelus	
99	
in pado mille libra- rum	98
Attilum Sturionē puta- uit Philadelphus	98
Aues nouæ	80
Aurata honoratus pi- scis	124
Aurata vbi optimæ	124
& quando	125

B

Banchi	139
Bocæ piscis Mercurio sa- cer	140
Bocæ foecūdissime	140
Bos bellua marina ho- minum vorator calli	

I N D E X

duſ, homicida	87.88	ex Sturionum ouis	
Boues Inſubres	170	confici	100
Botetriſiæ	141	apud Tanam vendi	105
Brenta amnis Sturiones		Chalcis	147
non fert	95	Citharus	132
Burbarus ducentarum		Apollini ſacer	140
librar. in Lario	170	Citrulus Libero ſacer	
Burbari Mantuani	170	140. 148	
C		Citula ſiue Zaphirum	
Cæſarū gulæ petulan-		147	
tia	82	Citulæ pietas	148
Callariæ	139	Clupeæ quando Tybe-	
Cammarus apud noſ	174	rim ſubeant.	83
Canicula homini infe-		Columbæ Interamnen-	
ſta	88	ſes	170
Capidoliū maximus pi-		Conger	149. a quibus
ſcis captus in Graul-		magnit	150
ſcis & in Arni oſtijs	84	Congri magnitudo	150
Capidolium & Orca Pli-		Congri ad quid valeant	
nio idem	85	175. 176	
Capidoli magnitudo	84	Coracini carnes	120
Capo de Mulorum ge-		Coracini lapilli virt.	121
nere	132	Cordylla	114
Caponis varia nomina	13	Coruus ubi inueniat	120
pictura	1301	Coruū Coracinū eſſe	119
Caponū duo genera	130	Cothonæ	141
Carpiones Benaciani	180	Craſſi dictum ſaliſſimū	
Carpenarum lingua	171	in Domitium	151
Carabus ſiue Leo, ſiue		Culinæ	141
Cammarus	174	D	
Carcharia	104	Denticis nomina	126
Cardinalis aliquis ducē		E	
ta millia aureorum		Echinus	178 (178
in ventrē condidit	167	Echinometra cui proſit	
Cardinalium luxus	155	Eupylus lacus	144
Cartilaginea	145	Brythrinij	128
Caſtanæ Clauennæ	170	F	
Cauiarium ſallamen-		Falconij Etruſci ganeo-	
tum	179	nis ars	115

Florentini nobilis insul		à Neptuno peti	81
sè dictum	165	Ioctij	141
Fragolinisue Pagri	127	Iouij modestia	104
quando optimi	128	Iudæi medici ad febrim	
Fragolinorum corda	128	remediū ex Tinca	167
nomina	127	Iudæos marinis porcis	
G		vesci	103
Galaxias qui	156	Iuglâdes Tarentinæ	170
Galenus Romanę luxu-		Iuuençæ Romanæ	170
riæ castigatōr	136	L	
Galenī de Lupo senten		Labrax piscis idem & Lu	
tia	94	pus	90
Galeum	155	Laccia quo nomine a -	
Galeorum genera	156	pud antiquos	133
Galeotes	104	Lacciæ varia nomina &	
Gallaria	156	pictura	133
Gallinæ Patauinæ	170	vbi inueniantur	133
Garum	178	Lacciarum captura	133
Glaucus	139	Lamia	104
Gobius 140. qui malus &		Lampetra & eius figura	
qui bonus	141	& vnde dicta	155
Granceuolæ	175	Lampetram antiquitus	
H		Mustelam	157
Hædi Vmbri	170	centum aureis Romæ	
Heliogabali prodigali-		venditam	155 (157
tas	152	Murænâ appellatâ	156.
Hermolaus Barbarus stu		Lampetræ vbi reperian	
diorū gloria insignis	102	tur	155. 157
Hermolai error de Stu-		quādo suauissimę	159
rione	102	quomodo parādę	160
perplexitas	103. 104	Larium lacum maximos	
Hieronymi Vidæ acutē		gignere pisces	170
dictū de Clupea	135	Lechia antiquitus vt di-	
Historia de Boue mari-		cta	116. 117
no & Ethiope	87	vbi optima	118
Hycca piscis	102	Lechiæ pictura	116
I		caput optimum	118
Icesius coquus	123	Lechiā Amiam esse	118
Instrumenta artium etiā		Limariæ	114

I N D E X

Locusta	174	M	
Loligo	172	Malogranata Campa-	
Lógolius Torsioné Stu-		na	170
tionem putauit	99	Menæ & Menulæ	142
Lopida	117	Marianus cucullatus lur-	
Lucullus cerasum in Cā-		codeceptus	160
paniam portat	80	Melanurus Percarū dux	
Lucius Ciminus, Tras-			142
menus	168	Melopepones Fosse Clo-	
salubris	169	dix	169
Britānus pinguis	168	Mænis fluuius	106
nunquam mari inue-		Merulæ quæ & coccyges	
nitur	168		139
Lucij descriptio	97	Merluccia plebeius pi-	
mādibula remedium		scis	81
ad calculos	169	Merlucciæ Germanorū	
Gallici optimi	169	delitiæ	180
Lucium nunquam intra		Merluzum	139
re maria	98	Morus Parasitus nobi-	
Lucios non esse Lupos		lis	164
	97	Mugiles Græcè Cepha-	
Lumbricum Lampetrā		li	122
fuisse, error	158	qui optimi	123
Lupacius piscis	91	Mugilum natura	123
Lupus piscis apud anti-		nomina	ibid.
quosquishodie	91. 121	Mulorū duo genera	132
Lupus Græcè labrax	122	Murus piscis	152
Lupus Romanus vbi		Muræna fluuiialis	152
optimus	91. 121. &	Murænæ pictura & faga-	
quando	122	citas	150
Lupi piscis varia nomi-		Vitalē spiritum vbi ha-	
na & carnes	91. 94	beat	151
Lupum piscem alium a		Murēne cur Romanis in	
Sturione	91	precio	150
Lupi Lanati	162	vbi optimæ & quomo-	
Luporum piscium duo		do capiantur	150
genera	122. 161	Murēnas māsuescere	151
carnes optimæ	122	humanas carnes vorā	
		re	151

I N D E X.

Mus	134	Petrus Aponensis Con-	
Mustela	134	ciliator	126
N		Philelphi error de Stu-	
Nigricauda	143	rione	96. 97
O		Philippi luxuriosum di-	
Oa Taricha falsamen-		ctum	162
tum	179	Phisiter, siue Flator pi-	
Oculata 142. piscis cau-		scis	86
tissimus	143	Phycides	140
Ochialis	143	Phocænam in Ponto na-	
Oliuæ Picentes	170	sci	101
Orcæ & Balenæ conti-		viuiparam esse	100
nenter hostes	85	branchijs carere	101
Orcyni	114	Porcus marinus quot no-	
Orphus	131	minib. appelletur	103
Optatus Tyberij Cæsa-		Pigus piscis in Lario	83
ris libertus	80	Pisces peregrinari	80
Ostrea falsum humoré		Pisces multi cur defece-	
generant	177	rint	80.
vnde Romanis in ho-		Pisces vitare retia & a-	
nore	176	stus	80
quibus profint	178	Pisces qui Fricturæ no-	
P		mine veniunt	137
Padus Sturione pisce		Pisces noui	80
clarissimus	95	Pisces aliàs ignobiles no-	
Pagrorum bonitas	127	bilitatē obtinuisse	80
Paguri siue Grancipor-		Piscium & auium simili-	
ri	175	tudo	146
Parmenius Rhodius de		Platinæ error in Culi-	
re coquinaria scripsit		narijs	133. 167
120		Plinius Valerianus me-	
Pastinaca	149	dicus	165
Pectines, siue Pectuncu-		Porcelettæ, parui Stu-	
li	177	riones	93
Pelamides & quibus pro-		Pogij parasiti error	91
fint	114. 116	Pogij de Lucio senten-	
Perca salubris	142. 144	tia	98
Perceci	144	Pompilus Neptuno sa-	
Perfica Etrusca	169	cer	140

I N D E X

naugiorum comes	114	Salsamentorum prouer-	
Pomponij Læti de Lac-		bium	179 (151
cia error	133	Sanga Romanus poeta	
Polypus piscium soler-		Sapphirus piscis	125
tissimus	171	Sardæ salsamentum	179
Polypi mirabile facinus		Sargus quomodo con-	
172		diatur	130
Polypum Veneri con-		vbi & quando opti-	
ferre	172	mus, & quando pa-	
Psitta	145	riat	129. 130
Pyra Mustea	170	Sargos caprarum ama-	
R		tores	129
Raia	149	Saurus à Galeno lauda-	
Raiarum fel auribus pro-		tus	138
desse	149	Scarus piscis nobilis in	
Rapa Nursina	170	Græcia	80. 125
Rainæ & Carpenæ	171	Scarmus	139
Regillus lacus	167	Schinalia ex Sturioni-	
Rhombus vnde dictus &		bus confici	105
aquatilis phasianus	145	Sciena, siue Vmbrinatio	
Rhombi captura & na-		Scombrus siue Lacer-	
tura	146	tus	138
salubritas	146	Scorpana 141. venenato	
Romani lurcones	82	aculeo	142
Rota cetarij genus	85	Scylla	104
S		Serpentes cum Murænis	
Sepia 172. quid confe-		coire	152
rat	173	Silurus vbi maximè in-	
Sepiæ & Loliginis diffe-		ueniatur	105
rentia	173	Siluri felad quid valeat	
Salmones saliti	180	110	
Salpa astutus piscis	129	Solea, siue Ligulaca vel	
semper malus	129	Buglossus	146
Salpæ cognomen	128	Soleæ captura, magnitu-	
Salsamenta omnia quid		do & bonitas	147
profint & obsint	180	Spartiuentum promon-	
apud Athenienses in		torium	114
honore	178	Spigola & Lupus idem	
apud Romanos	178	92. 94.	

Spigo-

Spigola apud Romanos

91.162

hami impatiens 95.96

Spinalia falsamenta 179

Squatina 149

Squatraia 149

Squillæ siue Carides 175

Stella 117

Strincij 141

Sturio marinus piscis

88

cur amnes fubeat 88

quando gratissimus

91

sapidissimus & ma-

gnus 88

quando optimus 110

pisces non vorat 108

dentibus caret & cur

89.102

vbi maximè capiat 88

Sturionis nomen apud

antiquos 89

natura & vitia 109

descriptio 89.106

Sturionem antiquis Si-

lurum fuisse 104. con-

iecturæ 109

Porcelettam esse 102

ouiparam esse 100

ab Attilo differre 99

non esse Spigolam 92.

93

Sulium Hispanis dici

107

Sturiones vnde dicti &

qua coniectura 108

in Canarijs insulis 107

in Danubio max. 106

folis retib. capi & cur
non hamo capiantur

96

Syllanum rus 168

Synodum Deticem esse

vbi optimus 126

T

Tarentellum 113

Theodori Gaze error de

Sturione 100

Tellinæ 177

Testaceum genus 176

Testaceorū nomina 178

Tiberij Cæsaris factum

de Locusta 174

Thynni quando dicantur

114

quando dānentur 115

simplicissimi 113

Thynnorum quæ pars

stomachis inimica 115

iecinoris mira proprie

tas 116

coctio 116

pars melior 113

multitudo vbi maxi-

ma & vnde 113

Thynnos æstrum pati

114

augeri iuxta Plinium

114

biennio vitā finire 114

porco s' dici præ pin-

guedine 103.115

Timauus amnis Varollis

& Troctis abundas 95

T. Tamisij gula prostitu

ta, & histor. ridicula 111

Tinca Placen. orator 166

I N D E X.

Tinea nomen nouiti-	petu	163	
um	166	Tubera ex Vmbria	170
plebeius piscis	166	Turdi pisces	139
Trasymena	165	Turtur	149
Bacana	166	V	
Fuciniana	166	Varollus piscis	91
Tinca, Florentini cuius-		Vedij Pollionis crude-	
dam cognomen	166	litas	151
Tomus Thurianus	104	Velinus lacus	163
Torpedo curita dicta &		Vertibulum siue Vrtica	
eius varia nomina	148		178
Torsio maleficus	102	Vitulæ Surrentinæ	170
Torsiones vbi inuenian-		Vmbrinæ figura & vbi	
tur	102	capiatur	110
Trachina	138	Vmbrinarum capita Ro-	
Trigla Græcè Latinè cur		mæ	110
Mulus	135	Volaterrani error de Ca-	
apud Romanos pre-		pone	131. 132
ciosa	136	Volaterrani error de stu-	
vorax 136. cur gustui		rione	90
grata	137	Vuæ Vesuuianæ	169
cur Dianæ dicata 136.		X	
140		Xiphia	104
Triglæ coctio	137	Xiphij vbi capiantur	114
Trigō letalis qui & Bruc-		qui & spathæ	113
cus	149	Xiphios bonitate & pre-	
Trocta quid Romanis		tio Siluris æquales 115.	
antiquitus	161	quando damnētur 115	
Troctæ Larianæ cētum		dociles, in immensum	
librarum pondo 163.		augeri	115
165		Z	
Troctas aduerso amne		Zephyrium promonto-	
subire incredibili im-		rium	114

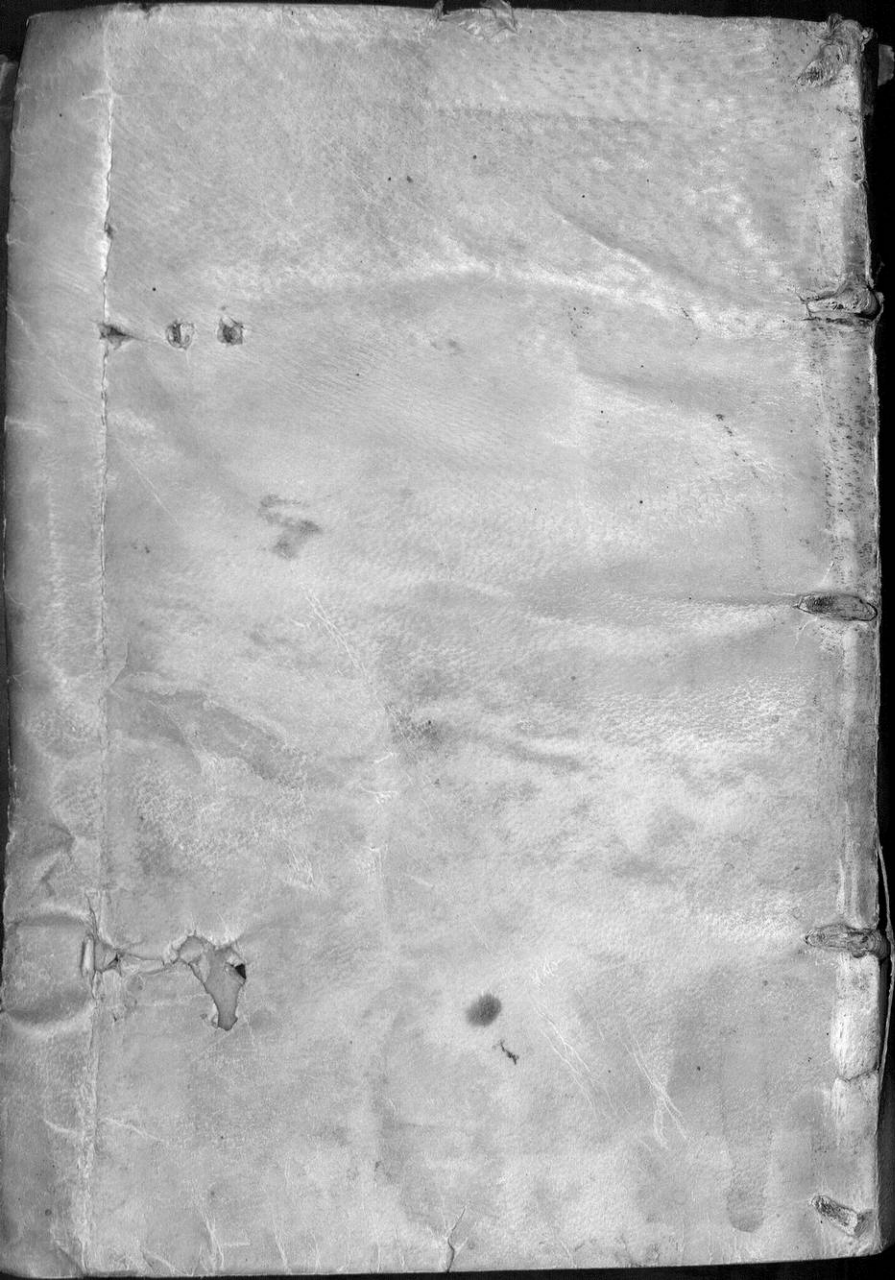
F I N I S.

ERRATA IN LIBELLO
de Piscibus.

mirarentur 80. 1.
intendentibus. 86. 14.
videamus 100. 1.
exiles 138. 18.

B A S I L E A E
P E R H E N R I C V M P E T R I
E T P E T R V M P E R N A M
M . D . L X I .

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30